HRVATSKI SOCIJALNI TJEDAN

OBITELJ U DANAŠNJEM DRUŠTVU

ZAGREB

II

1938

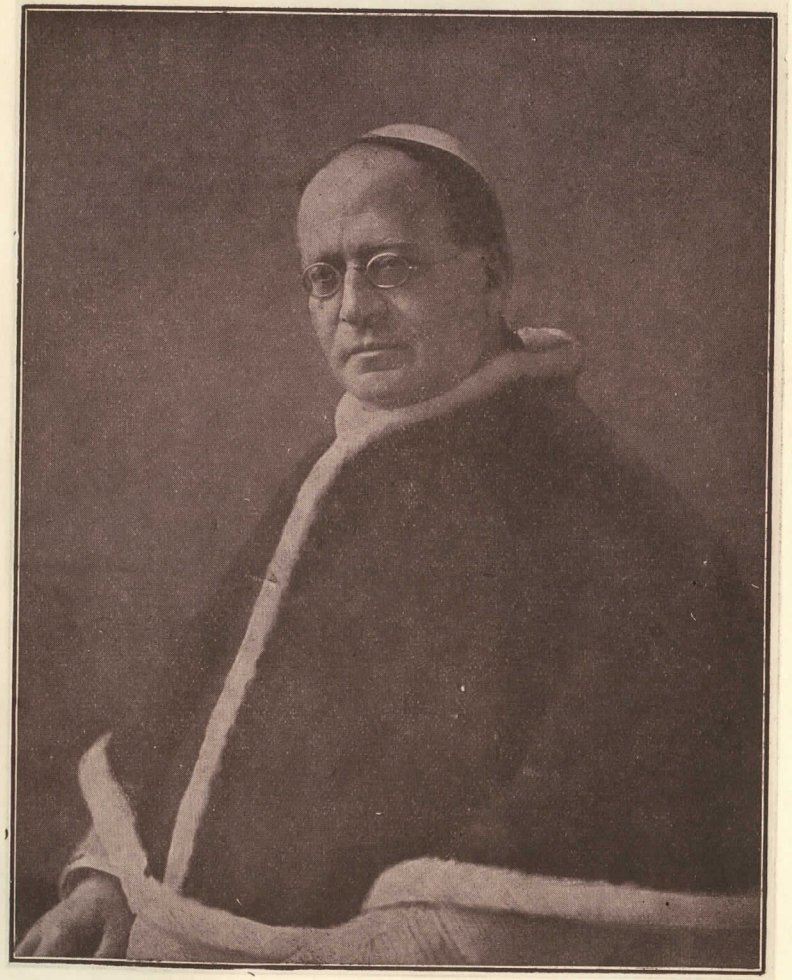

SVETI OTAC PAPA PIO XI.

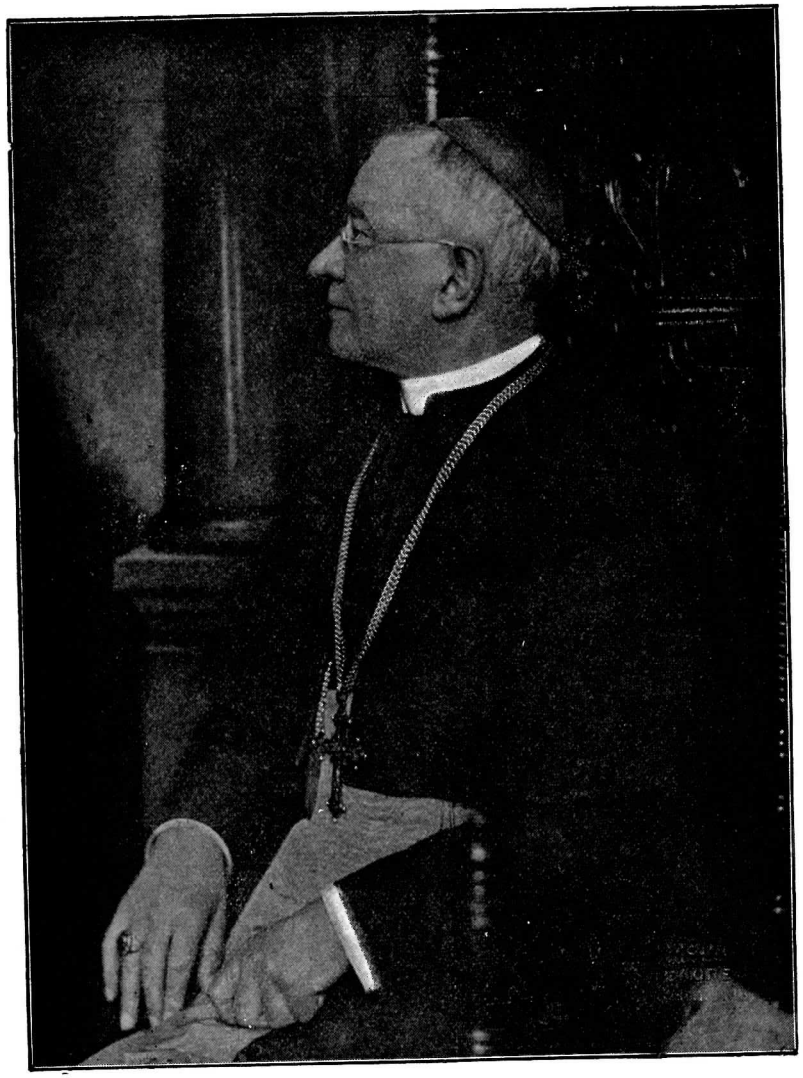

† DR ANTUN BAUER
nadbiskup zagrebački i hrvatski metropolita

HRVATSKI SOCIJALNI TJEDAN

OBITELJ U DANAŠNJEM DRUŠTVU

ZAGREB
II
1938

IZDANJE HRVATSKOGA SOCIJALNOG TJEDNA U ZAGREBU
UREDNICI: Dr JURAJ ŠĆETINEC, Dr VELIMIR DEŽELIĆ, sin, Dr MILAN IVŠIĆ
IMPRIMATUR DUHOVNE OBLASTI NADB. ZAGREBAČKE OD 1. VII. 1938. BR. 5172
TISAK TISKARE NARODNE PROSVJETE, ZAGREB, TRENKOVA ULICA 1

APOSTOLSKI BLAGOSLOV PAPE SV. OCA PIJA XI.

II. HRVATSKOM SOCIJALNOM TJEDNU

Državno Tajništvo Njegove Svetosti *Vatikanski grad*, 19. X. 1937.

Preuzvišeni gospodine !

Tjedan za kršćansku obnovu obiteljske zajednice, koji ćete naskoro održati u Zagrebu, Vrhovni Svećenik prati željama, koje su u skladu s važnošću zborovanja. Budući da je obitelj kao temeljna stanica, na kojoj počiva život i nada ljudskoga roda, bez sumnje je nužno, da od nje započne onaj, koji hoće da ljudski rod prizove natrag k nauci Evanđelja, od koje se toliko udaljio. Zacijelo nikog nema, koji ne bi vidio, u kako se žalosnim prilikama nalazi obitelj u ovim našim danima. Vjera i pobožnost, koje dolikuju katolicima, ili su otud posve iščezle ili vrlo oslabile. U njoj s jedne strane supruzi i roditelji, a s druge strane djeca zanemaruju i svoje pojedinačne i međusobne dužnosti, a kreposti, koje bi ondje morale sjati, ili se gase ili se preziru.

Stoga treba smatrati, da čine djelo skladno s apostolskom službom oni biskupi i pomagači Crkve, koji oko toga nastoje, kako bi obiteljsku zajednicu proželi kršćanskim duhom, da se odatle raspali žar vjere i obilno procvate sloga, ljubav, strpljivost u nevoljama i čestitost ćudoređa. Ove naime kreposti ne donose samo nagradu vječnoga života, nego se odnose i na sreću obiteljske i društvene zajednice, koja u ovo doba tako jadno boluje ; jer iz sveto sređenih obitelji nužno slijedi opće dobro društva, kojemu je obitelj osnovica.

Stoga je lako razumjeti, kako je Njegovoj Svetosti drago takvo vaše zborovanje, a nadu u njegove plodove povećava i vrlo zgodna razredba tečaja i red predavanja. Da pak k naporima vašima pridođe obilje plodonosne nebeske milosti, Kristov zamjenik Tebi i svima Tvojima, a osobito onima, koji bilo na koji način pomažu održanje kongresa, najradosnije podjeljuje Preuzvišenom i prečasnom Gospodinu dru Anti Baueru, zagrebačkom nadbiskupu Apostolski blagoslov.

Ja pak javljajući Ti ovo rado Ti iskazujem dužno poštovanje.

Preuzvišenosti Tvojoj odani
Kardinal PACELLI, v. r.

Preuzvišenom i prečasnom Gospodinu

ANTI BAUERU,
zagrebačkom nadbiskupu u Zagrebu

BRZOJAV

HRVATSKOGA SOCIJALNOGA TJEDNA PAPI SV. OCU PIJU XI.

Kardinal Pacelli, Citta del Vaticano.

Nadbiskup zagrebački s ostalim biskupima Kraljevine Jugoslavije, organizatori, predavači i slušači Hrvatskoga Socijalnog Tjedna skupljeni u Zagrebu da proučavaju pitanje obitelji u svijetlu Evanđelja, zahvaljuju Sv. Ocu na apostolskom blagoslovu, izrazuju osjećaje dubokog poštovanja i sinovske odanosti te se izjavljuju spremnima da bez odstupanja slijede nauku i opomene Kristova Namjesnika i da je odvažno brane.

Nadbiskup BAUER

POHVALA RADA

I APOSTOLSKI BLAGOSLOV SV. OCA HRVATSKOM SOCIJALNOM TJEDNU

PISMO KARDINALA DRŽAVNOGA TAJNIKA PACELLI-A HRVATSKOM METROPOLITI

Državno Tajništvo Njegove Svetosti *U Vatikanu* 29. I. 1938.

Preuzvišeni i prečasni gospodine !

Svetomu je Ocu stiglo pismo, kojim si opširno izvijestio o sastancima Tjedna koji su održani u Zagrebu, i ujedno štampano izvješće o istom zboru (I. zasjedanja Hrvatskog Socijalnog Tjedna od 1932.). To je izvješće Njegova Svetost, kako si zaželio, dodijelila Svojoj Apostolskoj knjižnici, da ostane tamo kao vječan spomenik uspješno obavljena pothvata.

Vrhovni se Svećenik s Tobom vrlo veselio, što je prošli Tjedan (od 1937.) ispunio svako očekivanje mnoštvom posjetilaca, važnošću obrađene građe, zrelošću odluka, poletom i živahnošću srdaca. Kako je Bog taj pothvat milostivo pomogao, tako neka dobrostivo blagoslovi i njegove uspjehe i rezultate, da budu uspomenom povoljni, plodovima bogati, trajnošću vremena vječni.

Želeći očinskom ljubavlju, da kršćanska vjera, koja je osnov svakoga dobra, prožme javni i privatni život u Tvojoj domovini, Vrhovni Svećenik podjeljuje apostolski blagoslov Tebi i svima, koji su zaslužni za održani Tjedan ili su sudjelovali u njemu.

Međutim se bilježim s počitanjem najodaniji Tvojoj Preuzvišenosti

KARDINAL PACELLI

Preuzvišenom i prečasnom Gospodinu
ALOJZIJU STEPINCU,
zagrebačkom nadbiskupu
u Zagrebu.

DRUGO ZASJEDANJE HRVATSKOGA SOCIJALNOGA TJEDNA

KRONIKA

ORGANIZACIJA HRVATSKOGA SOCIJALNOGA TJEDNA

Hrvatski metropolita preuzv. g. dr Antun Bauer imenovao je kao predsjednik Biskupskih konferencija aktom od 25. IX. 1937. br. 120 (B. K) u smislu zaključka Poslovnoga odbora Kat. Episkopata od 12. XII. 1935. Širi odbor od 30 lica sa zadatkom, da ovaj izabere između sebe Poslovni odbor Hrv. Socijalnoga Tjedna, koji će rukovoditi organizaciju i rad Socijalnoga Tjedna.

Poslovni odbor Hrv. Socijalnog Tjedna, izabran na sjednici Širega odbora od 27. IX. 1937., i potvrđen od Predsjedništva Biskupskih konferencija aktom od 2. X. 1937. br. 120 (B. K.) sastavljen je ovako:

Predsjednik je dr Juraj Šćetinec, profesor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu. Članovi predsjedništva: Dr Milan Ivšić, prof. E. K. V. Š., dr Josip Nagy, prof. E. K. V. Š., dr Andrija Živković, sveuč. prof., o. Stjepan Poglajen, isusovac, o. Mate Vodanović, franjevac, Ivo Oršanić, profesor, dr Ivo Schreckeis, liječnik, dr Stjepan Podolšak, odvjetnik. Članovi tajništva: dr Velimir Deželić, ravnatelj kancelarije Društva sv. Jeronima, dr Đuro Gračanin, sveuč. doc., i o. dr Bonifacije Perović, franjevac. Članovi ekonomata: Bogdan Babić, prof. i Milan Rogić, priv. čin.

Pokroviteljstvo nad Hrv. Socijalnim Tjednom je preuzeo na zamolbu Poslovnoga odbora preuzv. Hrv. Metropolita dr Antun Bauer.

Poslovni odbor je donio zaključak, da se II. zasjedanje Hrv. Socijalnog Tjedna održi u Zagrebu od 25. do 31. listopada 1937., a na njemu, da se obradi pitanje obitelji u nizu alokucija, predavanja, anketa i govora po određenom programu.

POBUDE SV. OCA I HRVATSKOGA KATOLIČKOGA EPISKOPATA

Sv. Ocu podnio je predsjenik Hrv. Socijalnoga Tjedna putem zagrebačkoga ordinarijata adresu, u kojoj su izloženi ciljevi Hrv. Socijalnog Tjedna i program II. zasjedanja te iznesena molba za apostolski blagoslov radu Socijalnog Tjedna. Na ovu adresu poslao je Državni tajnik Njegove Svetosti kardinal Pacelli pismo Hrv. Socijalnom Tjednu na ruke zagrebačkoga ordinarija nadbiskupa dr Bauera — koje donosimo na posebnom

mjestu u hrvatskom prijevodu — a u kojemu saopćava pobude i smjernice Sv. Oca za rad Hrv. Socijalnoga Tjedna u proučavanju pitanja obitelji te apostolski blagoslov Sv. Oca.

Poslije svršenoga zasjedanja Socijalnoga Tjedna Državni tajnik kardinal Pacelli je po primitku izvještaja o radu Socijalnoga Tjedna poslao pismo, koje donosimo naprijed, u kojem saopštava pohvalu Sv. Oca Hrv. Socijalnom Tjednu na uspješnom radu i apostolski blagoslov za dalnji rad.

Hrvatski Katolički Episkopat je sa svoje strane najviše doprinio za osnutak i rad Hrv. Socijalnoga Tjedna.

Hrvatski Katolički Episkopat je sâm dao pobudu Katoličkoj Akciji, da organizuje trajnu ustanovu Socijalnih Tjedana, koji su uvedeni već u velikom broju katoličkih zemalja i praćeni naročitom pažnjom Sv. Oca.

Sada pokojni Hrvatski metropolita preuzv. dr Antun Bauer, koji se s veseljem primio pokroviteljstva Hrv. Socijalnoga Tjedna, pratio je u svojoj teškoj bolesti s najvećim zanimanjem pripreme za II. zasjedanje Socijalnoga Tjedna. Isto je tako najveću brigu oko organizacije Socijalnog Tjedna vodio tadanji nadbiskup-koadjutor, a sadašnji Hrvatski metropolita preuzv. dr A. Stepinac.

Pojedina preuzv. gospoda biskupi su izdali posebne okružnice svećenstvu i vjernicima pozivajući ih na sudjelovanje kod priredaba Socijalnoga Tjedna, tako biskup đakovački preuzv. g. dr Antun Akšamović, biskup splitski preuzv. g. Klement Kv. Bonefačić, biskup hvarski preuzv. g. Miho Pušić, biskup dubrovački preuzv. g. dr Josip M. Carević, biskup senjski preuzv. g. dr Viktor Burić.

Preuzv. g. dr Josip M. Carević, dubrovački biskup poslao je i posebno pismo Hrv. Socijalnom Tjednu, u kojemu između ostaloga piše:

„Veoma velikom radošću primio sam Vašu obavijest o organizaciji Socijalnog Tjedna kod nas Hrvata. Bogu hvala, da je taj plemeniti naum proveden u djelo, jer nam je to prijeka potreba sadašnjice.

Želeći, da organizacija i rad Hrvatskoga Socijalnoga Tjedna što bolje uspiju, podjeljujem Vam svoj biskupski blagoslov."

Isto je tako poslao posebno pismo i senjski biskup preuzv. g. dr Viktor Burić, u kojem između ostaloga piše:

„Iskrenom radošću pozdravljam osnutak Socijalnoga Tjedna, ove nama tako potrebne danas ustanove. Čvrsto sam uvjeren, da će nova institucija pružati uz jedinstveno gledanje na važna društvena pitanja obilnu pobudu za složni praktični rad svih Hrvata katolika na obnovi suvremenog društva u kršćanskom duhu.

Zazivam obilni Božji blagoslov na ovogodišnje zasjedanje na obnovi suvremenoga društva u kršćanskom duhu."

Druga preuzvišena gospoda biskupi su usmeno izrazila Odboru Socijalnoga Tjedna svoje zadovoljstvo i radost nad obnovljenom akcijom Socijalnoga Tjedna i izrekla svoje želje za što većim uspjehom Socijalnoga Tjedna.

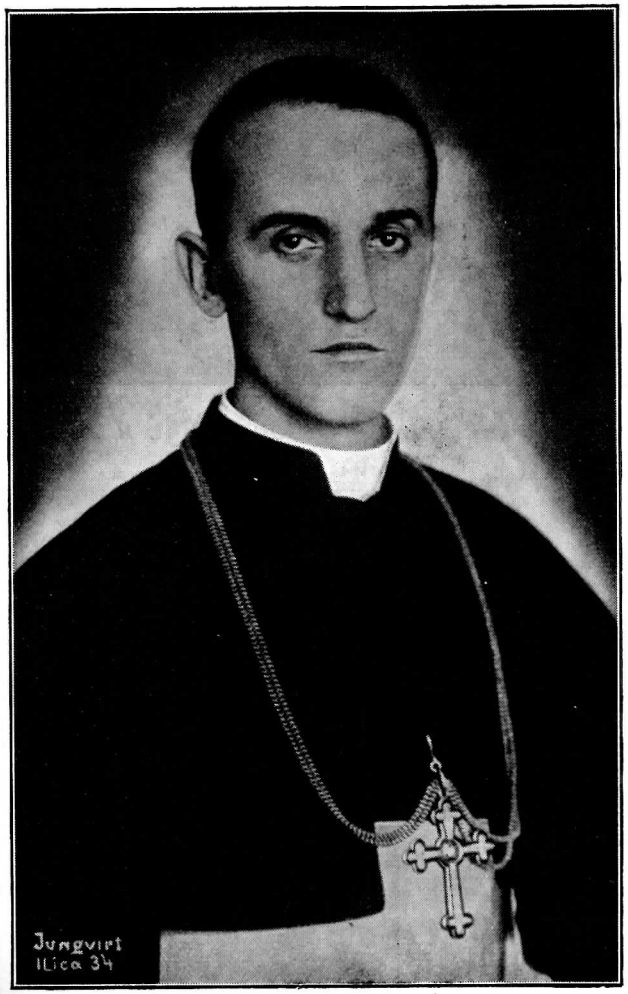

DR ALOJZIJE STEPINAC
nadbiskup zagrebački i hrvatski metropolita

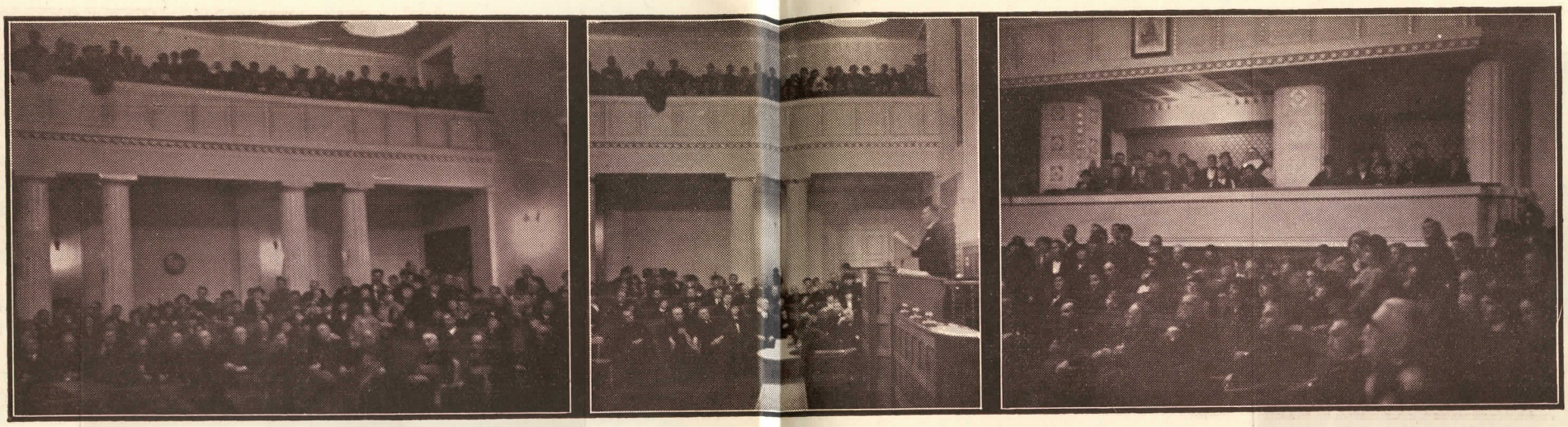

OTVORENJE II. HRVATSKOG SOCIJALNOG TJEDNA U HRVATSKOJ SABORNICI U ZAGREBU

Sjede :

Dr Eugen Sladović, dr Andrija Živković, dr Edo Lovrić, dr Alojzije Stepinac, dr Juraj Šćetinec, dr Milan Ivšić i Josip Tkalec

Stoje :

Dr Stjepan Podolšak, dr Ivo Schreckeis, dr Đuro Gračanin, Bogdan Babić, dr Velimir Deželić, sin, dr Ljubomir Maraković, dr Bonifacije Perović, Rudolf Petek i Luka Perinić

DIO NASTAVNIČKOG ZBORA I PRIPRAVNOG ODBORA II. HRVATSKOG SOCIJALNOG TJEDNA

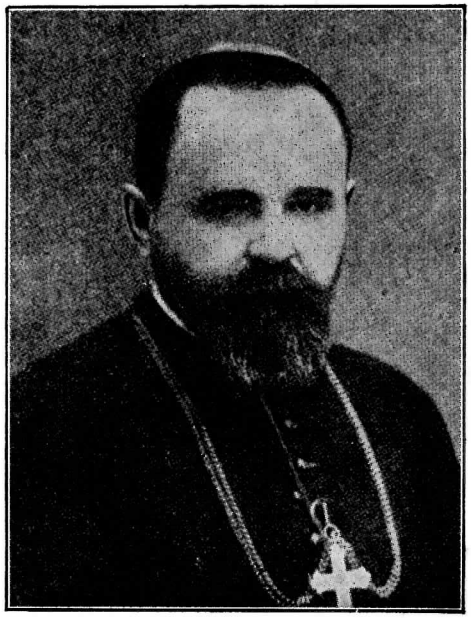

DR DIONIZIJE NJARADI
vladika križevački

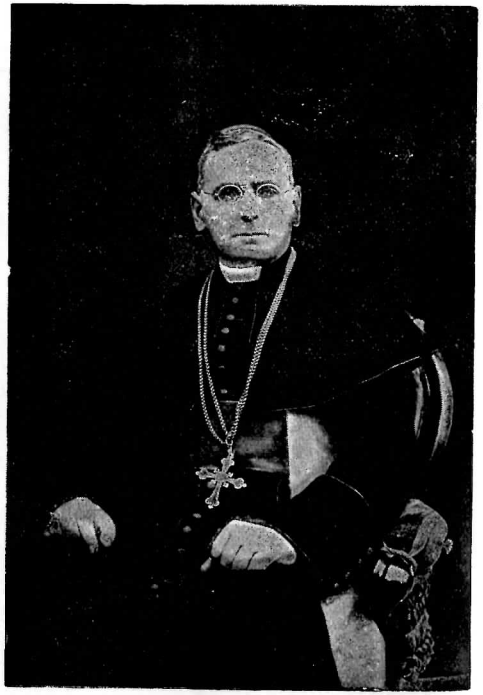

Msgr. MIHO PUŠIĆ
biskup hvarski

PROGRAM II. ZASJEDANJA HRVATSKOGA SOCIJALNOGA TJEDNA

OD 25.—30. X. 1937.

U ponedjeljak 25. X. *u* 4½ *s. pos. p. u crkvi sv. Katarine*:

ZAZIV DUHA SVETOGA

i govor zagrebačkog Nadbiskupa-koadjutora dra A. Stepinca

MORALNO I SVRHUNARAVNO ZNAČENJE OBITELJI

u 5½ *s. pos. p. u dvorani bivše Hrvatske sabornice*

OTVORENJE SOCIJALNOG TJEDNA

Pozdravi i uvodno predavanje predsjednika dra Jurja Šćetinca, prof. Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu

OBITELJ I DRUŠTVO

U utorak 26. X. *u Jeronimskoj dvorani*

PREDAVANJA

u 4 *s. pos. p. Dr Aleksandar Gahs, sveučilišni profesor*

POVIJESNI RAZVOJ OBITELJI

u 5 *s. pos. p. dr Andrija Živkovićć, sveučilišni profesor*

OBITELJ I KRŠĆANSTVO

u 6 *s. pos. p. dr Ivo Schreckeis, liječnik*

OBITELJ I POTOMSTVO

U srijedu 27. X. *poslije podne u Jeronimskoj dvorani*

KONFERENCIJE I ANKETE

Obitelj po staležima i zvanjima

u 9 *s. pr. p. Građanska obitelj* (*dr Velimir Deželić, sin ravnatelj kancelarije Društva Sv. Jeronima*)

u 10 *s. pr. p. Radnička obitelj* (*Rudolf Petek, predsjedsjednik Radničkog strukovnog saveza*)

Poslije podne u Jeronimskoj dvorani

PREDAVANJA

u 4. *s. pos. p. dr Edo Lovrić, prof. i rektor hrv. sveučilišta*

BRAK U SUVREMENOM ZAKONODAVSTVU

u 5 s. pos. p. dr Milan Ivšić, profesor i prorektor Ekonomsko-komercijalne visoke škole u Zagrebu

OBITELJSKA BAŠTINA

u 7 s. pred večer u franjevačkoj crkvi na Kaptolu Msgr. Miho Pušić, biskup hvarski govori:

NERAZRJEŠIVOST BRAKA

U četvrtak 28. X. *prije podne u Jeronimskoj dvorani*

KONFERENCIJE I ANKETE

u 9 s. pr. p. Seljačka obitelj (Pavao Matijević, župnik)

Obitelj i zdravlje

u 10 s. pr. p. Stan, hrana, odjeća (Dr Juraj Rebok, liječnik,

u 11 s. pr. p. Čuvanje zdravlja (dr Katarina Vojvoda, liječnica)

Poslije podne u Jeronimskoj dvorani

PREDAVANJA

u 4 s. pos. p. dr Eugen Sladović, prof. Ekonomsko-komerc. visoke škole u Zagrebu

OBITELJ I DRŽAVA

u 5 s. pos. p. O. Poglajen, D. I.

KOMUNIZAM PREMA OBITELJI

U petak 29. X. *prije podne u Jeronimskoj dvorani*

KONFERENCIJE I ANKETE

Zaštita obitelji

u 9 s. pr. p. Pravna i ekonomska zaštita obitelji (dr Đuro Kuntarić, odvjetnik)

u 10 s. pr. p. Moralna zaštita obitelji (dr Đuro Gračanin, sveuč. docent)

Poslije podne u Jeronimskoj dvorani

PREDAVANJA

u 4 s. pos. p. Luka Perinić, predsjednik Okružja H. K. Muževa

OBITELJ I ŠKOLA

u 5 s. pos. p. O. dr Hijacint Bošković, dominikanac

ODGOJNA ULOGA OBITELJI

u 6 s. pos. p. O. dr Bonifacije Perović, franjevac

OBITELJ I DRUŠTVA KATOLIČKE AKCIJE

U subotu 30. X. *prije podne u Jeronimskoj dvorani*

KONFERENCIJE I ANKETE

u 9 s. pr. p. Obiteljski odgoj i djelatnost prosvjetnih i športskih društava (Sal. Josip Tkalec, ravnatelj Nadb. orfanotrofija)

u 10 s. pr. p. Upliv književnosti, kazališta i kina na obiteljski život (dr Ljubomir Maraković, profesor)

Poslije podne u Jeronimskoj dvorani

PREDAVANJA

u 4 s. pos. p. Sofija Brajša, predsjednica Okružja H. K. Žena

VJERSKA I ODGOJNA ULOGA ŽENE U OBITELJI

u 5 s. pos. p. dr Marijana Kralj, profesorica

SOCIJALNA I EKONOMSKA ULOGA ŽENE U OBITELJI

u 7 s. pos. p. u crkvi oo. Isusovaca

TE DEUM

i govor vladike križevačkog dr Dionizija Njaradija

KUŠNJE I POBJEDE U OBITELJI

U nedjelju 31. X. *poslije podne u 4 s. u dvorani Zagrebačkog Zbora.*

NA PROSLAVI KRISTA KRALJA

GOVORI

1. *OBITELJ I NAROD (Ivo Lendić, urednik „Hrvatske Straže")*
2. *KRIST - KRALJ — VOĐA OVBITELJI (Petar Grgec, prof.)*

OTVORENJE II. ZASJEDANJA HRVATSKOGA SOCIJALNOGA TJEDNA

POKLONSTVO ODBORA HST EPISKOPATU

Uoči otvaranja zasjedanja Hrv. Socijalnoga Tjedna (25. X. 1937.) predsjednik je predveo članove predsjedništva preuzv. nadbiskupu dru Alojziju Stepincu kao zamjeniku tada bolesnoga Hrv. metropolite u poklonstvo i izrekao zahvalnost preuzv. nadbiskupu metropoliti, što je preuzeo pokroviteljstvo, te zamolio preuzv. gospodu nadbiskupe i biskupe, koji su bili nazočni u Zagrebu prigodom biskupskih konferencija, da bi počastili priredbe Socijalnoga Tjedna svojom nazočnošću. Svoj je govor završio riječima: „Slijedeći nauku Kristovu i direktive Sv. Stolice pod vodstvom naših Natpastira i Pastira želimo raditi kao pomoćnici Crkve oko preporoda

hrvatskoga naroda u kršćanskom duhu i oko oživotvorenja socijalne pravednosti, te Vas, preuzvišeni gospodine nadbiskupe, molimo za natpastirski blagoslov za uspjeh toga rada!"

Preuzv. nadbiskup-koadjutor dr A. Stepinac je odgovarajući na pozdravnu adresu izrekao svoje veliko zadovoljstvo nad ustanovom Hrv. Socijalnoga Tjedna naglasivši, da time dobivamo institut, koji Sv. Otac s tolikom pažnjom prati i preporučuje. Istakao je, da je važnost te ustanove u sadašnje vrijeme evidentna i da se njoj iskreno mora radovati svako kršćansko srce, koje ljubi svoj narod. S pomoću Božjom rad tolikih naših naučenjaka i socijalnih praktičara morat će donesti blagoslovena ploda, kad se svi oni odazivlju s ljubavlju za katoličku vjeru i svoj hrvatski narod.

S tim je željama podijelio preuzv. nadbiskup-koadjutor biskupski blagoslov predsjedništvu i svim učesnicima Socijalnoga Tjedna.

ZAZIV DUHA SVETOGA

Zasjedanje II. Hrvatskoga Socijalnoga Tjedna u Zagrebu otpočelo je u ponedjeljak 25. listopada g. 1937. u ½4 s. poslije podne zazivom Duha Svetoga u akademskoj crkvi svete Katarine na drevnom Griču. Skladna barokna crkva bila je u tu svrhu naročito ukrašena i osvijetljena. Na koru je pjevao odlični Oratorijski zbor sv. Marka i Zbor zagrebačkih bogoslova. Crkva je bila prepuna intelektualne publike. Posebno se doimalo što je na otvorenje Socijalnoga Tjedna došlo šesnaest biskupa, predstavnici naučnih institucija i mnogih hrvatskih prosvjetno-kulturnih ustanova. Dakako da su prisustvovali odbori i brojni članovi svih organizacija Katoličke Akcije, te vjerskih udruženja.

Svečani zaziv Duha Svetoga obavio je zagrebački nadbiskup-koadjutor g. dr Alojzije Stepinac, i tom je zgodom održao crkveni govor o moralnom i svrhunaravnom značenju obitelji. (Ta je alokucija otisnuta u ovoj knjizi na 21. i narednim stranicama).

Iz crkve sv. Katarine svi su učesnici krenuli u historijsku bivšu Hrvatsku Sabornicu i napunili sva sjedala velike dvorane i sviju galerija, a također i sve međuprostore.

U HRVATSKOJ SABORNICI

Vanredna je bila slika vidjeti otmjenu Sabornicu prepunu birane publike, a u prvim redovima preč. Episkopat i predstavnike naučnih zavoda i ustanova.

Na predsjedničko mjesto stao je predsjednik Hrvatskoga Socijalnoga Tjedna sveučilišni profesor dr Juraj Šćetinec, te umolio pripravni odbor da zauzme mjesta uz njega, a tajnici da sjednu za zasebne stolove za stenografe.

Izaslanici pojedinih ustanova, društava i organizacija upisivali su svoja imena i naslove u posebni arak, jer je radi prevelikoga broja najavljenih pozdravnih govora moralo biti zaključeno, da se riječ dadne samo malenom broju govornika i u prvom redu predstavnicima naučnih ustanova.

Zasjedanje Hrv. Socijalnoga Tjedna su počastili svojom nazočnošću u velikom broju predstavnici Crkve, visokih nauka, hrvatskih kulturnih institucija i društava Katoličke Akcije.

Od strane katoličkoga Episkopata su bili nazočni kod svečanoga otvorenja: preuzv. nadbiskup-koadjutor dr A. Stepinac, preuzv. nadbiskup vrhbosanski dr I. Šarić, nadbiskup barski dr Dobrečić; preuzv. biskupi: K. Bonefačić, biskup splitski, dr A. Akšamović, biskup đakovački, o. A. Mišić, biskup mostarski, o. J. Garić, biskup banjalučki, dr D. Njaradi, vladika križevački, M. Pušić, biskup hvarski, dr J. Srebrnić, biskup krčki, dr J. Carević, biskup dubrovački, L. Budanović, biskup subotički, dr I. Tomažič, biskup mariborski, dr I. Gnidovec, biskup skopljanski, dr F. Salis-Seewis, pomoćni biskup, I. Stjepčević, kapitularni vikar biskupije kotorske. U ime Prvostolnoga Kaptola zagrebačkoga presvij. g. dr L. Radičević. Nadalje su bili nazočni predstavnici različitih redova i veliki broj svećenstva.

Od strane sveučilišta i visokih škola: rektor Hrv. sveučilišta prof. dr Edo Lovrić, rektor Ekonomsko-komercijalne visoke škole prof. Filip Lukas, prodekan Bogoslovskoga fakulteta Msgr. dr Stjepan Bakšić, u ime Više pedagoške škole prof. Vlado Petz, a od Hrvatske Bogoslovske akadenije Msgr. dr Franjo Barac.

Od hrvatskih kulturnih društava bili su zastupani: Hrvatska Žena, Hrvatsko Srce, Udruga učiteljica, Kolo domaćica, Društvo Hrvatica Katarine Zrinski, Društvo Sv. Jelisave, Hrv. kulturno društvo Napredak, Braća Hrv. Zmaja, Društvo sv. Jeronima, Hrv. Radnički Savez, Radnički Strukovni Savez, Hrv. Radiša i dr.

Nadalje su bili zastupani mnogi zavodi i institucije, kao: Pučko sveučilište, Nadb. sjemenište, kat. srednje škole, čitaonice i dr.

Zastupani su bili i svi redovi i župe, a nazočni su bili mnogi svećenici i redovnici.

Od društava Katoličke Akcije su bile zastupane sve centrale i biskupijska okružja muževa, žena i omladine te mnoga pojedinačna mjesna društva, kongregacije i bratovštine te Slovensko kat. akademsko društvo iz Ljubljane.

Pozdravni govor predsjednika

Predsjednik Hrvatskoga Socijalnoga Tjedna prof. dr Juraj Šćetinec rekao je ova. pozdravni govor:

Preuzvišena gospodo nadbiskupi i biskupi!

Gospođe i gospodo!

Časna mi je dužnost, da otvorim II. zasjedanje Hrvatskoga socijalnoga tjedna. Pristupam tome činu s osobitom radošću, jer nakon duže stanke ovim zasjedanjem nastavljamo s djelom započetim 1932. god., koje je imalo obilnoga ploda. Preč. Episkopat znajući veliku važnost Socijalnoga Tjedna u rješavanju socijalnoga pitanja i cijeneći lijepe uspjehe I. Hrvatskoga Socijalnoga Tjedna, što ga je priredila tadašnja Centrala

Katoličke Akcije — „Hrvatski Katolički Narodni Savez", pozvao je zaključkom sjednice svojeg Poslovnog odbora od 15. XII. 1935. Centralu Katoličke Akcije u Zagrebu, da što prije nastavi već započeti rad i ostvari osnutak stalnoga Socijalnoga Tjedna. Centrala Katoličke Akcije odazivajući se tome pozivu okupila je sva katolička društva i ustanove u svrhu organiziranja stalne institucije Hrvatskoga Socijalnog Tjedna te je njihovim zajedničkim radom priređeno ovo zasjedanje. Ovom prilikom odano zahvaljujemo preč. Episkopatu na očinskoj pobudi te na moralnoj potpori za konstituiranje i rad ovoga Socijalnoga Tjedna. S osobitim zadovoljstvom možemo istaći, da su se primili suradnje u priredbama ovoga Socijalnoga Tjedna naši odlični crkveni dostojanstvenici, naši uvaženi naučenjaci, profesori sveučilišta i Ekonomsko-komercijalne visoke škole te drugi naučni radnici i stručnjaci. Svima njima izričem ovdje najiskreniju hvalu.

Svrha je Socijalnoga Tjedna, da izgrađuje kršćansku socijalnu nauku u jedinstvenom pravcu te da izrađuje smjernice za praktični socijalni rad oko obnove društva u duhu kršćanskih načela. Karakteristika je rada Socijalnoga Tjedna obzirom na njegovu svrhu, da uzima za teme svojega obrađivanja aktualna pitanja suvremenoga društvenoga života, te da nastoji, nakon upoznanja točnoga stanja određenoga pitanja, naći konkretna podesna sredstva i načine socijalne reforme. Težnja je Socijalnoga Tjedna, da izradi smjernice za privatnu inicijativu, da dade pobude i pravac radu pojedinih ustanova, socijalnih i ekonomskih, da dade pravac zahtjevima građanskim, da dade pravac zakonima, za izradbu i provođenje temeljite reforme suvremenoga društva u kršćanskom duhu.

Metoda rada Socijalnoga Tjedna je obilježena kolektivnom suradnjom stručnjaka: sociologa, ekonomista, filozofa i teologa. Ti stručnjaci imadu da prouče pojedino pitanje svaki sa strane svojega područja, a rezultate svojega izučavanja treba da svedu u sintetičku cjelinu, kako se i pojedino pitanje pojavljuje u cjelini u životu.

Važno je dakle kod rada Socijalnoga Tjedna, da se za proučavanje pojedinoga pitanja društvenoga života nađe jedno, jedinstveno gledište, s kojega se to pitanje može promatrati s različitih strana. i kojačno da se rezultati proučavanja i smjernice za praktični rad sintetiziraju u skladne zaključke. Samo takovo jedinstvo pogleda, shvaćanja i ciljeva može dati čvrstu i pouzdanu podlogu za uspješan praktički rad!

S druge strane važno je u radu Socijalnoga Tjedna za ostvarenje njegovih ciljeva, što to nije zatvoreni rad teoretika i stručnjaka nego javan rad, u uskom dodiru s publikom, kojoj je namijenjen. Misli i zaključci, koje izrade stručnjaci, saopćuju se izravno publici, koja ih odmah ocjenjuje, napose u diskusiji na anketama i konferencijama, te se tako može odmah ustanoviti, što će od iznesenoga imati izgleda da naiđe na prihvat u širim slojevima. Nadalje oni, koji učestvuju u radu Socijalnoga Tjedna izravno, kako predavači tako i slušači, postaju pobornici iznesenih misli, načela i zaključaka u daljim društvenim krugovima.

Rad je Socijalnoga Tjedna kolektivan s jedne strane kod predavača samih, a s druge strane je kolektivan obzirom na uzajamni odnos predavača i slušača, koji čine nerazdvojivu cjelinu. Socijalni Tjedan nema pretenzije, da bude rad manifestativan, koji bi skupljao velike mase i pravio velike parade, nego da bude rad temeljit, produbljen, proživljen i zajednički proćućen. Iz te zajednice misli, osjećaja i težnja poteći će i jednaka odluka za rad oko obnove društva na zdravim osnovima i po ispravnim načelima.

U nadi, da će nam uspjeti stvoriti ovakovu zajednicu rada na ovom Socijalnom Tjednu otvaram ovo II. zasjedanje Hrvatskoga Socijalnog Tjedna.

Otvarajući ovo zasjedanje osobito sam sretan, što mogu pročitati pismo Njegove Uzoritosti Kardinala Državnoga tajnika Pacelli-a upućeno Hrv. Socijalnom Tjednu, kojim Sv. Otac prima na znanje rad ovoga Soc. Tjedna i podjeljuje svoj apostolski blagoslov.

Nakon što je pismo Kardinala Državnog tajnika bilo saslušano s najvećim pietetom i popraćeno poklicima i dugotrajnim pljeskom Sv. Ocu, Predsjednik čita tekst brzojava, koji se šalje Sv. Ocu, a u kojemu se zahvaljuje na podijeljenom apostolskom blagoslovu. Nazočni su tada s velikim zanosom i dugotrajnim pljeskom istakli svoju sinovsku odanost Sv. Ocu.

(*Tekst se pisma Kardinala Državnoga tajnika brzojava Hrv. Socijalnoga Tjedna nalazi na početku ove knjige*).

Iza uvodnog govora predsjednik dr J. Šćetinec pozdravlja cjelokupni prisutni preč. Episkopat, a još napose preuzvišenoga gosp. Nadbiskupa-koadjutora dra Alojzija Stepinca kao zamjenika bolesnoga pokrovitelja dra Antuna Bauera. (Dugotrajni pljesak). Zatim pozdravlja predstavnika preč. Kaptola zagrebačkoga presvij. g. Lovru Radičevića, sav kler i predstavnike redova. Naročito zahvaljuje predstavnicima visokih nauka, koji blagonaklono prate prosvjetni rad ovoga Socijalnog Tjedna, a neki i sudjeluju na njemu, pa pozdravlja rektora Hrvatskoga sveučilišta g. prof. Edu Lovrića, zatim rektora Ekonomsko-komercijalne visoke škole prof. Filipa Lukasa, te zastupnika rektora Više pedagoške škole prof. dr Vladu Petza. Onda pozdravlja sve predstavnike hrvatskih kulturnih društava i hrvatskih katoličkih društava, organizacija i ustanova, te sve učesnike slušače.

Pozdravi predstavnika Crkve i visokih nauka

Na pozdrav predsjednika uzvraćaju pozdravima redom:

Predstavnik Kat. Episkopata preuzv. gospodin Nadbiskup-Koadjutor Dr ALOJZIJE STEPINAC izrekao je ovaj govor:

„Kao predstavnik Crkve ne mogu a da ne izjavim svoju radost nad priredbom Hrvatskog Socijalnog Tjedna i današnjim njegovim otvorenjem. Ne mogu a da ne izjavim svoju specijalnu radost, što se ovaj Socijalni Tjedan odvija pod lozinkom „Obitelj".

Nema naime nijednog razumnog čovjeka, koji ne bi vidio, da je čovječanstvo zapalo u jedan neviđeni kaos. Nema u svijetu mira. Geni-

jalni sv. Augustin definirao je mir — pax est tranquillitas ordinis! Mir je stalnost poretka. Ako dakle hoćemo mir u svijetu, valja najprije uvesti red u svijetu i svaku stvar postaviti na svoje mjesto. Jer gdje nema reda, gotov je pakao prema riječima onoga velikog patnika Joba, koji je strepio kod pomisli, da mora ići na mjesto „ubi umbra mortis et nullus ordo, sed sempiternos horrur inhabitat! Gdje je sjena smrtna i nema nikakvog reda, nego vječnu užas!" (Job. 10, 22). No kao što se ne može urediti kuća, ako se prije ne urede njezini temelji, tako se ne može urediti ni ljudsko društvo, ako se ne urede temelji na kojima ono počiva. Temelj na kojem počivaju i narodi i čovječanstvo jest bez sumnje obitelj.

Da se pak nešto valjano uredi, valja točno izviditi, koje su komponente iz kojih rezultira red u dotičnoj stvari. Prema tome ako hoćemo urediti obitelj, valja ju dakako osvijetliti prije svega sa religioznog i moralnog stanovišta, ali i sa pravnog, ekonomskog, povijesnog, pedagoškog, higijenskog i sa socijalnoga, kako bi se obitelj uzmogla urediti tako, da što lakše postigne svrhu namijenjenu joj od Stvoritelja svijeta.

S toga od srca pozdravljam inicijativu hrvatskih katolika, što su organizirali ovaj Socijalni Tjedan u znaku obitelji. Pozdravljam i kao što rekoh, radujem se. Radujem se, jer se na ovaj način polažu temelji pravog reda, a konsekventno i temelji pravoga mira u svijetu. Crkva pak katolička, koja je oduvijek bila nositeljica reda i mira, ne će ni u buduće zatajiti niti ostati po strani, kad se bude radilo o pitanjima od tolike važnosti, kao što je pitanje obitelji.

Dao Bog, da koristi ovog drugog Socijalnog Tjedna budu trajne i za Crkvu i za domovinu našu!"

Brzojavni pozdrav PAPINSKE NUNCIJATURE:
„U ime odsutnoga preuzv. g. apostolskog nuncija veseleći se nad Hrv. Socijalnim Tjednom želim sretan uspjeh njegovu zborovanju, uvjeren da će raspravljanje o prevažnom pitanju obitelji, kojim će se zborovanje baviti u duhu enciklika Vrhovnoga svećenika donijeti očekivane plodove za vjersko dobro obitelji i hrvatskoga naroda."

Bertoli, tajnik.

Predstavnik Zagrebačkog kaptola presvij. g. LOVRO RADIČEVIĆ pozdravlja Hrvatski Socijalni Tjedan i želi, da ovaj sistem i metoda, koji su karakteristični za rad Socijalnoga Tjedna, dovedu do punoga uspjeha. Raspored snaga, koje tu sudjeluju, pružaju nam punu garanciju za to. Želi nadalje, da zaključci ovoga Soc. Tjedna budu na korist čitavom hrvatskom narodu, kojemu je obitelj temelj.

Rektor hrvatskog sveučilišta g. prof. dr. EDO LOVRIĆ pozdravlja u ime Hrv. sveučilišta ovu inicijativu Hrv. Soc. Tjedna, u kojoj sudjeluju brojni sveučilišni i visokoškolski profesori, da se temeljito prouči važno pitanje obitelji. Ističe značenje obitelji za život, postojanje i napredak naroda. Napose upućuje na pojavu „bijele kuge" i u hrvatskom narodu, pa želi, da bi ovaj Soc. Tjedan sa svojim proučavanjima i zaključcima pridonio suzbijanju toga nemiloga pojava. Na koncu izriče svoje želje za puni uspjeh rada ovoga Socijalnoga Tjedna.

Rektor Ekonomsko-komercijalne visoke škole g. prof. FILIP LUKAS izrekao je ovaj govor: „Kao rektor Ekonomsko-komercijalne visoke škole pridružujem se od srca prireñivačima, koji su zamislili i danas oživotvorili socijalno-kulturni Tjedan. Suvišno je isticati fundamentalnu važnost obitelji za dobro pojedinaca i naroda. Sva socijalna udruženja stvaraju se svijesnom voljom i za kakvu posebnu svrhu, ali u obitelji se pojedinac nalazi još prije, nego je njegova volja došla do izražaja, pa je zato utjecaj obitelji na sve pojedince od najveće važnosti. Još prije aktivnog djelovanja volje čovjek u obitelji dobiva prve utiske, najjače i najtrajnije, kojima se ravna u životu. Obitelj ne daje po tom svojim članovima samo fizički život, već ga uvlači i u svoje duhovne unutarnje veze. Kako pak obitelj nije drugo nego točka, gdje se ukrštavaju sve prošle ideološke i duhovne vrijednosti jednoga naroda, to već iz ovoga svaki član obitelji postaje u isto doba i baštinik svih preñašnjih i suvremenih duhovnih dobara svoga naroda. Koliko će se od toga u životu ostvariti, zavisi u prvom redu od majke, premda svaki pojedinac ima i svojih individualnih osebina, koje kod toga razvoja sudjeluju. Bez dobroga obiteljskog života udes je svakog naroda ugrožen, a zato su uvijek svi razdorni pokreti išli u prvom redu za tim, da unište osnovice obitelji.

Kao historik dą navedem jedan veliki primjer iz prošlosti, kako su majke djelovale na odgoj i budućnost svoje djece. To je obraćenje Sv. Augustina, koje se ostvarilo neumornim radom, brigom i molitvama njegove majke Monike. Među mnogim djelima Sv. Augustina, najvažnije je svakako djelo o Božjoj državi, koje je postalo ugaonim kamenom našega zapadnog kršćanstva. Što on o državi na jednom mjestu svoga djela piše, treba da svaki uvijek imade na umu: Quid sunt civitates sine justitia nisi magna latrocinia (t. j. što su države bez pravde nego velika razbojstva)?

Mi Hrvati u obitelji vidimo najjači bedem za naš narodni opstanak, pa ako se možemo tužiti na mnoge i mnoge pojedince, koji su ostavili svoj narod, u najviše slučajeva je kriv obiteljski odgoj.

Želim, da ovaj Socijalni Tjedan pridonese, pa bilo i maleni udio, da se ojačaju osnovice obitelji za našu bolju hrvatsku narodnu budućnost!"

Predstavnik Bogoslovskog fakulteta i Bogoslovske akademije dr FRAN BARAC kazao je u svom pozdravu ovo: „Čast mi je, što mogu da pozdravim Hrvatski Socijalni Tjedan u ime Hrvatske Bogoslovske Akademije i Bogoslovskoga fakulteta. Radujem se, što je inicijativom i pod pokroviteljstvom i s blagoslovom Episkopata otvoren na široj podlozi ovaj socijalni kurs i sa uglednim predavačima. Hrvatska Bogoslovska Akademija prati pažljivo i s poštovanjem ovaj rad već i zato što je to praktično izrañivanje kršćanskih filozofskih i teoloških istina, što ih teoretski treba da istražuju i utvrñuju radnici HBA. Znanstveno izgrañivanje kršćanskih načela bez ikakove njihove praktične aplikacije za konkretni život ljudskoga društva — bilo bi kao i zimsko sunce koje jedva štogod grije. Današnjoj krizi ljudskoga društva nije uzrok samo eliminacija svrhunaravnih kršćanskih istina, već i praktična negacija kršćanskih životnih principa. Ali Isus Krist

nije samo najveći genij ljudskog roda, kako dopuštaju i Renani, Straussi, Harnaki, Sabatieri itd. Isus Krist je: istina, — ali i put i život. Isus Krist je nedjeljiv. Tako je u sebi nedjeljivo i njegovo savršeno kršćansko društvo: Crkva. Isus Krist je istina — ali i savršena dobrota — ljubav. (Djel. Apost. 10, 38.) „Isus... je prošao čineći dobro i liječeći sve, koje bijaše nadvladao đavao." Isus Krist nije samo predmet već i puni sadržaj živoga vjerovanja. Isus Krist je najviši ideal ljudskog življenja i djelovanja. Takovo je i pravo istinsko kršćanstvo — Crkva. Treba dakle vratiti savremenom čovjeku Krista. Našemu hrvatskom narodu, kojega žele tuđinski elementi da poživinče, jednako je potreban — živi, djelotvorni Krist. Socijalni Tjedan želi da pomaže kako ne bismo sasvim izgubili Krista. U ime HBA želimo Božji blagoslov!

Predstavnik Više pedagoške škole prof. dr VLADO PETZ kazao je ovo: „U zastupanju gosp. rektora Više pedagoške škole zagrebačke, koji žali, što je spriječen pribivati otvorenju Hrvatskog Socijalnog Tjedna, ja sam slobodan da kao predstavnik ove naše više pedagoške institucije pozdravim inicijatore, organizatore i predavače ovoga zborovanja i da im zaželim uspješan i plodan rad.

Ovu želju naglašavam to spremnije s razloga, što p r e d m e t proučavanja i raspravljanja na ovome Socijalnom Tjednu neposredno zasijeca u cjelokupnu teorijsku i praktičnu odgojnu problematiku, a ona trajno predstavlja živi izvor naših naučnih interesa te naših kulturnih i narodnih zadataka.

Mi znademo, a u tome nas uvjerenju učvršćuje sadašnja kritička odgojna situacija, da nam kao neoborivo čvrst oslonac u produbljivanju odgojnoga utjecaja služe dva nada sve važna faktora: ćudoredna svijest i na njoj izgrađena obiteljska sredina. Ovo je izlazna točka našega gledanja na odgojna pitanja. Kao predstavnik pedagoške institucije pozdravljam sve misli, sve izvode i zaključke, koji će u tome pravcu proisteći iz raspravljanja ovoga hrvatskoga socijalnoga Tjedna."

Pozdravi iz inozemstva

Zasjedanje Hrv. Socijalnoga Tjedna pobudilo je pažnju i u inozemstvu, naročito kod istovrsnih ustanova Socijalnih Tjedana, katoličkih sveučilišta i ustanova za socijalno obrazovanje. Mnoge su od tih ustanova poslale Hrv. Socijalnom Tjednu pisma i brzojave, u kojima čestitaju nad pokrenutom inicijativom i žele obilan uspjeh.

U prvom je redu najsrdačnije pozdravio Hrv. Socijalni Tjedan predsjednik **Francuskoga Socijalnoga Tjedna dr EUGEN DUTHOIT,** *prof. kat. sveučilišta u Lille-u. Ovdje donosimo izvadak iz njegova pisma od 20. X. 1937.:*

„Hitim da Vam čestitam na nacrtu koji ste učinili za Hrvatski Socijalni Tjedan, koji će se održavati od 25. do 31. listopada ove godine.

Izričem svoje želje, da bi se ustanova, koja je već cvala u vašoj lijepoj zemlji, nastavila i obnavljala iz godine u godinu u duhu vjerne privrženosti smjernicama Svete Stolice i velikim enciklikama Njegove Svetosti Pija XI.

Vrlo žalim, što mi ne će biti moguće doći na Vaš Socijalni Tjedan, a radi kratkoće vremena ni izaslati kojega drugoga predstavnika Francuskoga Socijalnoga Tjedna. No budite uvjereni o našim iskrenim željama za uspjeh i o našim osjećajima kršćanske simpatije."

U ime **Belgijskoga Socijalnoga Tjedna** *poslao je čestitke njegov pretsjednik* **o. RUTTEN,** *dominikanac i član Senata, ističući, da mnogo cijeni napore, koje Hrv. Socijalni Tjedan čini za širenje kršćanskih socijalnih načela, koja su jedina kadra dati svijetu mir i napredak u radu.*

Iz **Engleske** *je stigao brzojav direktora „Katoličkoga Socijalnog Saveza", koji organizira Socijalne Tjedne i tečajeve, pa srdačnim čestitkama i željama želi uspjeh rada.*

Iz **Poljske** *je poslao brzojav rektor katoličkoga sveučilišta u Ljublinu,* **Mgr. dr ANTUN SZYMANSKI,** *u ime Poljskoga Socijalnoga Tjedna sa srdačnim željama za plodni rad na dobro Crkve i domovine.*

Iz **Italije** *je poslao čestitke rektor katoličkoga sveučilišta poznati naučenjak* **o. fra GEMELLI** *ističući, da će se u kapelici njihova Ateneja moliti za dobar uspjeh Hrv. Socijalnoga Tjedna.*

Iz **Kanade** *je stiglo pismo pretsjednika Kanadskoga Socijalnoga Tjedna* **o. J. C. ARCHAMBAULTA D. I.,** *u kojem izriče svoje čestitke pozdravljajući inicijativu Hrv. Socijalnog Tjedna.*

TOKOM SOCIJALNOG TJEDNA

S l u š a č a je bio vrlo velik broj: redovnih (za sve dane) oko 700, *a neredovnih slušaća (samo za pojedine dane) je bilo oko* 150. *Svi su slušači pratili kroz cio tjedan sva predavanja s neumanjenim zanimanjem. Slušači su pripadali različitim zvanjima. Bio je velik broj đaka* (230, *od kojih preko* 100 *učenica Domaćinske škole), zatim državnih i privatnih namještenika* (117), *svećenika* (30) *i druge inteligencije, zatim građana i radnika.*

Naročito se isticao lijep broj seljačke elite, seljaka i seljakinja (101), *koji su došli iz različitih krajeva domovine te ne samo pomno pratili predavanja nego i sami živo učestvovali u raspravljanjima.*

I ako vrijeme predavanja nije bilo podesno za pripadnike svih zvanja, ipak je jeronimska dvorana bila uvijek dupkom puna publike. koja je bila voljna žrtvovati svoje druge poslove samo, da može čuti važna predavanja Socijalnoga Tjedna. Interes za teme predavanja se očitovao naročito prigodom anketa i konferencija, koje su se držale u jutro, jer se uvijek javljao velik broj slušača za riječ u raspravljanjima. I ako je publika bila raznovrsna po zvanjima i po dobi, svi su se slušači slili u jednu zajednicu kao cjelina. Međusobno su izmijenjivali misli i poticaje za rad oko obnove kršćanske obitelji u hrvatskom narodu i seljaci i građani i inteligencija. Njihova se j e d n o d u š n o s t očitovala naročito kod zaključivanja rezolucija, koje su bile donesene iz srca i duše svih učesnika. Osnovna misao Socijalnoga Tjedna je jednako prožela sve učesnike i zanijela ih za socijalni preporodni rad, na koji su se svi učesnici Socijalnoga Tjedna obvezali za ubuduće. Time se dokumentirao golemi uspjeh Socijalnoga Tjedna.

U toku zasjedanja Soc. Tjedna dolazio je na predavanja redovno veći broj biskupa, kadgod im je to bilo moguće obzirom na istovremeno zasjedanje Biskupskih Konferencija. Naročito su češće posjećivala predavanja u toku tjedna preuzv. gg. dr A. Stepinac, dr A. Akšamović, K. Bonefačić, dr D. Njaradi, M. Pušić, dr J. Carević, dr V. Burić, dr F. Salis-Seewis, i Kap. vikar I. Stjepčević. Preuzv. gospoda biskupi su bili uvijek aklamirani s najvećim zanosom od brojne publike, koja se osjećala počaščena nazočnošću visokih crkvenih dostojanstvenika i njihovom pažnjom za rad i nastojanja svojih vjernika.

ODJEK HRVATSKOGA SOCIJALNOG TJEDNA U INOZEMNOJ ŠTAMPI

Rad II. Hrvatskoga Socijalnoga Tjedna pratila je sa zanimanjem domaća štampa, i katolička i nekatolička, te su u dnevnim novinama i tjednicima bili donošeni izvještaji o toku rada. Poslije svršenoga zasjedanja donose članke s osvrtom na rad i uspjeh Socijalnoga Tjedna pojedini časopisi. No taj je rad sa zanimanjem pratila i inozemna katolička štampa.

Izvještaje o II. zasjedanju Hrvatskoga Socijalnoga Tjedna su donijeli: Rimski „Osservatore Romano", poluslužbeno glasilo Sv. Stolice, zatim pariški „La Croix", glavno glasilo francuskih katolika (17. XII. 1937.). Osobito srdačno je popratila rad Hrv. Socijalnoga Tjedna francuska revija „Les Amitiés Catholiques Françaises" (15. XII. 1937.), koja nastoji oko što užih duhovnih veza francuskih katolika s katolicima drugih zemalja, te je s veseljem konstatirala, da je među predavačima velik broj bivših polaznika francuskih visokih škola, koji su ujedno došli i u usku vezu s kat. organizacijama u Francuskoj, te prijatelja Francuske, kao dr Šćetinec, dr Ivšić, o. Poglajen, o. dr Perović, o. dr Gračanin, dr Maraković, a raduje se i duhovnoj vezi između Francuskoga i Hrvatskoga Socijalnoga Tjedna. Isto tako ističe tu vezu Francuskoga i Hrv. Socijalnoga Tjedna francuska revija „La Chronique Sociale" od prosinca 1937., u kojoj ugledni socijalni pisac sveuč. prof. Max Turmann izvješćuje o radu Hrv. Socijalnoga Tjedna i s pohvalom ističe sistematski raspored predavanja i anketa, koja su kompletno obuhvatila cio problem obitelji. Organ Kanadskoga Socijalnoga Tjedna „L' ordre nouveau" iz Montreala je u svom broju od 20. XII. 1937. donio izvještaj o radu Hrv. Socijalnoga Tjedna poprativši ga s izražajem svojih simdatija i priznanja.

J. Š.

ALOKUCIJE BISKUPA

DR ALOJZIJE STEPINAC, NADBISKUP ZAGREBAČKI

MORALNO I SVRHUNARAVNO ZNAČENJE OBITELJI

Nebrojene kapi vode dižu se iz oceana u visine, da se spuste na zemlju i da je natope. Ali sve se preko potočića, potoka i rijeka slijevaju opet u oceane, odakle su i došle. Od oceana Božjeg bivstva i Božje dobrote primila su i primaju svoj bitak nebrojena stvorenja. No sva imadu da posluže proslavi Boga, dakle da se vrate na neki način k Njemu, od koga su primila bivstvovanje. Tu veliku istinu saželo je Sveto Pismo u nekoliko riječi: „Universa propter semetipsum operatus est Dominus — sve je zbog sebe stvorio Gospod!" (Prov. 16, 4). Drukčije i ne može da bude. Jer svako razumno biće mora imati neki cilj pred očima, kad nešto radi. A kad Bog nešto stvara, kao zadnju svrhu u svom djelovanju ne može imati ništa drugo nego li samog sebe. To uključuje u sebi sam pojam Boga. Prema tome ni brak odnosno obitelj, koja izvire iz braka, ne može razuman čovjek pravo shvatiti ni prosuditi osim u ovisnosti o Bogu, ako ne će, da se na nj primijene riječi psalmiste: „Dixit insipiens in corde suo: non est Deus — reče luda u srcu svome: nema Boga!" (Ps. 13, 1).

Sva dakle stvorenja imadu konačno da posluže proslavi Boga. Zato su oduševljeno, ali i opravdano klicala ona tri mladića u peći babilonskoj: „Benedicite omnia opera Domini Domino, laudate et superexaltate eum in saecula! Hvalite sva djela Gospodnja Gospoda, hvalite Ga i veličajte uvijeke!" (Dan. 3, 57). Drugim načinom dakako čini to rudno, drugim biljno, a drugim životinjsko carstvo. Posebnim će pak načinom bez sumnje to činiti čovjek, kruna svega vidljivog stvorenja, kako to svjedoči njegov rodni list u knjizi Postanka: „I stvori Bog čovjeka na priliku svoju: na priliku Božju stvori ga, muža i ženu stvori ih. I blagoslovi ih Bog i reče im: Rastite i množite se i napunite zemlju i vladajte njome i budite gospodari od riba morskih i od ptica nebeskih i od svih životinja, što se miču na zemlji" (Gen. 1, 27-28).

I brak i obitelj tvorevina je Božja, određena, da na svoj način prema naravi, koju joj je Bog dao, posluži proslavi Njegova imena. To ne valja nikad smetnuti s uma, makar obitelj promatrali u čisto naravnom redu. Jer Bog je začetnik i naravnog reda. Mi pak znademo, da stvarnost, koju poznamo u naravnom redu, nije jedina stvarnost. Jer čovjek kršćanin spoznaje Boga po vjeri ne samo kao jednog u naravi, nego i kao trojednog. On spoznaje sebe po vjeri ne samo kao neku naravnu jedinicu, koja se sastoji iz duše i tijela, nego i kao dijete Božje. U istoj

vjeri spoznaje bližnjega ne samo kao čovjeka, nego i kao brata u Bogu i subaštinika kraljevstva Božjega. Spoznaje Boga ne samo kao Stvoritelja svijeta, nego i kao Oca u milosti. Osim naravne postoji dakle i svrhunaravna stvarnost, pa zato i obitelj možemo i moramo promatrati ne samo u naravnom, nego i u svrhunaravnom pogledu.

Koja je dakle naravna prvotna svrha braka i koje je njegovo moralno značenje? Naravna prvobitna svrha braka odnosno obitelji, koja iz njega izvire, ne može biti nijedna druga, nego li dostojno razmnažanje roda ljudskoga rađanjem i primjerenim odgojem djece. Ne isključujemo i drugotne svrhe, kao što je uzajamno pomaganje muža i žene i lijek protiv požude, nego samo naglašujemo, da je prva i glavna svrha braka dostojno razmnažanje roda ljudskoga rađanjem i primjerenim odgojem djece. Tu istinu nalazimo već na prvoj stranici Svetoga Pisma u riječima: „Crescite et multiplicamini et replete terram — Rastite i množite se i napunite zemlju!" (Gen. 1, 20). Time je Gospod Bog učinio čovjeka na neki način dionikom svoje stvaralačke moći, jer mu je omogućio, da dade život drugome, kojega prije nije bilo tu. Bog toga nije morao učiniti. Ta on je mogao i dalje postupati onako, kako je učinio s Adamom i Evom, kojima je neposredno dao život, bez sudjelovanja drugoga. U tom slučaju ne bismo imali oca ni majke, ne bismo imali sestara ni braće, ne bi bilo muža i žene kao bračnih drugova, ne bi bilo obitelji. I tada ne bi bilo ni onih tako čarobnih veza obiteljskog života i sreće. Bog je htio, da obitelj na neki način bude izraz Božanstva, u kojem Sin nama na nedokučivi način proizlazi od Oca, a od Oca i Sina Duh Sveti. Nije li Bog time dao čovjeku veliku čast i dostojanstvo i omogućio mu sreću, koja se jedva može ocrtati? Pogledajte samo jedno nevino dijete, kojega još nije izopačio svijet! Zar ne dozivlje čovjeku u pamet dane zemaljskog raja? Dane, kad je čovjek hodao pred Bogom u nevinosti? I upravo zato, da se to dijete ne izgubi, već da ostane vrijedan član ljudskoga društva, upravo zato, po samoj naravi, mora bračni vez da bude stalan i siguran, jednoga sa jednom, jer je inače nemoguć pravi odgoj. Već nas neke nijeme životinje upućuju na to, kao neke vrste ptica, kod kojih mužjak i ženka ostaju tako dugo zajedno, dok se mladi othrane. A zar će čovjek biti niži od nijeme životinje?

Od silnog je dakle moralnog značenja brak i za pojedinca i za ljudsko društvo i za narod i za čovječanstvo uopće. Za pojedinca prije svega! Jer iako muž i žena pripadaju istoj vrsti, to jest ljudi su, ipak se razlikuju i po tjelesnoj konstrukciji i po duševnosti te se međusobno popunjuju. Zato i govori Gospod: „Nije dobro, da je čovjek sam: načinimo mu pomoćnicu prema njemu" (Gen. 2, 18). „Tako će ostaviti čovjek oca svojega i mater svoju pa će prionuti za ženu svoju i bit će dvoje u tijelu jednome" (Gen. 2, 24).

Brak i obitelj od velikog su nadalje značenja za ljudsko društvo. Po njoj si ljudi postaju bliži, nestaje one hladne udaljenosti i neka posebna toplina ulazi ponajprije među same članove obitelji, a onda dalje i dalje do velike narodne obitelji. Ova ljubav bila je i jest podloga najdivnijim krepostima. Ona je unapređivala rad i požrtvovnost, čuvala je od raznih opačina. A po čemu se čovjek najviše izdiže nad životinju, ako ne krepostima?

Za narod pak kao takav obitelj je conditio sine qua non. Izginu li obitelji, izginuo je i narod. I zato je najveća laž i licumjerstvo današnjeg vremena, ako netko govori o patriotizmu, a ruši obiteljski život, bilo na ovaj ili onaj način. Narod bez obitelji jest narod bez budućnosti! Brak i obitelj od presudnog je značenja prema tome za čitavo čovječanstvo kao takvo, jer je on jedini dostojan način, na koji se čovječanstvo obnavlja i na koji se naknađuje i pomlađuje život, koji nestaje. Velim, jedini dostojan način, jer se radi o rođenju čovjeka, a ne životinje. Jer i slijepac vidi, da kao štogod mnoge životinje trebaju malo vremena, da se osamostale, tako obratno čovjek, koji se rodi, treba dugi niz godina tuđe pomoći u svakom pogledu. On stupa na svijet potpuno nemoćan. I bez brižne roditeljske pomoći on ne bi postigao ni tjelesnog ni duševnog razvitka, a prema tome ne bi mogao ispuniti ni svoje zadaće na zemlji. Brak dakle, u kojem se muž i žena vežu doživotnim vezom, i obitelj, koja iz njeg izvire, jest jedini razuman način, da se ljudski rod spase od izumiranja.

Iz svega, što smo rekli, vidi se, da je brak već u naravnom redu uredba Božja, nikla već u samom raju. Ali Bog se nije time zadovoljio. U svojoj ljubavi prema čovjeku, kojega je stvorio na sliku i priliku svoju, pošao je i dalje. Preko Sina Svojega, Spasitelja Isusa Krista, kojega je poslao na svijet, da digne palog čovjeka, podigao je i uzvisio brak na čast i dostojanstvo sakramenta. Dogodilo se nešto slično, što se dogodilo i onda, kad je stvarao prvog čovjeka. Najprije mu je načinio tijelo od zemlje. Ali ono je bilo mrtvo i oživjelo je tek onda, kad mu je udahnuo životni duh. Brak je doduše već u naravnom redu djelo Božje. Ali ostavljajući ga u naravnom redu Bog, rekao bih, ne bi učinio drugo, nego da je načinio tijelo od zemlje. To tijelo od zemlje, to jest brak u naravnom redu, oživio je na neki način Krist, udahnuvši mu životni duh time, što ga je uzvisio na dostojanstvo sakramenta. Iako je bit braka ostala ista, ipak je po ovoj činjenici nastao golem preokret na bolje u pitanju braka i obitelji.

Pogledajmo samo ukratko. Sakramentom ženidbe posvećuje se bračni vez, i brak stupa u neposrednu službu kraljevstva Božjega na zemlji, jer mu rađanjem i odgajanjem djece privodi nove članove. Posvećuje se roditeljski odnos. Roditelji ne mogu promatrati svoju djecu samo kao neki naravni plod, nego ih imaju držati djecom Božjom, koja su im od Boga povjerena, da ih za Njega uzgoje. Na njih se sada mogu primijeniti riječi, što ih je kći faraonova rekla sestri Mojsijevoj: „Accipe puerum istum et nutri mihi: ego dabo tibi mercedem tuam. Uzmi ovo dijete i doji mi ga i ja ću ti platiti!" (Ex. 2, 9). I Bog na neki način govori kršćanskim roditeljima: „Uzmi ovo dijete i odgoji mi ga, i ja ću ti platiti! Platiti vječnom nagradom!"

Napokon time, što je ženidba podignuta na čast sakramenta, posvećuje se i bračna ljubav, taj životni princip ženidbe, jer imade odsada za podlogu vrhunaravne motive. Tako ljubav biva oplemenjena i ojačana, da može izdržati u svim burama i olujama, što ih život sa sobom donosi.

Golem preokret načinilo je kršćanstvo napose u pitanju žene odnosno majke. Svima je poznato, što je ona bila u poganskom

svijetu. Pusta ropkinja. Krist je time, što je podigao ženidbu na čast sakramenta, poučio čovjeka, da žena nije njegova ropkinja, nego družica i pomoćnica života, i kao takvu on ju je dužan ljubiti. A majku pogotovu obavilo je kršćanstvo nekim, rekao bih, mističnim sjajem i ljepotom, stavljajući joj za uzor Majku Božju, Blaženu Djevicu Mariju. Svaka kršćanska majka ima na neki način udio u ovom grandioznom materinstvu, jer rađa i odgaja članove mističnog tijela Kristova, svete Crkve. Kršćanstvo je uklonilo i uništilo poligamiju i time izliječilo strašnu onu ranu, što ju je poligamija zadala obiteljskom životu. Ono je dalo obitelji jednoga oca i jednu majku, koji su, budući vezani nerazdruživim i posvećenim vezom, jedini sposobni, da u pravoj vrhunaravnoj ljubavi i skladu odgoje djecu i izdrže bure i oluje života. Kršćanstvo je osiguralo samostalnost obitelji i zabacilo ludo poimanje, prema kojem je katkada državna vlast smatrala djecu vlasništvom države.

Divna je dakle stvar kršćanski brak i kršćanska obitelj. Ona je vjerni odraz tajnovitog sjedinjenja Krista i Njegove Crkve, za koje govori apostol sv. Pavao: „Tajna je ovo velika!" (Eph. 5, 32). Kao što se Krist potpuno sjedinio s Crkvom svojom tako, da je On njezina glava, a ona Njegovo tijelo, i ta veza više nikada ne prestaje, tako se i muž i žena u kršćanskom braku vežu nerazdruživim vezom, bivaju jedno. „I bit će dvoje u jednom tijelu" (Eph. 5, 31). Kao što je zadaća Crkve, da sakramentom krštenja dovodi i dariva Kristu uvijek novu djecu i pruža im Kruh života po svojoj svetoj nauci te ih tako uzgaja za nebo, tako je rađanje i odgajanje djece za Boga najuzvišeniji cilj i svrha kršćanskog braka i obitelji. Kao što Krist ljubi Crkvu svoju, a ona mu je potpuno odana i u poniznosti podložna, tako i muž ima da ljubi svoju ženu, dok ona njega ima slušati kao glavu obitelji. „Muževi, ljubite žene svoje, kao što je i Krist ljubio Crkvu", opominje apostol sv. Pavao (Eph. 5, 25). „Žene neka se pokoravaju svojim muževima kao Gospodinu, jer je muž glava ženi" (Eph. 5, 22). I kao što je veza, puna tajne, između Krista i Crkve mogla samo onda da ostvari svoju zadaću, kada je odstranjeno sve nečisto i okaljano (Eph. 5, 26), tako i kršćanski brak može samo onda da potpuno odgovori svojoj svrsi, ako se niža narav pročisti i oplemeni dubokom i iskrenom religioznošću. Ako pak ograničeni ljudski um ne može sada da potpuno shvati sve duboko značenje kršćanskog braka i obitelji, bit će mu to jasno u vječnosti. Tamo će kršćanski roditelji u neiskazanoj sreći promatrati i uživati Boga. Ali ne sami! S njima će uživati i radovati se i njihova djeca i sve njihovo potomstvo, kojem su oni otvorili vrata neba time, što su im dali život i kršćanski ih uzgojili. Tada će spoznati, što znači biti kršćanski otac i kršćanska majka, što znači kršćanski brak i kršćanska obitelj. Po Božjem planu brak je izvor novog ljudskog života, sudioništvo na stvaralačkoj moći Božjoj, velika tajna po časti sakrakramenta, s ciljem, da se kraljevstvo Božje raširi na zemlji i napuče nebesa.

A što vidimo danas? Kad čovjek gleda i promatra strahovito propadanje obiteljskog života kod modernih ljudi, morao bi im sa suzama u očima upraviti onaj prekor, što ga je Spasitelj upravio ženi Samaritanki: „Si scires donum Dei! Kad bi znala dar Božji"! (Joh. 4, 10). O, kad bi i ti, moderni svijete, znao dar Božji! Ali je sakriveno od očiju tvojih!

Po Božjem planu brak i obitelj je institucija, koja ima da donese zadovoljstvo, sreću i blagoslov zemaljski i nebeski pojedincima, narodima i čitavom čovječanstvu. A gle! Za dobar dio današnjeg čovječanstva mora se kazati sa psalmistom: „Noluit benedictionem et elongabitur ab eo! Nije htio blagoslova, zato će se uzeti od njega!" (Ps. 108, 18). Za dobar dio, velim, mora se primijeniti ona još strašnija Sv. Pisma: „Dilexit maledictionem et veniet ei! Ljubio je prokletstvo, pa će ga i stići" (Ps. 108, 18). Da! Prokletstvo ljubi dobar dio današnjeg čovječanstva. Ta Bog je već u raju uredio brak, a Krist ga podigao na čast sakramenta. Ljudi pak našega vremena hoće da degradiraju sakramenat ženidbe na obični naravni ugovor. Ali ni tu se ne zaustavljaju, nego i taj naravni ugovor hoće da degradiraju na slobodnu ljubav, prema kojoj se brak raskida prema diktatu strasti pojedinaca i koja u stvari degradira čovjeka na razinu obične životinje. Oni ne će više da žive kao ljudi obdareni razumom, nego „sicut equus et mulus, quibus non est intellectus, kao konj i mazga, koji nemaju razuma!" (Ps. 31, 9).

Da se uzmogne uništiti prva i glavna svrha braka i razoriti obitelj, izmišljaju se sva moguća pa i najodurnija sredstva. Za njih se pravi beskonačna reklama ne samo u bezvjerskoj, nego i u bezbojnoj štampi, koja bi htjela da služi i Bogu i sotoni već prema tome, kako to zahtijevaju trgovački interesi, jedino mjerilo njihova života. Udružio se dobar dio štampe, mnogi nesavjesni čuvari narodnog zdravlja, prodavaoci raznih preparata, sve se združilo u jedno, da najgore i najgnusnije opačine prikažu u što ljepšem svijetlu i uvjere narod, da mu je u tome sreća i spas. I nerijetko traže za sebe još patent jedinih pravih rodoljuba i prijatelja čovječanstva.

Mi pak moramo da doviknemo narodu svome ono, što je i Izaija prorok doviknuo Izraelcima: „Populе meus, qui te beatum dicunt, ipsi te decipiunt. Narode moj, koji te zovu blaženim, oni te varaju"! (Is. 3, 12). Nisu oni spasitelji tvoji, nego grobari tvoji! Grobari pojedinaca i grobari konačno naroda i domovine! I ako ih budeš slušao, narode moj, i da kažem konkretno, hrvatski moj narode, ti ćeš onda morati da usklikneš isto što i Izraelci, o kojima govori isti sveti Izaija prorok: „Percussimus foedus cum morte, et cum inferno fecimus pactum! Ugovorismo savez sa smrću i s paklom načinismo ugovor!" (Is. 28, 15).

Laž je, najveća je laž sadanjeg vremena, ako se kuša braku dati druga svrha, nego li je ona, koja izvire iz same njegove naravi i koju mu je konačno odredio Bog, začetnik naravnog i vrhunaravnog reda. „Commutaverunt veritatem Dei in mendacium! Istinu Božju zamijeniše lažju!" (Rom. 1, 25). A što je na laži sagrađeno, mora se jednom srušiti. Ruševina je pak uvijek to strašnija, što je zgrada izgledala ljepša i veličanstvenija. Razumijem stoga dobro, ako se mnogi iskreni prijatelji domovine i naroda zabrinuto pitaju: Tko će spasti obitelj našu i narod naš? Tko će nas osloboditi od propasti? A ja im odgovaram riječima Kri-

stovim: „Veritas liberabit vos! Istina će vas osloboditi!" (Joh. 8, 32). Istina u svemu pa i u pitanju braka i obitelji. Istina, da brak nije i ne može biti u prvome redu sredstvo za ispoljavanje najgadnijih strasti, eventualno zgrtanje imutka i prilika za što lagodniji život bez obzira na ikoga drugoga. Istina, da brak jest i ostaje i u naravnom i u vrhunaravnom redu institucija Božja, koja ima da služi rađanju i odgajanju djece prije svega, a onda kao lijek protiv požude i sredstvo za uzajamnu pomoć. Institucija, koja ima da spasava i narod i čitavo čovječanstvo od izumiranja. Institucija, koja ima da pomaže širenje kraljevstva Božjega na zemlji i naseljavanje neba. Institucija, koja u cijelom svom opsegu, i kao naravno sudioništvo na stvaralačkoj moći Božjoj i kao sakramenat, ima da posluži što većoj slavi Onoga, od koga sve potječe, Boga!

MSGR. MIHO PUŠIĆ, BISKUP HVARSKI

NERAZREŠIVOST BRAKA

Život se svakoga naroda temelji na obitelji. Vi ste kroz ove dane čuli učena predavanja glede nekih važnih uvjeta moralnog i fizičkog zdravlja naših obitelji, a još ćete ih slušati kroz slijedeće dane. Mene je pak večeras zapala dužnost, da vam govorim o prvom temeljnom uvjetu zdravog obiteljskog života, naime da vam govorim o nerazrešivosti braka. Kako se i kod nas s raznih strana i na više načina juriša na ovu prevažnu naravnu i kršćansku ustanovu, nužno je, da se i prigodom ovoga Socijalnog tjedna naglasi u ovom predmetu riječ kršćanske objave i samoga zdravog razuma.

Svrnemo li pogled širom današnjeg modernoga svijeta, pa i po našim stranama, jasno ćemo opaziti, da je svetost obiteljske zajednice teško uzdrmana, pokolebana: pokolebana ne samo u teoriji, nego, što je još gore, i u praksi, u životu. Tamo od francuske revolucije, dakle unazad skoro 150 godina, vodi se ogorčena borba proti kršćanskoj obitelji i njezinu temeljnom kamenu, nerazrešivom braku. U ime neomeđenog individualizma, koji je prouzrokovao tako strašne posljedice i u ekonomskom pogledu pripravivši put bezdušnom nekršćanskom kapitalizmu i bezbožnom komunizmu, u ime tog individualizma svim se silama i neprestano juriša tečajem čitavog 19. vijeka i dalje na kršćansku obitelj. Proglasilo se načelo, da čovjek imade pravo na potpunu apsolutnu sreću na ovome svijetu, da imade pravo na neograničenu slobodu, koju mu nikakvi moralni zakoni ne mogu stegnuti, kao da je on sam sebi svrhom te nema nikakvih dužnosti ni prema Bogu, svome Stvoritelju, ni prema ljudskom društvu, kojemu pripada. I radi toga moderni čovjek hoće da ruši sve moralne ograde, kojima se obuzdavaju njegovi niži, životinjski nagoni: ruši Crkvu, ruši obitelj. A najžešće udara na najveću njezinu odliku i zaštitu — na nerazrešivost braka, jer ga ona tobože priječi u njegovu ovozemnom slobodnom uživanju, kako ga on zamišlja. Francuska je revolucija teško profanirala ženidbu proglasivši ženidbenu vezu običnim ugovorom, koji nema ništa sveto te se ne razlikuje ni u čemu od drugih ljudskih ugovora. Tako se uvela t. zv. c i v i l n a ž e n i d b a, koja je brzo otvorila široki put rastavi braka, a zatim je ljudska pokvarenost doprla do toga stepena, da je proglasila dopuštenom slobodnu ljubav, naime posve slobodnu vezu između čovjeka i žene, koja se može voljom obadvoga, pače i voljom pojedine strane u svaki čas raskinuti. Tako je nastao u modernom svijetu t. zv. b r a k n a p o k u s, p r i v r e m e n i b r a k, drugarski brak, što sve nije drugo, nego iznašašće čovjeka - živine, kojemu

potpuno pristaju prijekori okrunjenog proroka, koji veli: „Čovjek, dok je bio u časti, nije shvatio svog dostojanstva, usporedio se bezumnim živinama i postao je sličan njima" (Ps. 48, 12). Ovo je moderno poživinčenje čovjeka snažno poduprla l a ž n a z n a n o s t, poduprla ga je l a s c i v n a u m j e t n o s t, a najveću mu je potporu dala i proširila ga n e m o r a l n a m o d e r n a l i t e r a t u r a, koja je takvo shvaćanje života silno raširila svojim romanima, kazališnim i kinematografskim prikazivanjima, pjesmama, slikama itd. Jedino je katolička Crkva, kao nepogrešiva čuvarica morala, odlučno i neustrašivo ustala proti ovoj grdnoj bujici modernog nemorala, ona je ponovno naglasila vječna načela pravoga kršćanskog braka, i time uspostavila čast i dostojanstvo čovjeka, tog izabranog Božjeg stvora i kralja svemira, uspostavila je poniženo dostojanstvo žene te spasla bijedno čovječanstvo od sve većeg moralnog i socijalnog rasula i propasti. Ona je tečajem 19. vijeka više puta muževno digla svoj glas i osobito na usta svojih Vrhovnih Glavara svečano osudila takve krive nauke o kršćanskom braku. Tako je između ostalih veliki papa Lav XIII. dne 10. veljače 1880. godine izdao posebnu encikliku „Arcanum divinae sapientiae", kojom je pobio i osudio krivu teoriju o braku kao običnom civilnom ugovoru, i tom je prigodom naglasio božansko podrijetlo i svetost ženidbe te osudio rastavu braka. Zatim je, kako je svima dobro poznato, sadanji slavno vladajući papa Pijo XI., dne 31. prosinca 1930. g. objelodanio znamenitu encikliku: „Casti connubii", gdje je predočio svijetu veliku sintezu kršćanske nauke u pitanju braka. Tu se on dotaknuo svih današnjih krivih nazora, što vladaju u svijetu glede braka, te je naglasio poglavitu svrhu braka i njegova temeljna obilježja: jedinstvo i nerazrešivost. Svečano je osudio tolike moderne zablude glede bračnog života i pozvao na koncu i pojedince i narode, da odbace svaku krivu nauku u tom pogledu i da se povrate pravom kršćanskom shvaćanju braka i bračnog života, ako hoće da budu sretni i zadovoljni na ovome i na onome svijetu. Ova je enciklika, kako je to mnogima dobro poznato, snažno odjeknula u čitavom svijetu, katoličkom i nekatoličkom, i pridonijela mnogo pročišćenju krivih pojmova u pitanju braka i bračnog života, kao što i o moralnom poboljšanju u svijetu. Tako se katolička Crkva pokazala još jedinom zaštitnicom prave civilizacije i istinske sreće za pojedince i narode uspostavivši svečanim načinom svetost braka, istaknuvši njegove dvije glavne odlike: jedinstvo i nerazrešivost, koje moderni pogani hoće da u teoriji zaniječu, a u praksi pogaze.

Da u kratko stoga vidimo prevažne razloge, koji vojuju za naše kršćansko shvaćanje o braku.

Otvorimo li Sv. Pismo, koje sadrži nadahnutu riječ Božju, to nalazimo u prvoj knjizi Geneze, što ju je napisao Božji prorok Mojsije, jasno opisano božansko podrijetlo ženidbene ustanove. Tu je kratkim, preciznim izrazima naglašena prevažna istina, da je sam Bog, koji je stvorio čovjeka, ustanovio i ženidbu, odredio joj svrhu i dao joj svoje zakone. I doista što čitamo u I. poglavlju Geneze ? „Tako stvori Bog čovjeka na svoju sliku. Na svoju sliku stvori njega. Stvori ih muško i žensko. I blagoslovi ih. Tada zapovjedi njima Bog: Rastite i množite

se i ispunjujte zemlju" (1. Moj. 1, 27, 28). Zatim opisujući malo dalje potanje stvaranje žene veli Bog: „Nije dobro, da čovjek bude sam, načinimo mu pomoćnicu sličnu njemu" (1 Moj. 2, 18). Kada Bog privede Adamu ženu, tada Adam u zanesenju reče: „Ovo je kost od moje kosti i meso od mojega mesa. Zato će ostaviti čovjek i oca i mater i pridružiti se ženi svojoj i bit će dvoje u jednomu tijelu" (1 Moj. 2, 24). Nije li u ovim riječima bjelodano istaknuto jedinstvo ženidbe: jedan čovjek i jedna žena, tako isto i njezina nerazrešivost, jer dvoje postaju jedno tijelo, koje se ne može rastaviti, razdijeliti ? To je pak sve svečano potvrdio sam naš Božanski Spasitelj, kako čitamo u Evanđelju Matejevu (19, 3-6): „I pristupiše k njemu farizeji, da ga kušaju, i kazaše: ‚Smije li čovjek pustiti svoju ženu iz kojeg mu drago razloga ?' On im odgovori: ‚Nijeste li čitali, da je Onaj, koji je u početku stvorio čovjeka, stvorio ih kao muško i žensko?' I reče: ‚Zato će ostaviti čovjek oca i mater i pridružiti se ženi svojoj i bit će dvoje jedno tijelo. Što je dakle Bog združio, neka čovjek ne rastavlja !" Ovom je svečanom izjavom Božanski Spasitelj, koji je došao, da sve obnovi i preporodi, obnovio i ženidbu u njenoj prvobitnoj svetosti i nerazdruživosti i time opet uspostavio prvotno njezino dostojanstvo, onakvo, kakvo je sam Bog u početku stvaranja htio i ustanovio. I to je potvrdio Isus svojim daljnim odgovorom: „Kada mu farizeji na to kazaše: ‚A zašto je Mojsije zapovjedio, da se dade rastavno pismo i da se otpusti ?' on odgovori: ‚Mojsije je vama to dopuštao radi vašega tvrdoga srca, ali u početku nije bilo tako' (Ibidem 7-8)." Da, u početku nije bilo tako, jer je u početku Bog ustanovio ženidbu jednu i nerazrešivu, i takvu hoće Isus opet da uspostavi u svijetu. Zato je za nas kršćane dovoljna ova jasno očitovana Božja volja u tom pogledu. Bog stvoritelj ustanovio je ženidbu jednu nerazdruživu, Bog otkupitelj ponovno je uspostavio prvobitnu odredbu, danu u početku svijeta. „Što je Bog združio, neka čovjek ne rastavlja," to je izričita i jasna kategorička naredba Božanskog Spasitelja, i nitko ne može na tome ništa da promijeni, pa ni sama Crkva, jer ona ne može da mijenja Božje odredbe, nego samo da ih tumači i razjašnjuje. I uistinu Crkva ne razrešuje zakonitih brakova, nego proglašuje nevaljanima one, koji su u početku bili nevaljani, jer su bili sklopljeni s kojom zaprekom. Nego protivnici vjere i božanskoga podrijetla ženidbe htjedoše da suprotstave riječima Sv. Pisma tobožnje dokaze njihove tendenciozne znanosti. Učenjaci naime pristaše evolucionističke teorije ustvrdiše, kako su sve ljudske uredbe podvrgnute evoluciji, pa je i ženidbena ustanova tome podložna. Današnja monogamijska ženidba da je najsavršeniji stadij više čovječanske kulture, dok da je u početku kod primitivnih naroda vladalo zajedništvo, komunizam žena, koji se tokom vremena razvio u mnogoženstvo, zatim u današnje jednoženstvo. Takav bi komunizam žena po njihovim navodima vladao i danas kod nekih primitivnih naroda. Međutim sve se ove tvrdnje evolucionista brzo rasplinuše na temelju znanstveno dokazanih činjenica, koje obaraju tu umjetnu i jednostranu evolucionističku hipotezu. Razni poznati učenjaci, sociolozi i etnolozi, od kojih mnogi nijesu katolici, kao poznati sociolog Francuz Durkheim, njemački filozof i psiholog Vilim Wundt, zatim priznati katolički učenjaci, kao o. W. Schmidt, prvak

historijsko-kulturne etnološke škole, o. Koppers, O. Pinard de Boulay i mnogi drugi, kojima dostojno stoji uz bok i naš hrvatski katolički učenjak dr Gahs, bjelodano dokazaše svojim znanstvenim istraživanjima, obavljenima osobito kod današnjih primitivnih naroda, kao Pigmejaca, Pigmoida, Negrita itd., kako upravo kod njih postoji uređen stalan brak, monogamijski, a nipošto mnogoženstvo ili komunizam žena. Isto je tako dokazano, da monogamijski brak nije proizvod razvoja više kulture, nego da je upravo obratno. Zato je Vilim Wundt mogao pravom da ustvrdi: „Nije kultura stvorila jedinstvenu ženidbu, naprotiv jedinstvena je ženidba bila temelj i preduvjet kulture"[1]) Nadodamo li jošte, da su ugledni povjesničari, između kojih glasoviti Francuz nekatolik Fustel de Coulange, dokazali, kako je kod indoevropskih naroda već od početka u primitivno doba ustanova ženidbe bila sveta, monogamijska i nerazrešiva te je rastava braka bila gotovo nemoguća, kako nam to svjedoči povijest starih Grka, Rimljana, Indijaca, itd.[2]) onda jasno proizlazi, na kako labavim znanstvenim temeljima počiva evolucionistička teorija o braku, i kako ozbiljna i nepristrana znanost potvrđuje naše kršćanske nazore o braku, osobito njegovu jedinstvenost i nerazrešivost.

Nego potreba nerazrešivosti braka proizlazi i iz same svrhe, koju imade brak u čovječanstvu. Svi se ljudi slažu, pripadali bilo kojemu kulturnom nazoru, da je primarna svrha braka: održanje i raširenje ljudskoga roda, a ta se svrha ostvaruje rađanjem i odgajanjem djece. Ta se svrha najbolje postizava upravo u monogamijskom i nerazrešivom braku. Istina je, ljudski bi se rod mogao umnožavati i širiti i poligamijskim mnogoženstvom, ali u mnogoženstvu ne može nikako da bude pravoga odgoja djece. Tu je svako dijete prepušteno odgoju same majke, za njih se zajednički otac malo ili ništa ne brine, osim možda za ono dijete, koje najviše voli, odatle zavist i nesuglasice među pojedinim ženama, što se sve odrazuje na dušama bijedne djece. Za dobar se pak odgoj djece traži, veli Sv. Otac Papa, revno sudjelovanje i međusobna suradnja oca i majke, a to se ne može uspješno postići u poligamijskom braku, a još manje kod rastave braka, nego jedino u jedinstvenom nerazrešivom braku. Međutim interes čovječanstva traži ne samo, da dođe na svijet što više članova ljudskoga roda, nego da ti pojedinci budu vrijedni, čestiti i valjani članovi ljudske zajednice. Jedino od dobro odgojenih jedinica mogu imati koristi i zadovoljstva sve ljudske ustanove: obitelj, crkva, domovina, čovječanstvo. No taj se odgoj može najbolje da oživotvori u stabilnom nerazrešivom braku. I doista, dijete treba neprestane brige i njege sa strane roditelja. Oni imaju da se brinu ne samo, da ga fizički othrane i uzdržavaju, nego također da mu dadu solidan moralni, vjerski i socijalni odgoj, a to traje dugo i neprestano sve do 15., šta više i do 20. godine. Pri tome treba da sudjeluje strogost očeva, ublažena nježnošću majke. Ne traži li sve ovo, da ženidba bude stabilna, trajna, nerazrešiva? Rekoh, da je briga

[1]) Op. Toth Tihamer: „Die Katholische Ehe und Familie" str. 84.
[2]) Op. 2. „La Cite Antique" str. 48-49.

roditelja za djecu neprestana, trajna. To je lako razumjeti. Dok još nije svršen odgoj jednoga djeteta, već naravnim tokom nadolazi drugo, treće dijete itd. I tako eto roditeljima novih napora i nastojanja oko njihova uzdržavanja i odgoja. Time nas hoće ista narav da opomene, kako se ne smije ženidba sklapati časovito, na otkaz, nego mora do groba trajati. To zahtijevaju pravi interesi djeteta, koji se istodobno poklapaju sa općim interesima čovječanstva.

No nerazrešivost braka također je u interesu samih ženidbenih drugova. Prema Božjoj odredbi žena je stvorena ne samo za umnožavanje ljudskog roda, nego i za pomoć i utjehu mužu, a tako isto i muž treba da pruža pomoć i utjehu ženi u svim životnim zgodama, da dijele zajedno radost i žalost, da goje najintimniju suradnju u svim međusobnim odnošajima. Zato i rimsko pravo nazivlje ženidbu: c o n s o r t i u m t o t i u s v i t a e, a ženidbeni drugovi zovu se: conjuges, consortes. C o n j u g e s, jer su upregnuti da snose skupa iste terete života, c o n s o r t e s, jer su vezani na jednaku sudbinu, da je dijele u dobru i u zlu. Sada vas pitam: Ako ženidba nije smatrana nerazrešivom, te je dopuštena rastava braka, ne prijeti li neprestano jednoj strani pogibao da bude napuštena, izdana od druge? I već sama misao na tu mogućnost ozlovoljuje i truje njen život, priječi ženidbene drugove, da iskažu potpuno povjerenje jedan drugome, jer se boje, da ne nadođe nesretni čas rastave, kada će biti izdan i osramoćen pred drugom neželjenom osobom, koja je otrovala njihove bračne odnošaje i koja želi doći na mjesto sadanjega ženidbenoga druga.

Uz ove prevažne razloge, što ih navedoh u prilog nerazrešivosti braka, možemo nadodati i druge s o c i j a l n e r a z l o g e, koji vojuju za nerazrešivost. I doista nerazrešivost braka imade veliku m o r a l n o - o d g o j n u m i s i j u u čovječanstvu. Čovjek, koji znade, da je brak nerazrešiv, već u zametku ukroćuje svoje opake požude. Netom se pojavi bura strasti u njegovu srcu, on znade, da mora biti vjeran svome bračnom drugu, i zato upotrebljava sva sredstva, naravna i vrhunaravna, da svlada svoje nerazumne požude, nauči se samoprijegoru, svladavanju samoga sebe i tako nastaje ponovo mir u njegovoj časovitoj uzburkanoj duši. Čovjek se tako u ženidbi vježba i utvrđuje u kreposti, u shvaćanju svojih dužnosti, u požrtvovanju, a nijesu li te kreposti i na veliku korist čitavog ljudskog društva? Obitelj je tako najbolja škola socijalnih kreposti. Suviše pri pomisli o nerazrešivosti braka supruzi lako podnose međusobne različne sklonosti i temperamente, pa i jedan i drugi bračni drug ulaže sav trud, da se međusobno shvate i trpe, uvjereni, da nikakav skupni život ne može biti bez teškoća, bez nesuglasica, bez razmirica. Oni se drže preporuke sv. Pavla: „Neka sunce ne zađe nad vašom srdžbom" (Ef. 4, 26). Nasuprot, ako je dozvoljena rastava braka, čovjek ne mari da svladava samoga sebe; u početku pušta uzde svojim opakim sklonostima i onda dolazi sasvim lako do nesretne rastave braka, koja dovodi do rasula tolikih obitelji, do moralnog upropašćenja samih supruga, a osobito do moralnog, a mnogo puta i fizičkog upropašćenja djece. Koliko li ne trpe bijedna djeca već pri raspravi o rastavi, kada se nalaze u neizvjesnosti, komu će pripasti, i u pogibli, da budu razdijeljeni između oca i majke? A zatim, kada su dosu-

đeni jednoj ili drugoj strani, koliko li boli ne podnose, kada moraju živjeti daleko bilo od oca bilo od matere! K tome sve one nesuglasice, mržnje i pravdanja između oca i majke, kako da ne ostave dubokog traga u njihovoj mladoj duši? Pa nije čudo, da je žalosna statistika konstatirala, kako između mladih zločinaca 60% pripada djeci rastavljenih roditelja, a 20% djeci nezakonitih roditelja.[3]) Isto je tako statistički konstatirano, da je mnogo veći broj samoubojica kod rastavljenih nego kod drugih ljudi. Tome se nije čuditi, jer se rastavljeni muž obično podade raspuštenom nemoralnom životu ili nađe opet za drugaricu koju rastavljenu preslobodnu ženu, s kojom veći dio slabo svrši, i tako u očaju, u zdvojnosti nezadovoljni u svom življenju, počinjaju samoubijstvo. Nije li sve ovo na štetu domovine, koja treba valjanih, čestitih i požrtvovnih ljudi i žena, a ne zločinaca i samoubojica? A svemu je tomu uzrokom nesretna rastava braka. Nadodajte k tome, da rastava braka obično pogoduje ljudskoj strasti i tako redovito dolazi u prilog onoj strani, koja se iznevjerila bračnoj vjernosti. Ova mjesto da dobije kaznu za takvo zlodjelo, dobiva mogućnost da udovolji svojim neukroćenim strastima, i time ruši svoju obitelj, zatim ruši i drugu obitelj, kojoj otimlje druga, i tako donosi rasulo i pojedincima i obiteljima. Ovo nam sve dokazuje, kolika li je nesreća rastava braka za javno čudoređe, potom i za čitavo ljudsko društvo. Rastava je braka na veliku štetu i cijelom narodu, jer silno priječi dobrobit i napredak naroda. Tako je na pr. francuska revolucija odmah u šestoj godini svoga vladanja uvela civilni brak i rastavu braka, pa što se dogodilo? Šeste godine od početka revolucije bilo je u Parizu više rastava nego brakova. Bilo je sve manje djece, i k tome mnoga su djeca pala na leđa i teret države. To je bilo na veliku štetu francuskog naroda. Stoga je Napoleonov civilni zakonik opet uspostavio uređenu obitelj i god. 1816. potpuno ukinuo rastavu braka. No rastava braka je na žalost bila ponovo uvedena u Francuskoj zakonom od 1884. g. na prijedlog židova zastupnika Naqueta. Nepobitna je činjenica, što veoma zabrinjuje sve prave rodoljube u Francuskoj i u drugim zemljama — da je radi dozvoljene rastave braka najviše spalo pučanstvo u Francuskoj i drugdje.

To je (osim prakticiranja neomaltuzijanizma) lako razumjeti: gdje je dozvoljena mogućnost rastave, roditelji izbjegavaju da imadu veći broj djece, jer ne znaju, koliko će vremena živjeti zajedno; a s druge strane, kako statistika svjedoči, od rastavljenih supruga niti njih polovica ne sklapaju novi brak i tako od njih nema poroda. Ako promislimo, da je u Francuskoj u godini 1921. bilo 32.557 rastava na 456.221 ženidbu (1 rastava prema 14 ženidaba), koji se omjer još više snizio na štetu ženidaba ($^1/_3$), tada su nam još jasnije teške posljedice rastave braka za smanjenje pučanstva u francuskoj zemlji. Još nešto statistike: U Francuskoj na 11 milijuna obitelji samo $3^1/_2$ mil. imade više od dvoje djece, a jedan i po milijuna nema nijedno dijete, dakle $^2/_3$ obitelji nemaju ni toliko djece, da zamijene roditelje.[4])

[3]) Isp. Dr Toth, ibidem, str. 124.

[4]) Vidi o. Coulet: L' Eglise et le probleme de la famille — La crise du foyer, str. 166.

Na taj način sve više Francuska propada, i zabrinuti rodoljubi boje se za budućnost svoga naroda, ako ovako potraje, pa zato ustanovljuju društva za povećanje poroda (nataliteta), drže kongrese i traže sanaciju ovih žalosnih činjenica. Danas u Francuskoj nema dovoljno domaćih radnika za polja i industriju, te se naseljuju nepoželjni tuđinci, a nedostaje i broj branitelja domovine, jer imade sve manje djece. Tako se obistinjuje za moderni svijet ona Sv. Pisma: „Miseros facit populos peccatum"[5]) (Prov. 14, 34). Eto vam razloga, zašto se sa strane i mnogih nekatolika dižu neprestano jaki glasovi za ukidanje ili barem oteščavanje rastave braka.

Kako iz svega, što razložih, proizlazi, strašne su posljedice rastave braka i za same supruge i za bijednu djecu, a tako isto za napredak i sigurnost domovine. A ovdje treba da se osvrnemo na jedan prividno težak razlog, što ga često navode pristaše rastave braka. Je li pravedno, kliču oni, da jedan čovjek ili žena trpi kroz čitavi život i ne može osnovati novo obiteljsko ognjište, ako mu se iznevjeri bračni drug, te ne može s njime živjeti? Istina je, odgovorit ćemo na ovo, ovakvi su slučajevi vrijedni svakoga sažaljenja, ali ovdje moramo se sjetiti one opće priznate nauke: opće je dobro preče od privatnog dobra, pa u eventualnom sukobu vazda treba da prevlada opće dobro nad privatnim: pojedinac treba da se žrtvuje za dobro cjeline. Nemamo li bezbroj takvih primjera u javnom životu? Što su tolike eksproprijacije, što ih vlasti određuju za javno dobro, ako ne žrtve pojedinaca u korist cjeline? A ne žrtvuju li roditelji svoju djecu za dobro domovine? Na isti način treba da i neki pojedinci trpe radi općega dobra. Vidjeli smo, koliko štete nanosi rastava braka ljudskom društvu. Zato se nikako ne smije rušiti nerazrešivost braka radi pojedinih nesretnih slučajeva, jer dosta je samo pritvoriti vrata, da se ona u kratko vrijeme posve rastvore, tako isto dosta je dozvoliti samo malu pukotinu i naći stotinu raznih izlika za bračnu rastavu, kako nam to potvrđuje žalosno iskustvo u mnogim državama. Zato je Božanski Spasitelj, koji znade ljudsko srce, odlučno i apodiktički rekao: „Što je Bog združio, neka čovjek ne rastavlja!" A oni, koji trpe za opće dobro, od kojih su mnogi možda i sami dali povoda bračnoj nevjeri, ako ne mogu ili ne će da oproste svome drugu, neka snose svoju tešku sudbinu s kršćanskom strpljivošću, i velika će biti njihova nagrada na nebesima. Vjera je ona sila, koja jedina može utješiti takve nesretne slučajeve, kojih je pak neizmjerno mnogo manje, nego li je žalosnih žrtava rastave braka.

Kad smo razmotrili teške posljedice rastave braka u svakom pogledu i za pojedince i za obitelj, za domovinu i za čitavo čovječanstvo, onda nam je zastalno posve shvatljivo, zašto je katolička Crkva bila vazda odlučna pobornica svetosti ženidbe i ženidbene veze te se neustrašivo oduprla i pokušajima raznih mogućnika pa i samih moćnih vlastodržaca, koji su od nje tražili, da razriješi zakonite njihove brakove. Da spomenem u tom pogledu neke važnije zgode iz povijesti. Moćni lotaringijski kralj Lotar (od g.

[5]) Ibidem str. 153.

855.—869.) htio se rastaviti od čestite svoje žene Teotberge i uzeti Valdradu. Nato mu papa Nikola I. zaprijeti izopćenjem usprkos tome, što se kraljev brat car Ljudevit bio uputio na Rim, da osveti „uvredu" nanesenu njegovu bratu Lotaru. Papa ipak ne popusti, i Lotar se napokon pomiri sa svojom zakonitom ženom Teotbergom (god. 865.). Jednakom se srčanošću pape Urban II., Paškal II., Celestin III. i Inocent III. opriješe grešnim pokušajima francuskih kraljeva Filipa I. (u XI. vijeku) i Filipa II. Augusta (u XII. vijeku). I jedan i drugi biše izopćeni iz Crkve, pa vidjevši nepopustljivost Sv. Stolice, koja nije nikako htjela pristati da razriješi njihove zakonite ženidbe, povratiše se na pravi put na veliku radost njihova naroda. Veliki papa Inocent III. tom prigodom piše kralju Filipu II. ove odlučne riječi: „Sv. Stolica ne može da pusti progonjene žene bez obrane. Kraljevska te čast ne rješava kršćanskih dužnosti".[6])

Svima je dobro poznat slučaj sa Henrikom VIII., engleskim kraljem u 16. vijeku. Klement VII. godine 1533. udari grešnoga kralja velikim izopćenjem zato, što je odbacio svoju zakonitu ženu Katarinu Aragonsku i uzeo k sebi te dao svečano okruniti kraljevskom krunom svoju favoritu Anu Boleyn. I premda je prijetila ozbiljna pogibao, da će se otcijepiti od katoličke Crkve kralj i s njime sav engleski narod, papa je ipak odlučno ostao pri svojoj odluci i opetovao onaj apostolski: non possumus. Radije je žrtvovao otpad jednoga cijeloga naroda od vjere, nego li da žrtvuje jednu istinu, naime božansku istinu o nerazrešivosti ženidbe. Ni svemoćni Napoleon, koji je bio pokorio pod svoju vlast polovicu Europe, nije bio bolje sreće u tom pogledu. Kad se on htio riješiti svoje zakonite žene Jozefine godine 1809., sijedi i iznemogli papa Pijo VII., uza sve to što je bio od Napoleona zatočen u Savonu, odlučno je iz svog zatočenja pred kardinalima, koji bijahu s njime, protestirao proti nezakonitosti presuda izdanih u tom pitanju od nekih pariških crkvenih sudova, koji su iz prevelike sklonosti prema kralju prešli svoju kompetenciju. Pa tko da se ne divi ovakvoj neustrašivosti i odlučnosti naše sv. katoličke Crkve? Ona se vazda strogo držala Kristove nauke: „Što je Bog združio, neka čovjek ne rastavlja", i time je stekla neprocjenjivih zasluga, ne samo za čistoću vjere i morala, nego i za pravu civilizaciju čovječanstva.

Kad smo razmotrili sve ovo, dužni smo da iz svega srca zahvalimo Bogu, što smo rođeni u svetoj katoličkoj Crkvi, koja je neprevarljiva učiteljica i neslomiv stup istine, te da upremo sve sile, da vazda i u svemu pa i u pitanju braka te bračnog života, sudimo i živimo prema njezinim svetim načelima i odredbama. Time ćemo joj najbolje dokazati svoju vjernost, odanost i zahvalnost.

Na koncu smatram potrebitim, da iz svega gore izloženoga u ovom govoru izvedem neke konkretne zaključke, koji vrijede za sve katolike, napose pak za članove i članice naših katoličkih organizacija:

1. Svi se katolici imadu u teoriji i u životu držati potpuno kršćanske nauke o braku i bračnom životu, kako je

[6]) Dr Vanino: „Povijest Crkve Kristove, str. 108-109.

to divno izloženo u enciklici „Casti Connubii". Treba također da šire tu nauku, čine za nju propagandu i riječju i štampom. Masoni i komunisti i njihova štampa šire neprestano javno i potajno krive nazore o braku i bračnom životu, o rastavi braka, o slobodnoj ljubavi. Katolici treba da suprotstave tome posvuda žilavu propagandu za kršćanski brak. U katoličkim društvima neka se drži sustavna pouka o braku.

2. Starokatolički župni uredi i crkveni sudovi ruše ženidbu, razvrgavaju zakonite brakove, kako je to bjelodano dokazano, i time šire bigamiju, što je protuzakonito. Civilna je vlast to dužna službeno da progoni. Neka katolička javnost, osobito društva katoličkih muževa i žena energično traže od vlasti, da to zaprječe radi javnog morala i kazne kršitelje zakona u tom pogledu.

3. Neka se kršćanska mladež ozbiljno sprema za brak poukom i molitvom. Neka se opet posvuda uvede pravi kršćanski običaj, da se brakovi sklapaju pod sv. misom, kako to živo preporučuje Crkva. To čine Zosisti i Zasisti u Belgiji i Francuskoj, pa bi bilo lijepo, da i kod nas katoličke organizacije nastoje oko provedenja toga običaja općenito. Neka vjernici duboko proniknu liturgiju Crkve, osobito misu pro sponsis (za zaručnike), koja sadrži divne misli i nauke o braku kao što i molitve te blagoslov za sretan brak. U tom smislu treba naš svijet sve to više liturgijski odgojiti i širiti liturgijski pokret, koji promiče dublju kršćansku obnovu čovječanstva. Naš jedini hrvatski liturgijski tjednik „Život s Crkvom" donio je prošlih godina liturgijske pouke o braku, a time će se opširnije baviti i dalje, pa ga zato treba čitati i širiti.

4. Moramo se boriti proti mješovitim ženidbama, jer se njima širi vjerski nehaj i otpad od vjere. Osobito je to pogubno za moralno-vjerski odgoj djece.

5. Treba sustavno progoniti bijelu kugu, koja je toliko raširena u nekim našim krajevima, i toliko štetna vjeri i domovini. Tako isto boriti se proti tako čestom nemoralnom pobačaju, što ga podupiru neke nesavjesne primalje i liječnici. Pri tome će nam zastalno biti u pomoći svi hrvatski narodni krugovi.

6. Kako to sv. Otac traži u enciklici „Castii Connubii", treba da katolici budu odlučni pobornici socijalne pravde. Treba dakle da svojski rade za ostvarenje takvog socijalnog i ekonomskog društvenog uređaja, da bi radnik mogao dobivati pristojnu nagradu za svoj rad i time bio u stanju da dolično uzdržava ne samo sebe, nego i svoju obitelj. To zahtijeva socijalna pravda, i tada će biti manje t. zv. divljih brakova kod siromašnih radnika. Poslodavci su dužni u savjesti, da u tom smislu postupaju sa svojim radnicima, koji imadu pravo da ustanove svoju obitelj, kao i svi drugi staleži. Ako poslodavci ne bi mogli da radi nezdrave konkurencije ovo hic et nunc izvršuju, onda su dužni da ustanove potporne blagajne za radnike, iz kojih će se pružiti radnicima porodični dodaci, da uzmognu uzdržavati svoju obitelj. To je nauka Crkve, i svi vjerni katolici treba da u tom smislu rade. Socijalni Tjedan sigurno će i u tom smjeru donijeti koristi, jer će razvijati sve više smisao za socijalnu pravdu kod katolika, što je osobito važno u današnje doba.

8. Hoće li naše obitelji da u izobilju postignu Božji blagoslov u svim svojim pothvatima, treba da ne samo revno rade, nego da i mnogo mole, jer je rečeno u Sv. Pismu: „Ako Gospodin ne zida kuće, uzalud se trude, koji je zidaju“ (Ps. 126, 1). Zato neka se, uz ostalo, ponovno uvede u naše obitelji skupno moljenje sv. Krunice (sv. Ružarija), kako se to prakticiralo od naših starih, i što osobito preporučuje Sv. Crkva. Time će se naše obitelji zastalno održati zdrave i jake, na dobro vjere i domovine.

Sviršavam: Ako se bude naš hrvatski narod vjerno držao nauke sv. Crkve o braku i bračnom životu, onda mu ne će zastalno uzmanjkati obilni Božji blagoslov u svakom pogledu, i onda će se i na njemu obistiniti ona Sv. Pisma: „Blažen narod, koji drži Boga za svoga Gospodina“ (Ps. 32, 12).

DR DIONIZIJE NJARADI, VLADIKA KRIŽEVAČKI

KUŠNJE I POBJEDE U OBITELJI

„Zahvaljujte sva da na svemu u ime Gospodina Našega Isusa Krista Bogu i Ocu.“ (Ef. 5, 20.).

Predragi u Kristu Kralju slušatelji!

Duh nas Sveti na usta apostola Pavla opominje, da svagda na svemu zahvaljujemo u ime Gospodina Našega Isusa Krista Bogu i Ocu. Dostojno je stoga i pravedno, da i na svršetku ove Socijalne sedmice, koja je bila posvećena kršćanskoj obitelji, iz sve duše zahvalimo. Božja nam je milost pripomogla, te su kod te sedmice sudjelovali prvi naši stručnjaci ne samo iz crkvenih krugova, nego i iz svjetovnih. Božja je milost potakla tako krasan broj slušatelja, te su ustrajno sve do svršetka dolazili na sva predavanja i kod njih djelotvorno sudjelovali. Neka stoga bude hvala i slava Gospodu na svim udijeljenim milostima!

Ali prije no što ispjevamo zahvalnu pjesmu „Tebe Boga hvalimo“, po želji odbora „Hrvatskog Socijalnog Tjedna“ imam da progovorim još nekoliko riječi na osnovu encikličkog pisma Pape Pija XI. o „kršćanskom braku obzirom na današnje obiteljske i društvene prilike, potrebe, zablude i mane...“ o „navalama na kršćanski i o pobjedi te o uspostavi čistoće i svetosti kršćanskoga braka“!

U ime Krista Kralja u predvečerje Njegova blagdana ja započinjem svoj govor moleći za svoje slušatelje kao i za sebe najobilnije milosti, da što dostojnije izvršim ovu svoju dužnost.

Da moj govor bude što jasniji, ja ću u kratko rekapitulirati, što su o biti i dostojanstvu kršćanskoga braka te o mješovitim brakovima govorili drugi biskupi.

Po riječima Sv. Oca treba da svaki kršćanin katolik tvrdo vjeruje i ispovijeda, da kršćanski brak nisu ustanovili i obnovili ljudi, nego sam Bog, stvoritelj ljudske prirode, i obnovitelj iste prirode Gospodin Naš Isus Krist. Sam je Bog već u raju brak ogradio, učvrstio i podigao svojim vječnim zakonima tako, te tih zakona ne može da promijeni nikakva ljudska sila.

Tako nas uči Sv. Pismo, neprekidna i općenita crkvena predaja.

Ljudska slobodna volja imade u braku svoju zamašnu riječ. Svaka pojedinačna ženidba, koliko je bračna veza između određenog muža i žene, ne nastaje na drugi način, nego na osnovu privole obadvaju vjerenika. Ovaj slobodni čin volje, po kojem obje stranke predaju i pri-

maju pravo svojstveno braku, tako je nuždan za učinak pravog braka, da ga nijedna druga moć ne može da nadoknadi. Ali ovaj slobodni akt supruga ide samo tako daleko, da se javno ustanovi, da li oni doista imaju slobodnu volju da sklope brak. Sama pak narav braka sasvim je izvan dohvata slobode supruga, tako te su oni, koji jedamput sklope brak, podvrgnuti Božjim bračnim zakonima i bitnim vlastitostima.

Prema nauci sv. Crkve, koja nam na usta Pape Pija XI. u navedenoj okružnici progovara, pravi se brak istovremeno sklapa po Božjoj i po ljudskoj volji. Bog je ustanovio brak, a muž i žena, koji stupaju u brak, preuzimaju na sebe od Boga postavljene dužnosti, i Bog im zato daje obećane svoje blagoslove.

Po riječima sv. Augustina tri su bračna blagoslova u svakom kršćanskom braku: P o t o m s t v o, s u p r u š k a v j e r n o s t i S a k r a m e n a t.

POTOMSTVO

Dijete je prvi blagoslov kršćanskog braka prema Božjoj ustanovi u raju, koju je Bog izgovorio za sve supruge sviju vjekova: „Rastite i množite se i napunite zemlju..." (I. Mojs. 1, 28).

Dijete je po svojoj naravi i po svom određenju najuzvišenija stvorena svetinja na ovome svijetu. Ono je svetinja u očima svojih roditelja, koji u njemu gledaju produženje svoga života. Sveto je u očima naroda, koji u djeci pozdravlja svoje proljeće i svoju budućnost. Sveto je dijete u očima Crkve, koja djecu po svetom krštenju preporađa na novi, nadnaravni život i daje im pravo kao djeci Božjoj na vječni život. Na koncu dijete je sveto u očima Krista Spasitelja, koji je toliko ljubio nevinu dječicu, te se najtežim kaznama zagrozio onima, koji sablazne i jedno nevino djetešce. Sam ih je pak na svoje grudi privijao, blagosiljao i zajamčio, da „svaki, koji primi takvo dijete u Njegovo ime, Njega prima."

Svaka kršćanska majka, koja na to misli, potpuno shvaća riječi božanskog Spasitelja: „Kad žena rodi dijete, ne sjeća se više muke od radosti, što se rodio čovjek na svijet" (Iv. 16, 21.). I roditelji puni zahvalnosti prema Bogu primaju od Boga darovanu im dječicu kao najdragocjeniji dar. Ali oni su i svijesni, da će za taj dar na dan suda davati račun Bogu pravednome.

Kolikogod je dijete po svojoj naravi i po svom određenju veliko i sveto, ono je po svom tijelu slabašno, a po duši nemoćno. Potrebuje stoga i po prirodnom i po Božjemu zakonu veliku roditeljsku njegu i odgoj.

Odgoj je djeteta nastavak onoga, što su roditelji započeli, kad su stavili početke života svoga djeteta. Kršćanski je brak najprikladnije tlo za odgoj djeteta. Supruzi su vezani nerazrešivim vezom u prvom redu zato, da uzmognu dobro odgojiti svoju djecu. Roditeljski je odgoj djece to važniji, što oni imadu da uvedu i da rukovode svoju djecu ne samo u prirodnom, nego i u natprirodnom životu duše.

Drugi je bračni blagoslov po riječima sv. Augustina:

SUPRUŠKA VJERNOST

Supruška vjernost stoji u tome, da supruzi najsavjesnije vrše bračni ugovor te paze na svoja supruška prava i da ih ne ustupaju nikakvoj trećoj osobi. Božanski je Spasitelj, da zaštiti svetost braka od svakoga obeščašćenja po trećoj osobi, izrično zabranio i sve dobrovoljne nečiste požude prema jednom od supruga govoreći: „A ja vam kažem, da svaki, koji promatra s požudom ženu, već je u svom srcu učinio s njom preljub". (Mat. 5, 28.). Ali i supruzi moraju da se točno drže Božjih bračnih zapovijedi te da u svemu s najvećim poštovanjem ispunjuju volju premudrog i presvetog Stvoritelja.

Nepomućena supruška vjernost bit će im to lakša, što je veća i požrtvovnija njihova supruška ljubav. O toj ljunavi govori sv. Pavao, kad piše: „Muževi, ljubite svoje žene" i dodaje, kakva treba da bude ta ljubav: „Kao što je Krist ljubio svoju Crkvu i sebe samoga za nju predao." (Ef. 5, 25.). I opet „Muževi, ljubite svoje žene i ne budite osorni prema njima" (Kol. 3, 19.). Supruška ljubav ne smije da se ograniči tek na čuvstvenu ljubav, koja brzo iščezava. Ona mora da se osniva na djelotvornoj i neprestanoj požrtvovnosti jednog supruga prema drugomu te da ide za tim, da supruzi sve više u sebi izobražavaju unutrašnjeg čovjeka i u svemu slijede primjer ljubavi božanskoga Spasitelja prema sv. Crkvi. Radi toga je najvažnija zadaća muža i žene, da rade oko roga, da se duhovno preporađaju i da žive natprirodnim životom.

Sam je Bog nadalje odredio i r e d ljubavi među supruzima. Žena treba da po riječima apostola Pavla sluša svoga muža: „Žene neka se pokoravaju svojim muževima kao Gospodu, jer je muž glava žene, kao što je i Krist glava Crkve." (Ef. 5, 22.). Tom podložnošću ne gubi žena ni najmanje od svoga dostojanstva i od svojih prava. Ako je muž glava obitelji, to po riječima sv. Oca žena treba da bude srce obitelji. Ako muž imade tu prednost da vodi obitelj, žena treba da prednjači i da sve vodi svojom supruškom i materinskom ljubavi. Time je pravo muža i žene potpuno zaštićeno i osigurano.

Treće je dobro kršćanskoga braka po riječima sv. Augustina:

SAKRAMENAT

Svaki je kršćanski brak sakramenat. Sv. Augustin s ovom oznakom želi da na osobiti način istakne nerazrešivost ženidbenog veza, koji je božanski Spasitelj podigao na sakramenat Novoga Zavjeta.

Nerazrešivost je braka sam božanski Spasitelj jasno označio, kad je o braku rekao: „Što je Bog združio, čovjek neka ne rastavlja." (Mat. 19, 6.). I opet drugom zgodom: „Svaki, koji otpusti svoju ženu i oženi se s drugom, počinja preljub, i koji se oženi s otpuštenom, čini preljub" (Luka 16, 18.). Nerazrešivost braka traži s jedne strane ona iskrena supruška ljubav i ona požrtvovnost, koja nikada ne prestaje (Kor. 13, 8.), a s druge strane ono nadnaravno otajstveno značenje, što ga imade kršćanski brak. Po svjedočanstvu apostola Pavla kršćanski je brak odsjev onog „savršenog jedinstva, što postoji među Kristom i sv. Crkvom". Kao što se ne može nikada razriješiti jedinstvo Crkve i

njezine glave Krista, tako se ne može razriješiti ni jedinstvo supruga, koji su po sakramentu ženidbe vezani. Priznajemo, da je mnogo puta veoma mnogo poteškoća i u kršćanskom braku, koje oteščavaju bračnu vjernost, ali sve te poteškoće kršćanski supruzi mogu da barem ublaže pomoću natprirodnih milosti, koje im daje sakramenat sv. ženidbe. Ove milosti treba da supruzi isprose. Ako oni sa svoje strane sve učine, koliko je do njih, savladat će i najteže poteškoće prema riječima Sv. Pisma: „Sve mogu u Onom, koji me jača" (Fil. 4, 13.).

A sada nekoliko riječi:

O NAVALAMA NA KRŠĆANSKI BRAK TE O SREDSTVIMA, KOJA ĆE NAM POMOĆI DO POBJEDE

Protiv b i t i i d o s t o j a n s t v a kršćanskoga braka kao i protiv tri pomenuta blagoslova udaraju neprijatelji kraljevstva Kristova, jer misle, da će razoriti i samu Crkvu Kristovu, kad razore temelje kršćanske obitelji. Po riječima Sv. Oca neprijatelji kraljevstva Kristova udaraju na kršćanski brak „ne samo potajno, nego javno, bez ikakva srama u govoru i u pismu, u kazalištu i igrama svake vrste, u romanima, u ljubavnim i humorističkim pripovijestima, kinematografskim slikama, u radiofonskim govorima. U kratko: ljudi udaraju na svetost braka ili ga blate u svim iznašašćima novije znanosti. Rastave braka, preljubi i svi najgadniji poroci ili se u zvijezde kuju, ili barem tako opisuju, kao da u njima nema nikakve krivice ni sramote... Tim se tobožnjim naukama interesuju ljudi svake vrste: bogati i siromasi, radnici i gospodari, učeni i neuki, oženjeni i neoženjeni, Božji sluge i Božji protivnici, odrasli i mladi. Ovima se stavljaju osobite zamke, jer su oni plijen, koji se dade lakše uhvatiti..."

Neprijatelji kršćanskoga braka misle, da će na taj način najlakše u biti potkopati brak, ako raširе nauku, prema kojoj je svaki brak l j u d s k i u g o v o r, koji se po volji ugovorenih stranaka može u svako doba razriješiti. Pomenuti neprijatelji pozivaju svoje pristaše, neka sklapaju takozvane „brakove na vrijeme" ili „brakove na pokus" ili brakove prijateljstva."

Svim ovim takozvanim modernim učiteljima o braku gromko i jasno odgovara vladajući papa u pomenutoj poslanici Pijo XI.: „Svaki valjano sklopljeni brak je ustanova B o ž j a. O toj Božjoj ustanovi treba suditi onako, kako to Bog određuje, a ne ljudi, koji mudruju po pohotama ljudskoga tijela."

Druga vrsta neprijatelja kršćanskoga braka uze na nišan glavnu svrhu braka: **D i j e t e.**

Jedni rade oko toga, da najrazličitijim nedopuštenim sredstvima spriječe rađanje djece ili da ga barem ograniče prema svojoj volji.

Drugi opet rade oko toga, te iz nekih takozvanih socijalnih razloga ili državničkih zapriječe pojedinim supruzima te postanu roditelji.

Treći opet iz tobožnjih zdravstvenih razloga majke nagovaraju i provađaju najstrašnije zločine ubijajući nevinu dječicu i prije, no što dođu na ovaj svijet.

Četvrti to isto provode iz razloga, jer da je veći broj djece na teret i sramotu za moderne majke itd. itd.

Nema sumnje, da je svaka majka, kad dođe njezin čas, da porodi dijete, u velikoj pogibli. Ali po mnijenju najsavjesnijih liječnika, koji su kroz čitav svoj život posvećivali dužnu brigu ženama majkama, neprispodobivo je veći broj majki poginuo zbog nerođene dječice, nego zbog rođene.

Svim neprijateljima kršćanskoga braka ove vrste dovikuje Sv. Otac: „Nema nikakvog opravdanog razloga, koji bi mogao da opravda takva zločinstva. Zapovijed Božja „Ne ubij!" i danas vrijedi za svakoga." Nijedan državni zakon ne dozvoljuje, da se ubiju nevini. Dakle nije slobodno ubiti niti nevinoga djeteta i prije no što dođe na ovaj svijet, jednako kao što ni majke.

Novi se opet neprijatelji podižu i jurišaju na drugi blagoslov kršćanskoga braka na **b r a č n u v j e r n o s t.**

Neprijatelji kršćanskoga braka ove vrste rade oko toga, da potresu temeljima braka te ih oslabe i potpuno unište brak. U tu svrhu oni dozvoljavaju supruzima takvu slobodu u mišljenju i u radu, koja je u opreci sa svim ćudorednim zakonima.

Već samo prirodno osjećanje u duši čestitoga čovjeka osuđuje preljub i sve, što je s njime u vezi, a Božja zapovijed jasno i bez svake iznimke dovikuje svima: „Ne sagriješi bludno." Božanski je Spasitelj jasnim riječima za sve vjekove osudio preljub i svaku grješnu požudu.

Svi učitelji pomenute zablude, koji blate bračnu vjernost i ženidbenu čistoću pismom ili govorom, nastoje da potkopaju i r e d u braku učeći t. zv. e m a n c i p a c i j u žene. Prema njihovoj nauci žena ne treba da se pokorava mužu. Ona imade slobodu da bude majka ili ne. Može da samostalno uređuje svoje materijalne prilike i ne mora da vodi brigu oko djece i obitelji. Ukratko, ovi ljudi propagiraju t. zv. socijalnu, ekonomsku i fiziološku emancipaciju žene.

Na žalost, ovo nije ništa drugo nego kvarenje ženske duše, blaćenje materinskog dostojanstva te razaranje čitave obitelji. Po toj nauci muž ostaje bez žene, dijete bez majke, kuća i obitelj bez budnog čuvara. Ovakva lažna sloboda i protunaravna jednakost s mužem donosi propast samoj ženi. „Jer ako žena jednom siđe s kraljevskog prijestolja", govori Sv. Otac u svojoj poslanici, „na koje ju je evanđelje postavilo unutar stijena njezina doma, ona će doskora biti stjerana u „staro ropstvo i postat će, kao što je i bila kod pogana, pusto oruđe muža."

Kamo dovodi t. zv. moderna emancipacija žene, jasno nam kazuje Rusija, gdje oko deset milijuna djece ugrožava čitave krajeve, jer ih ostaviše emancipirane majke i ocevi. Sami boljševici ne znadu, što da s njima učine, pa ih sustavno ubijaju kao divlju zvjerad.

Katolička vjera priznaje, da je žena ravnopravna s mužem, što se tiče njezine gospodarske samostalnosti, koliko se ova ne protivi ženskoj prirodi, ćudoređu te poštenju, i koliko ne narušuje dužnosti supruge kao majke i kao žene. Duboko žalimo svaku majku i ženu, koja radi nužde mora da traži za sebe i za svoju obitelj kruh po fabrikama i u kojekakvim drugim službama, koje ne odgovaraju njezinom pozivu.

Još žešće napadaje od strane neprijatelja kršćanskoga braka mora brak da izdrži od onih, koji udaraju na treći blagoslov braka, a to je Sakramenat.

Ovi uče, da je brak svjetovna privatna stvar, u koju da se Crkva ne smije pačati. Isti traže, da se posvuda uvedu t. zv. „civilne ili građanske ženidbe", te da se propagiraju „mješovite ženidbe", jer da je kod takvih olakšana ne samo rastava braka, nego i potpuno razvrgnuće.

Na ove napadaje odgovara sv. Otac poučavajući sve svoje vjernike ovako: „Samo svijetlo razuma, postojana savjest sviju naroda jasno nam kazuju, da je Bog začetnik braka i kod neznabožaca. Božanski je Spasitelj ženidbu podigao na sakramenat Novoga Zavjeta tako, te sv. apostol Pavao govori o kršćanskom braku o „velikoj Tajni prema Kristu i prema Crkvi" (Ef. 5, 32.), „u kojoj je sve u časti" (Žid. 13, 4.).

Glede t. zv. civilnih ženidaba Crkva jasno uči, da te ženidbe pred Bogom i pred Crkvom nisu nikakve ženidbe.

Što se pak tiče „mješovitih ženidaba", žalosno nam iskustvo dokazuje, da one ne donose sobom Božjeg blagoslova ni za ovaj ni za onaj drugi svijet, i onda kad su od Crkve po nuždi dopuštene uz propisane uvjete. U takvim ženidbama redovito nema jedinstva srdaca, a katoličke su stranke izvrgnute gubitku svete vjere. Djeca takvih obitelji rijetko su kada odgojena u katoličkoj vjeri i redovito ostaju indiferentna prema svetoj vjeri.

Što se pak tiče razvrgavanja takvih brakova, sv. Otac upozoruje sve svoje vjernike, neka dobro pamte, da za te brakove, ako su sklopljeni prema propisima katoličke Crkve, vrijede ista pravila, koja vrijede i za druge kršćanske brakove: „Što je Bog združio, čovjek neka ne razrešuje," i opet: „Svaki, koji otpusti svoju ženu i oženi se s drugom, čini preljub, i tko se oženi s otpuštenom, počinja preljub." (Luka 16, 18.).

Katolička Crkva može da iz velikih i zakonskih razloga dade supruzima i doživotnu rastavu, ali ona nema vlasti, da valjano sklopljenu ženidbu razvrgne.

Papinska nam poslanica napose govori o blagodatima nerazrešivosti kršćanskoga braka. One su neprispodobivo veće od onih šteta, što ih moraju da pojedine obitelji snose zbog toga, što ne mogu da dobiju iz posebno teških razloga razvrgnuće. Nerazrešivost braka daje supruzima najsigurnije jamstvo za njihovu suprušku vjernost i ženidbenu čistoću, dok razrešivost neprestano draži slabe ljude na pogibeljnu nevjeru i otuđenje. Nerazrešivi brak štiti kršćanstvo i dostojanstvo blagoslova djece, dok razrešivost braka potiče supruge, da se klone djece i da ne mare za odgoj svoje djece, koliko bi bili dužni. Nerazrešiv brak osigurava dostojanstvo žene u kući i u društvu, dok naprotiv razrešivost braka izvrgava ženu, da bude sramotno napuštena i ostavljena. Nerazrešivi je brak najjača tvrđava i za svaku državu te ljudsko društvo, dok razrešivost braka prouzrokuje veću nećudorednost i raspadanje svakoga roda, kako nam pokazuju sve države, u kojima danas vladaju komunisti, marksisti i njihovi pristaše.

Ne ćemo da napose govorimo o onim kušnjama u braku, koje nastaju iz same naravi braka: bolesti roditelja, djece, teškoće kod odgoja djece, materijalne poteškoće zbog raznih pomanjkanja itd. Sve se te poteškoće

dadu uz pomoć milosti Božje svladati, i one nakon toga postaju to slađe, što su prije teže bile. Svjedoči nam to neprekidno iskustvo od početka svijeta pa do danas.

Poslušajmo na koncu, što nam Sv. Otac govori o lijekovima, s pomoću kojih mogu kršćanske obitelji da odstrane iz svojih obitelji pomenute zablude i mane, koje se danas tako šire i neopazice uvlače i u kršćanske obitelji.

Prvi je lijek po riječima Sv. Oca i najuspješniji:

NATRAG K BOGU!

Svi ljudi treba da se povrate k Bogu i da se podvrgnu Njegovim vječnim zakonima o braku. „Ti slušaj Boga, tijelo će tebe slušati", zgodno veli sv. Augustin. Neka nitko ne misli, da će moći da drži u redu svoje tjelesne pohote samo s pomoću prirodnih motiva. Tu nam je prema riječima papinske poslanice potrebna posebna pomoć odozgo, koju treba da si izmolimo. I upravo zbog toga Sv. Otac nalaže svim svećenicima, da zaručnike temeljito pouče o sv. braku, koji se udružuju svetim bračnim vezom, treba da budu prožeti dubokom i nepatvorenom ljubavlju prema Bogu, a njihov duh i volja neka budu puni najvećeg počitanja prema Veličanstvu Božjem.

Kao drugi lijek protiv navedenih opačina i kušnja u obitelji preporučuje Sv. Otac iskrenu i poniznu poslušnost prema sv. Crkvi.

Da čovjek ne zaluta slušajući ili čitajući kojekakve krive nauke pod krinkom moderne zanosti o sv. braku, treba da u svim tim stvarima djetinjski sluša nauku sv. Crkve. Krist Spasitelj postavio je svoju sv. Crkvu, da bude učiteljica istine i voditeljica u vjeri i u ćudoređu.

Budući da je potrebno, te se svi prilagode zakonu i volji Božjoj, jer je to jedini sigurni put, da se provede opća obnova kršćanskoga braka, pozvani su od samoga Boga i svi kršćanski roditelji, da si pribave to znanje. A kad jednom oni to postignu, dužni su da na svoj način o tome poučavaju svoju djecu ne jedamput i ne površno, nego često, temeljito, jasnim i jakim dokazima, koji će moći da razum potresu i dušu ganu. Svaki vjernik neka dobro znade, koliku je mudrost, svetost, dobrotu pokazao predobri Bog prema rodu ljudskomu, kad je osnovao ženidbu i utemeljio na svetim zakonima, a još više, kad ju je čudesnim načinom podigao na dostojanstvo sakramenta Novoga Zavjeta. Time je predobri Bog otvorio kršćanskim supruzima bogato vrelo milosti, te oni mogu da čisto i vjerno služe najplemenitijim ciljevima braka na dobro i spasenje svoje i svoje djece, kao i čitavog građanskog društva i ljudske zajednice.

Mladencima stavlja Sv. Otac na srce, neka se ozbiljno i temeljito priprave na brak mnogo moleći i primajući sv. Tajne. Neka mnogo mole od Duha Sv. dar prosvjetljenja, da izaberu onu osobu, koja je za njih najbolja. Kod izbora ženidbenog druga neka se savjetuju s iskusnim ljudima i napose sa svojim roditeljima; neka si svaki svojim požrtvovnim radom osigura najnužnije za brak.

Imućnijima savjetuje Sv. Otac, neka pomažu siromašnijima, te i oni uzmognu osnovati familijarni život.

Posebne nauke daje Sv. Otac ljudskomu društvu i pojedinim državama, kako da one urede socijalne i gospodarske prilike, te ocevi pojedinih obitelji uzmognu dovoljno zaslužiti potrebne stvari za svoj život i za život svoje obitelji. Sv. Otac svima doziva u pamet, da je grijeh u nebo vapijući, kad netko uskraćuje zasluženu plaću radniku ili je nepravedno umanjuje. Državne su vlasti dužne da se brinu za to, te pribave stan i zaslužbu mnogobrojnim, djecom obdarenim obiteljima, da omoguće majkama, te se one uzmognu posvetiti odgoju svoje djece i brizi za obitelj. Današnjica nam jasno govori, kamo vodi nezaposlenost. Ljudi bez posla lako padnu u zdvojnost i onda su pogibeljni ne samo za pojedince, nego i za društvo, jer i onako nemaju što da izgube.

Na koncu Sv. Otac poziva sve države, da surađuju kod uređivanja socijalnog pitanja zajedno sa sv. Crkvom, jer će na taj način povećati svoj ugled i lakše će provesti ovo teško pitanje.

*

Kršćanski roditelji! Vas je Bog pozvao, da zajedno s Njime surađujete kod stvaranja i spasavanja vaše dječice. Odazovite se tom uzvišenom pozivu i vršite svoje supruške dužnosti prema jasnim Božjim direktivama. Budući da je vaše djelo vanredno uzvišeno, nemojte se čuditi, ako ono od vas traži i velike žrtve. Nemojte se bojati tih žrtava. Bog će biti tako dugo s vama i pomagat će vam nositi vaše križeve, dokle Ga budete na pomoć prizivali i svoje supruške dužnosti prema Njegovoj sv. volji izvršivali. Pamtite, da je u vašim rukama budućnost hrvatskoga naroda. Vi ste od Boga pozvani, da pripomognete, te se među hrvatskim narodom iskorijeni onaj strašni grijeh, koji razara ne samo pojedine obitelji, nego i čitave narode, a o kojem je bilo mnogo govora i tečajem minule Socijalne sedmice. Ne ću da mu ime spominjem na ovom mjestu.

Stojimo u predvečerje divnog blagdana Krista Kralja. S najvećom smjernošću i poniznošću obraćam se u ime Vaše, predragi slušatelji, u ime sviju kršćana katolika, Bogu Ocu, „iz kojega se sve Očinstvo na nebu i na zemlji imenuje", (Ef. 3, 11.), koji slabe jača, a nejakim i plašljivima ulijeva hrabrosti.

Obraćam se Kristu Spasitelju, osnovatelju i sačinitelju časnih sakramenata, a napose sakramenta ženidbe.

Obraćam se Svetomu Duhu, Bogu — Ljubavi, koji prosvjetljuje ljudsko srce i daje snagu ljudskomu umu, i najsmjernije molim i prosim, da svi kršćani katolici, a napose sav hrvatski narod, svojim umom shvate nauku sv. Crkve o braku, koju nam je Namjesnik Kristov na ovome svijetu tako divno rastumačio; da je spremnom voljom prihvate i uz pomoć milosti Božje u svojem životu provode. Smjerno prosim i molim, da u kršćanskim brakovima ponovno procvate i ojača posvećena plodnost, neokaljana supruška vjernost, nepokolebljiva čvrstoća, sakramentalna svetost i punina milosti!

Kriste Kralju! Tvoji smo i Tvoji hoćemo da budemo do posljednjeg dana našega života. Amin.

Preporučujemo o kršćanskom braku slijedeće brošure:

Subotić: Kršćanski brak i njegovi protivnici. — *Matijević:* Obitelj bez djece. Izdalo Društvo sv. Jeronima. — Poslanica biskupa Dubrovačkog i Krčkog.

P R E D A V A N J A

DR JURAJ ŠĆETINEC, PROF. EKONOM. KOMERC. VISOKE ŠKOLE

OBITELJ I DRUŠTVO

Ovaj je Socijalni tjedan posvećen proučavanju pitanja obitelji kao temelja ljudskoga društva. Da bismo mogli potpuno upoznati značenje obitelji za društveni život, potrebno je upoznati važnost obitelji obzirom na njezinu funkciju moralnu, socijalnu, ekonomsku, pravnu i kulturno-odgojnu. Ispitivanju ovih elemenata i funkcija obitelji namijenjen je jedan niz predavanja, anketa i govora, koji će se održati u toku ovoga tjedna. Drugi niz predavanja, anketa i govora je namijenjen istraživanju uzroka i faktora, koji djeluju na slabljenje obiteljske zajednice i na umanjenje njezine prirodne uloge u društvu. Konačno će se nastojati u trećem nizu predavanja utvrditi, kakav položaj mora imati obitelj u društvu te koje funkcije mora da vrši prema svojoj svrsi, a ujedno, na koji način i kojim sredstvima će se razviti jaka kršćanska obitelj u hrvatskom narodu.

I. SOCIJALNA VAŽNOST OBITELJI

U ovom predavanju kao uvodnom imali bismo prikazati ulogu obitelji u društvu općenito dotičući se svih pitanja, koja su u vezi sa socijalnom funkcijom obitelji. U prvom redu imali bismo da upoznamo socijalnu važnost obitelji.

Idući za tim zadatkom postavljamo si najprije pitanje: kakva je društvena zajednica obitelj i kakav položaj zauzima obitelj po svojoj prirodi u skupnoj društvenoj zajednici?

Kod odgovora na ovo pitanje, služeći se rezultatima analize faktičnoga stanja, — koju ovdje ne možemo potanko izložiti, nego samo sumarno — dolazimo do ovih konstatacija:

1. Obitelj je prva prirodna zajednica, nastala iz prirodne potrebe za održanjem ljudskoga roda.

Čovjek ima u sebi isto kao i sva druga živa bića po prirodi dva odlučna nagona, i to nagon za održanjem sebe, koji nagon ga sili, da priskrbi sve, što mu je potrebno za održanje života, i nagon za umnoženjem i održanjem vrste, koji nagon ga dovodi do rađanja i uzdržavanja potomstva. Obitelj kao prirodna zajednica je zajednica muža i žene u svrhu rađanja i odgoja djece te uzajamne pomoći bračnih drugova.

Iz ovoga prirodnoga stanja obzirom na prirodnu svrhu obitelji — rađanja i odgajanja djece logički slijedi zahtjev, da obitelj ima biti stalna, čvrsta i doživotna zajednica jednoga muža i jedne žene, t. j. doživotna monogamna bračna zajednica.

2. Obitelj je prvotna društvena zajednica. Obitelj se historijski ukazala kao prva društvena zajednica. No ona se i logički ukazuje kao prva društvena zajednica. Svaka društvena zajednica nastaje radi ostvarenja nekoga zajedničkoga cilja. Ljudi se dijele po prirodi na 2 skupine po spolu : na muške i ženske. Spolovi su različiti, a svaki ima svoja svojstva. Muž i žena su različiti tjelesno: anatomski i fiziološki, i duševno: intelektualno i moralno. No ta različita svojstva ih ne dovode u međusobnu opreku, nego naprotiv ih upućuju na udruživanje radi međusobnoga upotpunjenja, kako u tjelesnom pogledu — kod rađanja djece — tako i u duševnom pogledu, a i u socijalnoj i ekonomskoj djelatnosti. Logično je, da je prva društvena zajednica morala nastati među onim osobama, koje su po prirodnom nagonu došle u međusobnu vezu, radi upotpunjenja tjelesne fiziološke funkcije, a koje su onda vršeći svoju funkciju za ostvarenje zajedničkoga cilja: rađanja i uzdržavanja djece bile upućene i na zajedničku gospodarsku djelatnost, u kojoj su proveli prvu diobu rada — podijelivši poslove na „muške" i „ženske". Dioba rada sadržaje upućenost jednoga čovjeka na drugoga i njihovu solidarnost, koja je osnov svake društvene zajednice. Tako se obitelj, biološka i ekonomska jedinica, formirala kao prva društvena zajednica.

Budući da je obitelj prva društvena zajednica, koja je nastala i postojala u punoj snazi prije svih drugih društvenih zajednica, to iz toga njezinoga stanja slijedi, da ona po svojoj prirodi ima svoju posebnu samostalnu pravnu i životnu sferu, koje joj ne smiju oduzeti druge društvene zajednice, nastale iz nje i iza nje, pa ni državna, ako se hoće, da obitelj potpuno ispuni svoju prirodnu svrhu.

3. Obitelj je temeljna društvena zajednica. Obitelj je historijski temeljna društvena zajednica, jer su se iz njezina krila razvile sve druge društvene zajednice: rod, pleme, narod i država. No ne samo da je ona bila u prošlosti zajednica, koja je služila osnovom, temeljem, svim drugim društvenim zajednicama, nego je ona i danas osnovna društvena zajednica, jer i danas sve druge društvene zajednice vuku iz obitelji svoje životne elemente: i svoje članove, koji se obnavljaju po obitelji, i socijalne vrijednosti, kao ljubav, poštovanje, odanost, vjernost, solidarnost, koje se razvijaju odgojem u obiteljskom životu.

4. Obitelj je potpuna društvena zajednica. Pod potpunim društvom razumijevamo u sociologiji skup ljudi, povezanih unutrašnjim duševnim vezama, koji zajedničkim djelovanjem idu za polučenjem zajedničkoga cilja, a u kojem skupu ljudi postoji i neki stalan red, po kojem se razvija djelatnost društvenih članova. Taj je red moguće polučiti i održati, ako u zajednici postoji auktoritet, društvena vlast, kojoj se svi članovi podvrgavaju. Društvo, u kojem postoji vlast, koja određuje i osigurava red u zajednici, jest ne samo organizam, nalik na prirodni organizam, nego i društvena organizacija, koja je sposobna za djelatnu sposobnost u životu.

Obitelj sadrži sve elemente potpunoga društva: zajednicu više osoba, povezanih unutrašnjom vezom, koje djeluju za zajednički cilj podvrgavajući se vlasti, koju ima u pravilu otac obitelji. Logički je zahtjev iz toga stanja, da se ocu obitelji mora sačuvati dovoljan opseg vlasti, da može voditi obitelj do ostvarenja njezina prirodnoga cilja, naročito glede odgoja djece i reda u zajedničkom životu.

Kad uzmemo u obzir ova obilježja obitelji: 1. da je ona prva prirodna zajednica, 2. prva društvena zajednica, 3. da je ona temeljna društvena zajednica i 4. da je ona kao organizacija potpuna društvena zajednica, onda vidimo, da je obitelj od životne važnosti za narod, državu i cijelo društvo. Zato se život naroda i cijeloga društva osniva na stanju obitelji.

II. SOCIJALNE FUNKCIJE OBITELJI

Ako obitelj kao temeljna društvena zajednica slabi ili iz unutrašnjih razloga ili po djelovanju vanjskih faktora te ne vrši potpuno svojih prirodnih funkcija, onda će se time pokolebati cijela zgrada društvene zajednice.

S obzirom na to postavlja nam se pitanje: koje socijalne funkcije ima vršiti obitelj u današnjem društvu, da bude i ostane temelj ljudskoga društva ?

O socijalnoj ulozi obitelji u današnjem društvu razvila su se tri shvaćanja: jedno individualističko, drugo etatističko-totalitarno i treće socijalno-organsko.

Po individualističkom shvaćanju, poteklom iz Rousseau-ove filozofije, društvena je jedinica čovjek pojedinac, individuum. Zato se sve društvene zajednice smatraju skupom pojedinaca, individua, koji su izravno povezani u dotičnu zajednicu. Tako isto je i država skup pojedinaca, koji su izravno podvrgnuti državnoj vlasti, a i izravno utječu svaki za se na državnu vlast. Osnov društvene zajednice je osobna sloboda. Zadaća je pak države, da osigura što veću slobodu pojedinca. Između države i pojedinca po individualističkoj tezi nemaju se staviti kao posrednici nikakve druge društvene zajednice, pa ni obitelj, koje bi sa svojom samostalnom pravnom sferom mogle ograničavati osobnu slobodu pojedinca. Izravnom vezom između države i pojedinca će imati pojedinac — uči individualizam — najmanje ograničenja, a prema tome najviše slobode. A i država ima prema pojedincu samo minimum prava, toliko,

koliko je potrebno, da se može očuvati mir i red u državi i sigurnost prema vani. Država što više mora nastojati da ukloni, koliko je više moguće, ograničenja osobne slobode pojedinca i u drugim društvenim zajednicama, pa tako i u obitelji. Zato traži individualizam, da se ograniči vlast oca obitelji i roditelja prema djeci, vlast muža prema ženi, koliko je to samo moguće, a da se osigura što više osobna sloboda i ravnopravnost svih članova obitelji, jednaki dio u baštini, što slobodniji izlazak iz obitelji i što lakši razlaz bračne zajednice.

Zakonodavstvo, koje je u modernim liberalnim državama zadojeno ovim individualističkim duhom, već od vremena francuske revolucije (1789), doduše negdje više, a negdje manje, donosi zakone samo za pojedince ne vodeći računa o njihovoj obiteljskoj vezi. Ono uređuje pravne odnose građana, kao da se oni nijesu pojavili u društvu kao članovi obitelji, nego kao nahočad — kako s umjesnom ironijom kaže jedan pisac — te kao da žive kao izolirana bića i umiru kao neženje.

Etatističko-totalitaristično pak shvaćanje, poteklo iz Hegelove filozofije, umanjuje pravnu i životnu sferu obitelji s drugoga osnova. Po tom shvaćanju izvor svega prava je država. Sve ostale društvene zajednice vuku svoje pravo od države. Nema prirodnih osobnih prava, nego samo onih osobnih prava, koje priznaje država, i u mjeri, koliko ih priznaje. Nijedna društvena zajednica nema neke svoje samostalne pravne sfere, pa ni obitelj. Država ima da upravlja svim društvenim životom, pa i obiteljskim životom, isto kao i životom pojedinca, prema svojim potrebama. Ovo shvaćanje je poprimila moderna fašistička i nacionalno-socijalistička država, a još radikalnije boljševička država. Totalitarna fašistička i nacionalno-socijalistička država priznaje doduše, da je socijalna jedinica obitelj, ali je ta obitelj ipak bez svoje samostalne pravne sfere, podvrgnuta posve državnoj pravnoj sferi, naročito u pogledu odgoja i pripreme djece za život. Boljševička država udružuje u svom uređenju krajnje individualističko i krajnje državno totalitaristično shvaćanje. Ne priznaje obitelji kao socijalne jedinice, nego samo pojedinca, a sve pravo na odgoj i upravljanje životom djece prisvaja državi.

Socijalno-organsko shvaćanje, nasuprot ovih dvaju shvaćanja, uzima obitelj kao organsku, moralnu i socijalnu jedinicu, koja ulazi u cjelini u različite daljne hijerarhično više društvene zajednice. Pojedinac sam za sebe nije redovito potpuna društvena jedinica, jer treba za svoj život nadopunu u osobi drugoga spola, i to nadopunu fiziološku, fizičku, moralnu i intelektualnu. „Potpun čovjek" — kaže poznati francuski sociolog o. Sertillanges — „je čovjek udružen sa ženom u svrhu rađanja djece".[1])

[1]) Sertillanges, Nos luttes str. 230.

Prema tome samo takav potpuni čovjek može biti socijalna jedinica, stanica majka, koja svojim umnoženjem stvara cijelo društveno tijelo. Obitelj kao organička, socijalna i moralna jedinica uvodi svoje članove u druge više društvene zajednice zadržavajući nad njima određeni utjecaj i vlast te brigu oko njihova tjelesnoga i duševnoga zdravlja, ćudorednoga života i gospodarske eksistencije.

Ovo organsko socijalno shvaćanje istakao je papa Leon XIII. u enciklici Rerum novarum kao potpuno kršćansko shvaćanje o ulozi obitelji veleći: „Djeca su sastavni dio svoga oca (filii sunt aliquid patris), oni su u neku ruku proširenje njegove osobe, i da pravo kažemo, oni ne ulaze u građanski život sami po sebi nego preko kućne (obiteljske) zajednice, u kojoj su rođeni, te kao takvi uzimaju učešća u društvu".

Ako je obitelj po svojoj prirodi samostalna socijalna jedinica, koja kao cjelina ulazi u druge društvene zajednice, i ako ima takvom ostati, da bi mogla ispuniti svoju prirodnu svrhu, onda treba da ona ima: 1. određenu samostalnu sferu svojega života, 2. svoju primjerenu vlast (autoritet) i 3. svoju osiguranu ekonomsku podlogu za život.

1. Pravna i životna sfera obitelji. Papa Leon XIII. u enciklici Rerum novarum polazeći od teze, da je obitelj prirodna zajednica, koja postoji radi rađanja i održanja potomstva, zaključuje, da radi te važne svrhe mora obitelj imati svoju posebnu društvenu i pravnu sferu, u koju ne smije da dira nijedna društvena zajednica, pa ni država. „Nikoji ljudski zakon" — govori enc. Rer. nov. — „ne smije ni na koji način oduzeti čovjeku prirodno i prvotno pravo na ženidbu ni na ikoji način ograničiti glavnu svrhu braka, radi koje je on od početka ustanovljen od Božje vlasti. Evo dakle obitelji ili kućne zajednice, koja je doduše vrlo malena društvena zajednica, ali je ipak prava društvena zajednica, i koja je starija od svake političke zajednice, te kojoj je radi toga potrebno, da ima određena prava, koja su potpuno nezavisna od države."

Najvažnija prava, koja čine sadržaj samostalne pravne i društvene sfere obitelji jesu:

a) **Održavanje vlasti toga kućanstva.** Kućanstvo pruža namirenje materijalnih potreba članova obitelji, ali stvara po zajedničkom životu, koji se usredotočuje oko „domaćega ognjišta", i jake duševne veze među njima.

b) **Uzdržavanje i odgoj djece.** Roditelji, koji daju djeci život, dužni su ih uzdržavati, dok ne postanu sposobna za samostalni život. Roditelji imadu prirodno pravo, da odgajaju djecu, koja su nastavak ne samo njihova fizičkoga bića, nego i njihove duševne osobnosti.

c) **Nepovredivost doma.** U domu se razvija najintimniji život između bračnih drugova i uska povezanost roditelja i djece, koja od svake obitelji čini „mali svijet" — svijet za sebe. U tu intimnu sferu obiteljskoga života ne smije da zadire nijedan strani čovjek, pa ni vlast, osim u slučaju nužde, kada se radi o pogibli za život ili zdravlie pojedinca.

2. Autoritet u porodici. Obitelj kao društvena zajednica, koja ima da djeluje za ostvarenje nekih svrha, mora imati i autoritet, koji održava red među članovima.

„Obitelj' — ističe enc. Rer. nov. — „jest potpuno društvo, kao i politička zajednica, te kao takva ima i svoju vlast, a to je očinska vlast. Stoga obitelj imade kod izbora i upotrebe svega onoga, što joj služi za održanje i za osiguranje opravdane nezavisnosti, dakako unutar sfere, koju joj određuje njezina neposredna svrha, prava barem jednaka kao ostala društva. „Očinska vlast — nastavlja enciklika — ne smije biti ukinuta ni apsorbirana od države, jer ta vlast ima isti izvor, koji imade sam ljudski život". „Pošto su djeca po prirodi dio svojih roditelja, to imadu ostati pod njihovom skrbi, dok ne steknu punoljetnost". „Stoga socijalisti" — zaključuje enciklika — „nadomještavajući skrb roditelja sa skrbi države rade protiv prirodne pravednosti i kidaju obiteljske veze."

Autoritet se oca obitelji prema ženi i djeci mora kretati u moralnim granicama i u duhu vremena. Nema sumnje, da je današnje vrijeme znatno više prožeto duhom individualne osobnosti nego u patrijarhalno doba. Autoritet obitelji ne može biti samo neka formalna vanjska pravna vlast, nego je moralna vlast, koja se temelji na intimnim tjelesnim i duševnim vezama. Taj autoritet ne smije da traži puko prisilno pokoravanje članova obitelji volji oca obitelji, nego traži razvijanje duha zajedništva, blago vodstvo roditelja i uvjerljivu odanost i poslušnost djece.

3. Obiteljski posjed. Iz prirodnoga stanja, da su djeca nastavak fizičkoga i duševnoga bića svojih roditelja, slijedi dužnost roditelja, da se brinu za njihovo uzdržavanje i opskrbu. Zato obitelj mora imati osiguranu ekonomsku podlogu za svoj život. Tu ekonomsku podlogu daje prema različitim zanimanjima negdje posjed zemljišta (seljaci), drugdje samostalan posao (obrt, trgovina), a u novije vrijeme naročito rad u službenom odnosu. Budući da je obitelj stalna zajednica društva, to bi i njezina ekonomska podloga morala biti što stalnija i sigurnija. Najveću stalnost i sigurnost pruža posjed u privatnom vlasništvu obitelji, koji se putem baštinjenja prenosi na potomstvo. Enciklika Rerum novarum opravdava pravo obiteljskoga privatnoga vlasništva i baštinjenja kao prirodno pravo ovim riječima: „Što smo prije dokazali, da je pravo vlasništva dano pojedincima od same prirode, to sada treba prenijeti na čovjeka, koji je glava obitelji. Što više, to pravo postaje to jače, što se čovječja osobnost u kućnoj zajednici proširuje. Priroda postavlja najsvetiju dužnost ocu obitelji, da hrani i uzdržava svoju djecu; isto je tako prirodna dužnost, da se brine za budućnost svoje djece, koja proizlaze iz očeve osobnosti i u neku ruku je nastavljaju, da se mogu u pogibeljnoj struji života osigurati od nevolje. To se pak ne može drukčije polučiti, nego posjedom stalnih i produktivnih dobara, koja se prenose na djecu nasljedstvom."

Kršćanska socijalna nauka zabacuje dakle i individualističko i etatističko-totalitarističko shvaćanje i njihove konsekvencije, jer su protiv prirodnih prava i pravednosti, a prihvaća socijalno-organsko shvaćanje, koje traži za obitelj samostalnu pravnu i životnu sferu, autoritet te obiteljski posjed i pravo baštinjenja.

III. EKONOMSKE FUNKCIJE OBITELJI

Kad govorimo o ekonomskoj podlozi obiteljskoga života, postavlja nam se dalje pitanje:

Kakve su ekonomske funkcije obitelji u današnje vrijeme?

Obitelj je u patrijarhalno doba staroga vijeka činila potpuno samostalnu ekonomsku jedinicu. Ona je bila jedinica posjeda, proizvodnje, stana i potrošnje. Obitelj je proizvodila gotovo sve, što je bilo potrebno za život svojih članova, i u zajednici sve to potrošila. Obiteljska imovina je ostajala u cijelosti čuvana za sve dalje potomstvo. Daljim razvojem društva, diobom rada, razvijanjem novih gospodarskih djelatnosti, opadala je postepeno ekonomska uloga obitelji. No još je u srednjem vijeku pa sve do XIX. vijeka obitelj plemićka, seljačka, obrtnička i trgovačka bila zajednica posjeda, proizvodnje, stana i potrošnje. Međutim je razvoj velike industrije u XIX. vijeku donio i velikih promjena i u obiteljskom životu. Pojavio se novi sloj radnika i namještenika, koji nemaju svojega posjeda, a sudjeluju u proizvodnji ili radu izvan kuće. Zaposlenost izvan kuće preko dana, često puta i preko noći, te zaposlenost žena i djece slabi obiteljsku zajednicu i u pogledu skupnoga života, stanovanja i hranjenja. Doduše još i danas postoji znatan broj obitelji, koje čine zajednicu proizvodnje, stana i potrošnje, a to su obitelji seljačkoga, obrtničkoga i trgovačkoga staleža. No i tu je oslabila organska društvena i gospodarska veza. Liberalni su zakoni omogućili slobodu zvanja i rada članova obitelji, zatim diobe obiteljske imovine nakon smrti roditelja na jednake dijelove. Slabljenjem podloge gospodarske obitelji obzirom na posjed i proizvodnju te vršenjem zvanja izvan kuće slabila je i kompaktnost obitelji. S druge strane oslabila je zajednica stanovanja i potrošnje radi promijenjenoga načina života: sport, turistika, odmori, putovanja suvremene građanske obitelji odvode vrlo često naročito mladež od domaćega ognjišta i zajedničkoga stola. Time je oslabila zajednica potrošnje u obitelji. Dom je ostao samo kao zajednica prenoćišta. Članovi obitelji provode gotovo sve svoje dnevno vrijeme izvan kuće. A ipak je ekonomska zajednica obitelji važan preduvjet i društvene zajednice obitelji.

Kako vidimo, mnogi su razlozi, socijalni, ekonomski i psihološki, koji slabe iznutra čvrstoću obiteljske veze i zajednice. Postoje još i drugi faktori, vanjski, koji izvana slabe veze obiteljskoga zajedničkoga života i odvraćaju obitelj od ispunjavanja njezinih prirodnih funkcija u društvenom životu.

Budući da je obiteljska zajednica takav važan društveni i ekonomski faktor, da od nje zavisi život, snaga,

moralni, fizički, gospodarski i kulturni napredak naroda i države, to je od životnoga interesa za narod i društvo, da se i u suvremeno doba održi obiteljska zajednica u što većoj snazi, da bi mogla ispunjati svoju prirodnu svrhu. Dakako da se kod pitanja oblika organizacije i opsega pojedinih funkcija mora voditi računa o suvremenim općim socijalnim, ekonomskim i kulturnim prilikama.

IV. ZADACI SANACIJE OBITELJI

Da bi obitelj i u današnje vrijeme mogla što potpunije ispuniti svoju prirodnu svrhu u ljudskom društvu, treba da se poduzmu različite mjere moralnoga, socijalnoga, ekonomskoga, pravnoga i odgojnoga značaja, koje će ići za učvršćenjem obiteljskoga jedinstva, čvrstoće i sklada. Zadaci toga nastojanja imadu biti ovi:

1. Obitelj se imade, pravno i faktično konstituirati kao **trajna, doživotna, nerazrešiva monogamna bračna zajednica,** jer će samo takva zajednica imajući dovoljnu moralnu čvrstoću moći ostvariti uvjete za dostatnu opskrbu i doličan odgoj djece te skladan život bračnih drugova, osnovan na trajnoj uzajamnoj pomoći, i tako izvršiti svoju socijalnu zadaću.

2. Obitelj mora biti **plodna,** da bi tako ispunila svoju prirodnu, biološku zadaću.

3. Obitelji mora biti **priznato pravo na odgoj djece,** da bi razvijajući međusobne ćudoredne vez ljubavi, poštovanja i požrtvovnosti među svojim članovima razvila u ljudima socijalne elemente altruističkoga i solidarističkoga sadržaja, koji su preduvjet za postojanje i uspijevanje svih drugih viših društvenih zajednica.

4. Obitelj mora kao **ekonomska jedinica** imati sigurnu ekonomsku osnovicu za uzdržavanje svih svojih članova (obiteljski posjed, posao ili zarada), a kao zajednica života mora nastojati održati kućno jedinstvo što užom zajednicom stana, hrane i društvenoga saobraćaja.

5. U obitelji kao potpunoj društvenoj zajednici mora postojati primjerena **vlast (autoritet)** oca obitelji radi održanja reda i upravljanja zajedničkim životom svih članova obitelji prema svrsi obitelji.

6. Obitelj mora biti priznata kao društvena stanica sa svojom **određenom slobodnom pravnom i životnom sferom** te mora u organskoj vezi s drugim društvenim zajednicama vršiti svoju funkciju kao posebna društvena cjelina na svim područjima društvenoga života.

Za ispunjenje ovih zadataka moraju djelovati Crkva, država, škola i kulturno-prosvjetni faktori (društva, ustanove, zavodi), svaki na svom području nadopunjujući rad drugih faktora, da se stvori moralno čvrsta, higijenski zdrava, biološki plodna, socijalno skladna, ekonomski jaka i kulturno napredna obitelj, prožeta kršćanskim duhom. Takva će obitelj biti dobar temelj svakom narodu i cijelom društvu. Takvu obitelj treba stvoriti i u hrvatskom narodu, da bude osnov i zalog njegove bolje budućnosti.

DR ANDRIJA ŽIVKOVIĆ, SVEUČ. PROF.

OBITELJ U SVIJETLU KRŠĆANSTVA

Kako je kršćanstvo prekretnica u životu čovječanstva za sve pojave njegova društvenoga, vjerskoga i uopće kulturnoga života, tako je ono na poseban način i u visokom stupnju proizvelo promjenu u ljudskom najintimnijem odnosu: u obitelji. Ne bi krivo rekao, tko bi ustvrdio, da je upravo taj preokret u karakteru obitelji nastupom kršćanstva bio razlogom svega onoga mnogostrukoga napretka, što se vidno dade ustanoviti u razvoju ljudske kulture od toga doba. Činjenica je, da je ličnost Gospodina našega Isusa Krista stožer, oko kojega se odvija sav ljudski život po Božjem Promislu na ovome svijetu. Toliko je svijetla izašlo od Njega, tolika je snaga čitavog novoga shvaćanja životne zadaće čovjekove, da tu promjenu svi zapažaju; svi se nužno na njoj zaustavljaju, prijatelji i protivnici, iako je svi jednako ispravno ne ocjenjuju. Za nama, koji se s poštovanjem i vjerom u božansko poslanje Kristovo prigibamo pred tom ličnošću, kojoj nema premca u vjekovima iza nas, stoji historija kao svjedok i objektivni sudac sviju i svačijih djela. Ona nam i ovdje daje pravo, kad tvrdimo, da je naše kršćansko katoličko poimanje Njegove ličnosti ispravno, objektivno, Njega i nas dostojno!

S pojavom kršćanstva nastaje i u historijskom razvoju porodice novo doba. Nadovezujući na rezultate historije i etnologije mi ćemo ovdje prikazati karakter, značenje, svojstva i zadaću obitelji, kako ih ona ima u kršćanstvu po odredbi Kristovoj.

Važnost, koju ova institucija ima za sav ljudski život, pokazuje činjenica, da su protiv kršćanskoga poimanja obitelji ustajali riječju i djelom uvijek oni, koji nisu primali Kristovih ideja iz Evanđelja onako, kako ih je tijekom svoga razvoja naučavala katolička Crkva. Na te stare protivnike kršćanskoga shvatanja obitelji ne ćemo se mi ovdje danas osvrtati[1]). Mi ćemo samo uprijeti prstom na ono, što naše vrijeme razvija u cilju, da se suprotstavi kršćanskom poimanju obitelji, da joj oduzme karakter, koji joj je dao Krist, pa da joj dosljedno za

[1]) Enkratite („uzdržljivi") su zabacivali ženidbu i svaki spolni odnos; manihejci (1. klase) isto tako („signaculum sinus"); priscilijaniste učahu da je tijelo od vraga, zato i ženidba nećudoredna; jednako naši bogumili po svojima gnostičkim učiteljima, te albigenzi, a kasnije Luther i njegovi pristaše.

društveni, vjerski i kulturni život oduzme ono značenje i važnost, koje joj mi s Crkvom pridajemo.

Ja ću navesti za karakteristiku suvremenog stava današnjih protivnika obitelji dva faktora, koji su na žalost i jaki i rašireni, i protiv kojih se moramo boriti svim silama i na svim linijama. To su: marksistički materijalizam i moralni utilitarizam.

Marksistički materijalizam se vrlo osilio u svijetu još davno prije, nego što je u svoj svojoj strahovitoj negaciji došao do izražaja u praksi boljševičkih ideologa u Rusiji. Stojeći na stanovištu, da nema spiritualnih vrijednosti — jer sve, što jest, nije drugo, nego razvoj materije — boljševizam je u svojim borbenim metodama protiv obitelji pošao najdalje: razorio ju je posvema, kad je seksualni odnos proglasio privatnom stvari svakoga pojedinca. Ubrzo su se pokazale posljedice toga stava u socijalnom životu sovjetskih republika: *a*) učestali razvodi među dojučerašnjim bračnim drugovima bilo zbog kakve sitnice, *b*) pojave incesta: život oca s vlastitom kćeri, *c*) propaganda antikoncepcionalnih sredstava, *d*) uzakonjenje i provođenje abortusa po miloj volji, *e*) prostitucija kao neizbježivi pratilac ove potpune slobode, te konačno *f*) depopulacija, opadanje nataliteta kao razumljiv i siguran rezultat. Istina, sovjetski su vlastodršci danas promijenili propise o slobodi rastavljanja, pobačaja i dr. u cilju, da se opru destruktivnim socijalnim posljedicama po društvo i državu. Ali su ostavili otvorene izvore, iz kojih je ova razuzdana seksualna sloboda izvirala, a obitelj kao osnovica društvenog i kulturnog života propadala. Oni su jednako tako materijalisti, kako su bili i prije par godina, jednako tako borbeni ateisti i protivnici svake religije, kako su bili i prije; nije dakle čudo, da je razorni duh, koji nosi smrt narodima, ostao i dalje isti, pa da ni rezultati svih pozitivnih mjera ne će moći uspješno spriječiti onoga, što po zakonu uzročnosti mora uslijediti.

Moralni utilitarizam jest drugi suvremeni neprijatelj kršćanskog poimanja obitelji u modernom društvu. Nije on samo filozofska teorija, on je veoma raširena praksa, on je kuga modernog života u seksualnom odnosu između muškarca i žene. Tradicionalni moral u tom pitanju nazivaju mnogi moderni pisci „teološkim jarmom"[2]); svim mogućim izvodima bore se oni u svojim publikacijama za t. zv. racionalno uređenje spolnih odnosa, što u stvari ne znači ništa drugo, nego opet zahtjev i opravdanje potpune slobode u ovoj stvari. A zahtjev za potpunom slobodom u pitanju seksualnih odnosa pogađa izravno obitelji.

Poradi navedenih razloga stoji na nama dužnost, da kršćanski karakter obitelji branimo, da dokazujemo na sve strane, kako je kršćanska obitelj i sa socijalnog i s moralnog i s vjerskog i s kulturnog gledišta jedino ispravno, čovjeka dostojno i čovjeku korisno uređenje međusobnog odnosa između muškarca i žene, koje konačno ima svoju osnovicu u prirodi, izašloj iz ruke Božje. Pojave, koje se oko nas zbivaju, pojačavaju stupanj naše odgovornosti prema narodu, čiji smo članovi i sinovi, jednako kao prema Bogu, čiji smo službenici i oruđe, da Njegovu slavu pronesemo kroz život ne samo svoj, nego i život svoje braće.

[2]) Vidi: Lavand Benoit, Le monde moderne et le mariage chrétiene, Paris 1934., str. 22. i sl.

Obitelj je zajednica, koja se temelji na braku. Brak je osnov te zajednice. Potrebno je dakle reći, u kakvom se svijetlu prikazuje obitelj po karakteru i značaju kršćanskoga braka. Ove su stvari mnogima poznate; ali ne varajmo se: mnogima, pa ni onima, koji se javno ne žacaju svoje kršćanske katoličke pripadnosti, često nisu dostatno poznate. Naročito se ni dogmatske ni moralne dalekosežnosti kršćanskih načela o braku ne shvaćaju ispravno, da ne kažemo: e se počesto shvaćaju i krivo! Mi znamo, da je religiozno znanje modernog čovjeka nevjerojatno nedostatno; a kako poznavanje načela i izvoda iz njih u stvari kršćanskoga braka brojimo među religijsko znanje, ne ćemo nikada suviše govoriti o tim stvarima, pogotovu kad govorimo izvan Crkve. Moji će izvodi obuhvatiti tri dijela: *a*) dogmatski značaj *b*) svojstva kršćanskoga braka, i *c)* kršćanski značaj obitelji u svijetlu tih načela. Tako će se vidjeti, što je obitelj u svijetlu kršćanstva, kolika je njezina važnost i vrijednost, a naročito kolika je odgovornost na članovima njezinim obzirom na zadaću, koju obitelj ima za život vremeniti i vječni.

I. DOGMATSKI ZNAČAJ KRŠĆANSKOGA BRAKA

Pretkršćanska nam povijest dokumentarno pokazuje, da brak nije samo jedna naravna institucija, nego i religiozna. Naročito je dokaz za ovo posljednje zasluga moderne etnologije. Kad je kršćanstvo nastupilo, nisu prvi njegovi ideolozi trebali mnogo mijenjati na teoretskom poimanju ove institucije: definicija rimskoga prava prelazi gotovo potpuno, u bitnim elementima nedvoumno, u rimski katekizam, kako su ga formulovali i predavali prvi kršćanski vjeroučitelji, i ostaje jednaka i u onom Rimskom katekizmu, što ga Crkva uredovno izdaje poslije tridentinskog sabora[3]). Ta se institucija u svojim prirodnim konstitutivnim elementima u kršćanskom periodu uzdiže po Kristovoj nauci u sferu natprirodnog karaktera: *a)* ona postaje sakramenat. Martin Luther je zabacio sakramentalni značaj ženidbe i držao ga običnim građanskim ugovorom prelazeći potpuno preko stare crkvene nauke, osnovane na Sv. Pismu (poslanica Efežanima 5, 25-32) i na tradiciji. Radi toga je tridentinski sabor definirao nauku o sakramentalnom značaju kršćanskoga braka[4]).

Pavlova važna riječ u spomenutom pismu Efežanima jest ovo:

> „Muževi, ljubite svoje žene, kao što je Krist ljubio Crkvu i sebe samoga predao za nju; da je posveti, očistivši je kupelju vodenom u riječi; da On sebi prikaže slavnu Crkvu, koja nema ljage ni nabora ili što slično; da bude sveta i neokaljana. Tako su dužni muževi ljubiti svoje žene kao svoja tjelesa... Toga radi ostavit će čovjek oca svojega i mater i pridružit će se ženi svojoj i bit će dvoje jedno tijelo. Tajna je ovo velika, a ja govorim: (prema) u Kristu i (prema) Crkvi."

[3]) „Viri ac mulieris maritalis coniunctio inter legitimas personas individuam vitae consuetudinem retinens". P. II. c. 8. q 3.

[4]) Denz. Banw. br. 971.

Taj odsjek, gdje govori o odnosu muža prema ženi, završuje Pavao riječju: t a j n a j e o v o v e l i k a. Kakva bi to bila tajna, ako se ovdje nema ništa drugo razumjeti, nego spolni odnos između muža i žene bez ikakva natprirodnog elementa? Ako ovdje ne mislimo na m i l o s t, što je po uzvišenju na sakramenat daje svaki brak sklopljen između dviju krštenih osoba, i ako taj i takav brak ne shvatimo podignutim u natprirodnu sferu, kako ćemo ga moći nazvati s l i k o m m i s t i č n o g s j e d i n j e n j a Kristova s Crkvom? Sav taj Pavlov govor ne bi imao smisla, a riječ „tajna" (mysterion) ostala bi neobjašnjena. Naprotiv: i u pretpostavci, da je svaki ženidbeni vez u pretkršćansko doba (naravna veza između Adama i Eve, poganske i židovske ženidbe) neka slika i neki simbol mistične veze između Krista i Crkve, opet se kao potpuna, prava, puno-značajna slika b e z s j e n e, d j e l o t v o r n i s i m b o l te veze ima i može smatrati s a m o kršćanska ženidba.[5])

b) Crkva je ovaj sakramentalni značaj ženidbe otvoreno definirala na tridentinskom koncilu, dakle razmjerno kasno[6]), ali to nipošto ne znači, da je tradicija drukčije sudila o braku, nego što sudi kršćanski svijet od tridentskog koncila dalje. Historički naši dokumenti sežu u 5. vijek (sakramentarium pape Gelazija † 497.), a svjedočanstva crkvenih otaca i pisaca čak u vrijeme Tertulijana i Ignacija iz Antiohije († 117). Uz neke iznimke, kroz taj dugi period sve do naših dana možemo reći, da je mišljenje Crkve uvijek stajalo na istoj liniji, koja je svoj najbolji izražaj našla u naprijed citiranoj misli sv. Pavla.

Za nas je dakle važno istaći: da je brak po kršćanskom shvaćanju, zapravo po nauci Kristovoj od običnog ugovora, što ga je predstavljao dotada, postao svetim ugovorom, svetom tajnom, sakramentom. To je neisporediva razlika prema braku u pretkršćansko doba, dosljedno: o b i t e l j u svijetlu kršćanstva postaje daleko važnijom, određenijom, značajnijom, pa recimo i svetijom zajednicom, nego što je bila u pretkršćanskom periodu. Za nju se Crkva i za njezin ovaj značaj borila uvijek, kadgod se pokazala potreba. Do našega se vremena to pokazalo najnužnijim u vrijeme velikoga preokreta u životu kršćanstva: u vrijeme t. zv. reformacije. Kako je Luther stao na stanovište individualizma i subjektivizma u pitanju tumačenja Sv. Pisma, da ga tradicija ne dotuče, on ju je radikalno odbacio. Ali sektarski duh, koji je po Lutheru dobio osnovicu i izvor opstanka, rujući poput crva podrovao je na mnogo strana zdravi korijen kršćanskog poimanja. Njemu su pripomogli i drugi protukršćanski i protukatolički pokreti tijekom ovih posljednjih stoljeća, te mi danas u XX. vijeku gledamo na svoje oči žalosnu sliku: gdje se u svim državama prosvijećene Evrope i Amerike diže antikršćanski duh razarajući svijesno i slobodno najvažniju obrambenu jedinicu ljudskoga društvenog i kulturnog života: obiteljsku vezu ili porodicu.

[5]) Pohle: Lehrbuch der Dogmatik, Band III., str. 600.

[6]) God. 1545.—1563., dakle u XVI. vij.

Protiv toga nastojanja, koje dolazi u najraznoličnijim oblicima do izražaja u modernom svijetu, branimo mi prema kršćanskom poimanju i ovu tvrdnju, kojom se označuje kršćanski značaj braka:

c) S v a k i z a k o n i t i b r a č n i u g o v o r među k r š t e n i m o s o b a m a j e s t s a k r a m e n a t.

Praktički to znači: krštene osobe ne mogu sklopiti među sobom bračne veze, a da tim nisu sklopile i primile sakramenta ženidbe i dosljedno svih onih milosti, što ih taj sakramenat sobom nosi. Između ugovora i sakramenta postoji samo logička razlika, a nipošto realna.

Nije moja svrha, da ovdje detaljno iznosim teološke dokaze za tu, općenito u Crkvi pod izvjesno i sigurno priznatu nauku, no ja ne mogu ni tvrdnju ostaviti bez obrazloženja. Zato spominjem, da svi pokušaji, koji su išli za protivnim mišljenjem, nisu uspjeli, da se uzdrže i prodru u službenu nauku kršćanske katoličke Crkve. J e d n i su zagovaratelji diobe između ugovora i sakramenta u bračnoj vezi polazili s gledišta skroz protivnih crkvenom shvatanju (odraz anglikanskih i jozefinističkih načela: A. de Dominis, Launoy i dr.), a d r u g i s pogrješnog teološkog gledišta, iako je njihovo crkveno mišljenje bilo izvan sumnje ispravno (Melchior Canus, G. Vasquez, Billuard, Gonet i dr).[7]) Ako pitanje i nije izrično bilo tretirano u vrijeme patrističko i skolastičko, opet se iz djela onodobnih autora dade jasno razabrati, da oni jednako svaki bračni ugovor između dviju stranaka drže sakramentom; nakon florentinskog koncila je (1439.) ovo pitanje jasno riješeno u prilog nauke, kako je danas među katolicima neosporno općenita.

Sakramenat dakle ne podjeljuje svećenik, koji obavlja ceremonijalni dio, nego sami kontrahenti. Pa i onda, ako ne znaju, da su oni djelitelji sakramenta, ili da je ženidba sakramenat: dosta je, da imaju namjeru izvršiti ono, što i drugi izvršuju, kad se vjenčavaju, onda već vrše ono, što Crkva želi da se vrši. To vrijedi i onda, ako bi kontrahenti mislili, da ženidba nije sakramenat. Tek onda, kad bi netko izrično imao namjeru da ne primi sakramenta, nego da sklopi samo ugovor, pa bi sakramenat apsolutno isključio iz svoga čina, taj dakako radi pomanjkanja potrebne namjere ne bi primio sakramenta.

Kad se to uzme u obzir, vidi se, što je brak za kršćanski puk u realnom njihovom životu: ne samo za pojedinca, koji ga sklapa, nego za društvo, u kojemu se takav brak sklapa. Ta će veličina promjene obzirom na pretkršćanski period biti još uočljivija, kad istaknemo, makar i letimice, svojstva kršćanskoga braka sklopljenog u izloženom smislu kršćanske katoličke nauke.

II. SVOJSTVA KRŠĆANSKOGA BRAKA

Kako su ove konstatacije za nas samo osnov, s kojega se mora promatrati i ocijeniti porodica u svijetlu kršćanstva, moramo se ovdje zadovoljiti kratkim upozorenjem na glavna svojstva kršćanskoga braka. Mi to moramo iznijeti kao crkvenu nauku, koja eminentno

[7]) Pohle, n. dj. str. 60 sp.

daje i porodici ili obitelji njezin naročiti značaj. Nije nipošto na mjestu misao, da to kršćani katolici dobro znadu. Uz istaknutu činjenicu o vrlo skromnom religijskom znanju modernog čovjeka, ja odlučno tvrdim, da vrlo veliki broj katolika ne zna dobro ovih stvari, t. j. ne pozna ih tako, da ih može braniti, kad ih protivnici kršćanskoga poimanja braka napadaju. A o tom se baš radi, da mi najprije svoje vjernike naučimo točno i potpuno, što trebaju znati u ovim pitanjima, pa tek onda da od njih tražimo, kako će i u svojoj okolini djelovati u tom smjeru apostolski i apologetski.

a) Na prvom mjestu ističem sakramentalnu milost ženidbe. Osim posvetne milosti, koju svaki sakramenat kao sakramenat povećava ili umnožava kod pojedinca, koji sakramenat dostojno prima, kršćanska ženidba po nauci katoličke Crkve daje bračnim drugovima posebnu milost, da po njoj i s njom lakše svladaju teškoće, što ih bračno stanje sobom nosi. To je aktualna milost, u stvari pomoć Božja, kojom se među bračnim drugovima: 1. oplemenjuje ona naravna ljubav, koju ima jedno prema drugomu, 2. pojačava i učvršćuje veza, što između njih postoji duševno i tjelesno, 3. posvećuje njihov život i djelovanje. Nije dosta kod sklapanja braka misliti samo na ono, što mlade ljude redovno oduševljava i što im kao u nekoj nejasnoj magli dočarava neku zamamnu, privlačivu, ali neodređenu ljepotu i ugodnost života; mladi ljudi valja da točno znadu, što imaju očekivati od Onoga, od kojega je sva ljepota i sva sreća u životu. Treba da znadu, kako se Bog i sveci vesele njihovoj vezi, i čim ih za taj dan nebo dariva.

Ta je sakramentalna milost kao posebni Božji vjenčani dar dvostruka: *a*) snaga i pomoć za svladavanje teškoća u bračnom životu, *b*) lijek i obrana protiv svih jakih navala sjetilnosti i seksualne strasti. Život nije samo radost i naslada; vrlo često se bračni drugovi prebrzo o tome osvjedoče, pa kod njih onda lako nastupi razočaranje, zlovolja, nesloga, čak i mržnja, koja vodi do nevjere i razlaza. Intimni odnos jednoga prema drugome, ako ne bude oplemenjen i usklađen prema Kristu kao uzoru zaručnika, ne će dovesti ni do mira ni do poštovanja ni do međusobne snošljivosti, bez čega nema sretnoga obiteljskoga života.

Pogotovu će sjetilna strast razoriti svaku obiteljsku sreću, ako joj se članovi ne budu opirali svim svojim silama oslanjajući se na milost Božju, koju im ovaj sakramenat daje. Odvest će muškarca od zakonite žene, jer razvratan čovjek nije s jednom zadovoljan; zanijet će ga, da u spolnom odnosu traži samo nasladu, a ne da u ženi gleda druga, pa da s njom želi saviti i razviti toplinu i milinu svoga ognjišta rađajući djecu i u njoj se radujući; posljedica će biti, da će mu omrznuti i dosaditi zakonita žena i raspad je ili životni pakao gotov.

Kršćanstvo dakle preko sakramentalne milosti u braku kod onih članova, koji svijesno i voljno sudjeluju s tom milosti, diže obiteljsku zajednicu u visinu anđeoske zadruge, gdje jedan drugoga podiže, jača i bodri u životnim poteškoćama; a za sve se članove kao brižan Otac skrbi Gospod Bog, koji to svijesno i voljno nastojanje pomaže i blagoslivlje. Onda je dakako i pitanje životnih poteškoća potisnuto u jedno posve drugo svijetlo; u perspektivi, gdje se obitelj pokazuje kao obasjana nebeskim svijetlom, doista se može nazrijevati i osjetiti komadić zemaljske sreće, preko koje se dolazi do konačne u životu onkraj groba.

b) na drugom je mjestu bitno svojstvo kršćanskog braka jedinstvo ili monogamija. Koliko je u ovom pitanju i bilo zastranjivanja u pretkršćansko vrijeme, u kršćanskom je periodu ono jasno, nedvoumno i odlučno zastupano. Izvan dispute je među nama kršćanima nauka, da jedna žena smije i može imati samo jednoga muža.[8]) Čak i nekulturni primitivni narodi, odbivši pojedinačne zablude kod nekih plemena, u cjelini odbijaju poliandriju kao nedostojno i štetno stanje.

Poligamija je u kršćanstvu apsolutno isključena. Kad je Luther pozivom na poligamiju, dozvoljenu u Starom Zavjetu, priznao je i prihvatio kao dozvoljenu i u novom Zavjetu, osudila je to Crkva svečano u koncilu u Trientu.[9]) No ona je svoje gledište u tom pitanju uvijek otvoreno i nedvoumno branila, kako nam to svjedoči tradicija počevši od II. vijeka (Teofil iz Antiohije † 186, Klemens iz Aleksandrije † 215, Tertulijan † 220, i dr.) Poznata je riječ Minucija Feliksa († 240): Aut unam scimus aut nullam.[10]) Kršćanstvo je u ovoj stvari uistinu uspostavilo ono stanje, koje je Gospodin Bog u prvoj bračnoj zajednici praroditelja označio kao svoju misao i želju. „Ostavit će čovjek i oca i mater i priklonit će se ženi svojoj i bit će dvoje u jednom tijelu..." (Mt. 19, 4). Znam ja, dodaje Krist farizejima, da je Mojsije dao dozvolu za definitivni otpust žene u izvjesnom slučaju, ali od početka nije tako bilo...! I što je Bog sastavio, čovjek neka ne rastavlja!

Na taj je način žena u kršćanstvu kao drugarica i kao mati postigla onu zaštitu, koje nikada dotada nije imala. Odsada se njoj daje ona vrijednost, koja joj kao ravnopravnom bračnom drugu, a prvenstvenom obiteljskom faktoru pripada. Po kršćanstvu je žena postigla svoje dostojanstvo, koje danas uživa kod kulturnih naroda. Običaji istoka i istočnjaka, što se još i danas provlače u obiteljima Azijaca i Afričana, samo su odjek onoga stanja, koje je u pretkršćansko vrijeme bilo općenito, a na štetu i poniženje žene.

c) Na trećem je mjestu najvažnija značajka kršćanske ženidbe: njezina nerazrješivost. Ovaj pojam nerazrješivosti uključuje u sebi: 1. unutrašnju nerazrješivost svake kršćanske ženidbe, pa i one, koja je neizvršena. To znači: i u slučaju, kad je ženidbeni vez bilo Božjim zakonom, bilo krepošću vrhovne crkvene vlasti razriješen, razriješen je samo izvana, t. j. unutrašnja nerazrješivost ostaje netaknuta. Kad bi se radilo o unutrašnjem razrješenju ženidbenog veza, mogli bi ga razriješiti oni, koji su ga sklopili. Toga pak po našem shvaćanju ne mogu učiniti ni bračni drugovi jedne nekršćanske ženidbe, jer je svaki bračni vez od početka, t. j. od vremena prve bračne veze između muškarca i žene, po jasnoj volji Božjoj nerazrješivoga karaktera. Kad Krist nišani na riječi Sv. Pisma, gdje Adam govori: „Toga

---

[8]) Denz. Banw. br. 465 (ispovijest vjere Mihajla Paleologa u Lionu 1274.)

[9]) Denz.-Banw. br. 972.

[10]) „Poznajemo samo jednu (ženu) — ili nijednu!"

radi će čovjek ostaviti oca svoga i mater pa će se prikloniti ženi svojoj," On sam odmah dodaje: „Što je dakle Bog spojio, neka čovjek ne rastavlja!" Već sam spomenuo i ono, kako farizejima kaže na njihovu iznesenu poteškoću, da je Mojsije dozvolio otpust uz t. zv. otpusni list: Od početka pak nije tako bilo...!

Osim toga valja amo povući u razmatranje i ove dvije činjenice: 1. da su bračni drugovi već po naravi stvari upućeni na t r a j n i zajednički život i međusobnu pomoć, sebe radi i djece radi, pa je s jednoga moralnog gledišta nerazrješivost braka i potrebna i korisna; 2. povrh toga je od odsudne važnosti i s o c i j a l n i momenat: kad ne bi obiteljska zajednica imala stalnosti, ne bi bio uzdrman samo obiteljski, nego sav društveni i državni život. To je veoma lijepo obrazloženo u enciklici Leona XIII. „Arcanum divinae" (10. II. 1880.).

Kršćanstvo štiti obitelj toliko, da čak ni u slučaju d o k a z a n o g p r e l j u b a ne da ni nedužnoj stranci, da ponovno sklapa valjanu ženidbu za života prvoga bračnoga druga. Mi to ističemo naročito s razloga, što druge kršćanske zajednice u tom slučaju dozvoljavaju razrješenje braka i sklapanje novoga. Tako je ne samo kod protestanata, nego i kod pravoslavaca. Šta više: dali su se zavesti i neki katolički teolozi na to mišljenje (Kajetan, Ambrozije Catharinus, Launoy). Naša je katolička nauka, kako dogmatičari dokazuju pozivom na Sv. Pismo, tradiciju i odredbe tridentinskog sabora, i u ovoj teškoj točci, posve sukladna s duhom Kristove nauke u evanđelju. Znamo veoma dobro, da je ovo pitanje najosjetljivije, jer najintimnije zadire u prava bračnoga života; da je teret, što ga samim kršćanima ova nauka nameće, veoma velik; da mnogi pod njim padaju i zauvijek otpadaju iz krila Crkve; ali uza sve teškoće pojedinaca Crkva se ne da ovdje pokolebati, nego ustraje na obrani nerazrješivosti bračnoga veza dopuštajući samo rastavu od stola i postelje.

Tvrda katolička nauka o nerazrješivosti braka stoji u svijetu kao svijetli stup, simbol moralne veličine našega naziranja. Najsnažniji štit obiteljske zajednice. Protivnici je napadaju, ali joj se dive u sebi: ona doista i traži herojske žrtve, koje kršćanima katolicima pomaže snositi Onaj, koji im je rekao: „Moje je breme lako, i jaram je moj sladak. Dođite k meni svi, koji osjećate teret života... i ja ću vas okrijepiti...!"[11]) Od nje Crkva odstupa samo u tri slučaja: dva vrijede za kršćanski brak, a jedan za nekršćanski. Ja to samo usput spominjem:

1. za katolike dozvoljava t. zv. i z v a n j e razrješenje uz uvjet, da ženidba nije izvršena: *a*) ako je jedan član položio vječne redovničke zavjete, *b*) ako je vrhovni glavar pronašao dostatnim razlog te razriješio ženidbu i dopustio sklapanje nove bračne veze i jednome i drugome, 2) za nekršćane, makar ženidba bila i izvršena, može doći do razrješenja, ako se jedan član obrati i pokrsti, a drugi ostane u nevjeri te bilo kako dovodi u duševnu pogibao pokrštenog bračnog druga ili djecu.

[11]) Mt. 11, 28-30.

III. SPECIFIČNO KRŠĆANSKI KARAKTER OBITELJI

Iz ovih se izvoda jasno vidi, kako je kršćanstvo preobrazilo i oplemenilo osnovicu obitelji — brak. Sad ćemo na temelju ove karakteristike moći povući dedukcije, što iz kršćanske nauke o braku slijede i što obiteljskoj zajednici daju posebni značaj, kakvoga ona u pretkršćansko doba nije imala. Iz ovih će se naših izvoda vidjeti, što je obitelj po kršćanskom shvaćanju i zašto se njoj u današnje vrijeme, gdje je nastoje razoriti svim mogućim sredstvima, mora pokloniti posebna briga. Naročito to moramo učiniti mi Hrvati katolici živeći u jednom državnom sklopu, koji nam ni kao Hrvatima ni kao katolicima ne ide na ruku. Mi smo malen narod i ne treba mnogo, da nas vrijeme proguta i da nas bujica satare. A k o m i s v o j e ć e l i j e n e i z g r a d i m o n a j j a č i m b e t o n o m i a k o s e n e o s l o n i m o n a n a j b o l j e g a p r i j a t e l j a i s a v e z n i k a z a n a š u n a c i o n a l n u b u d u ć n o s t — G o s p o d i n a B o g a — n e ć e m o s l a v i t i d r u g e t i s u ć u g o d i š n j i c e s v o g a d r ž a v n o g a i n a c i o n a l n o g a o p s t a n k a. B e a t u s p o p u l u s c u i u s d o m i n u s D e u s e i u s![12]) m o r a b i t i l o z i n k a n e s a m o n a s k a t o l i č k i h k u l t u r n i h, n e g o i n a š i h n a c i o n a l n i h r a d n i k a n a n a r o d n o j n j i v i. Naš će narod u ovo rastrojeno doba, koje na moralnoj nizbrdici naglo ide ususret jednoj tmurnoj i neizvjesnoj budućnosti punoj opasnosti, samo onda ostati svoj, ako ostane i Božji. A to će ostati, ako mu bude zdrava srčika narodnoga života — obitelj.

U tu je svrhu od prijeke potrebe, da kako široke narodne slojeve, tako jednako i njegovu inteligenciju prožmu misli, koje ovdje iznosimo kao osnovne i od najveće važnosti za sav problem, o kojem govorimo: o značaju kršćanske obitelji i o njezinom visokom pozivu u ekonomiji prirodnog i natprirodnog njezinog zadatka.

Iz svega dosada rečenoga povlačimo ove zaključke, koji će nam pokazati specifični značaj obitelji u svijetlu kršćanstva. Ona je:

1. — j e d n o s v e t i š t e s a s v e ć e n i č k i m k a r a k t e r o m. Kad je gledamo pod vidom onih veza, koje je Vječni Stvoritelj namijenio intimnoj zajednici između muža i žene, a s punim znanjem o natprirodnom karakteru, u koji je On ovaj prirodni vez uzvisio, o b i t e l j s k o s v e ć e n i š t v o je najprikladniji naziv za ono, što želimo izraziti. Nije nipošto suvišno istaknuti, da Gospodin Bog pojedince poziva u bračni život, kako druge poziva u svećenički ili redovnički. Kad On od njih traži, da kroz c i o život ustraju u tom stanju; da na se prime t e r e t e, koji nisu neznatni, već naprotiv redovno vrlo teški; kad im namjenjuje zadaću, koja je najuzvišenija u životu čovjeka, Gospod Bog sa svoje strane mora učiniti sve, što će slabom stvoru dati snage za taj teški poziv. Nije zato ni naziv obiteljsko ili „d o m a ć e s v e ć e n i š t v o" ništa pretjerano, iako vam se može činiti neobično. Ne zaboravite, da sv. Pavao brak naziva slikom mističnoga ujedinjenja Krista s Crkvom. A kad isti taj apostol govori o odnosu muža prema

[12]) „Blago narodu, kojemu je gospodar — Bog njegov!"

ženi, ne govori li on mužu kao glavi ? Muž vodi, ispravlja, upravlja svojom riječju i svojim primjerom. On je zvan i da b r a n i obitelj u svakoj prilici i neprilici, vanjskoj i izvanjoj ; muž je zvan i da se ž r t v u j e za obitelj ; on s a v j e t u j e i kori, on je svećenik u obitelji. Sv. Augustin čak veli : Ita in domo sua ecclesiasticum et quodammodo episcopale adimplebit officium ![13]) („Tako će on u svom domu vršiti crkvenu i u neku ruku biskupsku dužnost !")

Već sam ranije rekao, da je brak ne samo pravna, nego i religiozna institucija. Ne vara se L e i t n e r,[14]) kad kaže : „Erstes und massgebendstes Element der Ehe ist das moralische und religiöse". Najstariji tragovi obiteljskog života pokazuju nam oca obitelji kao onoga, koji obavlja žrtve Bogu, naređuje i vrši molitvu ; on je domaći svećenik i učitelj vjere. Imamo ostatak toga i u običaju hrvatskih seljačkih obitelji, gdje otac ili najstarija muška glava u zadruzi upravlja zajedničkom molitvom u kući i kod stola ; zatim u blagoslovu, što ga roditelji daju djetetu, kad se iz kuće dijeli, bilo za dugo bilo zauvijek ; pa i onaj obred, što ga otac obitelji obavlja, kad na Badnjak unosi u kuću slamu u predvečerje Božića i govori blagoslov za sve članove obitelji, on vrši službu svećenika domaćeg ognjišta. Osim kod starih naroda ovakav se običaj nalazio i kod židova u njihovim obiteljima i posebnim nekim funkcijama. Pa kad sve to u Novom Zavjetu uzmete u sklopu s onim naukom, što ga Crkva katolička zastupa o braku, onda vam se svećenički karakter obitelji i sva uzvišena zadaća s tim pozivom spojena nipošto ne će vidjeti jednom pretjeranom oznakom.

Nije pretjerano nazvati domaće obiteljsko ognjište c r k v o m, u kojoj su roditelji prema svojoj djeci ono, što je svećenik u crkvi. Obitelj je svetište („sanctuarium"), u kojemu je Gospodin Bog uvijek prisutan, dok u njemu vlada ljubav, mir, skrb i pouzdanje u Njegovu svetu volju ! Djeca tamo treba da nauče prve istine o Bogu i nebu, o duši i o grijehu. Tamo će naučiti i prve molitve, tamo i pojmove o dužnosti.

Ovaj bi se značaj kršćanske obitelji mogao razraditi na šire i opsežnije, ali nije ovdje sada vrijeme za to. Prelazim na drugu značajnu karakteristiku kršćanske obitelji :

2. — S u r a d n i c i B o ž j i n a s t v a r a n j u. Ovdje je na mjestu riječ, koju je upotrebio sv. Otac Pijo XI. u enciklici „Casti connubii", kad je rekao, da ljudi ne smiju zaboraviti, e nisu u prvom redu pozvani za život na zemlji, nego za život na nebu. Kad skrenemo svoju pomisao na dušu, ukazuje nam se sva veličina djela, na koje su pozvani roditelji, koji svojim sudjelovanjem stvaraju materijalni dio onoga bića, što je po neposrednom zahvatu Božjem, stvaranjem neumrle duše pozvano, da jednom gleda svoga Stvoritelja licem u lice. Obitelj je po tome riznica, iz koje Gospodin Bog uzima svoje ugodnike, svoje svece, svoje velike vjesnike i apostole. Otac i mati u svetom bračnom vezu jesu onaj instrumenat prema Promislu Božjemu, koji napunja nebo ili pakao ! Dakako, nije svejedno, da li napunja nebo ili pakao. Ako

[13]) „La vocation familiale par Msgr. Boullian u „La famille chretienne". Paris 1927.

[14]) Lehrbuch des Kirchenrechts, str. 21.

ipak kažem, da će možda b a š o njima najviše ovisiti, da li će se Božja namisao ostvariti u pozitivnom ili u negativnom smislu, nisam li upro u najveću odgovornost, što je stvaraoci obitelji imadu ?

Odgovornost ! Bože moj, koliko se danas brakova sklapa, pa i među našim katoličkim vjernicima, a da ni jedan član nije možda ozbiljno promislio : na kakvu je odgovornost pozvan tim, što je stupio u bračno stanje ! A koliki su možda tek nešto č u l i, ali ni izdaleka nisu s h v a t i l i svu veličinu svoga koraka i dostojanstvo, na koje ih je Bog pozvao, kad od njih traži, da mu svojim sudjelovanjem pomognu, da se Njegova slava uveća ! Bog stvara, ali i članovi obitelji stvaraju. Ne prenose li se osobine roditelja na djecu, ne samo fizičke, nego i psihičke ? Ako Bog daje dušu, ne nosi li ta duša, kad se razvije, neke crte i od roditelja ? Nisu li dakle oni u pravom smislu suradnici Božji na stvaranju ?

3. — Pođimo dalje : o b i t e l j j e r a s a d i š t e k r e p o s t i. Ja znam, da ćete me ispraviti i reći : trebala bi biti ! Ali mi ovdje promatramo obitelj u svijetlu kršćanstva, a to svijetlo joj daje rečenu karakteristiku. U obiteljskom svetištu, gdje otac i mati vrše ulogu domaćega svećenika, mora doći do izražaja moralna strana ovoga zatvorenoga kruga. Ne samo muža prema ženi, nego i roditelja prema djeci. Dobra obitelj — sreća narodna ! Iz nje se izvija sve, što će danas sutra svojom čestitošću ispuniti sav javni i privatni život. Dužnost je svih članova, da se već tu pokaže kreposni i bogobojazni život svakoga pojedinoga člana ; tu je i mjesto, gdje će se pojedinac dotjeravati, gdje će na primjeru moći vidjeti : što znači molitva, što svladavanje jezika ; što je ispovijed, kako se govori o pričesti. U domaćem će se krugu naučiti, što se ima držati o bračnoj vjernosti, što o manama ili grijesima, za koje se čuje u okolini. Djeca će od svoje matere naučiti s kakvim se poštovanjem govori o mužu, s kakvim se mislima ima baviti, kad se čuje za nevjeru, za pobačaj, za pijanstvo, za ubojstvo, za krađu, za ogovaranje i klevetanje, za laž itd. Sve će vrline i sve će mane doći na pretres najprije u domaćem ognjištu ; tamo će se dijete najprije naučiti, kako se o tima stvarima sudi. I lako je uvidjeti, na kakvu će se moralnu visinu uspeti djeca obitelji, u kojoj se ne uče kreposti, nego gdje vide samo zlo, svađu, psovku, proklinjanje, gramzljivost za novcem, nakitom, uživanjem itd.

Na ovu stvar valja da svi socijalni radnici među našim hrvatskim narodom svrate veću pažnju nego dosada. Svi znamo, da će nam se narod održati samo onda, ako naše hrvatske obitelji doista budu rasadišta kreposti i poštenja !

4. — Ova me misao navodi, da iznesem još jednu karakterističnu crtu kršćanske obitelji. Ona mora biti : o b r a m b e n a s t a n i c a z a C r k v u i d r ž a v u. Ako je izgradimo vjerski i moralno, nema ni najmanje sumnje, da smo je u temelju izgradili i socijalno. Danas je ovo potrebno spomenuti, jer se nalazimo u vremenu, kad je sve oko nas u jednom socijalno uzbuđenom, nemirnom, buntovnom i revolucionarnom stavu. Dok oko nas svi veliki narodi na usta svojih političkih vođa viču : mir i mir, mi dobro znamo, da iza njihovih riječi, ne stoji duh mira, nego duh sebičnosti, mržnje i osvete. Mi dobro vidimo na svoje oči, što su nam donijeli stvaratelji mira u Ženevi i Parizu, Rimu i Ber-

linu. Mi katolici znamo, da nema socijalnog mira tamo, gdje nema straha Božjega. I zato mi svim tima riječima ne vjerujemo! Mi moramo svoj narod izgrađivati u duhu Kristova mira, ljubavi i pravednosti. Za to su obitelji najbolji instituti. Na njih moramo i dalje jurišati, njih moramo potpuno osvojiti! Ne vrijedi to samo za nas Hrvate; mi smo i odviše maleni i neznatni, da mi sami očuvamo ili uzburkamo svjetski mir; to vrijedi za sve građane Jugoslavije; ali mi moramo raditi na tomu u interesu samoga našega naroda, da on ludo ne bude uvučen u socijalne perturbacije, u kojima ne bi stradao samo narod, nego i sve njegove kulturne tečevine, među koje brojimo i njegovu vjeru sa svim onim, što mu je ona donijela kroz stoljeća. Nije preuzetno s naše strane, ako i ovom zgodom državnim faktorima otvoreno i jasno doviknemo: da su u istinu i pravim kršćanskim duhom prožete obitelji najbolja obrana prijestolja i najbolja garancija za sređen i napredan socijalni i državni život. Kod nas je taj stav potrebno to više izgrađivati, što živimo zajedno s narodom, čiji predstavnici niti imaju ispravnih nazora o katolicizmu i o Katoličkoj Akciji u socijalnom i vjerskom pogledu, niti pokazuju volje, da prihvate objektivno ispravnu misao, kako bi mogli doći do pravoga shvaćanja. Nas kao narod i kao katolike čeka i u tom pogledu jedna teška zadaća, koju će kršćanske obitelji na praktičnom polju i u praktičnom radu, t. j. u neposrednom dodiru s protivnicima moći najbolje riješiti. Protiv činjenica i najspretnije konstruirane neprijateljske predrasude moraju pasti!

Ove misli i ovi ovdje izneseni nazori moraju biti temelj čitavog našega raspravljanja u ovom socijalnom tjednu. Obitelj promatrana u svijetlu kršćanstva i obitelj na kršćanstvo oslonjena, naša je nada za budućnost. Po njoj ćemo ili živjeti i napredovati ili će nas historija pokopati!

DR EUGEN SLADOVIĆ, PROF. EKONOM. KOMERC. VISOKE ŠKOLE

OBITELJ I DRŽAVA

I. UTJECAJ OBITELJI NA NAROD I DRŽAVU

1. Utjecaj obitelji na postanak i održanje čovjeka

Čovjek je društveno (socijalno) biće, koje je po naravi upućeno na život u zajednici i na različite društvene odnose (unus homo, nullus homo). Čovjek dolazi na svijet u obiteljskoj zajednici, kao i u određenoj narodnoj, religioznoj i državnoj zajednici, a kasnije stupa u mnogobrojne druge zajednice.

Ljudska obitelj je primarna (prvobitna) ljudska zajednica, a njezina podloga je ženidbena zajednica. Obitelj je tako postala osnovna stanica i ishodište sviju drugih kasnijih (sekundarnih) društvenih tvorba.

Zato je s punim pravom istaknuo veliki socijalni papa Lav XIII., da je obitelj kolijevka ljudskog roda i građanskog društva, i da se sudbina naroda i država najvećim dijelom pripravlja na domaćem ognjištu.[1]) U obitelji prima svaki čovjek svoju prvu egzistenciju i prve uvjete za postignuće fizičke i duševne samostalnosti, koja ga osposobljuje za život u ljudskom društvu, narodnoj zajednici i za samostalan privredni rad. Društvo kao forma ljudskoga zajedničkog života dovodi do tipičnih socijalnih forma (tvorba) zajedničkog života, koje se predstavljaju kao ženidba, obitelj, narod, država i općina.

Narod se razvio razmjerno kasno kao produkt ljudskog razvitka. Prema tome nije narod počeo stvarati kulturne vrednote, nego ih je počela stvarati obitelj već u prethistoričko (primitivno) doba ljudske kulture. Zato se obitelj označuje kao prvi kulturni faktor, jer se u njoj počeo učvršćivati jezik, religiozno naziranje, moral, običaji i prvotno pravo. Po svemu tome predstavlja obitelj socijalni faktor, koji je podloga naroda.

Narod je trajna socijalna pojava (tvorba) ljudskog roda, dok je pleme prolazna pojava. Narod nastaje kao posljedica određenih trajnih i u glavnom nepromjenljivih bioloških, socijalnih, geopolitičkih i moralnih faktora. Narod je u prvom redu produkt biološkog razvitka, a nastaje individualiziranjem, ali podjedno i diferenciranjem, koje nastaje kao posljedica adaptacije različitim klimatskim i privrednim uvjetima života na našem planetu. Ti različiti životni uvjeti uzrokuju diferenciranje ljudskog roda tako snažno, da ih u pravilu ne može prevladati

[1]) Enciklika „Sapientiae christianae" od 10. I. 1890.

ni tendencija integracije, koja također djeluje u ljudskoj naravi. Upravo zbog svoje trajnosti ubraja se narod (pored pojedinca i obitelji) među elemente socijalnog života. Narod kao socijalni elemenat predstavlja nosioca pomenutih kulturnih vrednota tako, da jezik, književnost, umjetnost, znanost, religiju, moral, vjeru, običaje, kultus i pravo, — kod čijeg je postanka sudjelovala obitelj, — izgrađuje do narodne kulture. Svaka narodna kultura predstavlja zbroj sviju objektivnih vrednota određenog naroda u njegovom postanku, historičkom razvitku i egzistentnosti, a najjače se manifestira u volji za vlastitim i samostalnim životom.

Narodi (nacije) predstavljaju tvorevinu kulturne povijesti, pa zbog toga ne može nitko umjetno stvarati narode zakonima ili redarstvenim dekretima, kao što se narodi ne mogu stvarati, ni društvenim ugovorima, koje sklapaju međusobno pojedinci, odnosno lica, koja nemaju legitimacije za nikakve narodne reprezentacije.[2]) To znači, da narod nije umjetna (zakonska) tvorba, nego produkt dugotrajnoga zajedničkoga života većeg broja ljudi povezanih istim jezikom, sudbinom, kulturom, vjerom, običajima, teritorijem i historijom, kad je taj zajednički život postao nasljedan. Pojedinac se rađa u narodu, a svojom krvi i odgojem dobiva njegove značajke i njegovu pripadnost.

Rijetko je koji narod u Evropi proživio u svojoj povijesti toliko političkih potresa kao hrvatski narod na svome važnom geopolitičkom prostoru, koji je zapremio doselivši iz svoje pradomovine i koji drži kao svoju domovinu. Slikoviti prikaz pjesnika: „...Do dva svijeta, što se kolju, — megdan dijele na tvom polju", dovoljno razjašnjuje razloge, zbog kojih je hrvatski narod krvario kroz stoljeća na obranu zapadne kulture tako, da je dobio častan naziv „antemurale christianitatis". U toj borbi pripada naročito važan udio hrvatskom seljaštvu, koje je zajedno s ostalim dijelovima naroda sačuvalo svijest o našoj državnosti. Seljak nebrojeno puta preseljivan, popaljen, zaostao i izrabljivan, koji je uza sve to čuvao garište i dom, obnavljao je iznova svoje seljačko ognjište, vjeru, tradiciju i nadu. To su bili glavni osnovi i snaga našega samoodržanja, koji su nam omogućili, da smo gotovo goloruki sačuvali neokrnjenu našu nacionalnu i političku svijest. No to se ne bi moglo oživotvoriti, da nije hrvatska obitelj sačuvala narodne osobine, tradiciju, čast, jezik, kulturu, narodnu filozofiju i moral kao žive snage kulturnoga i političkog stvaranja. Obitelj i obiteljska veza izgrađena je kod Hrvata mnogo jače nego kod ostalih naroda, a to najbolje pokazuju mnogobrojni nazivi, kojima se u hrvatskom jeziku označuju različite bliže i dalje rodbinske veze.[3])

Primjećuje se, da katolička socijalna nauka, koja je sažeta u poznatim papinskim enciklikama Rerum novarum i Quadragesimo anno, priznaje osim individuuma i države (kao političke zajednice) još i naravne zajednice, među koje pripadaju u prvom redu obitelj i narod. Zato pridaje katolička socijalna nauka narodu posebnu važnost u uređenom ljud-

[2]) Bluntschli: Deutsche Staatslehre. Berlin, 1874., str. 3.
[3]) Mate Barišić: Rodbinski nazivi. Split 1937.

skom društvu priznajući svakom narodu pravo na opstanak i napredak u skladu s načelima morala. Država mora prema toj nauci osigurati pravo ličnosti i kolektiva, ali i pravo obitelji i naroda. Obitelj je rezervoar, iz kojega se neprestano obnavlja i osvježuje narod.

2. Utjecaj obitelji na postanak i održanje države

Problem utjecaja obitelji na postanak države usko je povezan s raspravljenim pitanjem utjecaja obitelji na postanak i održanje naroda. Prirodno i biološki fundirana shema upućuje na četiri socijalna elementa: individuum, obitelj, narod i država, koji formiraju sistematski niz, utvrđen pragmatizmom historijske evolucije. Historijski razvitak ljudskog roda pokazuje odlučan upliv dvaju osnovnih elemenata svake ljudske zajednice, i to individuuma i obitelji, na druge socijalne elemente. Evolucijom i prokreacijom razvilo se od obitelji pleme, koje predstavlja povremenu i prolaznu formu, a iz plemena je nastao daljom evolucijom narod kao trajni socijalni elemenat, koji je proveo građansko društvo i stvorio državu.

Obitelj i država predstavljaju nesumnjivo najvažnije oblike ljudske zajednice. No kod promatranja njihova odnosa valja uvijek uvažiti činjenicu, da je obitelj (isto kao i pojedinac - čovjek) starija od države, jer najprije je opstojala obitelj, a razmjerno kasno razvila se država kao organizirana pravna i politička zajednica većeg broja ljudi. Obitelj predstavlja prvi model ljudske zajednice uopće, a političke zajednice napose. Zbog toga je slikovito istaknuo J. J. Rousseau, da je obitelj država en miniature, u kojoj je otac obitelji glavar, a djeca narod. Autoritet oca obitelji služio je od vajkada za ugled pojma autoriteta uopće, bez kojega ne može opstojati nijedna ljudska zajednica. Autoritet potreban je i državi, pa ga zato ona nastoji što jače učvrstiti, iako kod toga nikad ne može uspjeti da postigne stepen autoriteta oca obitelji, niti može njezin autoritet nadjačati autoritet oca obitelji.

3. Obitelj kao zapreka utjecaju države

Utjecaj obitelji na državu, njezinu organizaciju i rad njezinih organa manifestira se naročito u dva pravca, i to: u jednom pravcu kao zapreka, a u drugom kao faktor suradnje.

1. Obitelj kao zapreka državnom utjecaju.

Opreka između države i obitelji, koja predstavlja zapreku državi kod provađanja njezinih zadataka na zakonodavnom, sudskom ili upravnom području, može nastati u homogenoj i nehomogenoj državi. Razumljivo je, da su takve opreke mnogo češće i žučljivije u nehomogenim državama. U homogenim državama, koje su organizirane prema načelu: „jedan narod — jedna država," dolazi do sukoba između države i obitelji naročito u događajima, u kojima država nastoji odvojiti pojedince od njihovih obitelji nastojeći time umanjiti ili eliminirati utjecaj obitelji na pojedince (njezine državljane) u težnji, da sama postane nad njima apsolutni disponent i da ih potpuno podloži pod svoj autoritet. Kod ostvarenja svojih određenih svrha država misli, da će

za provedenje svoje namjere lakše i prije predobiti skup neovisnih pojedinaca, nego skup više — manje autonomnih konzervativnih zajednica, kakve predstavljaju obitelji sa svojim članovima i jakim obiteljskim autoritetom. Zato homogena država nastoji da različitim sredstvima poveže pojedince jače uza se i da ih otrgne iz tradicionalne obiteljske veze. Moderna se država služi pri tome različitim sredstvima, kao primjerice: utjecajem društva, stvaranjem raspoloženja (javnog mišljenja) pomoću novinstva, odgojem mladeži u školi, odnosno putem sporta i omladinskih organizacija (za putovanje, lječovanje, nogomet, gimnastiku i sl.). Tim sredstvima služe se danas naročito države s autoritativnim i totalitarnim sistemom.

U nehomogenim državama, u kojima se nalazi više naroda pod jednom državnom vlasti, a u kojima se povodom različitih historijskih utjecaja i refleksa državljani dijele u državljane prvoga i drugog (posljednjeg) reda, odnosno u povlašćene i nepovlašćene narode, ili u narode, od kojih jednome pripadaju sva prava, a drugome (drugima) sve dužnosti, nastaju i postoje trajne nesuglasice između države, koju reprezentira privilegirani narod, i obitelji, koje sačinjavaju podvlašćeni i potisnuti narod ili narode. Ta je opreka još jača, ako između različitih naroda (nacionaliteta), koji sačinjavaju jednu državu, postoje različite kulture, različite vjere, različita pravna svijest, običaji i moralna shvaćanja, i konačno različite političke težnje, koje su osnovane na historijskom pravu. U takvim nehomogenim državama nastaju česti sukobi između države i obitelji, a u takvim situacijama vrše obitelji potisnutog (podvlašćenog) naroda političku funkciju, koja je upravljena na čuvanje ugrožene narodnosti, narodne vjere i narodne kulture od napadaja. Obitelji potisnutog i ugroženog naroda brane se od prevlasti i asimilacije čuvajući sve svoje jedinice i hraneći ih na domaćem ognjištu plamenom patriotskoga žara.

Ako se promotri odnos pojedinca naprama državi i obitelji, mora se ustanoviti, da pojedinac potpada pod njihov obostrani utjecaj, jer se njegov život razvija u krugu obiteljske i državne zajednice. Ako je država nehomogena, utječe na život pojedinca i narodna zajednica. Pri tome prevladava onaj utjecaj, koji je jači, a njegova jačina ovisi od različitih unutarnjih i vanjskih (objektivnih i subjektivnih) okolnosti. Obitelj s jedne, a država s druge strane nastoje svim sredstvima da pojedinca što jače podvrgnu pod svoj utjecaj i da mu nametnu svoj način mišljenja, odgoja, ponašanja i rada te da ga tako spreme za samostalan život. No kod toga ostaje prema historijskom iskustvu obitelj gotovo uvijek pobjednik, jer je njezin utjecaj na pojedinca snažniji, neposredniji i presudniji. Država počinje nad pojedincem vršiti svoj utjecaj tek u času, kad je on već formiran, i tu država ne može u pravilu više mnogo promijeniti ni u jednom, a naročito ne u nacionalnom i religioznom pogledu. U nehomogenim je državama taj utjecaj obitelji osobito snažan, jer se obitelji zatvaraju u sebe i u svojim krilima snuju i razvijaju akcije za čuvanje narodnih osobina i za stvaranje samostalne narodne egzistencije. Kod toga valja naglasiti, da su obitelji nosioci ideje, da osim formalnog prava, koje je fiksirano državnim zakonima, postoji iznad njega pomenuto i naravno pravo naroda na slobodan život u vla-

stitoj slobodnoj državi. Tu ideju ucjepljuje obitelj svom potomstvu i podržava je u životu suprotstavljajući je u svakoj prilici državnim nastojanjima.

U nehomogenim državama služi se prinudna državna vlast različitim sredstvima, kojima nastoji od jedinstvenog narodnog organizma odijeliti pojedince i privesti ih, da služe svrhama njezine nadmoći. Historija pokazuje, da država u takvim prilikama lakše nalazi svoje pristaše među gradskim pučanstvom nego u seljačkim domovima, jer je kod gradskog pučanstva obiteljska svijest i tradicija znatno oslabila.

Obitelj dolazi u sukob s državom naročito na prosvjetno-odgojnom području, naročito obzirom na državnu prosvjetnu politiku te na uređenje i rad državnih škola.

Danas se drži odgoj djece socijalnim problemom, kod kojega moraju surađivati obitelj i država (putem škole). Moderna škola mora odgovarati suvremenim zahtjevima u pogledu izobrazbe djece, ali podjedno paziti, da svojim radom ne dođe do sukoba s nacionalnim, moralnim, religioznim i političkim osjećajima državljana — roditelja i njihove djece, jer inače nastaju nepoželjne nesuglasice, trvenja i neuspjesi odgojnog sistema.

4. Obitelj kao suradnik i pomagač države

No s druge strane obitelj je važan suradnik i pomagač države u njezinim akcijama. Budući da je državi poznata ta spoznaja, nastoji ona predobiti obitelj, da njezinom pomoći lakše i zgodnije postigne namjeravane svrhe. Ako u homogenoj narodnoj državi postoji sklad (harmonija) između države i obitelji u konkretnom pitanju (akciji), tada ulažu obje svoj utjecaj, da pojedince predobiju za namjeravane reforme u životu i radu. Ta suglasnost ne predleži apriorno u nehomogenim državama, u kojima su obitelji potisnutoga i podvlašćenog naroda nepovjerljive te s nepovjerenjem susreću i one akcije države, koje po sebi ne mogu okrnjiti njihova nacionalna ili religiozna čuvstva i interese. U nehomogenim državama gubi država suradnju i pomoć takvih obitelji, a to predstavlja znatan minus u njezinu nastojanju i uspjehu.

II. UTJECAJ DRŽAVE NA OBITELJ

Država utječe na obitelj na svim područjima, na kojima se manifestira njezina vlast, i to putem zakonodavstva, sudstva i uprave. Pri tome naročito se ističe:

1. Utjecaj na formiranje ženidbenoga i obiteljskog prava

Činjenica, da je obitelj temelj države, a ženidba temelj obitelji, razjašnjuje sama sobom nastojanje političkih zajedinca (naročito države), da postignu što jači (presudan) utjecaj na obitelj i da ženidbu podvrgnu pod svoje pravne norme i ingerenciju. Ovo nastojanje države za dominantnim utjecajem na ženidbu i obitelj, dovelo je do vjekovne borbe između države i vjerskih zajednica (crkve). Ta borba bila je naročito

oštra između rimokatoličke Crkve i države, a traje u mnogom pogledu i danas. Ženidba sadrži u sebi različite elemente, i to napose moralno-religiozni (etički), fizički i pravni elemenat.[4]) Obzirom na okolnost, da je u ženidbenoj zajednici moralno-religiozni elemenat pretežan, ostao je u mnogim kulturnim državama utjecaj države dosad ograničen na imovinsku i privrednu stranu odnosa između ženidbenih drugova. Prema tome se i ženidbeno pravo u širem smislu (kao dio obiteljskog prava) dijelilo u strogo ženidbeno pravo i ženidbeno imovinsko pravo.[5])

Rimokatolička Crkva zastupa stajalište, da religiozno-moralni odnos ženidbenih drugova mora ostati pod crkvenim utjecajem tako, da na državu spadaju samo imovinsko-pravna pitanja, koja izlaze iz toga socijalnog i pravnog odnosa. Mnoge države zauzele su shvaćanje, da se ženidbeno i obiteljsko pravo mora pravno normirati bez obzira na stajalište pojedinih vjerskih zajednica (interkonfesionalno ženidbeno pravo). To shvaćanje provedeno je primjerice u njemačkom građanskom zakonu od 18. VIII. 1896.[6]), ali već sam naslov prvog odsjeka četvrte knjige toga zakona „Bürgerliche Ehe" (građanska ženidba) pokazuje, da ženidba nije samo predmet posve svjetovne građansko-pravne naravi, nego da joj pripada i religiozno-moralni značaj i da u tom pogledu potpada i pod crkveni utjecaj.[7])

2. Utjecaj države na osnivanje ženidbenih zajednica

Ako se promotri historijat ženidbe u posljednja dva milenija, može se ukratko spomenuti, da je od institucije bazirane na religioznom temelju postala u mnogim državama moderna problematična ženidba bazirana na isključivom pravnom temelju. No ta moderna pravna ženidba doživjela je potpun fijasko, jer je baš ona u mnogom kriva za neuređeno stanje obiteljskoga i društvenoga života. Zato postoji kod mnogih mladih ljudi strah pred ženidbom, i to ne toliko radi straha pred djecom i brigom za njihov odgoj, koliko strah od nesigurnosti ženidbenog odnosa, koji se danas otkazuje kao najamni ili drugi obični pravni odnos! No s druge strane ne može se poreći činjenica, da postoje i mnogobrojni mladi ljudi muškog spola, koji kao glavni argumenat protiv sklapanja ženidbe ne iznose privredne poteškoće i materijalne nedaće, nego ih od ženidbe odvraća strah zbog napuštanja neograničene slobode. Zato je potrebno upoznati sve one uzroke, koji potiču ljude na strah pred ženidbom, te ih nastojati ukloniti shodnim sredstvima. U glavnom odgovorni su ipak za sklapanje ženidaba muškarci, jer su oni kod toga aktivna strana, dok djevojkama preostaje samo mogućnost izbora, da kažu da ili ne. Kriza ženidbe uklonit će se za to tek onda, kada uspije probuditi i učvrstiti volju muškaraca za njezino sklapanje i održanje.

[4]) Dr Eugen Sladović: Ženidbeno pravo. Zagreb, 1925., str. 1. i sl.
[5]) Adolf Rušnov: Tumač općemu austrijskomu građanskom zakoniku (Drugo prerađeno izdanje priredio Dr S. Posilović). Zagreb. Knjiga prva. Str. 99.
[6]) §§ 1297.-1772. njem. građ. zak. (RBGI, str 195-603. i 607.-650).
[7]) Dr Achilles A.: Bürgerliches Gesetzbuch nebst Einführungsgesetz. Berlin. 1901., str. 463.

No odgovornost za to ne tereti samo muškarce, jer ovi moraju imati sigurnost, da će ženidbá, koju sklope, ostati trajna, t. j. da će dobiti dobru ženu i domaćicu te valjanu majku djece.

Među važne probleme modernih država, koji se tiču ženidbene zajednice, ide pitanje, da li je potrebno odnosno oportuno, da država intervenira kod svojih državljana u svrhu sklapanja ženidaba, i u jesnom slučaju, na kakav način valja vršiti takve državne intervencije. Ako se na to pitanje odgovori sa stajališta historijskog razvitka, potrebno je ustanoviti, da je gotovo općenito prodrlo shvaćanje, da je u tom pogledu priroda i moral najbolji pokretač i regulator. Na osnivanje ženidbenih zajednica, u koje ulaze dva lica različitog spola s namjerom, da uspostave životnu zajednicu za međusobno pomaganje i za rađanje i odgajanje djece, utječu u pravilu i normalno prirodni i moralni osjećaji simpatije, ljubavi, odanosti, samoprijegora i dužnosti, odrekmuće od udobnosti i lagodnosti kao i osjećaji odgovornosti, preuzimanje ženidbenih i obiteljskih tereta i sl. Svi ti momenti ne mogu se fiksirati oblasnim dekretima. Tu život i odgoj provode najugodniju selekciju, pa kolikogod bi možda za sadanju državu i njezine populaciono-političke interese bilo poželjno, da se može što jače i neposrednije miješati u sklapanje ženidbenih zajednica i osnivanje obitelji, služi se ona ipak samo posrednim utjecajem u formi različitih mjera, kojima je svrha, da kod državljana potakne (olakša) njihovu vlastitu odluku. Populaciono-politički momenti potiču suvremene države, da stvaraju moralne i materijalne pretpostavke za sklapanje ženidaba i na taj način pospješe prokreaciju. Danas se govori često o krizi ženidbe i krizi obitelji, koje su nastale povodom učestalih ratova i privrednih kriza, što je uzrokovalo poremećenje društvenih odnosa i poremetilo nekadanje patrijarhalne ženidbene i obiteljske odnose. Dovoljno je spomenuti skupoću životnih namirnica, pomanjkanje jeftinih i raspoloživih stanova, nezaposlenost, a u mnogom i težnju za lagodnim (materijalističkim) načinom života bez mnogo odgovornosti za ženidbenog druga i potomstvo. Sve je to utjecalo na umanjenje broja godišnje sklopljenih ženidaba, povećalo broj divljih brakova (konkubinata), a kod sklopljenih ženidaba dovelo i do sterilnih ženidbenih zajednica.

Utjecaj države na osnivanje ženidbenih zajednica treba dakle da se s jedne strane ograniči na stvaranje privrednih i moralnih preduvjeta za osnivanje samostalnih egzistencija i olakšanje životnih tereta obitelji.

3. Utjecaj države na zaštitu i unapređenje obitelji

U interesu svoje populacione politike nastoje moderne države pružiti što izdašniju potporu i zaštitu obitelji. U tu svrhu služe se različitim sredstvima. Ovdje se radi primjera spominju samo neka od tih sredstava. Kod toga mnoge današnje države postavljaju obitelj u središte svoje državne, financijalne (porezne) i privredne politike, jer drže, da se samo takvom sistematskom zašti-

tom može obitelji osigurati budućnost i nesmetano izvršavanje pomenutih njezinih važnih funkcija. U prvom redu nastoje suvremene države unaprijediti privredno stanje i ukloniti nezaposlenost i štetne posljedice privredne krize, poboljšati plaće i nadnice radnoga i ostalog plaćenog osoblja, a zatim prema načelu pravednosti nastoje izjednačiti terete, koje snose obitelji s brojnom djecom, i to putem svoje državne porezne politike. Na taj način nastoji se obitelji pružiti volja za rađanjem djece i mogućnost za njihov odgoj, jer samo tako može se osigurati budućnost naroda i države. Moderne države polaze kod toga sa stajališta, da je ljudski rod fizički jednako plodan kao i dosad, a njegova neplodnost predstavlja momentani rezultat nepovoljnih socijalnih, političkih i privrednih prilika (ili bolje neprilika), koje u cjelini utječu na osnivanje ženidbenih i obiteljskih zajednica vrlo nepovoljno. Protiv stanja, koje postoji kao rezultat pomenutih nepovoljnih faktora, bori se sadanji čovjek na taj način, da svijesno i nesvijesno pokazuje svoje nezadovoljstvo prema društvu i poretku, u kojemu živi, te se svojim pasivitetom bori protiv toga, da u takav svijet i poredak unosi više djece. Države nastoje radi toga po mogućnosti ukloniti pomenute nepovoljne faktore i stvoriti preduvjete, koji će oslabiti takvo nezadovoljstvo. Zato moraju države u vlastitom interesu uklanjati sve one zakonske propise i ograničenja, koja postoje, a predstavljaju obligatorni celibat.

Novije države bore se već više godina protiv opadanja broja porođaja, jer tu činjenicu drže i privrednim nazadovanjem naroda. U tom pogledu nije međutim mjerodavan samo broj pučanstva, nego i ispravno svrstavanje raspoloživih radnih sila prema načelu: „pravi čovjek na pravom mjestu" (ekonomija i ljudi). U tu svrhu podjeljuju mnoge novije države novčane pomoći siromašnijim obiteljima u svrhu lakše nabave životnih potrepština za izdržavanje i odgoj djece, zatim olakšice na poreznom području i sl.

U novije vrijeme nastoje države shodnim sredstvima održati aktivan vitalan indeks. To vrijedi i za Jugoslaviju. Ako pitanje vitalnog indeksa u Jugoslaviji isporedimo s drugim državama, pokazuje se dosta povoljna slika, jer se ona u pogledu broja porođaja nalazi među prvima sa 33,96 na jednu tisuću stanovnika, dakle ispred Austrije (15,7), Njemačke (17,5), Mađarske (23,7), Italije (27,2), Grčke (30,7), Bugarske (31,29) i Poljske (32,1), a iza Japana (34,9). U godinama 1930.—1934. rođeno je u Jugoslaviji ukupno oko 1,424.370 žive djece a u istom vremenskom razdoblju umrlo je 810.240 lica različite dobi (od toga 369.257 djece ispod 10 godina). Obzirom na znatnu smrtnost kod djece traži se izobrazba majka u pogledu moderne dječje higijene i prehrane. No iako vitalni indeks u Jugoslaviji ne pokazuje tako nepovoljne rezultate, ne znači to, da nije potrebna smišljenija populaciona politika.

Među važnija pitanja, koja su uključena u kompleksu populacijske politike idu napose:

a) Održanje seljačkog doma. Seljačkoj obitelji i održanju njezinoga seljačkog doma (seljačkog posjeda) pripada u svim (pa i u industrijalnim) državama golema važnost. Traži se zaštita seljačkog doma. To izlazi iz značaja seljačke obitelji. Srašćenost seljačke obitelji s rodnom grudom (domom, kućištem) predstavlja bitnu značajku seljačkog karaktera i vrelo njegove snage, a po svojoj konzervativnosti[8]) i nacionalnosti uključuje seljačka obitelj u sebi trajnu garanciju za održanje i zdravu obnovu naroda. Zaštita seljačkog doma usko je povezana sa stabilitetom seljačkih posjedovnih odnosa.

b) Fiskalne (porezne olakšice). Pojedina porezna zakonodavstva sadrže čitav niz propisa, koji se tiču obitelji. To vrijedi kod poreza na tečevinu, rente, kućarinu, prometnog poreza i sl. Kulturne države nastoje svoju populacionu politiku unaprijediti time, da i na porezno-pravnom području pruže obiteljima (naročito obiteljima s brojnom djecom) različite porezne olakšice i porezna oslobođenja. Na taj način nastoji se zadovoljiti načelu porezne pravednosti i izjednačiti terete obitelji s brojnom djecom s teretima, koje snose neoženjena lica, odnosno obitelji bez djece.

c) Materijalne pomoći i prednosti. O tome nema sumnje, da je za zdravu obitelj potrebna solidna materijalna podloga u formi plaća i nadnica odnosno materijalnih pomoći (doplataka), koje primaju izdržavaoci obitelji kao naknadu za svoj rad u privatnim i državnim (samoupravnim) poduzećima, odnosno u svojstvu državnih (samoupravnih) činovnika za sebe, svoje žene i svoju djecu. Zaštita i unapređenje obitelji pruža se između ostaloga i na taj način, da se oženjenim licima daje prednost kod namještavanja (popunjavanja ispražnjenih novih činovničkih i namještеničkih mjesta), zatim pruža se pomoć u formi posebnih doplataka za ženu i djecu odnosno u formi povećanih beriva i bržeg napredovanja, stipendija za školovanje djece i sl.

4. Utjecaj države na vršenje roditeljske vlasti

Rođenje djece nije samo naravna činjenica, nego i pravno-relevantna činjenica, koja uzrokuje postanak međusobnih subjektivnih prava i dužnosti između roditelja i njihove djece. Kulturnim razvitkom postali su prvobitno posve moralni odnosi između roditelja i djece u mnogom i pravnim odnosima, a roditeljska vlast nad djecom od prvobitnoga potpunog gospodstva roditelja nad djecom zaštitnom vlasti u korist djece. Dok su djeca često smatrana za stvar, kojom je otac smio neograničeno disponirati (prodati), smatraju se djeca danas od rođenja pravnim subjektima tako, da danas subjektivnim pravima roditelja odgovaraju dužnosti djece, a subjektivnim pravima djece dužnosti roditelja. Prema današnjem pravnom stanju (a) odnosi između roditelja i djece najvećim su dijelom moralnog značaja, a osnovani na naravnom pravu, pa zbog toga i upotrebe roditeljskih ovlašćenja potpadaju u znatnoj mjeri pod moralne sankcije (reakcija i osuda javnog mišljenja, društveni bojkot

[8]) Dr Ante Radić: I među krmcima se, kažu, pozna, tko je stariji (Dom. List hrvatskom seljaku za razgovor i nauk. Zagreb. Godina 1, broj 16., od 15. VIII. 1900., str. 241.).

i sl.), ali su (b) u mnogom i p r a v n o g z n a č a j a tako, da potpadaju i pod zakonsku sankciju, koja doseže i do oduzimanja ili ograničenja roditeljske vlasti, ako to iziskuje korist i dobrostanje djece.

Moderna država prepušta odgoj djece roditeljima na osnovu pozitivnih zakonskih norma, a sebi pridržaje nadzor nad njegovim vršenjem. Država intervenira u korist djeteta, ako roditelji (oba ili jedan od njih) u vršenju roditeljske vlasti pogriješe na štetu djeteta iz nemarnosti, neznanja, koristoljublja ili eventualne pakosti, jer drži djecu svojim budućim državljanima pa joj nije svejedno, kako je odgajaju njihovi roditelji. Državi nije irelevantno, da li se djeca odgajaju kao ispravni i čestiti članovi narodne i državne zajednice ili kao nesocijalni tipovi, koji kasnije padaju na teret društva i države, pune bolnice i kaznione i sl. U tome leži onaj momenat, kod kojega načelno moralni odnosi između roditelja i djece prelaze u pravne odnose, i u kojima država na osnovi svog vrhovnoga prava nadzora pretvara zasebnu (privatnu) dužnost roditelja na odgoj njihove djece u pravnu dužnost, koju prema potrebi iznuđuje i prisilnim sredstvima. U tome se konkretno očituje intervencija države u obiteljskim odnosima.

Među mnogobrojna s r e d s t v a, kojima država nastoji spriječiti nepovoljan utjecaj roditeljske vlasti prema djeci, ide institucija o d u z i m a n j a r o d i t e l j s k e v l a s t i. U modernom pravu oduzima se roditeljska vlast, ako je roditelj zloupotrebljuje. Razumijeva se međutim samo sobom, da se oduzimanje roditeljske vlasti može provesti samo, ako predleže važni (opravdani) razlozi, koji su unaprijed ustanovljeni zakonom, i ako to pravomoćno odredi nadležni redoviti sud. Među takve razloge idu naročito: bolest i nemoćnost roditelja ili njihova odsutnost, zbog česa ne mogu vršiti svoju roditeljsku vlast, odnosno zbog njihove rasipnosti, moralne pokvarenosti i sl., što dovodi do zapuštanja djece i njihove moralne i fizičke propasti.

Moderna država posvećuje pažnju i onoj (naročito gradskoj) djeci, koja se povjeravaju na prehranu, skrb i odgoj izvan roditeljskog doma, i to naročito u onim događajima, kada je roditelji uklanjaju iz svojega doma kao nepoželjnu.

Među naročite razloge oduzimanja roditeljske vlasti ide r a s i p n i š t v o, koje — na žalost ni kod nas nije rijetka pojava.

Za z a š t i t u m o r a l a djece zabranjuju u nekim državama zakonski propisi posjećivanje kina i noćnih zabavišta malodobnoj djeci bez pratnje roditelja, kolportažu novina po malodobnoj djeci i sl. Sve te mjere olakšavaju roditeljima vršenje odgoja, jer čuvaju djecu od štetnih utjecaja, a s druge strane djeluju preventivno na nemarne roditelje.

5. Kazneno-pravna zaštita ženidbe i obitelji

Odnos između obitelji i države dotično važnost, koju moderna država pridaje obitelji i ženidbi, pokazuje se i u kaznenom pravu, koje kaznenim sankcijama zaštićuje te institucije od različitih povreda. Institucija ženidbe, obitelji i prava vlasništva jesu podjedno pravne institucije

i tvore temelj i biće današnjega pravnog poretka.[9]) Zato potpada pod kaznu svako lice, koje javno izlaže p r e z i r u i l i p o r u g i (omalovažavanju) ž e n i d b u, o b i t e l j i v l a s n i š t v o, odnosno koje takvim izlaganjem potakne druga lica na nasilno mijenjanje tih pravnih institucija.[10]) Kazneni zakoni statuiraju kažnjiva djela, koja su upravljena protiv ženidbe i obitelji, a među koja spadaju između ostaloga: bigamija (§ 290 k. z.) prikrivanje ženidbenih zapreka (§ 291. k. z.), odvedenje djevojke ispod 18 godina s njezinim pristankom (§ 293. k. z.), povreda roditeljskih dužnosti prema djeci (§ 292-296. k. z.).

Tim se kaznenim sankcijama zaštićuje ženidba i obiteljska veza. Kazneni zakon kažnjava pored toga i čedomorstvo (§ 170. k. z.), koje počinja majka, koja za vrijeme poroda ili neposredno iza poroda liši života svoje dijete (čedomorstvo je delictum sui generis u pogledu kažnjivosti radi psihičke depresije, koja je u vezi s fiziološkim činom poroda). Kazneni zakon kažnjava pored toga i abortus ili pometnuće razlikujući kod toga delikt neposrednog abortusa tjelesnog ploda, posredni abortus tjelesnog ploda privolom tuđe žene i posredni abortus tjelesnog ploda protiv volje tuđe žene (§ 171. k. z.), kao i prikriveno ili otvoreno oglašivanje (javno ili pomoću novina) sredstava ili oruđa za abortus, odnosno nuđenje svoje ili tuđe usluge u tu svrhu (§. 174. k. z.). — Kazneni zakon kažnjava nadalje i delikt indiskretne uvrede zaštićujući time tajnost privatnoga i obiteljskog života, koja je uključena u interesnu sferu obitelji i njezinih članova; time se zabranjuje svaka povreda takvih tajna, koja može uzrokovati narušavanje kućnog mira, a vrši se iznašanjem ili prenašanjem osobnih ili domaćih obiteljskih prilika; takav kažnjivi čin predstavlja uvredu poštenja svoje vrste, jer time, što pravni poredak dopušta svakom pojedincu, da svoje odnose unutar obitelji uredi prema svojem opredjeljenju, pruža mu zaštitu od otkrivanja svojstava ili od djela, koje se vrši iznašanjem ili pronašanjem, a sprečava njegov mir ili spokojstvo (§ 299. k. z.).

U novije vrijeme mnogo se raspravlja u novinama i na sudskim kaznenim raspravama o u m j e t n o m p o m e t n u ć u, koje se prema novoj terminologiji naziva „pobačaj". Umjetno pometnuće hara danas gotovo poput epidemije u gradovima, ali se — na žalost — sve više širi i na selima. Pitanje pometnuća nije do nedavna bilo tako aktuelno kao danas, kad taj moderni bič čovječanstva i njegove zle sudbine uništuje nebrojene mlade živote radi koristoljublja nesavjesnih lica, koja kod toga često pomažu pod maskom socijalne indikacije. Moderni kazneni zakoni statuiraju pomenuti delikt pometnuća tjelesnog ploda dozvoljavajući tek izuzetno uz određene uvjete umjetno odstranjenje tjelesnog ploda. Mnoga zakonodavstva polaze u tome predaleko ne uvažujući u dovoljnoj mjeri osnovne moralne zakone, koji se ne mogu zakonskim normama mijenjati prema različitim sezonama i modnim prilikama.

---

[9]) Dr Gustav Radbruch: Einführung in die Rechtswissenschaft. Leipzig. 1929., str. 70. i sl.

[10]) § 101. kaz. zak. od 27. I. 1929. — Dr Metod Dolenc: Tumač krivičnog zakona kr. Jugoslavije. Zagreb, 1930., str. 166.

III. POPULACIJSKA POLITIKA NEKIH DRŽAVA POD UTJECAJEM IDEJA SUVREMENIH SOCIJALNIH POKRETA

1. Fašistička Italija

Talijanski fašizam nastao je kao reakcija protiv liberalističkog i demokratsko-parlamentarnog sistema stranačke države kao i protiv materijalističko-komunističkog shvaćanja života i zajednice. Fašizam, koji je preuzeo državnu vlast u listopadu 1922., nastoji ukloniti klasnu borbu i provesti korporativno uređenje države. U svim svojim akcijama naglašuje fašizam važnost obitelji i potrebu njezinog unapređivanja u svrhu pojačanja populacije, i to posrednim i neposrednim mjerama.

Prije nekoliko decenija počeo je i u Italiji opadati vitalni indeks, što se očitovalo u sve manjem broju porođaja, a ta je činjenica tek donekle izravnana istodobnim opadanjem mortaliteta (radi poboljšanja higijene), no time se samo povećavao senilitet naroda.

Među neposredne mjere fašizma na području zaštite obitelji spominju se ove važnije zakonske mjere, i to: a) pojačana zaštita majka i djece prema zakonu od 26. IV. 1934.; b) dekret od 22. III. 1934. o zaštiti majka-radnica (zabrana zaposlenja mladih majka jedan mjesec prije i šest sedmica nakon porođaja, dok je prije toga bilo zabranjeno samo zaposlenje u trajanju od jednog mjeseca nakon porođaja; d) zakonsko osiguranje materinstva u provedbi načela iz čl. XXVII. Carta del Lavoro (osiguranje obuhvaća sva osigurana ženska lica između 15 do 50 godina, koja vrše rad za plaću u ugovornom radnom odnosu, za slučaj poroda, kao i novčanu pomoć u slučaju liječnički izvedenog dopuštenoga abortusa); c) prema osnovnom programatskom načelu, koje je izraženo u čl. XXVI. i XXVII. Carta del Lavoro od 21. IV. 1927., predviđeno je usavršenje obligatornog osiguranja materinstva u bolesti sušice u vezi s vršenjem zvanja, kao prvi korak provedbi općeg osiguranja protiv sviju bolesti. Obligatorno osiguranje protiv sušice oživotvoreno je godine 1929. u pogledu sviju obrtnih poduzeća, dok je obligatorno osiguranje protiv bolesti u zvanju uređeno godine 1929., a stalo na snagu dne 5. X. 1933.

Svake godine u mjesecu prosincu slavi se u Italiji „Dan majke i djeteta" („della madre e del fanciullo"). Na taj dan podjeljuju se u Rimu ženidbenim parovima s brojnom djecom narodne nagrade (u novcu do 5.000 L, u formi police za osiguranje na 1.000 L i sl.). Pored toga pripadaju zaručnicima, koji putuju na sklapanje ženidaba, željezničke pogodnosti za put u Rim.[11])

Svake godine u prosincu održavaju se u čitavoj državi proslave u slavu materinstva, i to napose u svakoj pokrajini i u gradu Rimu. Majke, koje su rodile najveći broj djece, dolaze iz sviju pokrajina u to vrijeme u Rim, gdje im se priređuje svečano primanje i dijele nagrade. Tim načinom nastoji fašizam moralno ojačati ideju materinstva pred očima cijelog naroda.

[11]) Gazeta Ufficiale broj 270., od 19. XI. 1937.

Pored ostalih populacijsko-političkih mjera fašizma valja spomenuti davanje prednosti obiteljima s mnogobrojnom djecom kod zaposlenja i namještenja, obiteljske nadnice, uvedenje ženidbenih zajmova (prema njemačkom uzoru) i osnivanje narodnog osiguranja za obitelji s mnogobrojnom djecom. Zanimiv je zaključak velikoga fašističkoga vijeća, prema kojemu namjeravaju u godini 1941. na osnovi provedenoga popisa pučanstva brisati one općine i pokrajine, „u kojima je pučanstvo ostarjelo i rijetko".

2. Korporativistička Austrija

Austrija je prema saveznom ustavu od 30. IV. 1934. bila autoritativna kršćanska socijalna staleška država, čiji su ideali narod i domovina. Sinteza naroda, domovine i kršćanstva predstavljala je podlogu za blagostanje naroda i veličinu države.

Prema statističkim podacima pokazuje broj porođaja u Austriji najniže stanje od sviju drugih država, a ne može se predvidjeti, kad će to opadanje prestati. Tako je primjerice u vremenu od siječnja do srpnja 1936. broj porođaja iznosio 52.741, a u istom razdoblju godine 1937. samo 51.103 porođaja.

Prema Burgdörfer-ovoj čistoj bilanci povećanja populacije iznosi za godine 1930.-1933. prosječni manjak od 4%; prema rezultatima popisa pučanstva od godine 1934. otpadalo je poprečno na jednu ženidbu 1,9 djece, t. j. ni toliko, koliko je potrebno, da se nadomjesti broj roditelja, a kamo li broj neoženjenih (neudatih) lica.

Među važne razloge toga opadanja ubraja se između ostaloga i materijalno (financijalno) stanje tako, da nije čudno, da uz sadanje teške privredne prilike, malene prihode, a visoke poreze (druga javna podavanja) mnoge ženidbene zajednice ostaju bez djece, ili da se osnivaju obiteljske zajednice od najviše jednoga djeteta ili dvoje djece. Zbog toga se ističe već tečajem posljednjeg decenija sve jače potreba intenzivne zaštite obitelji, i to kako na moralnom tako i na materijalnom području. Ovamo dolazi naročito u obzir podjeljivanje materijalnih pripomoći i poreznih olakšica. U novije vrijeme pojačana je akcija, kojom nastoje otkloniti pomenuto zlo i provesti prve mjere, da se obiteljska državna politika provede u zakonodavstvu, jer manjak porođaja u Austriji pokazuje katastrofalan razvitak.

Dosad su pojedini gradovi (Hall, Innsbruck) i neke savezne zemlje (Tirol, Oberösterreich) proveli posebne mjere za zaštitu obitelji s više djece, a godine 1937. priprema se akcija za čitavo područje savezne države.

Socijalna tendencija u poreskom sistemu (pogodovanja izdržavatelja obitelji), koja se sve jače afirmira i u Austriji, fiksirana je u odredbama druge novele o personalnom porezu od 28. XI. 1937. Na području poreza od tečevine vrijedi načelo oporezovanja kućanstva. Na području oporezovanja kućanstva postoje tako olakšice za privredno slabija kućsnstva.

Osim toga izgrađuje se dalje porez na neoženjena lica, koji se ubire samo od onih poreznih obvezanika, koji potpadaju i pod porez radi krize (Krisensteuer), t. j. tek kod čistoga prihoda od 2400 Š (a ne već kod prihoda od 1400 Š).

Spomenute porezne olakšice smatraju se početkom mjera, koje treba da služe unapređivanju obitelji s brojnom djecom. Na taj su način spojena načela populacije i socijalne politike s načelima porezno-pravne znanosti, jer se njima više nego dosada uvažuje porezna sposobnost i jednakost poreznih ovlašćenika kod snašanja javnih tereta. Kako broj dosadanjih godišnjih porođaja dostaje jedva za pučanstvo od 4 mil. (a ne dostaje za pučanstvo od 6 i tri četvrtine milijuna), očekuje se, da će se te porezne olakšice za par godina opaziti na povećanju broja porođaja. Na taj način nastoji financ. državna uprava u okviru državno-financijalne mogućnosti pridonijeti svoj udio pojačanju populacijone politike.

Ovamo spada i naredba savezne vlade od 15. XII. 1933. o redukciji udatih ženskih lica u saveznoj službi, koja je izdana na osnovi ovlašćenja iz zakona od 24. VII. 1917.[12]) Toj naredbi je svrha, da se uklanjanjem iz državne službe ženskih lica, čija je egzistencija u dostatnoj mjeri osigurana službenim prihodom muža, stvore nove mogućnosti za zaposlenje nezaposlenih lica, a time potakne i tendencija za sklapanjem ženidaba.

U Austriji sprema se nadalje ukidanje zabrane sklapanja ženidaba (celibat) kod činovnika carinske i redarstvene straže i oružništva tako, da će počevši od godine 1938. moći i takvi namještenici sklopiti ženidbu.

Naročita je pažnja posvećena obitelji u gradu Beču. Kao razlog ističe se sve manji broj porođaja. Pod kraj XIX. stoljeća iznosio je broj novo rođenih u tome gradu 30 pro mille, prije posljednjeg rata okruglo 18, poslije rata 16, a danas samo 5 pro mille. Zbog toga se osnivaju zavodi (uredi) za savjetovanje i socijalne skrbne institucije, kojima je povjerena zadaća socijalne zaštite obitelji. Grad Beč namjerava uvesti pripomoći za sklapanje ženidaba (Ehestandbeihilfe) i premije za porođaje (Geburtenprämien), kojima se pridaje i znatno privredno značenje za podignuće konzuma i produkcije. Pored toga se namjeravaju u pojedinim gradskim kotarevima uvesti obiteljski azili, a već je dovršen prostor za smještenje circa 1000 obitelji; ti su stanovi uređeni prema najmodernijim higijenskim zahtjevima, a zamišljeni su kao privremeni (a ne stalni) stanovi za one obitelji, koje su deložirane iz njihovih dotadanjih stanova ili su zbog drugih nepovoljnih prilika izgubile mogućnost dotadanjeg stana, kao i u svrhu održanja obiteljske zajednice u onim događajima, u kojima bi se ova inače zbog postojećih okolnosti morala razbiti tako, da bi pojedini njezini članovi morali stanovati odijeljeno kod različitih svojih srodnika i u dalekim dijelovima velikog grada. Taj azil služi sve dok otac obitelji ne stekne mogućnost, da u većoj mjeri skrbi za svoje, jer u tom slučaju mora napustiti stan u azilu i iznajmiti vani normalan stan prema svojim mogućnostima, a azilni stan prepustiti drugim beskućnicima. Kod gradskog poglavarstva u Beču osnovan je pored toga poseban raferat za zaštitu obitelji s mnogobrojnom djecom („Schutz kinderreicher Familien"), koji je pozvan, da skrbi za potrebne obitelji.

[12]) R. G. Bl. Nr. 307.

3. Nacionalno-socijalistička Njemačka

U Njemačkoj se zamijetilo opadanje porođaja već osamdesetih godina prošlog stoljeća, no jače suzbijanje opadanja porođaja različitih mjera započelo je s preuzimanjem vlasti po nacionalnom socijalizmu (dne 30. I. 1933.). Adolf Hitler spominje u svom djelu „Mein Kampf", — koje predstavlja programsku podlogu toga pokreta, — da se mora u interesu uklanjanja seniliteta u narodu financijalnim i privrednim mjerama omogućiti mladim ljudima, da što ranije osnuju vlastitu obitelj i da mogu sve svoje fizičke i duševne sile posvetiti obiteljskoj skrbi. U vezi s tim stajalištem provedene su u posljednje vrijeme mnoge populacijsko-političke mjere, kojima se nastoji postići ta svrha.

Kod prosuđivanja svih tih mjera valja uvažiti, da je njemački narod po svom podrijetlu seljački narod, a i danas osjeća se gotovo svaki Nijemac (pa makar je po zvanju obrtnik, činovnik ili pripadnik slobodnog zanimanja) u svojoj unutarnjosti usko povezan sa zemljištem i njegovim obrađivanjem. To pokazuju mnogobrojne naseobine i vrtovi, koji se nižu jedni do drugih po periferiji velikih i manjih gradova, u kojima si građani uređuju komadić „obiteljskog ognjišta" pored svog stana u gradu. U tom odnosu između čovjeka i zemlje ne očituje se samo puki pravni odnos vlasništva, nego i ljubav za zemlju kao podlogu rođene grude i domovine. Industrijalizacija je znatno izmijenila socijalnu strukturu njemačkog naroda. Dok je u godini 1871. živjelo oko 26 milijuna na selu, a samo 15 milijuna u gradu, živio je u godini 1933. samo 21 milijun na selu, a oko 44 milijuna u gradu. Ta nova grupacija pokazuje, da se gradsko pučanstvo potrostručilo, a seosko zaostalo. Ispitivanje porođaja u gradu i na selu pokazalo je, da ni svi autohtoni seljaci nijesu bogati djecom i da to u mnogom ovisi o površini zemljišta. Ustanovljeno je, da u seljačkim obiteljima raste broj djece usporedno s površinom zemlje, ali samo do površine od circa 20 hektara, a po tome opada. To se tumači time, što se smatra, da su seljaci na velikim selištima (domovina) pristupačniji štetnim utjecajima materijalističkog shvaćanja života nego manji seljaci, kod kojih veći broj djece zapravo znači pomoć i suradnju. No opadanje porođaja ustanovljeno je i u gradovima, samo se tu manjak naravnog prirasta pučanstva upotpunjivao s pridolaskom znatnih seljačkih masa u vezi s podizanjem gradskih industrija i tvorničkih naselja. Opadanje porođaja u gradovima postalo je u Njemačkoj sudbonosno neposredno prije kraja XIX. stoljeća, a ograničenje porođaja nije zahvatilo samo siromašnije krugove stanovništva, nego u mnogo većoj mjeri imućnije krugove, kod kojih se uvriježilo egzotično i materijalistično shvaćanje lagodnosti života. Gradski ljudi nijesu se htjeli opteretiti većim brojem djece i većinom se odlučivali na sistem jednoga djeteta do najviše dvoje

djece. Kod siromašnijih slojeva pučanstva smetale su osnivanju obitelji s mnogobrojnom djecom ratne i poslijeratne privredne i stambene prilike.

Nacionalni socijalizam postavio si je u prvom redu zadaću, da u k l o n i n e z a p o s l e n o s t, a po tom da o j a č a o b i t e l j i o z d r a v i n a r o d, jer samo brojni i sposobni (zdravi) njemački građani mogu biti živi nosioci njemačke budućnosti i jer se bez toga ne može ni zamisliti vječna država ni napredak naroda. U tu svrhu nastojalo se najprije pristupiti uklanjanju najtežeg zla za budućnost naroda, koje se pojavilo u formi o p a d a n j a p o r o đ a j a, pa se zato neprestano upućivao i upućuje apel na njemačke žene i majke, jer se od njihove požrtvovnosti očekuje spas. Nacionalni socijalizam naglašuje, da je majka obitelji vječno vrelo života i nosilac narodne budućnosti (Hitler). Zbog toga nastoji nacionalni socijalizam različitim sredstvima uzdignuti moralnu važnost žene i majke.

Priznaje se posebno počasno mjesto majkama s mnogobrojnom djecom (Mutterehrenzeichen) u narodnoj zajednici, u kojoj su izjednačene s vojnicima na fronti, jer daju svoj život za život naroda, pa na taj način nastoje kontrakarirati dosadanje tendencije, koje su materinstvo izvrgavale ruglu i smijehu. Pošto kućanica i majka obitelji predstavljaju najvažniju službu narodu i pošto ta služba potpuno ispunjuje njihov život, nastoji se budućim ženama i majkama pružiti i z o b r a z b a u k u ć a n s t v u, n j e z i d j e c e i b o l e s n i k a, g o s p o d a r s t v u i sl. Pored toga predviđeno je, da državne i samoupravne (komunalne) oblasti uvijek davaju obiteljima s brojnom djecom prednost kod popunjavanja praznih radnih mjesta.

Nacionalni socijalizam nastoji osigurati obitelj kao osnovnu stranicu naroda svrsishodnom p o p u l a c i j s k o m p o l i t i k o m, koja u sebi uključuje: pogodovanje i unapređenje sklapanja ženidaba, ojačanje želje za djecom, pomaganje obitelji s brojnom djecom, zaštitu naroda pomoću mjera za čuvanje zdravog potomstva (nasljedstva), rasnu higijenu, skrb za zdravstvo, osnivanje zdravih stanova, stvaranje mogućnosti za zdravu hranu, posebnu obiteljsku poreznu statistiku itd. Korespondentnim zakonodavstvom stavlja država na raspolaganje sva moguća sredstva za provedenje svoje populacijske politike polazeći pri tome sa stajališta, da se budućnost njemačkog naroda može osigurati samo, ako se provede jak i bogat kontinuitet generacija i svlada privredna i socijalna kriza (nezaposlenost). Toj svrsi služi čitav niz zakona, kojima se nastoje oživotvoriti socijalno-politički programatski zahtjevi. Ovamo ide naročito velika p o r e z n a r e f o r m a od godine 1934. (porez na tečevinu) i porezno odterećenje obitelji s brojnom djecom, pri čemu se porezni manjak, koji odatle rezultira, prebacuje na ostale sunarodnjake.[13]) U okviru Akademije za njemačko pravo sa sjedištem u Münchenu osnovan je odbor za populacijsku politiku; na njegovoj sjednici održanoj 1. XI. 1937. referirano je o pitanjima obiteljske nadnice (plaće), tarifnim ugovorima, pojeftinjenju najamnina, stambenoj politici, obiteljskom poreznom pravu itd.

[13]) Graf Schwerin-Krosigk: Wirtschaftspolitik und Sozialpolitische Grundsätze der deutschen Steuergesetzgebung (Zeitschrift der Akademie für deutsches Recht. Berlin, 4. Jahrgang. Heft 20.-21. vom 1. XI. 1937., str. 611.)

Konačno nastojalo se svrsishodnim mjerama porezne i privredne politike praktično olakšati novo osnivanje ženidaba i obitelji polazeći pri svemu tome sa stajališta, da materijalne pripomoći i porezne olakšice ne predstavljaju nikakvu milostinju ni dobrotvornost države, nego jednostavnu dužnost prema onima, koji se punim pravom smatraju „nosiocima narodne budućnosti."

U vezi s gornjim napomenama iznose se markantniji podaci o **populaciono-političkim mjerama,** koje je nacionalni socijalizam proveo (ili nastoji provesti).

a) P o p u l a c i o n o - p o l i t i č k e m j e r e n a p o d r u č j u r a s n e p o l i t i k e.

Ovamo spadaju naročito slijedeće zakonske mjere, i to:

1. N ü r n b e r š k i z a k o n i od 15. IX. 1933. o zaštiti njemačke krvi i njemačke časti. Njima je zabranjeno sklapanje ženidaba između Nijemaca i Židova.

2. Zakon od 14. VII. 1933.[14]) i novela od 26. VI. 1936. za sprečavanje potomstva, koje bi bilo opterećeno n a s l j e d n i m b o l e s t i m a i s t e r i l i z a c i j i. Taj zakon pokročio je na posve novo područje života, pa je razumljivo, da je njegova provedba iznijela mnoga pitanja, koja su razjašnjena judikaturom. Važnije provedbene odredbe izdane su provedbenim naredbama državnog ministra za unutarnje poslove od 5. XII. 1933., od 29. V. 1934., i od 25. II. 1935. pored velikoga broja otpisa. Prema osnovnoj odredbi toga zakona mogu se kirurškim zahvatom s t e r i l i z i r a t i lica, koja boluju od određenih nasljednih bolesti, ako se prema iskustvu liječničke znanosti može s velikom vjerojatnošću očekivati, da bi njihovo potomstvo moralo trpjeti od teških tjelesnih ili duševnih naslijeđenih šteta. Sterilizacija pretpostavlja, da je nasljedna bolest besprijekorno ustanovljena po liječniku, koji je u Njemačkoj aprobiran. Pomenuti zakon propisuje postupak, koji je s time u vezi (pitanje ovlašćenja na stavljanje prijedloga, nadležnost suda za donošenje odluke i provođenje pravomoćne sudske odluke po kirurški školovanom liječniku). Sterilizacijane provodi se prije dovršenja 10. godine, a prije navršenja 14. godine ne provodi se primjenom neposredne prisile. Tim zakonskim propisima nastoji se omogućiti selekcija te iz narodne (društvene) zajednice ukloniti sva defektna lica i njihovo potomstvo, jer ova neminovno padaju na njezin teret. No s druge strane nema dvojbe o tome, da time država v r š i s n a ž a n z a h v a t n a s k l a p a n j e ž e n i d a b a i r a đ a n j e d j e c e.[15]) Zakonom od 18. X. 1935. zabranjeno je sklapanje ženidaba s licima, koja su opterećena nasljednim bolestima.

[14]) Die Durchführung des Gesetzes zur Verhütung erbkranken Nachwuchses. (Soziale Praxis-Zentralblatt für Sozialpolitik und Wohlfahrtspflege. Berlin. 44. Jahrgang, Heft 32., vom 8. VIII. 1935., str. 914. i sl.).

[15]) Dr Heinrich Schönfelder: Deutsche Reichsgesetze. Nr. 2. — a. München-Berlin, 1934.

Sterilizacija se protivi načelima kršćanske nauke i kršćanskog morala, koja su naglašena u enciklici Pija XI. „Casti conubii" od 31. XII. 1930. Pravnom reglementacijom sterilizacije i njezinim odobravanjem uz određene pretpostavke prisvaja si državna vlast ovlašćenje, koje po naravnom pravu nije nikad imala i ne može imati, jer u pretjeranoj skrbi za eugeničke tendencije pridaje tim pitanjima prioritet naprama drugim mnogo važnijim problemima, isključujući na taj način od ženidbe sva ona lica, od kojih se ne može očekivati zdrav porod. Državi ne pripada nikakvo pravo da raspolaže s ljudskim udom, a sterilizacija predstavlja vršenje takve nedozvoljene izravne vlasti nad ljudskim udom, a pored toga sadrži i tjelesnu kaznu protiv lica, kod kojega ne predleži ni kažnjiv objektivni čin ni utvrđena subjektivna krivica. Prema kršćanskom shvaćanju nije država ovlašćena da povređuje tjelesni integritet čovjeka iz eugeničkih razloga. Otac genijalnog Beethovena bio je degenerirani alkoholičar, i da su zakoni o sterilizaciji stali na snagu prije godine 1770., ne bi čovječanstvo dobilo takav genijalni talenat.

3. Zakon od 18. II. 1927.[16]) o suzbijanju spolnih bolesti. Prema tome zakonu potpada pod kaznu lice, koje usprkos svoje spolne bolesti sklopi ženidbu ne saopćivši svome ženidbenom drugu tu okolnost. Taj zakon sadrži i propise (§§ 14-15) o zaštiti djece (dojenčadi) takvih lica bolesnih na spolnim bolestima.

U Njemačkoj djeluje na području obiteljske socijalne skrbi od godine 1935. naročito država pomoću posebnih zdravstvenih ureda (Gesundheitsämter). Obiteljska skrb predstavlja naime most, koji spaja djelovanje sviju zajedničkih akcija, koje su pozvani provoditi ti uredi. Njemačko zakonodavstvo o unifikaciji zdravstvene službe izričito predviđa spajanje obiteljske i zdravstvene skrbi. Zdravstveni uredi moraju liječnički ustanoviti potrebu uklanjanja određenih zdravstvenih pogibli ili nedostataka i dati stručno mišljenje o njihovom uklanjanju odnosno o mjerama za unapređenje narodnog zdravlja uopće, dok provedbu tih mjera vrše one institucije, koje su na to obvezane ili su se dobrovoljno tome posvetile. Zbog toga ne spada pod zadravstvene urede provođenje privrednih mjera. Poteškoće, koje tome stoje na putu, sastoje napose u okolnosti, da je u mnogim događajima teško doznati jasne i istinite podatke o određenoj obitelji i njezinim precima, jer na odgovore često utječe strah pred sterilizacijom, odnosno pred uskratom ženidbenog zajma ili dječje pripomoći.

b) Na području moralnog jačanja obitelji.

Ovamo spada i nova reglementacija evidentiranja osobnih (staleških) podataka o ženidbi, rođenju i smrti. Taj kompleks bio je uređen zakonom od 6. II. 1875. Prema tome zakonu postoji u Njemačkoj jedinstveni državni registar za upis osobnog stanja pojedinaca, u koji se službeno uvodi svako rođenje, vjenčanje i smrt.

[16]) RGBI I., str. 61.

U suglasnosti sa spomenutim načelima nacionalnog socijalizma izdan je novi zakon od 5. XI. 1937. (Personalstandgesetz[17]) koji staje na snagu dne 1. VIII. 1938., a važan je naročito zbog uvođenja obiteljske knjige (Familienbuch), koju vodi registarski činovnik.[18]) Toj je obiteljskoj knjizi svrha, da evidentira srodstvene ovisnosti pripadnika iste obitelji i utvrdi vezu između prednika i potomstva.

No toj obiteljskoj knjizi nije svrha samo u tome, da ustanovljuje podrijetlo, nego zaključuje u sebi i moralne tendencije, jer hoće omogućiti pojačanje interesa za egzistenciju određene obitelji, oživjeti obiteljski smisao zasvjedočenjem genealoških ovisnosti i učvrstiti kod pojedinaca osjećaj, da ne predstavljaju izgubljeni atom u narodnoj cjelini, nego kariku čitavog niza generacija, koje predstavljaju supstanciju i historiju naroda. Razumijeva se, da tu odgojnu zadaću ne može vršiti puko oblasno registriranje pomenutih činjenica, ali ono pruža koristan poticaj i doziva u pamet te činjenice, a to uzrokuje željene moralne učinke. U obiteljskoj knjizi ne registriraju se prema tome samo sklopljene ženidbe, nego i mnogobrojni upisi, koji se tiču članova iste obitelji tako, da knjiga pruža sliku pojedinosti svih članova pojedinih rodova.

Nacionalni socijalizam daje golemu moralnu i odgojnu važnost istraživanju i čuvanju obiteljske tradicije. Tome služi održavanje posebnih obiteljskih sastanaka (Sippentage, Familientage), na kojima se sastaju živi članovi određenih rodova u svrhu pobližeg upoznavanja i jačeg povezivanja rodbinsko-obiteljskih tradicionalnih i privrednih odnosa. Na takvim sastancima saopćavaju si prisutni međusobne važnije obiteljske doživljaje i događaje, ojačavaju rodbinske veze, ali podjedno osvježuju obiteljsku tradiciju time, što se na njima iznose prikazi rada i djelovanja predaka, njihove brige i borbe, uspjesi i neuspjesi. Takvi prikazi podižu kod suvremenih članova odnosnih rodova obiteljski ponos, ali podjedno podižu i njihovu snagu i srčanost te im pomažu, da mogu lakše odolijevati sadanjim životnim poteškoćama. Takvi sastanci povezuju pojedince u ljubavi za domovinu i narod.

Prema točki 21. programa nacion.-socijal. njemačke radne stranke „Država mora skrbiti za unapređenje narodnog zdravlja putem zaštite majke i djeteta". Tu zadaću označio je Hitler u „Mein Kampf" kao ispunjenje junačke borbe. Prigodom preuzimanja vlasti po nacionalnom socijalizmu iznosio je mortalitet dojenčadi 7,9%, a ukupan gubitak u vremenu od 1919. do 1935. (t. j. u 17 godina) 1,310.000 djece, koja su umrla samo zbog toga, što majke nijesu znale, kako treba djecu ispravno njegovati i hraniti. Borba, koju je iza godine 1933. povela državna organizacija za zaštitu majka (Reichsmätterdienst), pokazala je povoljne rezultate tako, da je prosječan mortalitet dojenčadi spao na 6,59% i time narodu sačuvano 140.000 dječaka i djevojčica. Toj je organizaciji zadaća, da skrbi, da omladina postane zdrava i da se ne

[17]) RGBI I., Nr. 119.

[18]) Ernst v. Brandis und Franz Massfeller: Das neue Personenstandesgesetz. Berlin, 1937.

vuče kroz čitav kasniji život opterećena bolestima stečenim u mladim danima (rahitis, labilni živčani sistem i sl.). U tu svrhu su osnovane 194 škole za majke. Pored toga poučava majke u svim tim pitanjima 1750 putujućih učiteljica održavajući posebne tečajeve za kućanstvo, odgoj i prehranu djece i sl. Od godine 1935. do kraja godine 1936. školovano je u 63 tečaja ukupno 1,245.000 majka. Osim toga djeluje na tom području pored dobrovoljnih pomoćnih sila i 14.000 plaćenih ženskih stručnih sila. Na 22.048 pomoćnih stanica i na 1887 zavoda (mjesta) za savjetovanje pruža se majkama savjet i pomoć. U vezi s time podijeljeno je majkama dječjih kolica i oprema za dojenčad u vrijednosti od 20,000.000 RM. Ta organizacija šalje bolesne majke i djecu u oporavilišta i skrbi za izdašnu prehranu siromašne djece. U godinama 1936. i 1937. pružena je prehrana 49,478.837 djece.

c) Osnivanje i jačanje ženidbenih zajednica.

1. Ženidbeni zajmovi.

Ženidbenim je zajmovima svrha, da se olakša sklapanje ženidaba. Prvo uređenje uslijedilo je zakonom od 1. VI. 1933., koji je ooveliran kasnijim zakonima od 28. III. 1934. i od 24. I. 1935.[19]) te najnovijim zakonom od 3. XI. 1937. Tim zakonima statuirana je mogućnost podjeljivanja ženidbenih zajmova siromašnim mladencima u svrhu osnivanja vlastitog kućanstva. Dalekosežnost akcije, koja je s time u vezi, razabire se najbolje iz statističkih podataka o dosad podijeljenim ženidbenim zajmovima. Počevši od 1. VIII. 1933. do 1. X. 1937. odobreno je i efektuirano preko 800.000 ženidbenih zajmova u ukupnoj vrijednosti od preko 500,000.000 RM. (do 1. X. 1936. bilo je odobreno gotovo 700.000 zajmova u ukupnoj vrijednosti od 400,000.000 RM). Počevši od 1. X. 1937. dalje namjerava se godišnje odobravati oko 200.000 takvih zajmova.

2. Dječje pripomoći.

Posebnim zakonskim propisima osigurane su specijalne dječje pripomoći obiteljima s brojnom djecom.[20]) Počevši od godine 1933. dalje odobrava se jednokratna i trajna dječja pomoć. Jednokratna pomoć iznosi 100 RM za svako dijete zdravih obitelji s brojnom djecom. Do kraja 1936. isplaćeno je 350.000 jednokratnih dječjih pripomoći u iznosu od 123,000.000 RM. Pored toga odobravaju se trajne dječje pripomoći u iznosu od 10 RM za svako dijete zdravih obitelji s brojnom djecom. Takvih trajnih dječjih pripomoći odobreno je i isplaćeno do kraja 1936. okruglo 300.000 RM. Tečajem godine 1937. isplaćuje se mjesečno oko 10,000.000 RM u ime dječjih pripomoći.

[19]) RGBl I., str. 47.

[20]) Die Deutsche Volkswirtschaft, Nationalsozialistischer Wirtschaftsdienst. Berlin, 6. Jahrgang, 1. Oktoberheft. 1937., str. 969.

d) Porezno-pravne pogodnosti i olakšice.

Spomenuto je, da nacionalni socijalizam nastoji unaprijediti obitelj i svrsishodnim mjerama porezne politike, i to naročito na području poreza na tečevinu, poreza na imovinu i građanskog poreza.

U Njemačkoj prodrlo je s novim naziranjem i novo shvaćanje u pogledu socijalnog osiguranja obitelji i obiteljske zaštite tako, da vlast nastoji unaprijediti zdrave obitelji. Kod toga drži se obitelj nosiocem, čuvarom i zaštitnikom radne snage. S toga stajališta određuje se hranarina za izdržavanje obitelji. Socijalna zajednica osiguranja sačinjava jedinstvo, u kojemu mora neoženjeno lice nastupiti za oca obitelji. Djelovanje institucije socijalnog osiguranja na području obiteljske skrbi manifestira se u higijeni, poučavanju naroda, smještavanju bolesnih članova obitelji u lječilišta i oporavilišta, njegovanju zubi kod školske djece, otpremi djece na oporavak i sl. No pored toga unapređuje socijalno osiguranje i gradnju zdravih stanova za siromašne obitelji. U njemačkom socijalnom osiguranju izdane su u razdoblju od godine 1885. do 1934. goleme svote (oko 27 milijarda RM za osiguranje u bolesti, oko 8 milijarda RM za osiguranje u nezgodama i preko 18 milijarda RM za osiguranje invaliditeta). Te velike novčane svote uključuju u sebi velike duhovne i materijalne vrednote.

4. Boljševička Rusija

Sovjetska Rusija predstavlja prvi na veliko osnovani praktičan primjer i pokušaj oživotvorenja ateističkoga i materijalističkog komunizma, koji se može objektivno prosuđivati prema svojim rezultatima za vrijeme njegove dvadesetgodišnjice. Ruska boljševička revolucija, koja je dne 25. X. 1917. prigrabila vlast u državi, pokazala se kao lažna fata morgana, jer na mjestu, na kojem se prividjela ljudima, opet leži duboka tama. U prvom deceniju boljševičkoga sovjetizma držalo se, da će se moći potpuno provesti nabačene krilatice i da će skoro biti „bolje", dok je od godine 1927. država prelazila groznicu industrijalizacije i kolektivizacije, ali se s tim operacijama postepeno vraća na pitanja, za koja se mislilo, da su već davno pokopana.

Ženidbeno pravo u predratnoj Rusiji bilo je normirano u prvoj knjizi (art. 1.-382) svoda zakonov graždanskih. Prema tim propisima držala se ženidba religioznom institucijom, koja je uzrokovala i građansko-pravne posljedice; zbog toga predstavljalo je predratno rusko ženidbeno pravo mješavinu religioznih i građansko-pravnih norma tako, da se postanak i prestanak prosuđivao pretežno prema crkvenom, a njezine pravne posljedice prema općem građanskom pravu. Položaj žene bio je uređen dosta liberalno, dok je pravo djece i nakon novele od 3. VI. 1902. i dalje karakterizirala oštra razlika između zakonite i nezakonite djece. Reforma toga dijela općega privatnog prava, koja je pripremana prije rata (posljednji nacrt iz godine 1905.), nije mnogo mijenjala dotadanji pravni položaj. Judikatura je jače akcentuirala vlast muža, ali je prema ruskoj tradiciji zadržana imovinska samostalnost ženidbenih drugova i načelna odijeljenost njihove imovi-

ne. Nakon preuzimanja vlasti po boljševizmu izmijenilo se to pravno stanje iz temelja.

Dekretom od 10. XI. 1917. ukinuti su svi građanski staleži i građanske oznake različitih položaja, kao i sve njihove dotadanje povlastice, a dekretom od 23. I. 1918. odijeljena je crkva od države i isključen je svaki religiozni utjecaj na javno-pravne institucije (škole), a vođenje osobno-pravnih (ženidbenih, obiteljskih) odnosa predano isključivo u nadležnost svjetovnih (državnih) oblasti. Time su porušeni osnovni stupovi dotadanjega ruskog obiteljskog prava i njegov religiozni značaj. Podjedno je ukinuta razlika između zakonite i nezakonite djece tako, da prvobitno sovjetsko ženidbeno pravo, izdano u prvom naletu boljševizma, ne osniva obitelj na ženidbi, nego na faktičnom odnosu, a srodstvene veze na faktičnom podrijetlu. Novo sovjetsko pravo pored toga potpuno pravno izjednačuje ženu s mužem, jer bi u smislu deklaracije prava „radnoga i izrabljivanog" naroda imalo biti uklonjeno svako izrabljivanje čovjeka po čovjeku. U konsekventnoj provedbi toga načela dozvoljava sovjetsko ženidbeno pravo svakovremeno razrešenje ženidbene zajednice i bez posebnih razloga, na puki prijedlog jednoga od ženidbenih drugova.[21])

Prvo uređenje ženidbe prema spomenutim sovjetskim načelima uslijedilo je dekretima od 18. i 19. XII. 1917., od kojih se prvi tiče sklapanja ženidbe, pravnog položaja djece i vođenja registra o sklopljenim ženidbama, a drugi razrešenja ženidbe. To su sumarne odredbe, koje propisuju obligatornu civilnu formu za sklapanje ženidbe, ustanovljuju ženidbene zapreke (među koje ide i bigamija, i to za sve građane pa i za muslimane), izjednačuju zakonitu djecu s nezakonitom, omogućuju jednostavno razrešenje ženidbene zajednice (na prijedlog jednoga ili oboje ženidbenih drugova) i fiksiraju procesualno ženidbeno pravo (jer su dotad ženidbene sporove presuđivali konfesionalni organi). No to sumarno reguliranje zamijenila je doskora prva kodifikacija, koja je uslijedila zakonom od 6. IX. 1918. o ženidbenom, obiteljskom i štitničkom pravu. Taj je zakon kasnije noveliran novelama od 2. XII. 1920., 3. IX. 1921., 16. X. 1924., 22. XII. 1924., 30. III. 1925., 1. III. 1926., 17. V. 1926. itd.[22]) Okolnost da su tim zakonima uvedeni građanski uredi za sklapanje ženidaba i vođenje ženidbenih (drugih personalnih) registara, znači veliku načelnu i organizatornu promjenu dotadašnjeg stanja, koja se tek postepeno mogla oživotvoriti. No kako su se ženidbe i dalje sklapale u konfesionalnoj formi u mjestima, u kojima nijesu još bili uređeni takvi građanski uredi, određeno je naredbom pučkog komesarijata za pravosuđe i unutarnje poslove od 21. VI. 1924., da se i takve ženidbe smatraju valjanima, i nije se tražilo njihovo naknadno registriranje (osim ako se nije mogao ishoditi ženidbeni list od konfesionalnog organa), dok su konfesionalne ženidbe, koje su bile sklopljene prije 20. XII. 1917., ostale i dalje valjane. Od materijalnih ženidbenih zapreka zadržane su: pomanjkanje dobi (za muške 18, a za ženske 16 godina), opstojnost prijašnje valjane ženidbe i srodstvo u izravnoj liniji. Ženidba daje svakom ženidbenom drugu veliku samostalnost. Ženidbeni drugovi dobivaju zajedničko obiteljsko ime samo na izričitu želju. Prema noveli od 16. X. 1924. ženidbeni drugovi mogu kao obiteljsko ime uzeti i prezime žene. Ne postoji dužnost zajedničkog stanovanja. Ženidbeni drugovi zadržavaju potpunu imovinsko-pravnu samostalnost, a u slučaju siromaštva ili radne nesposobnosti moraju se zamjenito pomagati.

[21]) Dr Eugen Sladović: Ženidbeno, obiteljsko i štitničko pravo u sovjetskoj Rusiji (Pravni savjetnik. Zagreb. Godina XVIII., broj 1.-2. od 1. II. 1930., i broj 3.-4. od 1. IV. 1930.).

[22]) Jules Patouillet: Les Codes de la Russie Soviétique. I. Code de la famille. Paris. 1925.

Budući da prema sovjetskom ženidbenom i obiteljskom osnovu sovjetske obitelji ne čini više pravna podloga, nego puko naravno podrijetlo (pa je zato ukinuta i razlika između zakonite i nezakonite djece), to se obitelj juristički uzima kao zajednica, osnovana samo na biološkim odnosima. Ustanovljenje očinstva vrši se skraćenim postupkom. Službeno registriranje određenih lica kao roditelja određenog djeteta može putem tužbe pobijati svako lice, koje je na tome interesirano, i takva tužba ne zastaruje. Sovjetski pravni sistem polaže prema tome važnost na ustanovljenje faktičnog podrijetla u interesu djeteta, a ne radi mira u obitelji. Vrijeme graviditeta nije zakonski ustanovljeno, nego se određuje medicinski od zgode do zgode, pa ako unutar toga vremena nastupi concurrentio plurium concubentium, moraju svi snositi troškove alimentacije. Ocu i majci pripada nad malodobnom djecom roditeljska vlast, koju vrše zajednički, a moraju se skrbiti za odgoj i izobrazbu svoje djece. Roditeljsko pravo može se roditeljima oduzeti, ako ga zloupotrebljuju. Prvobitno nije bila dozvoljena adopcija s razloga, da se spriječi izrabljivanje adoptirane djece i da se umjetno ne proširuje krug lica, koja na osnovi dekreta o ukidanju nasljednoga prava stupaju u dispoziciju ženidbenoga druga i srodnika, ali naročito i s razloga, što je sovjetski sistem smatrao, da je potrebno privatni i individualistički obiteljski odgojni sistem zamijeniti državnim i socijalističkim odgojnim sistemom. No golem broj djece, koja su bez nadzora lutala državom, prisilio je sovjetsku državu, da je novelom od 1. III. 1926. dopustila adopciju s posljedicom, da adoptant i adoptat ulaze u obiteljsko-pravni odnos, koji odgovara odnosu krvnog srodstva. Pored svega toga sovjetska država u prvim počecima uporno naglašuje, da je državni i društveni odgoj mnogo bolji i uspješniji od privatne, individualne, neracionalne i neznanstvene skrbi dobroželjnih, ali neiskusnih roditelja, kojima manjkaju sredstva, metode i uredbe, kojima u obilnoj mjeri raspolaže država. To načelo provedeno je na području štitništva nad malodobnom djecom tako, da vršenje štitništva vrše u pravilu nadštitničke oblasti, a samo posve izuzetno štitnici. Time se namjeravalo postepeno provoditi načelo državnog odgoja djece uopće — no sve je to ostalo na papiru, jer nijesu za to predležali nikakvi preduvjeti niti su se mogli stvoriti jednostavnim dekretima.

Pomenuti zakonik obiteljskog prava od 1918. predstavlja prvu kodifikaciju sovjetske države. Međutim je uvedena nova ekonomska poli-

tika (NEP) pa se s njome u vezi počeo stvarati novi pravni poredak. Nova kodifikaciju sovjetske države. Međutim je uvedena nova ekonomska politika (NEP) pa se s njome u vezi počeo stvarati novi pravni poredak. Nova kodifikacija građanskog zakonika (1922.) i novi građanski parbeni postupnik (1923.) u vezi s mnoštvom novijih dekreta stvorili su pravno stanje, koje se više nije podudaralo sa spomenutom kodifikacijom (njezine odredbe o naravnim licima i o nasljednom pravu tacite su ukinute odredbama novoga građanskog zakonika), a to je iziskivalo reforme. Najvažnije pitanje, koje je dalo povoda mnogim kontroverzama, ticalo se nastojanja, da se faktični ženidbeni odnos (konkubinat) potpuno izjednjači s registriranom ženidbom u pitanju prava i dužnosti muža i žene. U judikaturi se ustalilo načelo, da je u imovinsko-pravnim pitanjima konkubinat ravnopravan s registriranom ženidbom. Sistem sudskih organa postoji isključivo u svrhu zaštite revolucije proletarijata i osiguranja interesa države i prava radnika (njihovih zajednica) pa se zbog toga sudovi ne trebaju žacati poništiti prava pripadnika neradničke klase, ako je to potrebno za zaštitu radnika. U građanskim pitanjima pripada sucu ovlaštenje, da usprkos eventualnoga pisanog prava sudi sa stajališta revolucionarne svrsishodnosti. To znači, da pozitivno materijalno i formalno pravo ne predstavlja više isključivu podlogu za rad suca, jer principi revolucionarne svrsishodnosti imaju uvijek prednost. Prvo pitanje formuliralo se tako, da treba ženu zakonom očuvati od izrabljivanja po mužu i da bi zato eventualno moglo otpasti registriranje ženidbe kao suvišno. Dalje pitanje ticalo se promjene zakonski priznatog odjeljenja imovine ženidbenih drugova i normiranja odredbe o zajedničkom vlasništvu imovine, koju su ženidbeni drugovi stekli u ženidbi. Konačno pojavilo se pitanje razrešenja ženidbe, jer se počelo to smatrati privatnom stvari ženidbenih drugova, a registriranju se davalo samo deklaratorno značenje.

Dalje se pitanje ticalo dužnosti alimentacije oca djeteta, koje je rođeno izvan ženidbe u slučaju konkurencije plurium concubentium, budući da se u praksi pokazalo nedostatnim dotadanje uređenje, prema kojemu su u takvom događaju morali zajednički snositi troškove alimentacije svi, koji su u vrijeme začeća imali odnos s majkom djeteta, jer tu mnogi snose terete mjesto jednoga (pravog oca) i jer to djeluje demoralitorno na majku i na dijete.

Pored toga postalo je aktuelno i reformiranje štitničkog prava, jer se ustanovilo, da se princip kolektivnog štitništva, koji je godine 1917. postavljen kao princip, ne može praktično provesti radi pomanjkanja potrebnih preduvjeta i sredstava tako, da se povratak k individualističkom štitništvu i skrbništvu pokazao neodgodivim.

Uporedo s tim pitanjem pojavile su se i težnje seljačkog pučanstva, koje je uporno tražilo osiguranje domaje od ovršne prodaje radi tužba za alimentaciju s obzirom na članove, koji ne žive na kućištu, nego se nalaze izvan njega na radu.

Da se tome zadovolji, izrađena su godine 1923., 1924. i 1925. tri nacrta, koji su umnoženi tiskom. Sveruski centralni egzekutivni komitet raspravljao je u listopadu 1925. o nacrtu od godine 1925., koji je tom prilikom napadnut od ženskih seljačkih zastupnika radi manjeravanog

izjednačenja neregistriranih s registriranim ženidbama, što predstavlja pogoršanje položaja žene. Zato su taj nacrt stavili na diskusiju u pokrajinama te je prerađen stavljen ponovno na pretresanje pred spomenutim sveruskim central. egzekut. komitetom u studenome 1926., koji ga je na sjednici od 19. XI. 1926. prihvatio, a dne 1. I. 1927. on je stupio na snagu. Taj novi zakon o ženidbi, obitelji i štitništvu razlikuje se bitno od zakona od godine 1918., i to najviše u ženidbenom pravu. Zakon od godine 1918. zadovoljio se time, da ukloni utjecaj crkve na ženidbu, dok novi zakon od godine 1926. uklanja državni utjecaj na odnos između muža i žene. On oslobađa način sklapanja ženidbe od svake državne prisile, jer uzima ženidbu kao ugovor posebne vrste, koji nastaje privatnim sporazumom ženidbenih drugova. Pri tome se više ne traži, da se odnosna izjava o sklapanju ženidbe sklopi pred ženidbenim uredom, niti se uopće traži privatna izjava, jer za postojanje ženidbe dostaju i konkludentni čini, t. j. činjenica, da muž i žena podržavaju ženidbene odnose (faktična ženidba). Takva se životna zajednica može vremenom razviti i postepeno i neopazice iz pukoga ljubavnog odnosa, makar u pojedinom takvom događaju i ne predleži mogućnost dokaza o izričitom sklapanju ženidbene zajednice. S druge strane ne uzrokuje neophodno svako zajedničko življenje muškarca i žene ženidbenu zajednicu. Tako su prema tadanjem stanju postojale dvije različite forme ženidbe (koje sadržavaju u sebi mnoštvo najrazličitijih kombinacija), i to: *a*) sklapanje ženidbe privatnim ugovorom i *b*) ženidba kao faktično stanje, kojemu zakon pridaje određene pravne učinke, kao što se posjed smatra faktičnim stanjem, koje uzrokuje pravne efekte u pravnom životu. Pri tome je stavljeno strankama na volju, da ženidbu registriraju kod ženidbenog ureda ili ne. Registriranje ženidbe nema više konstitutivan kao dotad, nego samo deklaratoran značaj, te služi kao dokazno sredstvo za opstojnost ženidbe, ali samo za momenat registracije. Nakon momenta registracije dobiva upis ženidbe u ženidbeni registar značaj puke presumpcije, protiv koje se može uvijek kao protudokaz upotrijebiti činjenica, da je međutim ženidba razriješena privatnim sporazumom ili konkludentnim činima.

Pošto je sovjetsko ženidbeno pravo usvojilo princip, da je ženidba posve privatna stvar ženidbenih drugova, provelo je konsekventno i dalji princip, da se može razriješiti njihovim privatnim aktom bez svake intervencije državnih oblasti, i da država jedino vrši registriranje toga razrešenja u svrhu olakšanja dokaza. Narav sovjetske ženidbe ne sadržaje u sebi načelno nikakve trajne veze tako, da od nje može svaka stranka u svako vrijeme odstupiti. No protiv tako dalekosežne konsekvencije pojavila se opozicija ženskih seljačkih zastupnika već prigodom rasprave u sveruskom centralnom egzekutivnom komitetu, pa je zato u zakonu i izrečeno, da registracija ne služi samo za olakšanje dokaza o sklopljenoj ženidbi u interesu ženidbenih drugova i djece, nego i državnim i društvenim interesima, za uvedenje tužbe na priznanje opstojnosti faktične ženidbe i točnom ustanovljenju granica između faktične ženidbe i puke spolne veze. Ta posljednja koncesija, koja ništa ne mijenja na pravnoj naravi ženidbe u njezinoj gore opisanoj formi, važna je, jer izrazuje etički sadržaj ženidbe

Najvažnije odredbe zakona od 19. XI. 1926. o ženidbi, obitelji i štitništvu jesu slijedeće, i to: Registracija. Ženidba dobiva formu izvršenom propisanom registracijom kod nadležnih organa (čl. 1.). Registracija ženidbe kod organa, koji su nadležni za upisivanje i vođenje matičnih knjiga, smatra se nedvojbenim dokazom o opstojnosti ženidbe. Lica, koja se nalaze u faktičnim ženidbenim odnosima, a nijesu registrirana, imaju pravo u svako vrijeme tražiti, da se njihovi odnosi zasvjedoče registracijom uz navedenje podataka o trajanju faktičnoga zajedničkog života (čl. 3.). Za registriranje ženidbe traži se *a*) obostrani sporazum, da se dozvoli registriranje, *b*) propisana doba i *c*) predloženje propisanih isprava, kojima se dokazuje identitet dotičnog lica te pismeno očitovanje o neopstojnosti ženidbenih zapreka i o zamjenitom poznavanju zdravstvenog stanja u pitanju veneričkih, duševnih i tuberkuloznih oboljenja i konačno izjava o broju dotad sklopljenih registriranih i neregistriranih ženidbi kao i o broju djece (čl. 132.). Dob za sklapanje valjane ženidbe ustanovljuje se s 18 godinom (čl. 5.).

U članku 7. do 16. regulirani su **pravni učinci ženidbe,** i to:

1. Osobni učinci, koji su osnovani na ideji, da treba ženidbenim drugovima prepustiti najveću slobodu, a ženi dati isti položaj kao mužu: *a*) obiteljsko ime: kod registriranja ženidbe mogu ženidbeni drugovi prema njihovoj želji izjaviti, da li će zajednički voditi obiteljsko ime (prezime) muža ili žene ili će svaki od njih zadržati svoje obiteljsko ime, kojim su se služili prije sklapanja ženidbe.

2. Državljanstvo. Na pitanje državljanstva ne utječe registriranje ženidbe; svaki ženidbeni drug zadržaje svoje dotadanje državljanstvo. To vrijedi za svaki slučaj da se strani državljanin oženi (uda) za svojetskog državljanina.

3. Ženidbena vjernost. U sovjetskom pravu ne postoji institut ženidbene vjernosti kao pravna ustanova, na koju se mogu ženidbeni drugovi pravno siliti uz prijetnju određenih sankcija. Isto je tako sovjetskom civilnom kaznenom pravu nepoznat pojam preljuba.

4. Prebivalište, kućanstvo i zanimanje. U pitanju izbora prebivališta i zanimanja oba su ženidbena druga potpuno izjednačena, te im u tome pripada potpuna neovisnost. O vođenju zajedničkog kućanstva treba da se ženidbeni drugovi sporazumiju, jer zakon ne pretpostavlja dužnost žene na vođenje kućanstva kao nešto, što se razumijeva nužno samo sobom, i ako se prema čl. 12. zakona normalno za opstojnost ženidbe traži, da predleži zajedničko gospodarstvo, zajednički život i iskazivanje ženidbenih odnosa prema vanjskom svijetu. Time, što je zakon postavio ove obične značajke ženidbe, dao je ženidbenoj zajednici sadržaj smatrajući je životnom i radnom zajednicom, no s tim ograničenjem, da se životna zajednica ne smije izvršivati ni održavati tako, da ograničuje slobodu obaju ženidbenih drugova. Promjena prebivališta po jednom ženidbenom drugu ne osniva dužnost drugoga, da ga slijedi u njegovo novo prebivalište

5. Dužnost poslušnosti. Takva dužnost ne postoji za nijednoga ženidbenoga druga, a to znači da muž nije glava obitelji i da u stvaranju odluka u ženidbenom životu ne pripada mužu odlučna riječ.

e) Imovinsko-pravni učinci.

1. Odjeljenje imovine. U pitanju imovine ženidbenih drugova u vrijeme sklapanja ženidbe postoji (kao i po predboljševičkom ruskom pravu) potpuno odjeljenje dobara, koje se tiče i uprave imovine.

2. Miraz. O tome ne postoje posebni propisi, jer se pretpostavlja, da proleterska zaručnica u pravilu ne raspolaže mirazom.

3. Zajednica stečenih dobara. Ono, što ženidbeni drugovi steku za vrijeme trajanja ženidbe, smatra se zajedničkim dobrom.

4. Dužnost izdržavanja snošenja troškova ženidbene zajednice. Ženidba osniva za vrijeme njezinog trajanja zamjenitu dužnost izdržavanja uz pretpostavku, da kod dotičnoga ženidbenog druga, koji zahtijeva izdržavanje, predleži siromaštvo, nesposobnost za rad ili nemogućnost zaposlenja radi besposlice (novum !), a da kod drugoga ženidbenog druga, od kojega se traži izdržavanje, postoji mogućnost, da je pruži. Dužnost izdržavanja traje nakon razrešenja ženidbe još samo kratko vrijeme, i to u slučaju nesposobnosti za rad kroz jednu godinu, u slučaju besposlice kroz šest mjeseci računajući od razrešenja ženidbe. Spomenute odredbe o imovinsko-pravnim učincima ženidbe i o dužnosti izdržavanja vrijede i za drugove faktične ženidbe. Time je sankcionirano dotadanje stanje judikature i uklonjena nesigurnost naprama pukom ljubavnom odnosu. Faktična ženidba predleži prema čl. 11. i 12. zakona ako se dva lica različitog spola međusobno priznaju za muža i ženu, dotično ako njihova ženidbena zajednica odgovara trima kumulativno postavljenim označenim pretpostavkama, i to: *a*) zajedničko vođenje kućanstva, *b*) zajedničko življenje i *c*) priznanje drugog dijela takve zajednice naprama trećim licima.

Ženidba se razrešuje: *a*) smrću (sudbenim proglašenjem smrti) jednoga ženidbenoga druga, *b*) za vrijeme života ženidbenih drugova na osnovi međusobnog sporazuma, dotično na želju jednoga ženidbenog druga, a da za to ne treba postojati nikakav poseban razlog ni krivica drugoga ženidbenog druga.

Zanimive podatke o stanju obiteljskog života u Rusiji iznesao je Žuhina, koji napose ističe, kako su boljševičko-sovjetske pravne norme o regulaciji ženidbenoga i obiteljskog prava (koje su po sebi pune protivurječja i socijalne nelogičnosti) konačno dovele do borbe društva i javnosti protiv vladajućeg sistema. Kolektivističke tendencije sovjetskog sistema suprotne su po svom biću ispravnom kolektivizmu, jer konsekventno razaraju i podgrizaju obitelj, a time podjedno i podlogu svakoga kolektivističkog sistema. Zbog toga smatra W. Jerusalem, da je osnovno načelo sovjetske države zapravo pretežno individualističko, jer je osnovano na sovjetima (lokalnim sovjetima), koji predstavljaju individualističku formu organizacije, po kojoj se udružuju individualističke ličnosti na zajedničko djelovanje za postignuće individualističkih svrha, dok je kolektivističan ostao samo privredni princip. Osim toga stvorena je puka mehanička zajednica na osnovi načela fizičke sile, a težilo se za tim, da se stvori nova bolja organička zajednica na tabuli rasi uništenjem ženidbenoga i obiteljskog života. No upravo u tome nije uspio sovjetizam, jer je svojom ideologi-

jom provocirao otpor društva, koji je prvobitno bio potajan i instinktivan, a kasnije glasan i javan. Javno mišljenje, koje se pojavljuje u dnevnim novinama, traži remedure, a borba za zdravu obitelj i uređene ženidbene odnose dnevno je sve jača tako, da se može već danas kazati, da se i u tom pitanju sovjetski sistem postepeno vraća na razumnu prirodnu i socijalnu (a ne teoretsku i apriornu) organizaciju ženidbe i obitelji. Sovjetsko ženidbeno pravo pruža maksimum slobode ženidbenim drugovima u pogledu uređenja ženidbenih odnosa, a obvezuje ih jedino na skrb za slabije članove obitelji, ali upravo te njegove odredbe smetaju interesima društva, jer osnivanje i razrešivanje ženidbenih zajednica nije vezano uz velike formalnosti, a to dovodi do labilnosti tih odnosa, dok raspuštene žene i napuštena djeca bez hranitelja i uređenoga obiteljskog života padaju na teret društva.

U javnosti se postavlja zahtjev za stabilizacijom ženidbenih i obiteljskih odnosa i stvaranje čvrstih obitelji, jer jedino ove predstavljaju čvrstu podlogu za zdrav odgoj djece. Prigodom rasprave o novom sovjetskom ustavu, koji je prihvaćen na kongresu sovjeta od 5. XII. 1936. istaknuo je Staljin između ostaloga, da sovjetske republike moraju biti velike i jake obzirom na svoju populaciju, jer samo tako mogu očuvati svoju nezavisnost. No ta ideja rukovodila je sovjetski sistem već i prije toga, što se pokazuje naročito u zakonu od 1. III. 1935., kojim je određeno, da kod registriranja razrešenja ženidbenog odnosa moraju prisustvovati obje stranke, da se na taj način omogući zaštita obostranih interesa. Od toga vremena primjenjuju se i na taj slučaj odredbe čl. 89. kaznenog zakona, kojima se kažnjavaju djela, koja sprečavaju registraciju ženidbenih odnosa. No pošto ta odredba ne pogađa lica, koja sklapaju mnogobrojne ženidbe jednu za drugom u kratkom vremenskom razmaku, ali svaki put redovito prijavljuju razrešenje ženidbe radi registracije, zbog toga usvojilo je vrhovno sudište takvu interpretaciju odredbe čl. 153. kaz. zakona, prema kojoj pod kazne potpadaju i lica, koja sklapaju kratkotrajne ženidbe oštećujući time interese druge stranke iz ženidbenog odnosa kao i djece, koja iz takvih mnogobrojnih spolnih odnosa nastaju.

Pošto je boljševizam postavio za svoje načelo potpunu ravnopravnost muža i žene, nastojao je od početka odijeliti (istrgnuti) ženu od domaćeg ognjišta i domate je ugurati u određeno zvanje izvan obiteljskog doma. To je olakšavala okolnost, da su radi ogromne bijede i potpune eksproprijacije same žene bile prinuđene tražiti zaradu u radu izvan kuće. Pored toga zastupao je boljševizam u prvo vrijeme načelo oduzimanja djece iz obiteljskog kruga, jer je smatrao, da samo tim sredstvom može noviju generaciju otrgnuti od utjecaja starije, koja je bila zadojena antikomunističkim duhom. To je školski primjer, kako se država brani od ogromnog utjecaja, koji obitelj kao čuvarica tradicije vrši prema svojoj djeci. Sovjetizam smatrao je potrebnim, da djecu predobije posve u svoju vlast i pod svoj odgoj, pa je u tu svrhu osnivao dječje organizacije „vučića" i „listopadske djece", „crvenih pionira" i sl. sve do „saveza komunističke omladine."

Posljednja ataka protiv obitelji i ženidbe provedena je u radikalnoj eri boljševizma, koji je svoju svrhu nastojao postići na različite načine.

U prvom redu nastojali su likvidirati domaćicu te je uvući u privredni proizvodni proces. Nadalje trebalo je da kao sredstvo za uništenje obitelji posluži i neprekidna radna sedmica, koja je svakom članu obitelji određivala drugi slobodni dan u sedmici tako, da je muž bio slobodan na dan, na koji je žena bila zaposlena, i obrnuto. Zatim su namjeravali posve ukinuti sve pojedinačne obiteljske privrede i uvesti komune kao nove kuće sa zajedničkim kuhinjama i zajedničkim blagovaonama. Konačno nastojali su nove životne forme u ženidbi i obitelji uvesti i na selo pomoću kolektivizacije poljodjelstva, uništiti seljačke domove i pogodovati razrešenju ženidaba, iako je sve to u tradicionalnom i strogo religioznom nepismenom ruskom selu bilo mužiku posve strano.

Razumljivo je, da je takvo radikaliziranje moralo dovesti do oštrih sukoba između mlađe i starije generacije, jer je državna vlast nastojala svim pomenutim sredstvima slomiti upliv obitelji naprama novoj generaciji te je posve podvrgnuti pod svoj diktat. To je dovelo do toga, da se smatralo politički nepouzdanim lice, koje je potjecalo iz „građanskog svijeta" ili iz čestite obitelji. Zato su se u tom vremenu mogli češće susresti oglasi u novinama, u kojima se djeca javno odriču svojih otaca zbog njihova „građanskog" podrijetla!...

Labilnost ženidbenih odnosa i jednostavan (privatan, samovoljan) raspust ženidbenih zajednica uzrokovali su vrlo nepovoljne društvene posljedice, koje su se očitovale (i očituju se) u opadanju broja porođaja i nenormalno velikom broju pometnuća. Novinstvo (i to službeno i poluslužbeno) i društvo traže energičnu borbu protiv te asocijalne pojave. Prema publiciranim statističkim podacima ustanovljena su u godini 1935. u gradovima 573.593 porođaja na 374.935 abortusa, a u selima na 249.979 porođaja 324.196 abortusa, dok je u samoj Moskvi situacija još ozbiljnija, jer je na 70.000 porođaja otpalo 155.000 abortusa. Javno mišljenje ne zadovoljava se zato dosadanjim zakonskim mjerama, koje između ostaloga kažnjavaju tajni abortus izvršen po „vještim ženama", a dozvoljavaju abortus izvršen prema liječničkoj indikaciji i po liječniku, pa traži da se uklone razlozi tim mnogobrojnim abortusima. Iz prikaza o sudskim procesima, koji se provode zbog abortusa, a raspravljaju se u javnosti, izlazi, da se žene služe abortusom, jer ne će da rađaju djecu bez oca, pošto se ženidbe ne sklapaju za život, nego osnivaju spolne zajednice za kraće vrijeme, a mogiu se prekinuti po volji. Pored toga vrše mlade žene abortus, jer bi im djeca mogla smetati kod učenja, rada ili sporta i zabave. No najveći broj abortusa otpada na žene, koje su napuštene od svojih muževa tako, da se u sovjetskoj javnosti pitanje razrešenja ženidbenog odnosa najuže povezuje s problemom materinstva, kao što je to i posve naravno. Dok se u početku osnivanja sovjetske države naglašavalo, da obitelj predstavlja elemenat (stanicu) malograđanskog (buržoaskog) društva, i da svaki sovjetski građanin treba da polazi za svojim pozivom bez obzira na ženidbenu i obiteljsku zajednicu, pojavljuju se u najnovije

vrijeme u novinstvu i društvu sve jače suprotna shvaćanja, koja zabacuju svaki surovi egoizam i zahtijevaju, da žene postanu opet dobre društvene radnice, ali i valjane majke. Sama sovjetska vlada i zakonodavstvo načelno ne žele se izravno miješati u ženidbene i obiteljske odnose, ali se ipak nijesu mogli oteti promijenjenom držanju javnog mišljenja, pa su postepeno pooštravali pravne norme, koje reguliraju ta pitanja, jer je statistika abortusa, koju vode bolnice, — a koja prema tome ne obuhvaća sve potajne abortuse uopće, — jasno pokazala, da se razlozi mnogobrojnih abortusa ne smiju tražiti u nepovoljnim materijalnim prilikama, koliko (i to prvenstveno) u nestabilnosti ženidbenih i obiteljskih odnosa.

Sovjetsko zakonodavstvo s jedne strane ne pozna razlike između zakonite i nezakonite djece i statuira obvezu roditelja na izdržavanje (skrb) djece bez obzira na odnos (roditelja), u kojemu su ona rođena, tako, da izjednačuje prava djece rođene u ženidbi s pravima djece, koja su rođena u slučajnoj spolnoj vezi. No s druge strane ne predleži mogućnost, da se ta zakonska obaveza realizira, jer se ona u praktičnom životu lako i često izigrava. To potvrđuje ogroman broj „besprizornih[23]) i nerazmjeran broj tužba za alimentaciju, koje zadaju sovjetskim sudovima golem posao. Samo u godini 1933. prešlo je kroz sudove sovjetske države SSSR (ne računajući ovamo autonomne republike) 144.000, a u godini 1934. dapače oko 200.000 sporova radi neispunjenih obveza na izdržavanje. Te brojke upućuju na stotine tisuća djece, koja prema broju predanih tužba za alimentaciju ne primaju od svojih otaca potrebno životno uzdržavanje, kako je to službeno konstatirano (sovjetski povjerenik za pravosuđe Krilenko). A koliko takvih slučajeva nije došlo pred sudove ?... Zbog toga je kasnijim zakonom (1934.) povišena kazna zatvora do jedne godine onim licima, koja izbjegavaju plaćanje alimentacije. Pošto se u praksi događa, da muž prebaci teret izdržavanja djeteta na majku, odnosno da oba roditelja prepuste dijete ulici i svojoj sudbini, određene su stroge kazne za takve čine roditelja.

Postepeno provodi boljševizam ipak j a č u z a š t i t u ž e n i d b e i o b i t e l j i, i to kako u svom zakonodavstvu tako i u upravi. Sovjetske oblasti sada nerado gledaju na razrešenja ženidaba, iako ih prvenstveno ne sprečavaju. No za krajnje bezrazložne forme razrešenja ženidaba po istom licu predviđene su teške kazne. Zakoni o ženidbenoj vezi počinju se rigorozno tumačiti i provoditi, a čitav niz zajedničkoga spolnog života (konkubinata) smatra se sličnim silovanju te se kažnjava drakonskim kaznama. Posebnim propisima zabranjuje se spolni zajednički život između muškaraca kao pretpostavljenih i njihova ženskoga podređenog pomoćnog osoblja, izuzevši da je takav život izričito deklariran kao ženidba[24]).

K r i z a p r o g r a m a L e n j i n a iz godine 1919. završena je zakonom o abortusima od 27. VI. 1936., kojim je pooštren dotadanji

[23]) S. Poglajen: Zapuštena djeca posljedica boljševičkog braka (Život, Zagreb. Godina XII. — 1931., broj 3.).

[24]) Ing. Nikolaus Basseches: Rückkehr zur Familie in Sowjetrussland. Wien. 1934.

zakon o razrešenju ženidbe i povećana alimentacijska pristojba. No javnost i društvo nije ni time zadovoljeno, a naročito se zahtijeva suzbijanje literature, koja ponizava i profanira materinstvo i upropašćuje obitelj, i traži se donošenje zakonskih propisa o zaštiti žena i materinstva kao njihove socijalne funkcije. Ta tendencija pokazuje, da reformiranje prvobitnih sovjetskih ideja i smjernica još nije dovršeno, ali podjedno pokazuje i postepeno odstupanje od svojevremenih načelnih posve materijalističkih ideologija, kojima se suprotstavio život kao i interesi naroda i države.

Moguće je već sad dozvoljen zaključak, da je obitelj pobijedila komunizam i materijalističko shvaćanje obiteljskog života isto onako, kao što je seljaštvo pobijedilo načelo komunizma o ukidanju privatnog vlasništva. Taj razvitak pokazuje, da u sovjetskoj državi ponovno postoji obitelj i da se sve više učvršćuje i da prema tome n i j e u s p j e l o u n i š t i t i o b i t e l j u i n t e r e s u k o l e k t i v a. Obitelj je već dosad pobjedonosno prevladala borbu s boljševičko-komunističkom revolucijom.

Opravdana je tvrdnja komunizma, da se privredni život ne smije prepustiti slobodnoj igri interesenata, kako je to naučavao privredni liberalizam. Dobra je i misao, da se privreda mora urediti i voditi prema određenom planu i da se mora proizvodnja i potrošnja izvesti iz sadanjeg kaosa. No to nijesu originalne ideje komunizma, a davno prije pokušaja njegove praktične primjene u sovjetskoj državi istaknute su naročito u naučavanju rimokatoličke crkve. Danas nitko više ne sumnja o tome, da ne treba skrupulozno čuvati apsolutnu privrednu slobodu pojedinca, koja i tako predstavlja u većini modernih država samo fiktivno pravo, jer ona kod sadanjeg stanja čovječanstva nužno dovodi do socijalnih nepravednosti i podložnosti čitavih skupina radnog naroda. Danas ne sumnja više nitko ni o tome, da ljudsko društvo mora predstavljati društvo radnih ljudi, ali načelo, koje su praktični komunisti ispisali na tvornicama u sovjetskoj državi i uzakonili u čl. 12. državnoga sovjetskog ustava od 5. XII. 1936.[25]), a prema kojemu „Tko ne radi, ne treba ni da jede", nije novo, jer istu misao prvi je izrekao sv. Pavao. Istina je i to, da treba zabaciti svaku eksploataciju čovjeka po čovjeku i društva (društvenog razreda, sloja) po društvu i da se vlast, koju je čovjek postignuo nad prirodnim silama, ne smije pretvoriti u sredstvo za zarobljenje čovjeka po čovjeku. No sve te i mnoge druge važne istine naučava kršćanstvo, koje zabacuje klasno društvo, u kojemu se razvijaju ubitačne socijalne borbe, a preporučuje pozitivnu evoluciju izgradnje društva na načelu socijalne pravde.

Politika treba da u prvom redu unaprijedi realne privredne potrebe. To je i stožerno pitanje formalne demokracije. Kršćanstvo suzbija i pretjerani nacionalni egoizam, koji vodi izolaciji i ratu. Ideal predstavlja međunarodna organizacija, u kojoj su pojedini narodi članovi jednog ljudskog društva, u kojemu surađuju u plemenitoj utakmici, te se među-

[25]) Gaspare Ambrosini: La nuova costituzione sovietica. Col testo della costituzione tradotto dal russo dal dott. Corrado Perris. Palermo. 1937. str. 59.

sobno nadopunjuju (oplođuju), i u težnji postignuća općeg blagostanja. Težište postavljeno je na duhovnost. No pošto je osnovno načelo komunizma postavljeno na materijalizam, a zabacuje duhovno počelo u čovjeku i na njegovo mjesto postavlja mehanički materijalizirani kolektiv, utopio je on pojedinca u društvu tako, da postoji još samo kao funkcija (brojka), jer mu je oduzeto pravo osobne slobode. Vara se svatko, tko smatra, da će iz gaženja prirode i dostojanstva čovjeka nastati neslućena sreća u ljudskom društvu. To vrijedi i za komunističko shvaćanje obitelji.

DR EDO LOVRIĆ, PROF. I REKTOR SVEUČILIŠTA

ŽENIDBA[1] U SUVREMENOM ZAKONODAVSTVU

1. Navodi se, da je već davno prije Krista znameniti grčki filozof Aristotel 384—322. pr. Kr.) rekao: „ἄνθρωπός ἐστι ζῷον πολιτικόν.“ što se može označiti time, da čovjek pojedinac već po prirodnom nagonu prianja uz druga bića svoje vrste, s kojima se udružuje u svrhu lakšega zadovoljenja svojim potrebama. No po prirodi su sve vrsti živih bića, pa tako i ljudski rod, razlučene u dva spola — muški i ženski. S ovoga gledišta čovjek pojedinac, promatran sam za sebe, izgleda kao nepotpuno biće.

[1]) Stari hrvatski pisci su upotrebljavali riječ „Ženidba", kao na pr. Anton Kadcich: Theologia moralis seu Manuductor Illyricus ad cognitionem Sacri Ordinis, alias Bogoslovje dilloredno oliti Rukovod Slovinski na poznavanje Sv. Reda; Bononiae (u Bolonji) 1729., gdje se na str. 389—553. govori „Varh Sakramenta od Ženidbe"; — Angelo della Costa: Zakon Czarkowni, složen i upravglien za naučenie i prosvitgljenie redovnikov harvaskoga naroda, Mneczi 1778., gdje se u knjizi I. str. 147—174. govori „Od ženidbe".

Vladimir Mažuranić: Prinosi za hrvatski pravno-povjesni Rječnik, Zagreb 1908.—1922. ni ne navodi na odgovarajućem mjestu (str. 82) riječ „brak".

I kasniji hrvatski pisci su upotrebljavali riječ „ženidba", kao na pr. Liebald-Ljubojević, Katoličko ženitbeno pravo, 2. izdanje, Osijek 1878.; Jagatić, Prijevod Weberova katekizma katoličkoga ženidbenoga prava, Sarajevo, 1886.; dr Ferdinand Belaj: Katoličko crkveno pravo, svezak II. od god. 1893.; dr Milan Novak u prijevodu Gross-Schuellerova učbenika prava katoličke Crkve, pa i ja sam u svim svojim radnjama.

U svim našim dosadašnjim zakonima i propisima, koji rade o ženidbi, dolazi samo i isključivo izraz „ženidba" (ženitba), kao na pr. u Opć. austr. građ. zakoniku I. dio, 2. poglavlje, koje radi „O pravu ženidbenom"; 28. poglavlje ugovorima ženidbenim; u cesarskom patentu od 8. listopada 1856. i u njegovim prilozima: „Zakonu za ženidbe katolika" i „Naputka za duhovne sudove glede stvari ženidbenih; u zakonu od 17. siječnja 1906. o vjeroispovijednim odnosima.

S obzirom na sve, što sam ovdje naveo, nema razloga, da napustimo od davnine kod nas ukorijenjenu hrvatsku riječ „ženidba" i zamijenimo je riječju „brak", koju riječ upotrebljavaju pod utjecajem s istočne strane naše države i gdjekoji naši noviji pisci, gdjekoji pak i nedosljedno t. j. ispremiješano jednu i drugu riječ (n. pr. vidi prijevod papina encikličnoga pisma, navedenoga u opasci 4.).

Zato po samom prirodnom nagonu traži, da se upotpuni s drugim bićem svoje vrste drugoga spola. Time dva ljudska bića različitoga spola zajednički čine savršenije jedinstvo, u kojem mogu da oživotvoruju također prirodom im usađenu težnju, da raspložđivanjem uzdržavaju svoj rod. To prirodno udruživanje i upotpunjavanje dvaju ljudskih bića različitoga spola treba da se vrši na način, koji čovjeku kao umnomu biću dolikuje, što se može postizavati jedino urednim, trajnim i isključivim vezom dvaju ljudskih bića različitoga spola, zvanim ženidba.

Iz toga se vidi, da je ženidba uredba prirodnoga — božanskoga — poretka na zemlji i da je ona prema tomu zajednčka uredba cijeloga čovječanstva — da je ona tako stara kao i sam ljudski rod. No ne samo ona kao takva, nego i njezin sadržaj i njezine svrhe određene su prirodnim poretkom. Zato dva ljudska bića različitoga spola, stupajući u ženidbeni odnos, ne mogu svojom voljom i moći ništa promijeniti na prirodnom sadržaju ženidbe ni na njezinim prirodnim svrhama. Prirodni je pak sadržaj ženidbe posvemašnja duševna i tjelesna zajednica muža i žene. Njezine su prirodne — objektivne — svrhe, i to: prvenstvena uzdržavanje ili raspložđivanje roda ljudskoga (propagatio generis humani) t. j. rađanje i odgajanje djece (can. 1013.[2]): procreatio atque educatio prolis), ili drugim riječima osnutak obitelji; zatim međusobna pomoć ženidbenih drugova (mutuum adiutorium), te udovoljavanje prirodnim spolnim prohtjevima (remeditum concupiscentiae). Ovu posljednju prirodnu svrhu ženidbe označuju ženidbeni patenti cara i kralja Josipa II. (1780.—1790.) najbitnijom dužnošću ženidbe[3]), jer se baš vršenjem te dužnosti postizava prvenstvena prirodna svrha ženidbe, naime rađanje, a potom i odgajanje djece. Zato posve prirodno mora da i sadržaj ženidbe obuhvaća i pravo jednoga ženidbenoga druga na tijelo drugoga u svrhu spolnoga prilega (copula carnalis), a tako i uzajamnu dužnost obaju ženidbenih drugova su djelovati u obavljanju ženidbene dužnosti (debitum coniugale — can. 1.1.11).

Osim navedenih prirodnih — objektivnih — svrha ženidbe može pojedinac, stupajući u ženidbu, imati i svojih posebnih subjektivnih svrha. Tako može n. pr. jedan ili drugi vjerenik pri tome ići za postignućem odličnijega položaja u ljudskom društvu, za postignućem plemstva, bogatstva. Ali ove subjektivne svrhe pojedinaca pri sklapanju ženidbe ne smiju nimalo dirati u njezinu prirodnu bitnost.

Budući da se udovoljavanjem prirodnom spolnomu nagonu, kako sam istaknuo, osniva obitelj, to po samom prirodnom — božanskom —

[2]) Na ovaj način su citirani kanoni crkvenoga zakonika — Codex-a iuris canonici.

[3]) § 37. ženidbenoga patenta od god. 1783. za zapadni dio bivše habzburške monarhije, § 42. ženid. patenta od god. 1786. za istočni dio (uključivo Hrvatsku i Slavoniju) iste monarhije: Die eheliche Beiwohnung ist die wesentlichste Pflicht des Ehestandes" („Copula est maxime essentialis matrimoni obligatio"). — c. 3. C. XXXII. qu. 2.: ...ut etiam praeter casum procreandi, sibi misceantur". — O navedenim ženidbenim patentima govorit ću kasnije.

poretku nastaje u ženidbi ne samo odnos između muža i žene, nego i odnos između njih kao roditelja i djece njihove. Da uzmogne ženidba valjano i potpuno odgovarati tim odnosima, mora ona već po samom prirodnom poretku da bude jedinstvena (monogamična), t. j. da u isto vrijeme postoji samo između jednoga muškarca i jedne ženske; zatim da bude nerazrešiva, t. j. da postoji do smrti jednoga od obaju ženidbenih drugova. Samo u takvoj ženidbi mogu da pravilno djeluju svi oni čimbenici, koji su postavljeni u ljudsku prirodu, na dobrobit samih ženidbenih drugova i njihove djece pa onda i na dobrobit širokih zajednica ljudi. — Jedinstvenosti (monogamičnosti) stoji nasuprot poligamija, t. j. kada muž u isto vrijeme ima više žena (polygynia — mnogoženstvo), odnosno kada žena imade u isto vrijeme više muževa (polyandria — mnogomuštvo). I mnogoženstvo i mnogomuštvo poremećuje redovit i pravilan život u ženidbi odnosno obitelji, pa je stoga i jedno i drugo već i s prirodnoga gledišta zabacivo.

2. Dosada smo promatrali ženidbu s prirodnoga gledišta. Ali ona se može promatrati i s drugih gledišta, naročito sa gledišta ćudorednoga (etičkoga) i vjerskoga, pa i pravnoga s obzirom na njezin postanak i postojanje kao i s obzirom na odnose, koji u njoj nastaju između supruga i između njih kao roditelja i njihove djece, premda se njezin prirodni sadržaj ne da u svemu podvrći prisilnim odredbama prava.

3. Budući da je ženidba u glavnome uređena prirodnim — božanskim — poretkom, nalazi se u njoj već po samoj prirodi nešto sveto. To je naglasio papa Leon XIII. (1878.—1903.) u svojoj važnoj enciklici „Arcanum divinae sapientiae" od 10. veljače 1880., koju je sadašnji papa Pijo XI. (od 1922. godine ovamo) svojom enciklikom „Casti connubii"[4]) od 31. prosinca 1930. u cijelosti usvojio, samo što je neke stvari s obzirom na vladajuće prilike i potrebe opširnije razložio. Leon XIII. je istaknuo, kako su i pretkršćanski narodi, jedni više drugi manje, prema svojemu vjerskom i ćudorednom stanju nazrijevali u ženidbi neki vjerski značaj, pa su stupajući u ženidbeni odnos vršili različite vjerske obrede i svečanosti, što čine i današnji nekršćanski narodi, kao na pr. Židovi, Muhamedanci pa i drugi.

4. S obzirom na istaknute momente u ženidbi po prirodnom poretku definirao je i rimski pravnik Modestinus ženidbu ovako: „Nuptiae sunt coniunctio maris et feminae et consortium omnis vitae, divini et humani iuris communicatio"[5]), a to znači: „Ženidba je sjedinjenje muškarca i ženske i zajednica svega života, zajedništvo božanskoga i ljudskoga prava." I po toj definiciji rimskoga prava, po kojoj je ženidba trajni odnos ženidbenih drugova (matrimonium in facto esse), ženidba je jedinstvena,[6]) jer je ona sjedinjenje jednoga muškarca i jedne žen-

[4]) Encikličko pismo pape Pija XI. o kršćanskom braku. Prijevod „Vrhbosne", Sarajevo 1931.

[5]) l. 1. Dig. de ritu nupt. XXIII. 2., § 1. Inst. de patr. potest. I. 9.

[6]) l. 2. Cod. de incest. et nuptiis V. 5.: „Neminem, qui sub ditione Romani sit nominis, binas uxores habere posse... quum et in edicto praetoris huiusmogi viri infama notati sunt". — Nov. XVIII. c. 5., Nov. LXXXIX. c. q12. § 5.

ske; zatim trajna, odnosno doživotna,[7]) jer je zajednica svega života; te napokon ona imade i neki sveti značaj, jer je zajedništvo ne samo ljudskoga, nego i božanskoga prava. Riječima „divini iuris communicatio" (zajedništvo božanskoga prava) istaknuta je vjerska strana ženidbe, a riječima „humani iuris communicatio" (zajedništvo ljudskoga prava) njezina pravna strana.

5. Kršćanskom naukom nije na ženidbi, kakva je ona po prirodnom poretku, ništa promijenjeno, nego je samo na osobito jak način istaknuta njezina svetost time, da je Isukrst podigao ženidbu na dostojanstvo svete tajne, s a k r a m e n t a. Crkva je gotovo bila prihvatila[8]) i navedenu naravno-pravnu definiciju rimskoga prava o ženidbi, razumijevajući pod riječima „divini iuris communicatio" (zajedništvo božanskoga prava) sakramentalno obilježje ženidbe.

Po nauci k a t o l i č k e c r k v e drži se sakramentom ženidba kršćana uopće, a ne samo ženidba katolika (can. 1012.). Sakramentalnim obilježjem ženidbe još su jače utvrđene njezine prirodne vlastitosti: jedinstvenost i n e r a z r e š i v o s t (can. 1013. § 2.). Ali u pogledu nerazrešivosti pravovaljane ženidbe čini katolička Crkva razliku između pravovaljane ženidbe neizvršene (matrimonium ratum, sed non consummatum) t. j. one, kod koje spolni prileg još nije obavljen, i pravovaljane ženidbe izvršene (matrimonium ratum et consummatum) t. j. one, kod koje je spolni prilog već obavljen, (can. 1015 § 1), pa drži, samo ovu potonju apsolutno nerazrešivom za života obaju supruga (can. 1118.), dok onu prvu drži razrješivom ipso iure položenjem svečanih zavjeta redovničkih po jednom ili objema supruzima, a tako i oprostom, što ga iz opravdanoga razloga podijeli Apostolska Stolica (dispensatio a matrimonio rato sed non consummato) na molbu obaju ili samo jednoga supruga, pa i proti volji drugoga supruga (can. 1119).

Ali s obzirom na ono, što sam rekao o ženidbi s gledišta prirodnoga poretka, drži katolička Crkva pravim i valjanim, pa gotovo i nerazrešivim ženidbama i ženidbe nekršćana, ako su one u skladu s naravnim i božanskim pravom, makar inače nisu u suglasju s ljudskim crkvenim pravom (ius ecclesiasticum humanum), jer ovomu nekršćani nisu podvrženi. No ženidbe nekršćana, makar bile i izvršene, mogu se u smislu t. zv. Pavlove povlastice u korist vjere ipak razriješiti u slučaju, ako jedan ženidbeni drug primi sv. krst, a drugi nekršteni ne će da s njim dalje u miru živi, ni nakon upravljenoga na nj upita, da li će se obratiti i primiti sv. krst, ili barem da li će s obraćenim i krštenim ženidbenim drugom zajedno mirno stanovati bez pogrđivanja Stvoritelja. Krštena

[7]) U najstarije doba nije bilo kod Rimljana poznato razrješenje ženidne, a ženidba, koju su još i u kasnije vrijeme sklapali stanoviti rimski svećenici (Flamines Diales) na posebni, osobito svečani način (per confarreationem), je bila upravo nerazrešiva. M a r i a n n e W e b e r, str. 161, 163.; V a l e r i u s M a x i m u s: Factorum et dicterum memorabilium libri novem, lib. II. cap. 1. § 3.

[8]) c. 1. C. XXVII. qu. 2.; c. 11. de praesumptionibus II. 23. „...quum matrimonium sit maris et feminae coniunctio individuam vitae consuetudinem retinens."

stranka ima onda pravo, da sklopi novu ženidbu s osobom katoličkom, ako ona sama nije poslije krštenja dala nekrštenoj stranci opravdan razlog, da se s njom raziđe. Prijašnja, u nevjerstvu sklopljena ženidba smatra se razriješenom, kada krštena stranka valjano sklopi novu ženidbu (can. 1120-1127.)

P r a v o s l a v n a c r k v a također naučava, da je ženidba, kako je ona u bitnosti po prirodi uređena, u kršćanstvu dobila sakramentalno obilježje. No unatoč toga, što načelno priznaje njezinu n e r a z r e š i v o s t, dopušta njezino razrješenje za života supruga iz takvih razloga, koji da kao neka moralna smrt nadjačavaju ideju nerazrešivosti ženidbe, — dakle u onim slučajevima, u kojima da ženidba zapravo više ne postoji.

Nasuprot tomu p r a v o k a t o l i č k e C r k v e poznaje u ovakvim slučajevima r a s t a v u o d s t o l a, p o s t e l j e i s t a n o v a n j a (can. 1128—1132.), kod koje se dokida faktična zajednica života, ali ženidbeni vez i dalje pravno postoji tako, da nijedan od rastavljenih supruga ne može sklopiti novu valjanu ženidbu za života drugoga supruga. Ova rastava može biti doživotna (can. 1128—1130.) i vremenita (can. 1131.) Za doživotnu rastavu je razlog kvalificirani preljub, t. j. spolni prileg jednoga supruga s osobom drugoga spola izvan njegove ženidbe, a suprug, koji hoće rastavu, je ponajprije nevin, — on naime sam nije počinio preljuba, jer bi se u tom slučaju njegov preljub i preljub drugoga supruga na neki način kompenzirao; zatim nije na preljub drugoga supruga privolio niti mu za nj dao povoda, na pr. bezrazložnom uskratom ženidbene dužnosti, — te napokon nije mu oprostio ni izrijekom ni muče. Ovaj mučki oprost sastoji se u tome, da je nevini suprug, saznavši za preljub drugoga supruga, i dalje s ovim svojevoljno općio poput muža odnosno žene, ili da ga unutar šest mjeseci od saznanja preljuba nije ostavio, dotično nije podnio propisnu tužbu na rastavu. — Osim toga doživotna rastava izvršene ženidbe nastupa, ako dozvolom Sv. Stolice jedan suprug uz privolu drugoga ili obojica sporazumno polože svečane redovničke zavjete ili ako muž uz privolu žene primi viši red (počamši od subđakonata).

Što se tiče e v a n g e l i č k e c r k v e, navode se Lutherove riječi: „Es kann niemand leugnen, dass die Ehe ein äusserlich, weltlich Ding ist, wie Kleider und Speise, Haus und Hof, weltlicher Obrigkeit unterworfen", što znači: „Nitko ne može nijekati, da je ženidba izvanjska, svjetovna stvar, kao odijela i jelo, kuća i dvorište, svjetovnoj vlasti podvržena". Prema tomu zabacio je Luther kao i svi ostali reformatori, sakramentalno obilježje ženidbe i prepustio je posvema svjetovnoj vlasti, ali je unatoč toga u evangeličkoj crkvi priznata svetost ženidbe s obzirom na njezino prirodno uređenje.

6. Do ženidbe se dolazi na taj način, da dvije sposobne osobe različitog spola suglasno na zakoniti način očituju svoju p r i v o l u na nju, što ima izgled općenitoga oblika, kojim se pravni odnosi suglasnom voljom stranaka osnivaju, naime oblik ugovora, nazvanoga po njegovu sadržaju ženidbenim ugovorom (can. 1012.: contractus matrimonialis). Ali ovaj ženidbeni ugovor nije običan građansko-pravni ugovor, nego neka osobita vrsta ugovora, što ga je papa Pijo VI. (1775.—1799.) u svojem listu od 11. srpnja 1789., upravljenom na biskupa u Egeru,

nazvao „contractus naturalis" — naravni ugovor. Ovaj se ženidbeni ugovor razlikuje od građansko-pravnih ugovora time: što se može sklopiti samo između dvije osobe; što te dvije osobe moraju biti različitoga spola; što mu je sadržaj određen po samoj prirodi i što mu je prema tomu sadržaj uvijek isti i neovisan o volji stranaka; što su mu predmet same stranke, koje se međusobno u ženidbu predavaju i primaju; što supruzi ne mogu svoja prava i dužnosti, koje proizlaze iz ženidbenoga ugovora, prenositi na druge osobe, niti se mogu u tom obziru dati po drugim osobama zastupati; što je prestanak ženidbenoga ugovora neovisan o volji supruga, premda može nastati samo slobodnom voljom ugovarača.

7. Budući da je po učenju katoličke Crkve kršćanska ženidba sakramenat, budući da nadalje i kršćanska ženidba nastaje ženidbenim ugovorom, slijedi, da tim ugovorom nastaje i sam sakramenat ženidbe. Prema tomu su ženidbeni ugovor i sakramenat ženidbe jedan od drugoga neodjeljivi tako, te je i sam ženidbeni ugovor sakramenat. Ako je dakle ženidbeni ugovor pravovaljan, nastupio je s njime odmah i sakramenat ženidbe (sacramentum sequitur naturam contractus). Zato novi zakonik katoličke Crkve (Codex iuris canonici) od god. 1917. kaže, da je Isukrst uzvisio ženidbeni ugovor na dostojanstvo sakramenta (can. 1012.), a to je neko definiranje ženidbe s obzirom na njezin postanak (matrimonium in fieri). Iz toga biva jasno, da je pravna strana ženidbe vrlo važna, jer je ona osnovica i za vjersku stranu njezinu.

8. Kod sakramenta ženidbe od velike je važnosti pitanje, tko je djelitelj toga sakramenta. Pošto ženidba nastaje na zakoniti način izjavljenim suglasnim očitovanjem stranaka, koje se međusobno u ženidbu davaju i primaju, slijedi, da su sami ugovarači djelitelji sakramenta ženidbe. To je stara katolička nauka, pa su za to prije tridentinskoga sabora (1545.—1563.), a i nakon toga sabora u t. zv. izvantridentinskom području, naime u onim krajevima, u kojima nije bila proglašena njegova odredba o načinu sklapanja ženidbe[9]), držale valjanima — dakle i sakramentima — potajne ženidbe (matrimonia clandestina) t. j. takve, koje su sklopljene očitovanjem privole stranaka bez nazočnosti crkvenoga službenika (svećenika), dakle bez svećeničkoga blagoslova.

Pravoslavna crkva nasuprot tomu drži svećenički blagoslov potrebnim za valjanost ženidbe, pa prema tomu i svećenika djeliteljem sakramenta ženidbe.[10])

9. Protiv nazora reformatora, da je ženidba svjetovna stvar, stalo se isticati, da bez svećeničkoga blagoslova nema sakramenat ženidbe vanjskoga znaka o svojoj svetosti, pa da je zato svećenik djelitelj sakramenta ženidbe. Začetnikom ove nauke drži se učeni Dominikanac Melchior Canus († 1560.). Pod utjecajem ove nauke stalo se dalje tvrditi, da je ženidba ugovor, koji postaje sakramentom, kad mu pridođe svećenički blagoslov, pa da prema tomu može na osnovu ženidbenoga ugovora postojati ženidba, a da ne bude ujedno i sakramenat. Tako se odijelio ženidbeni ugovor, koji kao svjetovna stvar ima da pripada svjetovnoj vlasti, od sakramenta ženidbe, koji kao duhovna stvar pripada crkvenoj vlasti. Prvi je ovo počeo naučavati Marcus Antonius de Dominis († 1627.), bivši Isusovac, zatim senjski biskup (1600—1602), pa splitski nadbiskup i konačno apostata.[11]) Najodlučniji zagovaratelj ovoga nazora bijaše Joannes Launoyus (Launoy † 1678.) a naučala ga je i škola naravnoga prava. Tako se utvrđivalo i širilo posebno svjetovno shvaćanje ženidbe, njezino podržavljenje (sekulariziranje), što je dovelo do ženidbe, koja pripada posvema državnoj vlasti, t. j. do građanske ženidbe te dosljedno tomu do dvostrukoga — crkvenoga i državnoga — ženidbenoga prava, dok je vrijedilo prije kroz mnogo vjekova crkveno ženidbeno pravo jednako za područje crkve i države. Sva su dosadašnja državna ženidbena prava priznavala jedinstvenost (monogamičnost) ženidbe, dok se glede njezine nerazrešivosti jedno više drugo manje odalečivalo od nauke i prava katoličke Crkve. Ali ipak nijedno državno ženidbeno pravo, do onoga u Sovjetskoj Rusiji, niti je išlo niti ide tako daleko, da bi prepustilo razrešavanje odnosno prestanak ženidbe samovolji supruga.

10. U običnom se životu crkvena i građanska ženidba razlikuje naprosto po vanjskom načinu (obliku, formi) sklapanja t. j. po tome, pred kojim se forumom ženidba sklapa. Ali po svojoj bitnosti je crkvena ženidba ona, koja je kao vjerska stvar uređena crkvenim pravom te potpada u svakom obziru jurisdikciji Crkve, dok je građanska ženidba ona, koja je neovisno od Crkve uređena državnim (građanskim) pravom, te je u svakom pogledu podvrgnuta jurisdikciji države. Prema tomu zakonodavstvo i svekoliku jurisdikciju vrši kod crkvene ženidbe Crkva, a kod građanske ženidbe država. Gdje država naprosto priznaje ženidbu, uređenu crkvenim propisima, vrijedi ona i za državno-pravno područje (pro foro civili) jednako kao i za crkveno pravno područje (pro foro ecclesiastico). Gdje pak država uredi ženidbu samostalno za svoje pravno područje, prepušta ona savjesti i volji državljana, da pri sklapanju ženidbe udovolje i zahtjevima crkve. Budući da državno ženidbeno pravo može biti više ili manje u skladu s crkvenim ženidbenim pravom, može taj sklad u konkretnim slučajevima dovoditi do valjane ženidbe i crkvene i građanske, što biva naročito u slučaju, ako državno zakonodavstvo prihvati crkveni način (oblik, formu) sklapanja ženidbe.

Poglavito s obzirom na vanjski način (oblik, formu) sklapanja ženidbe redovito se razlikuje građanska ženidba ovako: obvezatna (obligatorna) građanska ženidba, koja se mora da sklopi na način građanski, da joj država prizna valjanost i pravne posljedice za svoje područje; fakultativna građanska ženidba, kada država prepušta volji svojih državljana, da skla-

[9]) c. 1. Conc. Trid. sess. XXIV. de reform. matrimonii.

[10]) Poslanica pravoslavnih srpskih arhijereja mitropolije karlovačke iz sjednice sv. arhijerejskoga sinoda u Karlovcima od 17. (29.) rujna 1895: „...crkva priznaje samo onaj brak zakonitim brakom, koji je u crkvi sveštenim licem blagosloven...; ...Naša crkva zahtijeva od svojih vjernih, da brak njihov blagoslovi..." Bračni pravilnik srpske pravoslavne crkve od 27. svibnja (9. lipnja) 1933. § 36.: „Vjenčanje je izvršeno, kad sveštenik blagoslovi izjavljenu volju mladenaca..."; § 66.: „Vjenčanje se vrši po obredu propisanom u Trebniku".

[11]) Vrijedno je pročitati, što je o Markantunu De Dominisu napisao Bare Poparić u svojem djelu „Povijest senjskih Uskoka," Zagreb 1936., str. 93. i slijed.

paju ženidbu na način građanski ili crkveni, te joj priznaje valjanost i pravne posljedice za svoje područje jednako, sklopi li se na jedan ili drugi način; građanska ženidba za nuždu (Notzivilehe), kada država dopušta svojim državljanima sklopljenje ženidbe na građanski način samo izuzetno u slučaju, kada vjerenici ne mogu sklopiti ženidbu na crkveni način, jer im stoji na putu kakva crkvena ženidbena zapreka, koja ne poznaje državno ženidbeno pravo, ili kada nadležni dušobrižnik uskrati bilo s kojega razloga svoje sudjelovanje kod sklapanja ženidbe.

Radi kratkoće vremena ne mogu da potanje razlažem, kakvo je stanje u tom pogledu u pojedinim državama. Tek uzgredno i ukratko kažem, da je obvezatna građanska ženidba uvedena u Francuskoj god. 1782., u Italiji god. 1865., u Švicarskoj god. 1876., u Njemačkoj god. 1875., u Ugarskoj 1894. i t. d.

Zbog prijašnje političke pripadnosti Hrvatske i Slavonije bivšoj habzburškoj monarhiji za nas je važno, da je nauka o odjeljenju ženidbenoga ugovora od sakramenta ženidbe bila prihvaćena i u rečenoj monarhiji za cara i kralja Josipa II. (1780.—1790.). Ovaj je vladar stao vršiti zakonodavstvo o ženidbi kao „građanskom ugovoru". Najprije je izdao za austrijske nasljedne zemlje patenat od 30. kolovoza 1782., kojim je dokinuo pravnu vrijednost zaruka, kako su je one imale po crkvenom ženidbenom pravu. Nakon toga je izdao dva ženidbena patenta (Ehepatent): jedan 16. siječnja 1783. za austrijske nasljedne zemlje, a drugi 6. ožujka 1786. za Ugarsku s Erdeljem i Hrvatsku i Slavoniju. Tim je ženidbenim patentima Josip II. uveo za građansko-pravno područje (pro foro civili) u cijeloj svojoj državi građansko (državno) ženidbeno pravo, koje je stupilo na snagu mjesto crkvenoga ženidbenoga prava, koje je do tada vrijedilo jednako za Crkvu i državu. Vrhovna državna vlast je nastojala, da se poznavanje ženidbenoga patenta od god. 1786. u narodu raširi. U tu svrhu je bio poslan biskupima dovoljan broj primjeraka toga patenta u latinskom jeziku s nalogom, da ga župnici kao poznavaoci latinskoga i narodnoga jezika narodu iz katedre proglase i rastumače.[12]) Osim toga je biskupima bilo naloženo, da izbjegavaju poticanje sukoba glede ženidaba, koje su po ženidbenom patentu valjane ili nevaljane, pa da o tome poduče svoje župnike.[13])

Na osnovu nauke o odjeljenju ženidbenoga ugovora od sakramenta ženidbe bila je ženidba ženidbenim patentima Josipa II. uređena kao građanski ugovor i podvržena u svakom pogledu vlasti države.[14]) Prema

[12]) Kr. ug. namjesničko vijeće pod 2. siječnja 1787. br. 50617. i pod 17. travnja 1878. br. 50617.

[13]) Kr. ug. namjesničko vijeće pod 2. siječnja 1787., br. 16/1168.

[14]) To je posve suglasno izrečeno u § 1. ženidbenih patenata Josipa II. ovim riječima: „Die Ehe an sich selbst, als ein bürgerlicher Vertrag betrachtet wie aus diesem Vertrage (Kontrakt) herfliessenden und den Vertrag errichtenden, gegeneinander zustehenden bürgerlichen Gerechtsame und Verbindlichkeiten erhalten ihre Wesenheit, Kraft und Bestimmung ganz und allein von Unseren landesfürstlichen Gesetzen (u patentu od 1786.: von gegenwärtigen Verordnung). Die Entscheidung der hierüber entstehenden Streitigkeiten gehört also von Unsere landesfürstlivhen Gerichtstellen (u patentu od 1786.: vor Unsere Civilgerichtsstellen).

tomu je samo državna vlast mogla za svoje građansko-pravno područje opraštati od ženidbenih napovijedi,[15]) te zabrana i oprostivih zapreka, a tako vršiti i sudovanje u ženidbenim stvarima.[16]) Pri izdanju ovih ženidbenih patenata državna vlast se doduše osvrtala i na crkveno pravo, ali je u jednu ruku smanjila broj crkvenih ženidbenih zapreka, a u drugu ruku uvela takovih, kojih nije poznavalo crkveno pravo, dok je zarukama oduzela onu važnost, koju su imale po crkvenom pravu. U načelu je tim patentima bila priznata nerazrešivost ženidbe, jer je bilo određeno, da vjerenici ženidbenim ugovorom izjavljuju svoju volju, da će živjeti u nerazlučnoj zajednici, dapače je posebnim odredbom izrečeno, da je ženidbeni ugovor, sklopljen na način određen ženidbenim patentima, nerazrešiv.[17]) No ipak je bila priznata apsolutno nerazrešivom samo ženidba katolika, dok se je ženidba pripadnika drugih vjeroispovijesti mogla razriješiti iz razloga, koji su bili iscrpljivo navedeni,[18]) Po uzoru odredbe tridentinskoga sabora (1545.—1563.) o načinu (obliku, formi) sklapanja ženidbe bilo je određeno, da pripadnici svih vjeroispovijesti jednako imaju izjaviti uzajamnu privolu na ženidbu u nazočnosti nadležnoga dušobrižnika i dva svjedoka.[19]) Dušobrižnik je po ženidbenim patentima imao sudjelovati kod sklapanja ženidbe po nalogu državne vlasti bez obzira na to, da li je ženidba po crkvenom pravu valjana. Prema tomu smatrao se je dušobrižnik kod toga čina službenikom države.

Reforme Josipa II. kao neokrunjenoga kralja, izazvale su otpor u istočnim zemljama njegove države naročito u Ugarskoj. Zato je on otpisom od 20. siječnja 1790. odredio, da se sve u pogledu uprave i pravosuđa ima danom 1. svibnja 1790. povratiti u ono stanje, u kojem se je nalazilo u vrijeme nastupa njegove vladavine. Njegov brat i nasljednik Leopold II. (1790.-1792.) je malo iza stupanja na prijestolje otpisom od 20. travnja 1790. odredio, da se imade uspostaviti sudbenost katoličke i grčko-nesjedinjene crkve u ženidbenim stvarima njihovih pripadnika.[20]) Ovim odredbama nije dir-

[15]) Tako je n. pr. neki vjerenik 19. listopada 1787. molio podžupana zagrebačkoga oprost od svih triju napovijedi (županijski br. 4649/1787.); isto tako župnik u Brdovcu 20. studenoga 1787. za neke vjerenike, navodeći: „...quia nullum sanguinis nexum, vel aliud sive canonicum sive novella lege cautum impedimentum interesse mihi persuadeam."

[16]) Politički županijski sud u Križevcima je n. pr. proglasio po § 8. ženidb. patenta od 1786. nevaljanom ženidbu, što ju je sklopio neki malodobnik u Galiciji bez znanja i dozvole svoje nadležne oblasti u Križevcima. Križevačka županija je to pod 18. travnja 1789. priopćila zagrebačkoj županiji, jer se je dotični malodobnik bio nastanio u Stubici (zagrebačke županije br. 1610 — 1789.)

[17]) §§ 11, 12, 22. Josipovih ženidbenih patenata; § 36. odnosno 41. tih patenata: „Wenn der Vertrag der Ehe auf die bisher verordnete Art eingegangen worden ist, so soll derselbe unauflösslich sein..." („Contractus matrimonii modo hactenus ordinato ineundus, indissolubilis erit...").

[18]) §§ 49—55. dotično §§ 54—60. Josipovih ženidbenih patenata.

[19]) §§ 29. i 30. Josipovih ženidbenih patenata.

[20]) „...Quod sanctionem circa sponsalia et matrimonia concernit... quoad catholicos Latini et Graeci ritus, nec non quoad Graecos non unitos... iurisdictio concernentium fororum ecclesiasticorum iterum restabiliatur. — U savezu s time vidi zak. čl. XXXII.: 1790/91.

nuto u ženidbeno pravo, koje je bilo stvoreno u prvim godinama vladanja Josipa II. u Austriji, nego je ono bilo temeljem daljemu državnomu zakonodavstvu na polju ženidbenoga prava u austrijskom području bivše habzburške monarhije. Ne samo temeljna načela, nego cijelo ženidbeno zakonodavstvo Josipa II. prihvaćeno je po kasnijem državnom zakonodavstvu austrijskom uz neznatne i nebitne preinake. I ženidbeno pravo, sadržano u drugom poglavlju prvoga dijela (§§ 44—136.) općega austrijskoga građanskoga zakonika, proglašenoga patentom od 1. lipnja 1811. s pravnom krepošću od 1. siječnja 1812., za tadanje zemlje zapadne pole bivše habzburške monarhije, slaže se u svim bitnim točkama sa Jozefinskim ženidbenim pravom, dapače čuva — kako neki tvrde — Jozefinsko stanovište i ondje, gdje ga je praksa iza Josipa II. bila napustila.

To stanje na polju ženidbenoga prava je ostalo do konkordata od 18. kolovoza 1855., kojim je u članku X. bilo utanačeno, da će crkveni sudac i u ženidbenim stvarima uključivo i o zarukama suditi po zakonima Crkve, a imenito po naredbama tridentinskoga sabora, a samo građansko-pravne posljedice doznačivati svjetovnomu sudu. U izvedenju ovoga utanačenja izdan je patent od 8. listopada 1856. sa novim „zakonom za ženidbe katolika" zajedno s „naputkom za duhovne sudove u stvarima ženidbenim", što je stupilo u krepost u cijeloj ondašnjoj habzburškoj monarhiji s danom 1. siječnja 1856. Zakon za ženidbe katolika uređuje ženidbene stvari katolika, u koliko spadaju državnomu zakonodavstvu, naročito da građansko pravo i medjuvjerske odnose glede ženidbe dovede u sklad s katoličkim ženidbenim pravom. Naputak pako za duhovne sudove u svarima ženidbenim sadržaje čitavo — materijalno i formalno — ondašnje ženidbeno pravo katoličke crkve u obliku državnoga zakona, koji je kao posebni pravni izvor stupio na mjesto, do onda sa strane državne vlasti priznatih, općih izvora katoličkoga ženidbenoga prava,[21]) a u koji državno zakonodavstvo, koliko se tiče Hrvatke i Slavonije, dosele nije diralo.[22])

11. Dugo vremena javljali su se glasovi, da se cjelokupno pravo katoličke Crkve, naročito pak njezino ženidbeno pravo s obzirom na nove prilike i odnose temeljito preispita i kodificira. Ovo je pospješivao zakoder mletački patrijarha i kardinal Josip Sarto, koji je god. 1907. izabran papom. Čim je zasio na papinsku stolicu pod imenom Pija X. (1903.—1914.), odmah je poduzeo nužne mjere u svrhu kodifikacije kanonskoga prava. Međutim su okolnosti zahtijevale, da se još prije sastavka novoga crkvenoga zakonika uklone smetnje i neprilike glede sklapanja zaruka i ženidbe. Taj je posao Pijo X. povjerio Kongregaciji koncila. Ali je htio da čuje i mišljenje Vijeća za kodifikaciju kanonskoga prava i posebne Komisije kardinala za izradbu novoga crkvenoga zakonika. Sva ta tri

[21]) Vidi moj prikaz pod naslovom: „Das Eherecht im Rechtsgebiet Kroatien-Slavonien" u u djelu „Die Rechtsverfolgung in internat. Verkehr," Band IV. „Das Eherecht der europaeischen Staaten und ihrer Kolonien", 2. Auflage, 3. Lieferung. Berlin 1937., str. 985.-987.

[22]) Jus receptum subest recipienti ab eoque mutari potest, non viceversa (Vidi Apollinaris, godište 1934. str. 113.).

zbora su češće vijećala o stavljenoj im zadaći. Kada je Pijo X. primio odnosna njihova mišljenja, naložio je Kongregaciji koncila, da izda odredbe o načinu sklapanja zaruka i ženidbe, kojima bi se uklonile dugotrajne smetnje u tom obziru. U izvršenju toga naloga izdala je Kongregacija koncila dekret „N e t e m e r e" od 2. kolovoza 1907., koji je bio poslan mjesnim biskupima i time bio držan proglašenim, a zakonsku krepost je dobio na dan Uskrsa 1908. Odredbe ovoga dekreta uvrštene su, ukratko stilizirane, uz nešto nebitnih preinaka na odgovarajuća mjesta novoga kanonskoga ženidbenoga prava, koje je dobilo mjesto u III. knjizi novoga crkvenoga zakona („Codex iuris canonici"), koja radi, o stvarima s obzirom na to, da je po nauci katoličke Crkve ženidba sakramenat — dakle duhovna stvar (res spiritualis). Ovaj n o v i c r k v e n i z a k o n i k proglasio je nasljednik Pija X. na papinskoj stolici Benedikt XV. (1914.—1922.) konstitucijom odnosno bulom „Providentissima mater ecclesia" ,izdanom na dan Duhova — 27. svibnja 1917., kojom je ujedno određeno, da zakonik zadobiva obvezatnu snagu na dan Duhova — 19. svibnja 1918. Osim materijalnoga ženidbenoga prava, sadržanoga u III. knjizi ovoga crkvenoga zakonika nalaze se propisi o sudskom postupku u ženidbenim stvarima u njegovoj IV. knjizi pod naslovom XX. o ženidbenim parnicama. U vezi s ovim propisima izdala je Kongregacija za sakramente kasnije još dalje propise k postupku u ženidbenim stvarima u stanovitim predmetima.[23])

Ženidbenim pravom novoga crkvenoga zakonika u različitom je pogledu p r e i n a č e n o i u b l a ž e n o p r i j a š n j e ž e n i d b e n o p r a v o k a t o l i č k e C r k v e. Ne mogu se ovdje upuštati u svekolike pojedinosti, tek spominjem, da je z a r u k a m a oduzeta prijašnja važnost. U slučaju neopravdanoga odustanka pripada drugomu zaručniku pravo tužbe na naknadu prouzročene štete (can. 1017. § 3.), kako to propisuje i opći građanski zakonik u § 46. Propisan je za pravovaljane zaruke način njihova sklapanja, koji vrijedi jednako za pravno područje i područje savjesti (pro foro externo et interno). Taj način sklapanja zaruka sastoji se u tome, da se o zarukama sastavi pismena isprava, koju imaju da potpišu zaručnici te još ili župnik ili ordinarij (biskup) mjesta ili barem dva svjedoka, a ako koja stranka ne zna ili ne može pisati, ima se za valjanost ta okolnost navesti u pismenoj ispravi o zarukama i dodati još jedan svjedok, koji ima da potpiše ispravu zajedno ili sa župnikom ili s ordinarijem mjesta ili s navedena dva svjedoka (can. 1917. § 1. i 2.). Prema tomu dakle u ovom slučaju potpisuju pismenu ispravu o zarukama ili župnik i jedan svjedok, ili ordinarij mjesta i jedan svjedok, ili dva svjedoka i još jedan svjedok t. j. tri svjedoka.

[23]) Pravila od 27. ožujka 1929. za parnice o pravovaljanoj neizvršenoj ženidbi; — N a p u t a k od 23. prosinca 1929. o nadležnosti suca u ženidbenim parnicama s obzirom na nepravo prebivalište; — opsežan N a p u t a k od 15. kolovoza 1936. za biskupijske sudove u parnicama o ništavosti ženidbe (Dr M a t i j a B e l i ć: Zbirka kanon. propisa o braku, Zagreb 1937., str. 214—393.).

Glede načina sklapanja ženidbe navest ću samo ono, što je glavno. Novo kanonsko pravo razlikuje dva načina sklapanja ženidbe: redoviti i izvanredni.

Na redoviti način može se ženidba valjano (naravski i dopušteno) sklopiti pred župnikom ili ordinarijem (biskupom) mjesta ili svećenikom, kojega za to ovlasti jedan od njih, i barem dvojicom svjedoka (can. 1094.).[24]) Po odredbi sabora tridentinskoga (1545.—1563.) mogla se ženidba valjano sklopiti pred vlastitim župnikom ili vlastitim biskupom ili svećenikom, ovlaštenim po jednom od njih, i dva ili tri svjedoka (1. Conc. Trid. sess. XXIV. de reform. matrimonii). Na prvi pogled izgleda, da nema razlike između odredbe tridentinskoga sabora i odredbe novoga crkvenoga zakonika glede načina sklapanja ženidbe. Ali tomu nije tako. Vlastiti župnik odnosno biskup je bio po starom pravu župnik odnosno biskup pravoga ili nepravoga prebivališta (domicila ili quasidomicila) obadvoje zaručnika ili jednoga od njih. Prema tomu je osobni odnos između župnika odnosno biskupa i njihovih podložnika bio odlučan za pravovaljano prisustvovanje župnika odnosno biskupa kod sklapanja ženidbe. Vlastiti župnik odnosno biskup mogao je svagdje — dakle u svojoj župi odnosno biskupiji i izvan nje — sam pravovaljano prisustvovati pri sklapanju ženidbe svojih pripadnika ili ovlastiti za to drugoga svećenika. Po sadašnjem pravu pako može župnik odnosno biskup mjesta pravovaljano prisustvovati kod sklapanja ženidbe ili ovlastiti za to drugoga svećenika samo na svojem službenom području (župi odnosno biskupiji), ne samo za svoje pripadnike, nego i za strance (can. 1095.).

Na izvanredni način može se ženidba sklopiti pod stanovitim uvjetima i u određenim slučajevima izuzetno pred samim svjedocima. To može biti, ako stranke bez teške štete ne mogu imati ili doći do župnika ili biskupa ili ovlaštenoga po jednom od njih svećenika u svrhu redovitoga sklopljenja ženidbe:

1. u slučaju pogibli smrti; 2. izvan pogibli smrti u slučaju, kada se razborito može predviđeti, da će navedene prilike trajati kroz mjesec dana.

Ako je u ovakvim slučajevima pri ruci koji drugi svećenik, koji bi mogao biti prisutan, valja ga pozvati, da zajedno sa svjedocima prisustvuje kod sklapanja ženidbe, ali je ženiba valjana, ako se sklopi i bez takva svećenika pred samim svjedocima (can. 1098.). Stranke, eventualni svećenik i svjedoci, koji su prisustvovali ovakvu sklapanju ženidbe, imaju se pobrinuti, da se ovako sklopljena ženidba što prije upiše u matice vjenčanih (can. 1103. § 3.). Da li je ovakva samo pred svjedocima sklopljena ženidba sakramenat? O tom ne može biti nimalo sumnje, jer je to po crkvenom zakonodavstvu propisani izuzetni način sklapanja valjane kršćanske ženidbe, s postankom — ugovorom — koje je već vezano sakramentalno obilježje. Kada se to ne bi tako shvatilo, bilo bi u katoličkoj Crkvi valjanih ženitaba, od kojih se jedne smatraju sakramentom, a druge ne, što ne može da bude.

[24]) Kod dra Matije Belića l. c. na str. 59. stoji pogrješno: „...ili barem pred dvojicom svjedoka" umjesto „i barem dvojicom svjedoka", što se ne nalazi među ispravcima na str. 468.

12. Naša, nakon svjetskoga rata nastala država sastavljena je od ovih područja: bivše kraljevine Srbije, bivše kraljevine Crne Gore, bivše kraljevine Hrvatske-Slavonije, dijela bivše Austrije: Dalmacije, Slovenije i komada Istre, dijela kraljevine Ugarske: Vojvodine, Bačke, Banaka i Međumurja, te Bosne i Hercegovine. Prava ovih područja bila su različita, a to su više manje još i danas. U pogledu ženidbenoga prava mogu se ipak razlikovati tri pravna područja: 1. pravno područje, u kojem vrijede različita ženidbena prava prema različitim vjeroispovijestima — i to prava crkvena ili prema crkvenomu stvoreno građansko pravo, kamo pripadaju: Hrvatska-Slavonija, Bosna i Hercegovina, Srbija, te Crna Gora; 2. pravno područje, u kojem vrijedi 2. poglavlje I. dijela općega austrij. građ. zakonika (o. g. z.), zajedno s kasnijim saveznim austrijskim propisima, kamo pripadaju: Dalmacija, Slovenija i komad Istre; 3. pravno područje, u kojem vrijedi ugarski zakonski članak XXXI.: 1894., o obvezatnoj građanskoj ženidbi zajedno sa zakonskim člankom XXXII.: 1894. o vjeri djece i zakonskim člankom XXXIII.: 1894., o državnim maticama, kamo pripadaju: Vojvodina, Bačka, Banat i Međumurje.

Nas ovdje zanima u glavnom pravno područje Hrvatske i Slavonije. Mimogred ipak spominjem, da je u Srbiji i Crnoj Gori bila pravoslavna vjera i crkva državna, dok su druge crkve vjerozakonske zajednice bile više ili manje trpljene. No i katolička je Crkva stekla ravnopravnost sa crkvom pravoslavnom, i to u Crnoj Gori s konkordatom, sklopljenim između pape Leona XIII. (1878.—1903.), po njegovu državnom tajniku kardinalu Ljudevitu Jacobini-u kao punomoćniku, i crnogorskoga — onda još — kneza Nikole, po njegovu tajniku Jovanu Sundečiću kao punomoćniku, 18. kolovoza 1886.; a u Srbiji s konkordatom, sklopljenim između pape Pija X. (1903.—1914.), po njegovu državnom tajniku kardinalu Rafaelu Merry del Valu, kao punomoćniku, i kralja Petra I., po njegovu opunomoćenom ministru Milenku Vesniću kao punomoćniku, dne 24. lipnja 1914. No pošto je buknuo svjetski rat malo vremena iza sklopljenja ovoga konkordata, nije došlo do potanjega njegova provođenja. Po tim konkordatima (čl. IX. crnogorskoga, čl. XII. srpskoga konkordata) ima da vrijedi za katolike u Crnoj Gori i Srbiji ženidbeno pravo katoličke crkve i za državnopravno područje u svakom obziru.[25])

Nakon svjetskoga rata stalo se raditi i u našoj novo nastaloj državi o jednom novom konkordatu za cijelu državu. Već god. 1922. bilo je određeno posebno povjerenstvo za proučavanje pitanja, koja su u vezi sa sklopljenjem konkordata. God. 1925. bilo je od naše države izaslano u Rim posebno izaslanstvo, koje je vodilo pregovore o konkordatu s povjerenstvom pape Pija XI. (od god. 1922. ovamo). Ti su pregovori bili prekinuti te su nastavljeni istom god. 1931., zatim opet god. 1933.,

[25]) U tim člancima je doslovno isto utanačeno glede ženidbenoga pitanja: „Il governo riconosce la validità dei matrimonii fra cattolici, e dei matrimonii misti, contratti alla presenza del paroco cattolico secondo le leggi della Chiesa" (Mercati, 1048—1050, 1100—1003.).

kada su u glavnom bili i dovršeni. Konkordat, koji je predvidio utanačenja između crkve i države i o ženidbenim pitanjima, bio je napokon sklopljen po papinom punomoćniku državnom tajniku kardinalu Eugenu Pacelli-ju i kraljevu punomoćniku ministru pravosuđa Aueru 25. srpnja 1935. Nakon toga je nastala promjena ministarstva u Beogradu. Odmah iza nastupa novoga ministarstva javljalo se, da će biti hitno sazvana Narodna skupština upravo u svrhu uzakonjenja sklopljenoga konkordata. Međutim je izbila protiv toga žestoka borba, koju su vodili članovi bivšega ministarstva, za vrijeme kojega je konkordat bio sklopljen i potpisan, i njihovi politički pristaše zajedno s klerom pravoslavne crkve. Prijedlog o uzakonjenju konkordata bio je ipak u drugoj polovici 1936. godine podnesen Narodnoj skupštini i u njoj većinom glasova prihvaćen, ali nije bio zbog sve većega uznemirenja duhova i sve žešćih napadaja na novu vladu dostavljen na prihvat senatu, u kojem je napokon dana sa strane vlade izjava, da ovaj konkordat a ni kakav drugi konkordat ne će biti više donesen.

13. Za izjednačenje prava u našoj državi bilo je postavljeno više užih povjerenstava, koja su imala izraditi nacrte različitih zakona. Ti su nacrti onda dolazili na pretresanje i konačno redigiranje pred šire povjerenstvo, kojega su bili članovi također članovi užega povjerenstva, koje je izradilo dotični zakonski nacrt. Tako je postojalo povjerenstvo i za izradbu novoga građanskoga zakonika, pa s tim u savezu i posebno povjerenstvo za izradbu onoga dijela građanskoga zakonika o ženidbenom pravu. Povjerenstvu za izradbu novoga građanskoga zakonika imao je služiti podlogom opći austr. građanski zakonik, dakle tako i povjerenstvu za ženidbeno pravo I. dio 2. poglavlje toga zakonika, gdje je u tom zakoniku sadržano ženidbeno pravo. Prvi nacrt ženidbenoga prava je bio već izradio profesor pravnoga fakulteta beogradskoga sveučilišta. Novi je nacrt izradilo povjerenstvo, koje se sastojalo od profesora kanonskoga prava pravnih fakulteta naših sveučilišta. Taj je nacrt konačno raspravljen i redigiran u širem povjerenstvu i ušao u predosnovu novoga građanskoga zakonika na isto mjesto, u kojem se nalazi i u opć. austr. građ. zakoniku, — naime u I. dio, II. poglavlje. „Predosnove građanskog zakonika za kraljevinu Jugoslaviju", koja je predosnova otisnuta kao posebna knjiga.

Ženidbeno pravo predosnove bitno se razlikuje od ženidbenoga prava općega austr. građ. zakonika. Ovdje navodim samo glavne razlike. Po uzoru građanskih ženidbenih prava drugih država nisu u predosnovu uvrštene neke zapreke opć. austr. građ. zakonika, kao zapreka viših svećeničkih redova i svečanih redovničkih zavjeta (§ 63. o. g. z.), zapreka razlike vjere između kršćana i nekršćana (§ 64. o. g. z.). Što se tiče bitnih svečanosti, ne traži se za vlajanost ženidbe napovijed i svečano očitovanje „privoljenja" (§ 69. o. g. z.), nego samo „svečana izjava privoljenja" (§ 123. predosnove). Izostavljena je u predosnovi i odredba § 111. o. g. z., po kojoj je „ženidba nerazrešiva, ako je i samo jedna stranka u vrijeme sklopljenja ženidbe bila katoličkoga vjerozakona."

Kao član zakonodavne komisije dao sam prigodom raspravljanja pitanja razrešivosti odnosno nerazrešivosti ženidbe u kratko ovo posebno mišljenje:

„Ženidba je prirodna uredba za održanje i razplođivanje roda ljudskoga. Ona je temelj obitelji, a obitelj osnovna jedinica svakoga ljudskoga društva. Prema tome ženidba je od velike važnosti ne samo za pojedinca, nego i za ljudsko društvo uopće, pa i za Crkvu i državu napose. Ona dakle nije naprosto uredba privatnopravna, nego kod nje osobito izbija i javnopravni interes. Ženidba mora da bude već po prirodi čvrsta i nerazrešiva, ako hoće da valjano udovoljava svojoj glavnoj prirodnoj svrsi — razplođivanju i održanju roda ljudskoga. S toga gledišta bi se moralo odrediti, da je ženidba uopće nerazrešiva, jer je preči interes cijelosti nego interes pojedinca, makar bi se u kojem konkretnom slučaju njezino razrešenje dalo i opravdati. Tako je u kraljevini Italiji i kneževini Monaku građanskim zakonima određeno, da je građanska ženidba nerazrešiva, a općim austrijskim zakonikom (§ 111), da je nerazrešiva ženidba, pri sklapanju koje je ma i samo jedna stranka bila katoličke vjere. Ovim je građanskim zakonima uzakonjena nerazrešivost ženidbe s obzirom na njezino prirodno bivstvo i određenje, a ne s obzirom na to, što Crkva katolička (i pravoslavna) naučava, da je ženidba sveta tajna (sakramenat). Ako bi se općenito, bez izuzetka, prihvatilo načelo nerazrešivosti ženidbe, uklonilo bi se zlo, koje u novije doba razrešavanjem ženidbe i time skopčanim razaranjem obitelji stvara metež i pravnu nesigurnost u državi te upravo narušava društvenu strukturu. Dakako, da je to teško općenito provesti, s obzirom na različita stanovišta, koja zauzimaju u tom pogledu pojedine priznate vjeroispovijesti u našoj državi, a koja su se stanovišta duboko ukorijenila u mišljenju pripadnika tih vjeroispovijesti. Ako se dakle s obzirom na to ne bi mogla u zakon općenito unijeti nerazrešivost ženidbe, valja razloge, iz kojih se dozvoljava njezino razrešenje svesti na najmanju mjeru. I u nekim državama, u kojima je razrešivost ženidbe olakšana, počelo se u općem interesu tražiti, da se razlozi za razrešenje ženidbe što više ograniče. Sve se više uviđa, da država, pružajući svojim pripadnicima veliku mogućnost razrešenja ženidbe i s tim skopčano razaranje obitelji — osnovne društvene zajednice, sama potkopava temelj, na kojem počiva, odnosno pili granu, na kojoj sjedi."

Za razrešenje (razvod) ženidbe, kojim potpuno prestaje ženidbena veza (§ 168.), navedeni su razlozi u § 165. predosnove. Ti su razlozi bez obzira na vjerozakonsku pripadnost supruga slijedeći: 1. preljub, 2. tečajem ženidbe počinjeno po jednom suprugu krivično djelo iz niskih ili nečasnih pobuda; 3. zlonamjerno napuštanje svojega ženidbenoga druga; 4. rađenje o glavi, teško ugrožavanje života ili zdravlja svojega ženidbenoga druga; 5. teško zlostavljanje ženidbenoga druga; 6. duševna bolest jednoga supruga, koje traje najmanje 3 godine za vrijeme ženidbe i uzrokuje prestanak duhovne zajednice između supruga; 7. neuredan život jednoga supruga, kojim se teško ugrožava čast, moral, ili imovina obitelji.

Osim ovih razloga za razrešenje ženidbe, kaže se dalje u navedenom paragrafu 165. predosnove, da supruzi mogu sporazumno tražiti

razrešenje (razvod) ženidbe zbog neodoljive mržnje. Ovaj se razlog nalazi i u opć. austr. građ. zakoniku u § 115., koji vrijedi kod nas za kršćane nekatolike izuzevši pravoslavne. Pisci nazivaju ovaj razlog za razrešenje ženidbe „odium capitale", „odium implacabile". Na njegovu osnovu sudovi su pravoslavne crkve kod nas razrešavali ženidbe katoličke, a razrešuju ih i danas (što čine još u većoj mjeri i sudovi hrvatske starokatoličke crkve), kada jedan suprug pređe na njihovu vjeroispovijest, i to samo za prešavšega supruga, premda kanonsko pravo pravoslavne crkve nije poznavalo ovoga razloga za razrešenje ženidbe; dalje, premda se ženidba s pravnoga gledišta ima kao svaki drugi pravni posao prosuđivati po zakonima, pod kojima je nastala; te napokon, premda se ženidba s pravnoga gledišta kao dvostrani ugovor, koji veže jednako obje stranke, ne može razriješiti samo za jednu stranku. Ovo je vrlo loš razlog za razrešenje ženidbe, jer se može fingirati i dovoditi do razrešenja ženidbe u spekulativne svrhe. Supruzi se dogovore, da na osnovu ovoga razloga razriješe ženidbu, pa da jedan ili drugi od njih ili obadvoje sklope novu ženidbu s bogatom osobom. Nakon toga izmame imovinu od bogatoga novoga supruga, onda s njim razriješe ženidbu poradi zaista nastale neodoljive mržnje. Kada su to postigli, opet nastave — sada kao bogati — zajednicu života, odnosno sklope međusobno ponovo ženidbu, što im je po predosnovi građ. zakonika moguće (§ 170.).

Što se tiče načina (oblika, forme) sklapanja ženidbe, prihvatila je osnova u glavnom sklapanje ženidbe pred pretstavnikom priznate vjerske zajednice (t. j. pred župnikom, parohom itd.), u čijem području barem jedan od zaručnika ima prebivalište ili mjesto stanovanja, ili pred zamjenikom dotičnoga pretstavnika vjerske zajednice, pismeno po ovome ovlaštenim, i u prisustvu dvaju svjedoka (§ 129. predosnove).

Prema pravnomu stanju, nastalom u god. 1868. i kasnije u bivšem austrijskom području naše države, određuje se dalje, da se ženidba može odnosno mora sklopiti u prisustvu dvaju svjedoka pred upravnom vlašću I. stepena, u čijem području jedan od zaručnika ima prebivalište ili mjesto stanovanja i to u slučajevima: 1. ako nadležni vjerski predstavnik odbije sudjelovanje pri sklapanju ženidbe bilo iz kojeg razloga, 2. ako ni jedan od zaručnika ne pripada kojoj priznatoj vjerskoj zajednici[26]) (§ 130. predosnove). Oba navedena slučaja smatraju neki građanskom ženidbom za nuždu (Notzivilehe), a neki opet drugi slučaj smatraju obaveznom građanskom ženidbom.

14. Najnovije stanje i smjernice na polju ženidbenoga prava vide se iz nekoliko konkordata, kojima su među ostalim načelno uređena i ženidbena pitanja između katoličke Crkve i države.

Prvi je u tom obziru zauzeo novo načelno stanovište konkordat između Sv. Stolice i Litvanske republike, sklopljen po papinom punomoćnuki državnom tajniku kardinalu Petru Gasparri-u i po punomoćniku predsjednika rečene republike, ministru predsjedniku

[26]) U ovim slučajevima mogu naši državljani, nalazeći se u inozemstvu, pravovaljano sklopiti ženidbu pred diplomatskim ili konzularnim zastupnikom naše države uz prisutnost dvaju svjedoka (2 rečenica § 130. predosnove).

i ministru vanjskih posala Augustinu Voldemarasu dne 27. rujna 1927., a ratificiran 10. prosinca 1927. U čl. XV. toga konkordata utanačeno je između Sv. Stolice i Litvanske republike, da ženidbe, sklopljene prema propisima novoga katoličkoga crkvenoga zakonika (Codex iuris canonici), samim tim stječu građansko-pravne posljedice. Dosljedno tomu mora da se prizna i nadležnost katoličkih crkvenih sudova u sporovima ovako sklopljenih ženitaba.

Navedeno je načelo litvanskoga konkordata prihvaćeno i potanje izgrađeno u konkordatu između Svete Stolice i kraljevine Italije, sklopljenom po papinom punomoćniku, kardinalu državnom tajniku Petru Gasparri-u i punomoćniku talijanskoga kralja ministru predsjedniku Benitu Mussolini-u dne 11. veljače 1929., a ratificiranom 7. lipnja 1929. Zatim je isto načelo prihvaćeno u konkordatu između Svete Stolice i austrijske republike, sklopljenom po papinom punomoćniku, kadinalu državnom tajniku Eugenu Pacelli-u i punomoćnicima predsjednika austrijske republike kancelaru dru Engelbertu Dolfussu i ministru dru Kurtu Schuschniggu dne 5. lipnja 1933., a ratificiranom 1. svibnja 1934.[27]) O ženidbenom pitanju radi čl. XXXIV. talijanskoga, a čl. VII. austrijskoga konkordata. Ti članci uređuju ženidbeno pitanje u glavnom jednako. Talijanska država, hoteći vratiti ženidbi, osnovici obitelji, dostojanstvo prema katoličkim predajama svojega naroda, priznaje sakramentu ženidbe, kako ga uređuje kanonsko pravo, građansko-pravne posljedice. Ovu temeljnu odredbu talijanskoga konkordata sadržaje u nešto kraćoj stilizaciji i austrijski konkordat. Po talijanskom konkordatu obavljaju se napovijedi ovakve ženidbe u župnoj crkvi i u općinskom uredu, dok se po austrijskom konkordatu napovijedi obavljaju samo po kanonskom pravu, ali si je austrijska republika pridržala pravo propisati i građansku (državnu) napovijed ženidbe. Po talijanskom konkordatu imade župnik odmah poslije sklopljenja ženidbe rastumačiti supruzima građansko-pravne posljedice ženidbe, te im pročitati odnosne odredbe građanskoga zakonika, koje se tiču prava i dužnosti supruga, pa onda sastaviti spis o sklopljenoj ženidbi i točan njegov prijepis u roku od pet dana poslati općini radi upisa u građanske matice vjenčanih. Ovakve odredbe nema u austrijskom konkordatu, jer župnici vode matice vjenčanih i za državu. Jednako se po talijanskom i austrijskom konkordatu priznaje crkvenim sudovima i oblastima nadležnost u pitanjima o ništetnosti (nevaljanosti) ženidbe i o oprostu od valjane ali još neizvršene ženidbe. Pravomoćne odluke i osude o ovim pitanjima imaju se podnositi vrhovnomu

[27]) Proglašen u „Acta Apostolicae Sedis" od 2. svibnja 1934. Otisnut i u političko-vjerskom dnevniku „Osservatore Romano" od 2. svibnja 1934. broj 101. zajedno sa dodanim zapisnikom od 5. lipnja 1933. kao sastavnim dijelom konkordata, zatim kod Perugini-a na str. 263.—307. Sa strane države proglašen u Bundesgesetzblatt-u od 1. svibnja 1934. II. dio, br. 2. Konkordat zwischen dem heiligen Stuhle und der Republik Oesterreich (Sonder—Abdruck aus der Katholischen Kirchenzeitung), Salzburg 1934. (Sadržaje tekst Konkordata i dodanoga zapisnika). Hrvatski prijevod priopćio je dr Ruspini u „Bogoslovnoj Smotri" br. 5., 1934., str. 243—253.

crkvenomu sudištu Signature Apostolske, koje imade ispitati, da li su pri njihovu donošenju bili obdržani propisi kanonskoga prava o nadležnosti suca, te o pozivu, zakonitom zastupanju i izostanku (oglusi) stranaka. Pravomoćne odluke i osude zajedno s odnosnim rješenjima vrhovnoga sudišta Signature Apostolske imaju se dostavljati, i to: po talijanskom konkordatu državnomu prizivnomu sudu, nadležnomu za dotično područje, u svrhu, da ih prizna izvršnima za građansko-pravne posljedice i da odredi, da se zabilježe na okrajku u državnim maticama, gdje je dotična ženidba upisana, a po austrijskom konkordatu austrijskomu vrhovnomu sudištu u svrhu izrečenja izvršivosti u nejavnoj sjednici, čime nastupaju na osnovu njihovu građansko-pravne posljedice. U talijanskom konkordatu prepušta Sv. Stolica sudovanje o rastavi od stola i postelje građanskim sudovima. U samom austrijskom konkordatu nema takve odredbe, nego se jednaka odredba nalazi u dodanom protokolu, koji je sastavni dio konkordata. U ovom se protokolu priznaje i nadležnost crkvenih vlasti za postupak glede Pavlove povlastice. O ovoj povlastici nema pak u talijanskom konkordatu posebne odredbe, nego se u provedbenom naputku Kongregacije za sakramente od 1. srpnja 1929. navodi u točki 47., da glede Pavlove povlastice ostaju na snazi propisi (can. 1120. i slijed.) novoga crkvenoga zakonika, te da saobraćaj s državnom vlasti u obziru te povlastice glede njenih građansko-pravnih posljedica vrši papino državno tajništvo (secretaria status). Austrijski konkordat sadržaje još utanačenje, kojega u talijanskom konkordatu nema, — da naime crkveni i državni sudovi imaju u opsegu svoje nadležnosti u ženidbenim stvarima pružati međusobno pravnu pomoć. To se u ostalom s obzirom na gore izloženo pravno stanje, koje je na osnovu ovih konkordata nastalo, razumijeva samo od sebe.

Utanačenjima talijanskoga i austrijskoga konkordata o ženidbi nije državno ženidbeno pravo stavljeno izvan kreposti, nego ono postoji i dalje, prilagođeno, koliko se to pokazalo potrebitim, državnim provedbenim propisima pravnomu stanju, utanačenom u tim konkordatima između crkve i države glede ženidbe. Ženicima je stavljeno na volju, da sklapaju ženidbu samo po propisima kanonskoga prava s pravnim posljedicama i za građansko pravno područje, pa da dosljedno tomu prijepore o tako sklopljenim ženidbama iznose na rješavanje nadležnim crkvenim sudovima. Odredbe tih konkordata o ženidbi nisu dakle za građansko pravno područje apsolutno obvezatne, nego se stranke samo mogu po njima ravnati, pa se ženidba, koja se sklapa u smislu tih konkordatskih odredaba može zaista shodno nazvati „fakultativnom crkvenom ženidbom"[28]).

[28]) Po konkordatu između Svete Stolice i Njemačke države od 20. srpnja 1933., sklopljenom po papinu punomoćniku kardinalu drž. tajniku Eugenu Pacelli-u i punomoćniku pretsjednika njemač. Reicha vicekancelaru Franji von Papen-u pridržano je u čl. XXVI. opsežnije uređenje ženidbeno-pravnih pitanja kasnijemu vremenu. Sporazumak je postignut u konkordatu samo o tome, da se može ženidba sklopiti na crkveni način prije nego na građanski ne samo u slučaju životu pogibeljnoga oboljenja jednoga zaručnika, koje ne

I navedeni konkordat, sklopljen između Svete Stolice i naše države 25. srpnja 1934., kojega je uzakonjenje na strani države osujećeno, sadržavao je utanačenja o ženidbenim pitanjima u članku XXXII. Po tim utanačenjima imala bi ženidba, sklopljena u skladu s propisima kanonskoga prava, također i u slučaju mješovite vjeroispovijesti, samim tim građansko-pravne posljedice. Sporovi o ništavosti ženidbe i o tvrdoj ali neizvršenoj ženidbi, sklopljenoj u katoličkoj Crkvi, pripadali bi u nadležnost crkvenih sudova, a parnice, u kojima se ne radi o ženidbenoj vezi, u nadležnost građanskih sudova. Kod mješovitih ženitaba imala bi građanska vlast postupati na zahtjev katoličke stranke tako, da se poštiva jamstvo, dano po ženidbenim drugovima, da će se svakolika — i muška i ženska — djeca odgajati u katoličkoj vjeri.

15. Već se odavna šire glasovi u novinstvu, a i inače o t. zv. bijeloj kugi, koja vlada poglavito u slavonskim krajevima, a širi se i u gradovima, naročito u Zagrebu. Žene naime ne će da rađaju više nego jedno ili dvoje djece, a često osujećuju začeće uopće. U tom im pomažu gdjekoji nesavjesni vještaci (liječnici i primalje), pa i babe vračare. Ima ih, koji uzrokovanje pometnuća (pobačaja) i osujećivanje začeća učine unosnim „Geschäft"-om. Događa se dosta često, da pri tom nastrada trudna žena. Profesor na našem liječničkom fakultetu gosp. dr. Eduard Miloslavić održao je kao sveuč. nastavnik iz „Pastoralne medicine" na bogoslovnom fakultetu početkom ove školske godine nastupno predavanje, u kojem se je oštro oborio na ovakove opačine, jer začeće i rađanje ne leži naprosto u volji ljudi, nego je ono kao neka tajna prirode podvrgnuto prirodno-biološkim procesima, pa se pometnuće i uopće sprečavanje začeća protivi prirodnim-božanskim — zakonima. Zaista bi se ovom zgodom imala sačiniti shodna rezolucija za sprečavanje pometnuća odnosno osujećivanja zečeća, pa hrvatske žene, rodilje većega broja djece, počastiti nazivom „matrona", kojim su Rimljani počašćivali svoje zaslužne i časne žene.

16. Ne mogu, a da ne završim ovo svoje predavanje izjavama nekoliko velikih umova i znamenitih ljudi, da vidite, kako su se oni odlučno izjavili za čvrstoću ženidbe, za nerazrešivost i svetost njezinu, premda nisu nimalo bili klerikalci, a kamo li papisti i ultramontanci[29]).

Johann Wolfgang Goethe († 1832.), najveći njemački pjesnik i nesumnjivo jedan od najdubljih mislilaca europskih, iznosi u jednom svojem romanu[30]) ove misli: „...denn so wie Menschen, die einander von Natur geneigt sind, noch besser zusammenhalten, wenn dass Gesetz sie

dozvoljuje odgađanje, nego još i u slučaju teške moralne nužde, opstojnost koje ima da potvrdi nadležna biskupska oblast. Župnik je u svakom slučaju dužan državnomu matičnomu uredu odmah učiniti prijavu o tome, U zaključnom zapisnika od istoga dana, kojega je zaključen konkordat, navodi se, da moralna nužda predleži, ako se naiđe na nesavladive poteškoće ili na poteškoće, koje se mogu samo nerazmjernim troškom ukloniti, da se pravodobno doprinesu potrebne isprave.

[29]) Das Attentat auf die Ehe-Institution, Graz 1906., strana 24.

[30]) Die Wahlverwandschaften, I. Teil, IX. Kapitel.

verkittet..." „...Die Ehe ist Anfang und Gipfel aller Kultur. Sie macht den Rohen mild, und der Gebildeste hat keine bessere Gelegenheit, seine Milde zu beweisen. Unauflöslich muss sie sein. denn sie bringt so vieles Glück, dass alles einzelne Unglück dagegen gar nicht zu rechnen ist."

Friedrich Karl Savigny († 1861.), glasoviti profesor prava najprije na sveučilištu u Marburgu, zatim u Landshutu i konačno u Berlinu, na stavljeno mu pitanje je odgovorio: „Die Regierung scheint fur die Zivilehe su sein; — ich bin fur das Gegenteil ... Ich bin Protestant, aber ich kann nichts dafur, dass mein Resultat mit der Lehre der katholischen Kirche stimmt."

Heinrich Dernburg († 1907.), znameniti profesor prava najprije na sveučilištu u Heidelbergu, zatim u Zürichu i napokon u Halle-u, kazao je u predavanju „Phantasie im Recht" (Fantazija u pravu), održanom 21. ožujka 1894. u Pravničkom društvu u Beču: „Blagoslov ženidbe nije potreba ćudi i duše zaručnika. Takav način sklapanja ženidbe podupirati i unapređivati zahtijeva i interes društva i države. Nije to trica, — kada se u ovom ozbiljnom času, kada se sklapa ženidba — da se pri činu, koji odlučuje o životnoj sreći zaručnika, pobuđuje ćud i fantazija zaručnika, ne bi li na stazu njihova života pala svijetla zraka... Najdublji utjecaj na čuvstvo čovjeka može vršiti crkva, spajajući zemaljsko s nadzemaljskim. Stoga se kroz stoljeća smatralo crkveno sklapanje ženidbe i u interesu države, te postavilo uvjetom za valjanost ženidbe u građanskom pogledu.." „Jesu li možda ženidbe pred matičnim činovnikom sigurnije, nego one, koje se sklapaju pred župnikom? Baš protivno."[31])

Giuseope Mazzini († 1872.), odvažni borac za prava radnika i ujedinjenje Italije, kazao je: „La famiglia e la patria del cuore... La famiglia ha in se un elemento di bene, raro a trovarsi altrove: la durata... Abbiate, o fratelli si come santa la famiglia. Abbiatela come condizione inserapabile della vita, e respingite ogni assalto, che potesse venirle mosso da uomini inbevuti da false brutalità filosofiche o da incauti, irritati di vederla sovente nido d' egoismo e di spirito di casta, credomo come il barbaro, che il rimedio al male stia nel sopprimerla... La famiglia è concetto di Dio non vostro. Potenza umana non puo sopprimerla." Mazzini je iznio te misli o obitelji (famiglia), ali one jednako vrlo dobro pristaju i ženidbi kao osnovci obitelji.

Ima još dosta i drugih znamenitih ljudi, koji su se nepovoljno izrazili o razrešavanju ženidbe. Navodim još samo dvojicu:

Dr Ludvig Mitteis († 1921.), poznati u pravnoj književnosti sveučilišni profesor u Leipzigu, kazao je: „Jede geschiedene Ehe ist ein Infektionsquell fur die allgemeine Sittlichkeit", — a

[31]) Fantazija u ženidbi. Predavanje, održano u Pravničkom društvu u Beču („Mjesečnik" od god. 1894., str. 492—502, 533—540.).

Theodor Roosewelt, († 1919.), čuveni, opetovano izabrani predsjednik sjeverno-amerikanskih sjedinjenih država, po vjeroispovijesti protestant: „Die Leichtigkeit der Ehescheidung ist ein Verderben fur das Volk und ein Fluch fur die Gesellschaft"... „Wenn wir nicht das tun, was die Katholiken mit ihrer Ehegesetzgebung tun, dann ist Amerika verloren."

KNJIŽEVNOST

Lovrić Edo dr.: Razvoj ženidbenoga prava i zakonodavstva uopće, razvoj i sadašnje stanje u Austriji i kod nas u (Hrvatskoj) napose „Mjesečnik" Pravničkoga društva u Zagrebu, godište 1898. Ženidba i njezini bitni momenti. (Spomen-knjiga na proslavu 25.-godišnjice Pravničkoga društva u Zagrebu, Zagreb 1909.; otisnuto i napose); Konfesionalna ženidba i ženidba, normirana u II. poglavlju opć. austrij. građ. zakonika („Mjesečnik" Pravničkoga društva, godište 1905.; otisnuto i napose); Izjednačenje bračnih prava (Spomenica na II. kongres pravnika, održan u Ljubljani; otisnuto i napose, Ljubljana 1927.). — Predavanje održano 6. ožujka 1934. u Pučkom sveučilištu (koje je dr I. J. prema svojim bilješkama iznio u „Hrvatskoj Straži" od Uskrsa 1934., pod naslovom: Problemi iz ženidbenoga prava).

A. Andrijević: Naš brak i reforma njegova, Vel. Bečkerek 1919.; Oko reforme braka — („Novi Život"; Beograd, 1925.).

Galić Ivan Z.: Interkonfesijsko bračno pravo u Kraljevini S. H. S.; Konkordat između rimske stolice i S. H. S. („Mjesečnik", godište 1921.).

Milić Ivo dr.: Potreba reforme i izjednačenje našeg bračnog prava („Književni Sever"), Subotica 1925.

Troicki S.: Crkveni ili građanski brak (Biblioteka religiozno-moralnih pitanja, knjiga 17.).

Stjepan Bakšić dr.: Nerazrešivost ženidbe u Sv. Pismu Novoga Zavjeta. (Posebni otisak iz „Katol. Lista"), Zagreb 1931.

Franjo Herman dr.: Pitanje ženidbe u novom talijanskom konkordatu („Glasnik biskupije đakovačke", 1929.); Bračno pravo u Jugoslavenskom konkordatu („Bogoslovska Smotra", Zagreb 1937.; otisnuto i napose).

Aleksander Gahs dr.: Historijski razvoj porodice, Zagreb 1932.

Predosnova građanskoga zakonika za kraljevinu Jugoslaviju, Beograd 1934. (II. poglavlje, §§ 103—173.).

Matija Belić dr.: Novi austrijski konkordat; Bračno pravo i konkordati („Mjesečnik" Pravničkoga društva godište 1934.); — Pravna narav braka („Bogosloslovna Smotra", Zagreb 1935.); — Odnos državnoga i crkvenoga zakonodavstva naročito s obzirom na zaključenje braka (Spomenica kongresa pravnika, Zagreb 1925.); Zbirka kanonskih propisa o braku, Zagreb 1937.

Dr. T.: Zbirka konkordata, Beograd 1934.

Mercati: Raccolta di concordati su materie ecclesiastiche tra la S. Sede e le autorità civili, Roma 1919.

Amadeo Gianini: I concordati postbellici, Milano 1928.

Angelus Perugini: Concordata vigentia, notis historicis et iuridicis declarata, Romae 1934.

Giuseppe Stocchiero: Il matrimonio in Italia secondo il Codice di diritto canonico e le leggi della chiesa e dello stato per l' applicazione dell' articolo 34 del concordato lateranense; terza edizione, Vicenza 1932.

Ravetti: Concordato e matrimonio.

A. Cesari: La nuova Legge sulla celebrazione del matrimonio.

Giacomo Bardi: Il nuovo diritto matrimoniale, 1929.

Michele Pelasi: Il nuovo diritto matrimoniale, Napoli 1933.

Irio T.: Il matrimonio in Italia a norma dell' articolo 34 del concordato lateraneuse Napoli 1935.

G. Rossi: La celebrazione del matrimonio in Italia dopo il concordato, Torino 1935.

René Despurdius: Le mariage en Italie depuis les accords de Lateran, Paris 1932.

A. Taupinard de Teliere: La mariage dans le concordat italien, Paris 1936.

Rudolf Köstler dr.: Das osterreichische Konkordats-Eherecht, Wien 1937.

Johann Haring dr: Kommentar zum neuen oesterreischischen Konkordat (Text des Vertrages mit Erklärungen). Innsbruck 1934.

Joh. Holhsteiner: Das Konkordat in seiner kirchen- und staatsrechtlichen Bedeutung, unter Berücksichtigung der eherechtlichen Bestimmungen, Freiburg 1935.

Marianne Weber: Ehefrau und Mutter in der Rechtsentwicklung, Tübingen 1907.

Rechtsverfolgung im internationalen Verkehr, Band IV. Das Eherecht der europäischen Staaten und ihrer Kolonien, zweite Auflage, I. Theil, 1., 2., 3. Lieferung, Berlin 1932., 1933., 1937.

U mojim gore navedenim radnjama je obilno navedena književnost, a pojedina pitanja, o kojima se ovdje radi, su potanko raspravljena s obzirom na ondašnje crkveno ženidbeno pravo. U ovoj zadnjoj knjizi „Rechtsverfolgung..." Bd IV. je također obilno navedena književnost, naročito novija, na raznim mjestima.

DR MILAN IVŠIĆ

OBITELJSKA BAŠTINA

Obitelj — baština...

Jedna i druga riječ je svetinja našem hrvatskom katoličkom narodu. Rodu ljudskom dana je cijela zemlja u vlasništvo i nasljeđe od otaca na djecu. Istina, pojavljivalo se, a pojavljuje se i danas pitanje: da li ta zemlja, baština cijelog roda ljudskog, može biti razdijeljena u pojedinačnu i privatnu imovinu i baštinu ne samo pojedinih obitelji, nego i pojedinaca ?... Ako naime dopuštamo, da tvorevine našega rada i uma mogu biti naše pojedinačno vlasništvo i pojedinačna baština, ipak se pitamo: Zar se zemlja, to djelo čiste Božje baštine, može samovoljom čovjeka oduzeti cjelini ?

Konačno, ako i dopustimo, da zemlja može postati odvojeno privatno vlasništvo i baština pojedinaca i pojedinih obitelji, koji je način baštinjenja najbolji, da odgovori svojoj svrsi ?

Pored svih tih pitanja, pojavljuje se i općenito socijalno pitanje u vezi s problemom privatne imovine i obiteljske baštine: Nijesu li uzroci današnjih društvenih i gospodarskih nevolja baš u nesređenim baštinskim odnosima kako pojedinca-čovjeka tako i cijelih obitelji ? — Nije li baština od presudnog značenja za čitav obiteljski život, za njegov postanak, razvoj, a nerijetko i za njegovo raspadanje ?

Hrvatski Socijalni Tjedan, osvjetljujući općenite probleme obitelji, ima zato svoj posebni zadatak, da makar u glavnim crtama prikaže imovinsko-baštinske probleme u odnosu prema obitelji.

I. PRIVATNA IMOVINA U SVIJETLU PRAVA I SOCIJALNE PRAVDE

Danas ne može nitko poricati, da stvarno postoje najveće nevolje poradi nesređenih imovinsko-baštinskih odnosa, iako vladaju različita mišljenja o pravoj biti, o opsegu i o sredstvima, kako da se tim nevoljama doskoči. Postoji podvojenost, kako da se urede imovinski odnosi, koji će uklanjati — ako ne u cijelosti, a ono barem u dijelu — gospodarsku i socijalnu neravnotežu; kako da se srede odnosi, koji će spriječiti dalji raspad ljudskoga društva u klasu bogatih i siromašnih, — koji će konačno u svima društvenim ustanovama — u obitelji, općini i državi — spriječiti otvaranje jačih i većih podrtina, protivnih i samoj ljudskoj naravi.

Ne moramo, a i ne možemo biti pristalice marksizma, koji po zakonima historičkog materijalizma i postavljene teze, da je vrijednost = rad, predviđa nuždu katastrofe sadašnjeg društvenog uređenja. Ne mo-

žemo prihvatiti ni Marxove nauke, koja uči, da se nuždom povijesnoga razvoja gospodarstva na jednoj strani stvaraju mase izbaštinjenih („izvlaštenih") od sredstava proizvodnje, a na drugoj se strani pojavljuje zgrtanje („akumulacija") kapitala i koncentracija privrede u rukama tek neznatnog postotka pučanstva.

Ali iako ne možemo biti pristalice marksizma, moramo ipak priznati i uočiti stvarne činjenice: Ima krajeva i slučajeva, gdje pojedine obitelji dnevno sve više osiromašuju, a bez ikakve svoje krivnje, dok se na drugoj strani pojedinci sve više obogaćuju, a bez ikakve svoje zasluge. Istina, ima i protivnih pojava, t. j. pojava, da se siromašniji slojevi pučanstva naglo obogaćuju, a imućniji staleži da padaju u redove pravih bijednika. Sve nam to pokazuje, da proučavanje problema obiteljske baštine biva to važnije i zamašnije.

Upored tih imovinskih poremećaja u ljudskom životu postoje različita mišljenja, kako da se srede imovinski odnosi između pojedinaca i pojedinih skupina, a naročito, kako da se uščuva z d r a v a o b i t e l j s k a b a š t i n a.

Jedni naime vide u p r i v a t n o m v l a s n i š t v u izvor svih naših socijalnih nevolja; nadaju se boljoj budućnosti, kad se jednom ukine privatno vlasništvo svih sredstava proizvodnje, a u prvom redu pravo nasljedstva — pravo baštine — na obiteljsku imovinu.

Drugi nasuprot drže upravo privatno vlasništvo, kako je formulirano u rimskom pravu, nepovredivom ustanovom. Zato i traže potpunu s l o b o d u za privatnoga vlasnika kako u ime l i č n e s l o b o d e „raspolaganja nekom stvari kao svojom" kako i u ime gospodarskog napretka. Po sudu pristalica takva privatnog vlasništva pojedinac ima pravo punog suvereniteta i apsolutnog gospodstva nad svim stvarnim svijetom, pa tako i nad svim sredstvima proizvodnje.

Treći napokon promatraju uredbu privatne imovine n e r a z d j e l j i v o s p o j e n u s a s v a k o m v i š o m c i v i l i z a c i j o m; vide u privatnom vlasništvu n e n a d o m j e s t i v i g l a v n i s t u p s v a k o g d o b r o u r e đ e n o g d r ž a v n o g i d r u š t v e n o g ž i v o t a. Ali ti isti priznavaju, da moraju biti granice za stjecanje i za upotrebu vlasništva; ograničuju zato samovolju pojedinog vlasnika te traže, da se sloboda raspolaganja ima ravnati prema tražbinama socijalne pravde i općeg dobra. Što više, tvrde, da se privatna imovina može „izvlastiti" — ekspropriirati — u socijalne svrhe. Pa i samo vršenje javnih radova, pošumljivanje, odvodnjavanje, iskorišćavanje rudnog bogatstva, izgradnja cesta i željezničkih putova, pa onda i svi ostali propisi — sve to ograničava apsolutno pravo vlasnika ili mu nameće posebne dužnosti. Danas ne može vlasnik slobodno sagraditi ni svoje vlastite kuće, ako se ne će pokoriti administrativnim propisima građevnog pravca, visine i udaljenosti. A po duhu gotovo svih zakona uvode se svakovrsna ograničenja slobodnom raspolaganju svojim vlastitim stvarima, koliko se ne uvode i posebne p r i r o d n e i z a k o n s k e s l u ž n o s t i.

Ovome trećemu naziranju u pogledu privatne imovine možemo se i mi priključiti kao najpravednijem i najsocijalnijem. Mi ćemo to naziranje i nešto potanje obrazložiti.

Iako dopuštamo opstojnost privatnog vlasništva, ono ipak nije apsolutno, ekskluzivno i neograničeno pravo u upotrebi neke stvari kao svoje („usus et abusus"). Drugim riječima, ne može se privatnom vlasniku dopustiti, da on sam iz svoje imovine može neograničeno crpsti sve koristi, kako to hoće; da se može ne samo p a m e t n o koristovati svojom imovinom, nego da je može i smije ludo uništavati jednako na štetu svoju kao i na štetu cjeline. — P o j e d i n c u se daje pravo vlasništva jedino zato, da se on m o ž e i s m i j e d o b r o k o r i s t o v a t i s v o j o m s t v a r i ne samo za sebe, nego i za svoje bližnje. To pravo koristovanja uključuje i pravo, da smije svoju stvar za života otuđiti, prodati ili dragovoljno darovati.

Iz pojma vlasništva izvodi se kao nužna posljedica pravo baštine, nasljedstva i pravo oporuke. Što više, ako sam vlasnik nije načinio nikakve oporuke, to zakon u n j e g o v o i m e raspolaže njegovom imovinom i dijeli je među predmnijevane njegove baštinike.

A ako bacimo pogled u povijest čovječanstva, to bismo mogli privatnu imovinu — p r i v a t n o v l a s n i š t v o — nazvati „vječnim pravom". Ono je naime postojalo i onda, dok još nije bilo nikakve državne zajednice i dok su ljudi živjeli tek u svojim krvnim („genetskim") zajednicama. Privatna imovina postojala je u sva vremena bilo u kojem obliku.

Pravo vlasništva uključuje u sebi d v a bitna ovlaštenja: pozitivno, lično koristovanje po samom vlasniku, i n e g a t i v n o, isključenje iz upotrebe iste stvari svakoga drugoga bez dopuštenja po samom vlasniku; a pod pojmom vlasnika mislimo ne samo pojedinca čovjeka, nego i skup pojedinaca — z a j e d n i c u.

U redu zajednica dolazi na prvom mjestu o b i t e l j.

Krug se zajednice prema razvoju kulture i civilizacije čovječanstva jednom proširivao, a drugi put suzivao. Ali iako se zajednica proširivala, iako je skup više osoba uživao svoju zajedničku imovinu, to je ipak i ta imovina bila vlasništvo samo tih osoba. Pravo vlasništva podaje samo tim osobama izravnu korisnost od sviju stvari skupne imovine; istodobno se pak od upotrebe te skupne imovine isključuju sve ostale osobe izvan zajednice.

* * *

Pojam vlasništva proteže se na materijalna — tjelesna dobra. Kad je govor o vlasništvu, onda shvatamo jednom s a m u s t v a r, kojom možemo slobodno raspolagati na dozvoljene načine; drugda opet shvatamo pod vlasništvom p r a v o o s o b e, da raspolaže nekom stvari kao svojom.

Da ispravno shvatimo pojam i same o b i t e l j s k e b a š t i n e, to treba da pojam privatnoga vlasništva — pa prema tome i obiteljske baštine — shvatimo kao p r a v n u i m o r a l n u m o ć neke određene fizičke ili juridičke osobe, pojedinca ili zajednice.

Pojam vlasništva (privatne imovine, baštine) povezuje se na pojam p r a v a i na pojam m o ć i. Sama m o ć (s i l a) nad nekom stvari nije u isti mah i pravo. Razbojnik, koji silom navali na putnika, nema nikakva prava nad njim i nad njegovom imovinom. Puka fizička sila ne

stvara zato nikakva prava. Nasuprot, ako je netko fizički spriječen, na pr. bolešću, prisilnim pritvorom, odsustvom, da vrši svoje vlasničko pravo, to time njegovo vlasništvo nije nipošto utrnulo. Može dakle da postoji vlasničko pravo i bez fizičke sile, kao što može da postoji fizička sila bez prava vlasništva.

Pravo vlasništva — a po njemu i pravo baštine — po svojoj je biti moralna moć, moralna vlast, koja se u posljednjem redu oslanja na potrebe moralnoga reda. Dosljedno tome, ne može po našem shvatanju biti ni prava vlasništva a ni prava baštine, gdje nema moralnoga zakona. Prevarom otuđena ili prisvojena stvar isključuje pojam prava vlasništva.

Upravo po tom moralnom višem načelu, a ne po nekoj pukoj fizičkoj moći, nosi vlasništvo značaj nepovredivosti i vječnosti (u relativnom značenju te riječi).

Moralna oznaka vlasništva uključuje nužno i druge njegove posljedice. Svi su ljudi obvezani na moralni zakon: da ne otimlju, da ne kradu, da ne žele tuđe stvari; drugi nas ne smiju ni sprečavati u vršenju naših prava korisnosti, služnosti i upotrebe našom stvari. Odatle i pravo lične obrane i zaštite naše stvari od svih tuđih napadaja.

A jer je moral osnovica prava na privatnu imovinu, slijedi, da samo pozitivno pravo nije sposobno da nam po sebi usađuje kakvih dubljih obveza u savjesti; ono i ne stvara vlasništva i njegove moralne sile; ono može tek ovlastiti neku određenu fizičku silu nad upotrebom neke stvari, jer to iziskuje potreba socijalnog reda ili jer je već prethodno nad nekom stvari prirodnim redom — prirodnim pravom — stvorena moralna i nepovrediva moć nad nekom stvari.

Iz tih načela ne možemo prihvatiti t. zv. legalne teorije o postanku prava na privatnu imovinu, kako su je razradili pravnici Hobbes, J. J. Rousseau, Bentham, Montesquieu, Jouillier, Fronchet (sastavljač „Code Napoleon"), Fichte, pa i sam Adolf Wagner.

Još manje nam opravdavaju privatnu imovinu zastupnici ugovorne teorije, kako su je zamislili pravnici Hugo Grotius i Samuel Pufendorf.

Privatna imovina ima svoje daleko jače zastupnike među naučnjacima t. zv. teorije osobnosti i teorije rada, iako i ti naučnjaci ne mogu privatnoj imovini dati ono, što je ona u svome bivstvu prema bivstvu samog čovjeka. Još manje nam mogu ti teoretičari rastumačiti pravu svrhu privatne imovine.

Opravdanost privatne imovine, a po tome i baštine, daje nam tek teorija, koju nazivamo u nauci teorijom ekonomsko-naravnog prava.

Ta teorija drži, da je privatna imovina, bar na višim stupnjevima kulture i civilizacije, a unutar stalnih granica, potrebna za razvitak kako pojedinaca, tako i samih obitelji, a jednako i cijelog društva. Po svijesti vlastite imovine i baštine otac obitelji stvara i štedi dobra ne samo za sebe nego i za sve svoje članove. Bez te svijesti on bi rasipavao stečena dobra ili bi postao pravi parasit društva i prirodnih dobara. Po baštini cijela obiteljska zajednica biva međusobno najuže povezivana ne samo u sadašnjici, nego i sa svima predacima, kao i sa svim budućim pokoljenjima. Bez baštine i sama krvna veza ostala bi preslaba spona za održavanje trajnih rodbinskih veza i međusobne pomoći.

Svijest vlastite imovine stvara u svakoga od nas veselje u radu, cilj u radu. I kao što se smiruju oči onoga starca, kad gleda svoju unučad, tako se smiruje i duša svakoga od nas pogledima na obiteljsku imovinu i baštinu, stvorenu radom i trudom od najstarijih pa do najmlađih u obitelji. Pa ako i nadođu kakve vremenske nepogode, ako i nadođu kakve bolesti i nemoći za dalje privređivanje, naša je duša smirena, mi ne očajavamo, jer osjećamo imovinu i obiteljsku baštinu kao svoj posljednji oslon u nevolji, u starosti, u bolesti ili u kakvoj drugoj nemoći za lično privređivanje.

Po privatnoj imovini i baštini i samo sticanje dobara i stvaranje baštine dobiva svrhu obiteljskog uzdržavanja i nadživljavanja; sama štednja dobiva svoj pravi smisao te ne prelazi u škrtost i u prikraćivanje upotrebe dobara drugima potrebnijim.

Jedino obiteljska imovina i baština stvara i onu veliku ljubav do rođene grude, pa makar ta bila ili golijet ili kameni krš ili nerodna zemlja-žutulja. Djeca ljube i onu najsiromašniju kućicu, kao i onaj komadić zemlje, jer ga smatraju za svoju skupnu baštinu. Te ljubavi nemaju i ne poznaju djeca gradova, koja stanuju u iznajmljenim stanovima i kućama, gdje borave čas ovdje, čas ondje, a i onda, gdje svaki ćuti da živi na tuđem i u tuđem. Nema tu veselja, a ni povezanosti s ničim, jer se nijedno od te obitelji ne osjeća na svojem.

Život bez baštine čini se, kao da je život bez slobode; — čovjek se osjeća tuđincem u vlastitoj domaji, jer ništa ne može zvati svojim. Narod naš lijepo zato kaže: „Svoja kućica, svoja slobodica!"

Svijest vlastite imovine i baštine ne stvara samo veselje i cilj u radu, nego i rađa želju, da se ta imovina još poveća i uljepša te da se kao takva preda potomcima u obiteljsko nasljeđe. Osim toga razvojem same civilizacije rađa se kod svih ljudi i u svakom domu, bio to radnički ili seljački ili kojega građanskog staleža, sijaset novih potreba i želja, koje se mogu oživotvoriti jedino stvaranjem nove imovine. Naše težnje ne ograničavaju se naime samo na ono puko životarenje i iživljavanje, nego prelaze i u potrebe života viših sfera, rada duševnoga, umjetničkih užitaka, osvježavanja naše fizičke i duševne energije. A svih tih težnja ne bismo mogli oživotvoriti, kad ne bismo povećavali svoje imovine i baštine!...

Neodoljiva težnja u rodu ljudskom za privatnom imovinom i baštinom ne predmnijeva ipak, da ta imovina ili baština mora biti pripadnost samo jednoga čovjeka. Ali koliko ona nije vlasništvo pojedinca, mora da je pripadnost uže ili šire radne zajednice: obitelji, družine, kojega reda i sl. I ovdje svaki pojedinac, koji radi i živi na skupnoj baštini, može reći: ovo je moje, ovo je naše.

A gdje te baštine nema, nastaje smrt ili fizička ili moralna. Kao što naime po obiteljskoj baštini cijela obiteljska zajednica biva najuže povezivana ne samo u sadašnjici, nego i sa svima predacima i svim budućim pokoljenjima, tako bez te baštine, kako je već naglašeno, i sama krvna veza biva preslaba za održavanje rodbinske ispomoći. Bez baštine

članovi zajednice ubrzo se rasipavaju, razilaze; jedan na drugoga lako zaboravlja, pa makar bili u najbližim krvnim vezama.

Dosljedno, gdje nema privatne imovine i baštine, ne može biti ni zavičaja, ni domaje, ni naroda. Ukidati zato privatnu imovinu i baštinu znači oduzimati narodu sve, što ga čini narodom u sklopu ovoga svemira.

Istina, suvremeni socijalni i ekonomski odnosi ne omogućavaju svakom čovjeku krova nad glavom, ne osiguravaju mirne i bezbrižne starosti, ne podaju nade nad osiguranom budućnošću njegove djece. Radnici po našim gradovima i gradićima — bili to manuelni ili intelektualni radnici — svojom nadnicom jedva mogu da prežive. A počesto ih i njihovo zvanje goni s jednog kraja na drugi, te se u duši njihove djece ne rađa osjećaj toploga obiteljskog doma, obiteljske baštine rodnog zavičaja! . . .

Zato se nameće i nehotice pitanje, kako da se i svima tima osigura mirni obiteljski dom i obiteljska baština?

Iz svega toga slijedi, da prisilno oduzimanje imovine i baštine pojedincu čovjeku ili obitelji znači oduzimati cilj čovječjem životu i radu; znači raskidati najjače spone obiteljskog i zajedničkog života. Komunizam, koji hoće prisilno oduzimati svu baštinu i predavati sva sredstva proizvodnje, svu zemlju, kuće i kućišta, obrtničke radionice i tvornice u ruke državi, znači ubijstvo svake obiteljske veze; znači uništavanje sve čovječje energije, a unošenje lakomosti i otimačine u društvu svih protiv sviju. Komunizam oduzimanjem i podržavljenjem privatne imovine ne stvara nipošto jednakosti među ljudima, nego baš obratno: sakriveno obogaćivanje jednih nad novovjekim robljem milijuna one bijedne raje bez doma, bez roda i bez obitelji...

Da bi pak privatna imovina i baština imala svoju opravdanu opstojnost, ne smije ona nipošto da nastaje krvoločnim obogaćivanjem jednih nad golom bijedom drugih. Stvaranje i umnažanje privatne imovine opravdano je jedino onda, ako je nastalo pravednim putem — radom bilo čovjeka pojedinca, bilo njegove uže krvne zajednice u sadašnjici ili po predima.

Privatna imovina i baština mora zato imati svoje opravdanje i po svom postanku i po svojoj upotrebi, ali naročito po svojoj svrsi. Ako stoga postavljamo kao tražbinu prirodnog reda postojanje privatne imovine i baštine u rukama pojedinca ili pojedine obitelji, to ona mora služiti svojoj svrsi.

A svrha je privatne imovine velika i mnogostruka kako za pojedinca tako i za obitelj, a preko nje i za cijeli narod.

1. — Svrha privatne imovine i baštine važna je za čovjeka-pojedinca s obzirom na život tjelesni i na život duševni.

a) Za život tjelesni potrebna je privatna imovina, da čovjek može živjeti i svoje fizičke sile sačuvati na dopušteni način; da može vršiti slobodu svoje slobodne volje bilo u vršenju svoga zvanja, bilo u radu za očuvanje čovječanstva. Zato svi oni, koji nemaju ili bar oskudijevaju na dobrima, koja su im za život potrebna, kojekako životare, kržljave, ugibaju, ovisni su o milostinji drugih, a i ne mogu služiti se svojom slobodom, kako to dolikuje razumnom stvoru ljudskom. A ipak

svaki je čovjek stvoren, da živi i uživa mirno plodove svoga rada, a ne da ovisi o milostinji i milosrđu drugih, koji rade.

b) Privatna imovina i baština potrebna je i za život duševni — umni. Čovjek, slobodan od briga za materijalna dobra, može se potpuno posvetiti duševnom radu bilo na polju znanosti, bilo na polju umjetnosti. Po obilju samo materijalnih dobara stvara se svaka viša materijalna i duhovna kultura i civilizacija. Zato je cvat svih umjetnosti, umjetnička graditeljska djelatnost, širenje znanosti i građenje škola najuže povezano sa što većom privatnom imovinom i baštinom bilo pojedinaca, bilo pojedinih radnih zajednica. Već su stari rekli: „*Inter curas et miserias vitae corporalis silent musae*".

c) Privatna imovina i obiteljska baština potrebna je i za život moralno-duhovni. Iako se čovjek vlasništvom dobara može služiti i na zlo, ipak je posjedovanje dobara počesto uvjetom moralnom životu. Stara je riječ: „*Paupertas meretrix*". Čovjek, koji posjeduje neka dobra, ćuti u sebi nagon socijalnog rada, marljivosti, štednje, plemenitog takmičenja i stjecanja novih dobara. — A od nemale je važnosti upravo psihološki motiv, da će se čovjek rijetko kada dati na veća djela požrtvovnosti, napora, prirođene odvratnosti u nekim poslovima, ako od svoga rada ne bude očekivao naplate, koju može trajno uživati i u punoj slobodi raspolagati njom među živima i među baštinicima.

Čovjek imućan može iz svog obilja potpomoći drugu sirotinju, da i ti uzmognu doći do neke privrede i svoje baštine. Čovjek može materijalnim dobrima učiniti i plemenite nakane: podizati ubožišta, crkve, škole, kao što može zavjetom siromaštva prema sebi činiti najveće žrtve za druge.

Dobra su ovoga svijeta prema tome samo sredstva, kojima osiguravamo i stičemo svoje vječno i vremensko spasenje i dobro.

2. Najjače se svrha privatne imovine i baštine očituje ipak u cilju održavanja same obitelji, kako ćemo to još kasnije izložiti. Preko obitelji postaje privatna imovina kako osnovicom same narodne i državne zajednice tako i općega kulturnog napretka u društvu. Napredak naše civilizacije bio je omogućen jedino suradnjom privatne inicijative; a ta je opet imala svoj osnov i na privatnoj imovini. Velika djela naše civilizacije nijesu nastala nipošto samo inicijativom „države", nego baš što su ljudi bili slobodni u stvaranju imovine; što im je ta imovina dostajala ne samo za njihovo lično i obiteljsko izdržavanje, nego što su mogli od te imovine u obliku „poreza" davati i državi za opće potrebe; što su i neovisno od države viščima svoje privatne imovine poduzimali goleme, a često i nesigurne pothvate.

A pogledamo li gospodarski razvitak novijeg vremena, to se uistinu moramo čuditi, kolika su veličajna djela, otkrića i golema poduzeća, korisna za cijelo društvo, stavljena u gibanje. Gledajmo samo one silne željezničke, parobrodarske, avionske, telefonske i telegrafske mreže, što okružuju naš planet! Predočimo sebi i one goleme tunele i kanale, uspjehe u elektrotehnici i kemiji i moramo priznati, da je svagdje ovdje upravo privatna inicijativa i privatna imovina bila potreban i moćan faktor.

Svakako, protiv ovoga silnog napretka postavlja nam se kao strašilo pred oči i kao uzrok mnogim nevoljama čovječanstva upravo nagomilano blago u rukama pojedinaca. Ukazuju nam se kao ukleta avet oni zločini kapitalizma, onaj niski egoizam, ono bezobzirno iscrpljivanje i izrabljivanje upravo onih, koji su kao proleteri bez ikakve obiteljske imovine i baštine, a koji izrabljivani do kostiju nemaju ni tračka nade, da će se igda moći domoći obiteljskog doma.

Hoće li zato kapitalističko društvo stvarati trajna i velika djela za čovječanstvo, to mora imati uvijek u sebi visoku čovječansku svijest. Privatna imovina i najvećih mogućnika ima služiti podizanju onoga maloga čovjeka — radnika — u red jačega privrednika. A on će postati takav, kad se u prvom redu probudi i u njemu ljubav do obiteljskog doma i do rođene grude.

Zdravi radnički stanovi i vrtovi važni su zato socijalni zadaci ne samo s gledišta državne socijalne politike, nego i s gledišta stvaranja i čuvanja zdravih radničkih obitelji.

Privatna imovina ima tako sama po sebi visoku socijalnu svrhu u društvu. Ona je naročito osnovica zdravoj državnoj organizaciji. Kad naime ne bi bilo privatne imovine i baštine pojedinih državljana, i kad ti ne bi mogli kao pojedinci i kao roditelji ništa za sebe trajno privređivati, to bi se sama država morala skrbiti za sve potrebno u životu ljudskom. Država bi morala sve sama proizvoditi i sve svima dijeliti.

Iako bi i takva proizvodnja bila — teoretski — moguća, ipak bi gospodarski život došao u najveće poteškoće. Bilo bi više činovnika i zapovjednika nego li radnika. Ako je zato danas život težak, gdje ipak toliki sami proizvode, i to intenzivno punom voljom i snagom, što bi istom onda bilo, gdje bi svaki proizvodio tek toliko, koliko bi u određenom satu morao kao službenik države. Rezultat njegova rada bio bi vrlo malen. Zato vidimo, da na cijelom svijetu nema skupljeg života nego li je u boljševičkoj Rusiji — toj po obilju plodne zemlje najvećoj agrarnoj državi.

Prenošenje svega vlasništva na državu protuprirodno je i s gledišta socijalne diferencijacije. Komunizam ide po klasnoj borbi, po diktaturi proletarijata, po socijalnoj revoluciji za uništavanjem staleža. A kad bi u tom nastojanju i uspio, tada bi svi ljudi postali tek radnici i sluge države. — Država sama postat će tada nezasitni Moloh, koji će htjeti iscrpsti svu radnu snagu samo za sebe. Ljudi u svome radu postat će posve ovisni o državnoj samovolji. U njihovu radu ne će biti više nikakva nagona ni poticaja za vlastitim radom i sticanjem za budućnost i za druge, pa ni za svoje najbliže. Njihov rad postat će automatsko iživljavanje i bez volje vlastitog nadživljavanja. U svih će se razviti samo životinjski nagon, da dođu na bolja mjesta, gdje će lakše poslove obavljati, gdje će moći biti zapovjednici a ne sluge. Takav će život rađati najvećim korupcijama i bojem svih proti svima.

Zato upravo privatna imovina i baština, promatrana s tim svrhama na osnovi samog zdravog razuma, temelj je svakoj dobro uređenoj državi.

Istina, kako je naglašeno, s obzirom na sadašnje stanje društva, a i prema njegovu budućem razvoju, može privatna imovina i baština imati kojekakvih ograničavanja, a i doživljavati potrebne izmjene. Iz povijesti već vidimo, kakve je sve promjene doživjela privatna imovina kod različitih naroda tokom pojedinih stoljeća. Sjetimo se samo zakona o baštini, koje su izdali Grci i Rimljani. Sravnimo li te s onim imovinskim zakonicima, koji su bili na snazi za feudalizma i sa zakonicima današnjega vremena, kolike su već tu izmjene! Ako uočimo samo taj razvitak, vidimo, da nijedan oblik privatne imovine i baštine ne mora biti ništa apsolutno. Povijest nas što više uči, da može pokraj privatnog vlasništva i privatne baštine postojati više ili manje skupno i javno vlasništvo države i samoupravnih tijela. I sami zakoni mogu sad više sad slabije ograničavati opseg i sadržaj privatne imovine.

Ipak kraj svih tih promjena vidimo, kako privatna imovina i baština u biti svojoj ostaje trajna ustanova. Povijest svih naroda i svih vremena uči nas najbolje, da privatna imovina i baština nijesu nikakav samovoljni čin čovjeka pa ni pojedinog zakonodavnog tijela. Privatna imovina i baština imadu svoj osnov na naravnom pravu.

Po načelima prirodnoga prava važni su još i unutrašnji razlozi za potrebu opstojanja privatne imovine: Red i mir među ljudima može postojati ondje i onda, gdje svaki zna, što je „moje", a što je „tvoje". I kao što su ustavi pojedinih država utvrdili opstojnost i mir svake pojedine države, tako se i mir i red među građanima mogao uspostaviti samo na osnovi opće priznate privatne baštine. Ako zato riječi o zajednici svih dobara i o imovinskoj jednakosti lijepo zvuče, to se u zbilji života sukobljuju s istinom, koja je daleko jača.

Zato lijepo kaže njemački pjesnik Schiller:

„Etwas muss er sein eigen nennen,
Oder der Mensch wird morden und brennen."

Baštinu iziskuje i suvremena podioba rada i organizacija u staleže. Nema seljaka bez zemljišta i kućišta, nema obrtnika bez radionice i vlastitog alata, a nema ni trgovca bez vlastite robe. Uzmite seljaku njegovu zemlju, obrtniku njegovu radionicu i alat, trgovcu njegovu robu, vi nemate više ni seljaka ni zanatlije ni trgovca, nego imate samo radnika zemlje ili prerađivača sirovina ili prometnika robom iz ruke u ruku!

Ako i kraj sadašnje staleške organizacije društva ima promašenih zvanja, neiskorištenih dobara, uništenih života u ljudskoj borbi, to sve može biti ili poradi vlastite krivnje, ili što i sama ustanova privatne baštine nije svagdje provedena prema potrebama ljudi i gospodarskih prilika.

* * *

Iz ovih općih teza, na osnovu prirodnog prava, dolazimo do zaključka, da je danas gotovo moralno nemoguće ukloniti privatnu imovinu i baštinu. To najbolje dokazuje sama praksa i razvoj samog boljševičkog sistema. Boljševizam je u početku pokušao ukloniti svako privatno vlasništvo. Međutim sam Staljinov ustav iz godine 1936. morao je priznati baštinu ne samo na sva upotrebna sredstva u obrtničkom i seljačkom radu, nego i na kuću, radionicu, trgovinu i seljačko zemljište.

II. OPRAVDANJE OBITELJSKE BAŠTINE

U dojakošnjem izlaganju morali smo doći do općih zaključaka o opravdanosti privatne imovine i baštine uopće. Preostaje nam, da još posebno kažemo nešto i o obiteljskoj baštini.

Kao što ne može biti staleža, ako ukinemo privatnu imovinu, tako u posljednjoj liniji bez nje ne može općenito biti, kao što je već rečeno, ni obitelji. Bez posjedovanja privatne imovine i baštine teško se mogu pojedine obitelji mirno, slobodno i trajno razvijati kroz više pokoljenja. A koliko sadašnje društveno uređenje više oteščava stvaranje samostalnog obiteljskog doma, toliko ono stvara obitelj s manje životne snage. Poradi pomanjkanja obiteljske baštine često se mora cijela obitelj predati u nečasno služništvo drugome, a da i ne govorimo, da sve zlo nesamostalnosti prema vlastitom narodu kod naših građanskih i intelektualnih staleža potječe baš odatle, što ti staleži većinom nemaju svoje imovine i baštine.

Ukinemo li pak nasilnim putem pravo obiteljske baštine, što će da ostavlja otac svojoj djeci ?... Roditelji bez prava baštine nemaju nikakva poticaja, da što više privređuju za sebe i za svoje najbliže. Njima zapravo ne treba ni njihov vlastiti dom za života, kad ni taj nema nikakve trajnosti. U duši roditelja, a ni njihove djece, ne rađa se nikakva ljubav do očinske i roditeljske grude. Poradi toga i ne može se rađati u dušama njihovim ljubav spram domaje — domovine.

Obiteljska baština je i najmoćnija spona među članovima obitelji — naročito među roditeljima i djecom. Gdje nema baštine, kidaju se ubrzo sve krvne veze između najbližih srodnika; djeca ostavljaju ubrzo svoje roditelje, polaze za vlastitom zaradom, jer ih slabo što veže uz oca i majku i braću. Ukratko, opstojnost privatne baštine uvjetuje opstojnost i trajnost obiteljskog života. Razorimo li privatnu baštinu, mi razaramo i nehotice samu obitelj. Boljševizam nije trebao ničim drugim razarati obiteljski život nego tim, što je pokušao ukinuti privatnu imovinu.

To isto vidimo u malom i kod nas. Nestaje po našim gradovima toliko više zdravoga, jakoga i stalnoga obiteljskog života, koliko naši građani nemaju krova nad glavom, nemaju svoga doma, nemaju svoga bar vlastitog stana i ognjišta. Zato u času, čim smo djecu bacili iz njihovih obiteljskih domova na ulicu, od zajedničkoga obiteljskog stola u kakvu gostionicu ili menzu, iz socijalnih i prijateljskih veza po obiteljima i

kućama na sastanke po kavanama, gostionicama i sportskim stadionima, nestalo je svih obiteljskih veza, rastrgana je fiziološka nit otaca prema djeci, kao i sve trajnije fiziološke veze za nadživljavanje.

S punim pravom možemo stoga ustvrditi, da je moralna opstojnost obitelji najuže povezana na moralnu nuždu upravo privatne obiteljske baštine.

Mi smo nekoč imali u svim svojim staležima jaču i zdraviju obitelj, jer je jača bila ustanova privatne baštine. Dok su naši seljaci imali zdraviji i jači seljački svoj dom i posjed, bila je jača i zdravija njihova obitelj. Stvaranjem pak onih sitnih a nesposobnih seljačkih jedinica presušuje se nužno ono zdravo fiziološko vrelo našeg obiteljskog života na selu. Osiromašivanjem naših obrtnika nakon ukidanja cehova nestaje i ovdje zdravog obiteljskog života. Nestajanjem i razaranjem baštine i kod svih drugih građanskih staleža uništava se obitelj. A i vazda su svi veliki državnici dobro shvaćali važnost baštine, jer su svakoj obitelji s izvjesnim brojem djece osiguravali vlastiti dom — obiteljsku baštinu.

Zato bi i svekolika naša narodna i socijalna politika morala ići za tim, kako da svakoj obitelji ne samo sačuva njezinu imovinu i baštinu, nego i kako da svakoj obitelji — bilo seljačkoj ili građanskoj — olakoti stvaranje trajne i nepokretne baštine u domu i zemljištu.

A to bi i trebalo da bude.

Ako naime mora obitelj da bude samostalni organizam u ljudskom društvu, to moraju roditelji ponajprije imati skrb za život i odgoju djece, i to neovisno od vanjskih utjecaja. Da pak roditelji uzmognu vršiti svoju dužnost, trebaju svoje vlasništvo, isključivu upotrebu zemlje, stanovanja, hrane, odijela i drugih sredstava. Sve to moraju sebi prije pribaviti, hoće li imati svoj osiguran i uređen život. I kao što se pojedinac bez privatnog vlasništva podaje lako životu skitnice ili je posve ovisan od tuđe samovolje, tako je isto i s obitelju. Gdje nema svijesti odgovornosti za uzdržavanje i napredak obitelji, gdje nema svijesti za stvaranje i uzdržavanje baštine, — svijesti, koja goni oca i majku na neumorni rad, tu nestaje poluge moralnosti i trajne bračne veze. Svijest baštinske ovisnosti djece prema njihovim roditeljima najmoćniji je zato i odgojni momenat.

Hoćemo li zato osigurati svome hrvatskom narodu zdrave njegove obitelji, zdravu narodnu i domovinsku svijest, to moramo čuvati načela privatne imovine i baštine. Neprijatelj i najveći zlotvor hrvatskog naroda upravo je onaj, koji hoće unositi u naš narod strane ideje o ukidanju sve privatne imovine i o podržavljenju svih sredstava proizvodnje. Takve ideje mogu širiti samo tuđinci, da oni onda u komunističkoj državi sjednu na grbaču našem hrvatskom narodu, — narodu, koji je kroz stoljeća bio svetim čuvarom svoje rodne grude i imovine.

Sve naše narodno djelovanje mora zato ići upravo protivnim smjerom, nego što to hoće komunisti. Mi moramo nastojati, da svakoj obitelji omogućimo stvaranje obiteljske baštine, kako bi putem te baštine očuvali svome narodu njegove zdrave obitelji — te matice i rasadnice cijeloga narodnog života.

Pa i sve naše socijalne i higijenske ustanove moraju biti vođene poglavitom svrhom, da svome hrvatskom narodu očuvamo njegovo fiziološko nadživljavanje i množenje putem zdravih obitelji. Ne zaboravljajmo onu utvrđenu istinu, da je svaka majka s djetetom u ruci najmoćnija diplomatkinja svijeta; one dječje kolijevke najmoćniji su tankovi u obrani i u osvajanju svijeta. A ne gubimo nikad s vida i one istine: Propada svaki narod i bez ubojitih taneta i bez neprijateljskih osvajača i silnika, gdje se ruše djedovski domovi nad glavom, gdje nema, tko da ih uzdržava, gdje nam djedovska baština ostaje bez baštinika — bez djece i unučadi...

III. IMOVINSKI ZAKONICI

Sva zato naša skrb mora biti, kako da očuvamo obitelj, ali i kako da s obiteljima očuvamo pravno njihovu obiteljsku baštinu. U tom djelu treba da nas pomažu baš naši imovinski i baštinski zakonici.

Nažalost, pod vidom nekih slobodarskih zasada, tuđih našem narodu, čini se, da su baš ti zakonici pod imenom „općih građanskih zakonika" pospješivali samo raspadanje obiteljske baštine, pa tako i same obitelji. To jednako vrijedi za propise, kojima se uređuje bilo građanska, bilo seljačka obiteljska baština.

Ne samo kod nas, nego i u drugim državama, dnevno se javljaju teške optužbe na one imovinske zakonike, koji u ideologiji liberalizma i zaštite jednakosti prava sve djece na obiteljsku imovinu uništavaju upravo tu obiteljsku baštinu. Pritužbe su i na one propise, gdje se očeva vlast i auktoritet sve više umanjuje; — gdje otac posljednjom svojom voljom — testamentom — ne može slobodno raspolagati svojom baštinom prema potrebama i zasluzi svoje djece. Propisi o „nužnim" ili „zakonskim dijelovima", koliko, istina, imaju svoju dobru stranu, da se nijedno dijete ne razbaštini samovoljom očevom, toliko ti isti propisi već za života roditelja rađaju otuđivanjem djece roditeljskoj kući. Svako dijete već u malodobnosti polazi od doma svojim putem iščekujući što raniju smrt svojih roditelja samo zato, da se domogne što prije svoga „zakonskog dijela" od preostale obiteljske baštine.

I sad nastaje rasap obitelji; nastaju diobe i otuđivanja obiteljskog doma, koji ne prelazi više nasljedstvom na djecu i unuke kroz stotine i više godina, nego od kupca do kupca, od prezaduženog baštinika na trgovce, koji spekuliraju i zarađuju na obiteljskoj baštini.

Krivo bi zato bilo mišljenje, da su propisi naših građanskih zakonika štetni samo za seljačku imovinu. Nestalnost, rasap i naših građanskih obitelji nastaje i širi se sve jače upravo time, što nemamo više nikakvih propisa, kojima bi se bar kako tako čuvala stalnost obiteljske baštine; naročito što nemamo nikakvih zakona, kojima bi bila dana ovlast ocu obitelji, da ostavlja jednom ili dvojici od svojih baštinika svoju imovinu u dalju i trajno neotuđivu i nedjeljivu obiteljsku baštinu. Mi smo ukinuli sve dojakošnje zakone o obiteljskim fideikomisima; uništili smo na selu svoju ustanovu kućnih zadruga. — A zar smo došli do čega boljega?...

S punim pravom smijemo i moramo i ovdje naglasiti:

Svi naši t. zv. civilni ili građanski zakonici pod vidom slobode svih članova obitelji uništavaju obiteljsku baštinu. A obiteljska baština i obitelj gotovo su dva nerazdruživa pojma. Uništavati zato obiteljsku baštinu bilo njezinom socijalizacijom bilo liberalizmom zakonika znači uništavati samu obitelj.

Pravu katastrofu u obiteljskom životu i u obiteljskoj baštini unose propisi naših građanskih zakonika *na selu*. To čine naročito tim, što supstanciju građanske imovine i način privređivanja naših građanskih staleža poistovetuju sa supstancijom seljačke imovine i s načinom seljačkog gospodarenja.

Primjenom propisa građanskih zakonika i na seljačku obiteljsku imovinu i baštinu uništena je stalnost seljačkih domova, uništen je onaj nekadašnji auktoritet oca i kućegospodara u seljačkoj obitelji; uništen je i onaj obiteljski način života i rada, koji se sastojao u najljepšoj i najskladnijoj podiobi rada po ličnim sklonostima, po dobi i spolu svih članova seljačkog doma.

A ipak sve su to bila do nedavna specifična svojstva našega hrvatskog seljačkog doma i njegovih zdravih seljačkih obitelji. To su bili stožeri čitavoga našeg hrvatskog naroda i njegova blagostanja. Upravo seljačka obiteljska imovina bila je uvjetom hrvatskog narodnog samoodržanja kroz sve bure i oluje, u svima nevoljama i borbama s fizički jačim neprijateljima: Francima, Mlečanima, Nijemcima, Madžarima...

Seljačka obiteljska baština nije u davnini, bila čuvana nikakvim pozitivnim zakonima, a niti protuobiteljskim građanskim zakonicima, nego zdravom pravnom sviješću i pravnim običajima.

A značajno je i to, da se baštinsko pravo i imovinski običaji naših seljačkih obitelji znatno razlikovahu od prava i običaja obiteljske baštine svih drugih naroda. Imovina naših hrvatskih seljačkih obitelji (kuća, hiža, domova, kućnih zajednica, kućnih zadruga) pripadala je u nedjeljivoj cjelini svima članovima jedne seljačke obitelji — jednako starcu kao i djetetu, jednako muškarcu kao i ženi. Pa i sam predstavnik obitelji — kućedomaćin — nije imao u pogledu obiteljske imovine nikakvih većih prava nego i svi članovi. On je bio samo upravljač i zastupnik obiteljske imovine pred drugima. Smrću njegovom ili bilo kojega drugog člana u kući nije se obiteljska imovina ni u čem izmijenila. Ona je ostala nedjeljiva svima preživjelim članovima, jer nitko nikome nije mogao ništa zasebno odvajati a ni ostavljati od obiteljske imovine. Iznimno samo pojedini lični uresi ili ukrasi mogli su postati predmetom nasljeđivanja od majke na kćerku, od oca na sina, ali i to više u obliku darivanja nego li prava nasljedstva.

Načelo samovlasništva po duhu građanskih zakonika nije postojalo u našem hrvatskom i južnoslovenskom pravu. Sve, što je pojedinac privređivao u kući i izvan kuće, privređivao je jednako za sve, kao što je i svaki drugi privređivao za njega. Gospodarstvo u našim kućnim zadrugama bilo je strogo po načelu: „Svi za jednoga, jedan za sve."

Ali upravo zato, jer je bilo po našem hrvatskom pravu zajedništvo dobara osnovano na obiteljskoj i radnoj vezi, prestajalo je i to pravo, čim se raskinula obiteljska i radna veza. Čim je tkogod izašao iz kuće te time prekinuo obiteljsku i radnu vezu, prestao bi biti tim časom članom svoje obitelji. Ovdje je vladalo ono puno načelo: „Ko je pri delu, taj je i pri jelu". Zato i sami članovi kuće (djevojke i muškarci), koji se udajom i ženidbom prisajedinjuju drugoj kući — drugoj obitelji, gube sva prava na dotadašnju obiteljsku imovinu onim časom, kad prestupe prag svoga obiteljskog doma; nasuprot dobivaju onim časom puna prava u kući — u obitelji, kad se i gdje se prisajedinjuju.

Naše „građansko zakonodavstvo" počinilo je zato najveću grješku davajući jednaki dio imovine svima članovima bez ikakva obzira, da li su ti bili u času diobe obiteljske baštine u zajedničkoj socijalnoj i radnoj vezi. Po našem građanskom zakoniku može svaki član obitelji izaći iz kuće, kad hoće, može raditi, gdje hoće i dokle hoće; djevojka može da se uda iz kuće i stvori sa svojim mužem novi dom, može da boravi na tome novom domu i po 20 i 30 godina, — pa ipak svi ti izašli članovi iz očinskog doma imaju ista prava na obiteljsku imovinu kao i oni članovi, koji su ostali na domu i u obiteljskoj zajednici i koji su domu privređivali nova zemljišta i podizali nove kuće i hambare. Zato se ondje, gdje je naš građanski zakonik ušao u snagu za diobu i baštinstvo seljačke imovine, buni pravna svijest našeg seljaka protiv toga novog prava. U svojoj pravnoj svijesti priznaje naš seljak za člana kuće i baštine samo onoga, koji je stvarno surađivao na obiteljskom domu, a brani se na sudu gubitkom i svoje imovine protiv jednakog prava diobe s onima, koji su se davno odvojili od socijalne i radne zajednice.

Po toj obiteljskoj i radnoj povezanosti bila je hrvatska seljačka obitelj i obiteljska baština uzorom svima ostalim narodima kao gospodarska i socijalna jedinica. Hrvatska seljačka obitelj — onaj starodrevni seljački dom, kuća, hiža, ili kako se zove po novijoj pravničkoj terminologiji „kućna zadruga", bila je matica svih etičkih vrlina: žive vjere u Boga, poštenja, odanosti, poslušnosti, visokog morala, požrtvovnosti, po kojoj je radio jedan za drugoga, a svi za jednoga.

Nažalost, liberalistički pravnici 19. stoljeća, zadojeni tuđom pravnom ideologijom, rastočiše tu našu iskonsko-socijalnu, fiziološku i etičku ustanovu. Tokom II. polovice 19. stoljeća nastaje raspadanje kućnih zadruga pod vidom slobode i emancipacije od svih kućnih stega, pod vidom stvaranja samovlasništva i na seljačkom posjedu, iako je seljački rad uvijek zajednički cijele družine, što više i drugih lica.

Rasapom međutim kućnih zadruga nastaje raspadanje onih zdravih seljačkih obitelji, onih jakih seljačkih domova, koje su držale ne samo stoljetne grede i tramovi, nego i stoljetno poštenje, čista krv i rad.

Dok je bilo u seljačkom domu i seljačkoj obitelji onoga starog poštenja i dok se nije čula ondje riječ: „svaki sam za sebe, a jedini Bog za sve!" bilo je i više dobra i blagoslova. Bilo je u izobilju svega, iako se svaki seljak nije morao mučiti kao danas. U našim selima nijesu se vidjevale prije sto godina one kućice — potleušice, koje više sliče kakvu nomadskom naselju, nego li seljačkim domovima. Nekoč su se po našim selima dizale visoke i prostrane zadružne kuće usred širokih i prostranih dvorišta s nizom kućica („kiljera") za boravak bračnim drugovima. Iza kuća bile su podignute gospodarske zgrade i štale sa stotinama komada stoke, koliko te zgrade nijesu bile bačene izvan sela po armanima i salašima. Oko kuća i gospodarskih zgrada prostirali se krasni voćnjaci, šljivici, vinogradi, ograde za ispašu kućne stoke.

Jednom riječju: bilo je nekoč u našim seljačkim obiteljima i kraj svih drugih jada i nevolja svega — i poštenja i dobara ovoga svijeta.

Nijesmo imali onda seljačkih posjeda od nekoliko slogova, nego se prostirao široki seljački posjed na nekoliko desetaka jutara, te jednoj kućnoj zadruzi i nije bilo potrebno staviti sve zemljište svake godine pod obradbu.

A danas?...

Kao nekim još zadovoljstvom ističemo, da nam je ponestalo starih seljačkih obitelji u kućnim zadrugama, „jer da su se zadruge preživjele..." Ali gdje je kućnih zadruga nestalo, tu danas naš hrvatski seljak, u većini slučajeva, nema ni pravoga seljačkoga doma, nego kakav kućerak, što ga je on kao samovlasnik zbio od razbijenog i rastepenog nasljedstva — od djedovine i očevine. A ne će potrajati ni jedan rod, raznijet će i taj kućerak djeca — sinovi i kćeri, samo ako ih bude i bilo... Ta koliki će i od tih kućeraka ostati pusti i prazni bez djece, te prijeći u ruke tuđincu! Koliko će ih biti i za života onoga seljačkog samovlasnika prisilno prodano za dugove i poreze, a njihovi će ukućani postati za narod izgubljeni ljudi, postat će beskućnici — proleteri!...

Uništavajući kućnu zadrugu uništavasmo onu zdravu seljačku obitelj u misli, da će seljačkom narodu biti bolje u slobodi i nevezanosti ne samo od nekadašnjeg „zemaljskog gospodara" — vlastelina, nego i od onoga kućnog gospodara — kućedomaćine! A da li smo stvorili i dali svome seljačkom narodu doista što bolje? — Nipošto! Inokoština — siromaština, da ne kažemo i prava bokčija!...

Hoćemo li zato svome seljačkom narodu dobro, to se moramo v r a t i t i n e u k u ć n u z a d r u g u, koje više nije ni moguće uskrisiti, nego u onaj p r a v n i i s o c i j a l n i i e t i č k i n a č i n o b i t e l j s k o g ž i v o t a, koji je bio osnovicom tome zadružnom seljačkom životu. S e l j a č k i d o m i s e l j a č k o z e m l j i š t e n e k a j e o p e t s k u p n o v l a s n i š t v o o n e s e l j a č k e j e d i n i c e — o n e s e l j a č k e o b i t e l j i, k o j a s t v a r n o i o b r a đ u j e z e m l j i š t e!

Shvatimo dobro! Seljačko gospodarstvo nije nikad radnja samo jednog čovjeka. Neprirodno je zato, pa i nepravedno, da je seljački dom vlasništvo samo jednog člana seljačke obitelji, pa makar taj bio i otac i glavar kuće!

Seljačku obitelj uništavaju osobito one neprestane diobe i ostavinske rasprave iza smrti svakoga samovlasnika. A zašto da seljačka imovina ne ostane nedjeljiva i skupna imovina sve one djece, koja ostaju na seljačkom domu po načelu: „ko je pri delu, on je i pri jelu?..." Zašto da i seljačka obitelj ne bude košnica pčela, koja će davati živote svima ostalim staležima?...

Ako zato istražujemo duhovne vrednote naše stare hrvatske obiteljske baštine, to je bezuvjetno ponajjača duhovna sila bilo ono s e l j a č-

ko i obiteljsko imovinsko pravo, seljačka pravna svijest, kojom se i danas možemo ponositi u sklopu imovinskih prava ostalih naroda.

Ta upravo danas vidimo, kako svi narodi grčevito čuvaju svoje tradicije, a među njima i pravnu narodnu svijest. A zar ćemo samo mi Hrvati biti krvnici i ubojice pravne svijesti svojih seljačkih obitelji i svoga seljaštva?...

Ako je Hitler, taj vođa njemačkog naroda, s ponosom uveo za sve njemačko seljaštvo germansko seljačko pravo, zar i mi Hrvati ne moramo s ponosom čuvati obiteljsku baštinu i pravnu svijest svoga seljačkog naroda, koja se do danas u velikoj većini našega seljaštva održala ili barem živi u podsvijesti svakoga našeg seljaka!

Da se razumijemo i da još glasno viknemo svima nagluhima i zlonamjernima:

Mi ne tražimo uskrsivanja obiteljske baštine u oblicima kućne zadruge sa skupnim životom od 50 i više članova pod jednim kućnim krovom. — Mi tražimo samo za seljačke posjede takvo posjedovno obiteljsko i imovinsko pravo, koje će najbolje odgovarati našemu seljaštvu i očuvanju svetih načela zdrave obitelji! A jer se seljački posjed obrađuje uvijek skupno od svih članova seljačke porodice — obitelji, to tražimo, da je seljačka imovina skupno vlasništvo onih osoba, koje zemlju stvarno obrađuju i koje u obitelji skupno žive. Neka je zato seljački dom obiteljska baština svih onih članova obitelji, koji ostaju na seljačkom domu, i bez ikakvih oporuka i bez ikakvih ostavinskih rasprava!

Pa ako već hoćemo sačuvati primjenu propisa našeg građanskog zakonika za građansko privređivanje i za građansku obiteljsku baštinu, to bar seljačkoj obiteljskoj baštini ostavimo one propise, što ih je sam hrvatski seljački narod stvorio u svojoj zdravoj i poštenoj pravnoj svijesti!

A naših je zakonodavaca i dužnost, da to seljačko pravo obiteljske baštine utvrde i pozitivnim zakonima tako, te za svoje hrvatske seljačke obitelji sačinimo posebni **Seljački Zakonik.**

Ako su strani pravnici stvorili za naše građanske staleže i građansku baštinu Građanski Zakonik, stvorimo mi za svoje hrvatsko seljaštvo i svoj hrvatski Seljački Zakonik.

Znajmo ipak, da svi ti ljudski imovinski i socijalni zakonici moraju biti odsjev onog Vječnog Zakonika — Dekaloga i Kristova Evanđelja! Pod sjenom toga Vječnog Zakonika bit će najbolje sačuvana naša hrvatska i katolička obitelj i njezina baština!

DR IVAN SCHRECKEIS, LIJEČNIK

OBITELJ I POTOMSTVO

Osnovna životna jedinica, izvor života roda ljudskoga, države i naroda — je obitelj. Ona je to ne samo s religiozno-etičkog i političko-socijalnog gledišta, nego i sa čisto biološkoga. Upravo je i probuđeni interes za biologiju te naročito njezine grane populaciju i eugeniku, naučio suvremenog čovjeka, da cijeni kršćanski princip braka t. j. da je glavna prvotna svrha braka (matrimonii finis primarius) dijete, i to njegov život i njegov odgoj. Upravo zbog toga glavnoga cilja braka — zbog djeteta, još bolje rečeno zbog potomstva, razumijevamo, što se svi vodeći biolozi i eugeničari slažu u tome, da je samo jedan i trajni brak dovoljna garancija brojnog i biloški zdravog potomstva. I upravo radi toga potomstva je uvidjela i suvremena biologija, da problem odgoja, braka i etike nije irelevantan problem, već da zdrava obitelj, bračni drugovi sa svojim potomstvom, kao biološki nerazrešiva jedinica čini životno pitanje svakog naroda. Ako je obitelj bolesna, bolestan je cijeli narod. Degenerira li obitelj, tada propada narod, i nikakvo blagostanje, prosvjeta ili politička moć ne može taj narod sačuvati od propasti.

Povijest nas uči, da prošlost nekad slavnih, moćnih i kulturnih naroda: Babilonaca, Asiraca, Egipćana, Grka, Rimljana, Maja-naroda na području današnjeg Meksika, i drugih nije bila zapečaćena zbog nekih vanjskih uzroka: rata, bolesti, potresa, gladi i sl., nego zbog toga, što je općeniti moral bio jako opao, što je zavladao materijalistički i egoistički individualizam, pesimizam, „princip iživljavanja", što je moralna svijest i jakost volje toga čovjeka, isto kao i suvremenog čovjeka civilizacije, bila jednaka nuli, što nije bilo smisla za žrtve, što je nestalo djelotvornog idealizma — a bez svega toga nema zdravoga braka — jer je zavladao — sistem braka sa dvoje djece, jednim djetetom i konačno brak bez djece.

Da sudbinom naroda ne odlučuju samo gospodarsko blagostanje, niti stupanj narodne prosvjete, niti bolesti ili izgubljene bitke, socijalne revolucije ili građanski ratovi, niti međunarodni politički položaji, utjecaji i ugovori, niti samo gospodarska, kulturna, vojnička ili koja druga nadmoćnost, pokazuje nam i nedavna prošlost. N. pr. Poljskoj nije trajno ništa naškodilo, što je 150 godina bila izbrisana s političke karte Evrope; njezina je obitelj ostala netaknuta, ona je ostala biološki zdrava i njezino je vrijeme došlo; Irskoj nije trajno naškodilo, što je bila gospodarski, kulturno, vjerski, politički proganjana i tlačena od kolosa-neprijatelja, prema kome je nekad iščezavala; ona još uvijek ne samo da živi, nego ide od uspjeha k uspjehu, jer je populaciono

biološki zdrava. Borba Flamanaca i Valonaca u Belgiji bila je još prije 20—30 godina za Flamance naoko bezizgledna. Ali Flamanci će već za nekoliko godina biti brojem jači od Valonaca i mjesto flamanskog pitanja u današnje vrijeme među Valoncima sve se više govori o opasnosti i biološki uslovljenoj teškoći valonskog pitanja. Isto takvoj sudbini idu, po nepobitnim biološkim zakonima, ususret i Ukrajinci i Slovaci, te mnogi drugi manji narodi, jer imaju zdrave obitelji, jer su biološki zdravi.

Pa i sudbina velikih zapadno-evropskih naroda u zadnjim stoljećima postaje nam jasna, kada promatramo život tih naroda u brojkama, t. j. kako pojedini narod kroz desetljeća i stoljeća raste ili opada u svome sveukupnom broju. Tako je na pr. za vrijeme 30-godišnjeg rata bilo dvostruko toliko Francuza koliko Nijemaca; za vrijeme rata 1870.-1871. g. bio im je broj izjednačen; danas je broj Nijemaca u Srednjoj Evropi otprilike dvaput tolik kao u Francuza. Dakle za otprilike 3 stoljeća brojčani se odnos Francuza i Nijemaca potpuno promijenio na štetu Francuza, a u korist Nijemaca. Ako posegnemo u još bližu prošlost, onda vidimo, kako se već i u toku jednoga ljudskoga vijeka mogu konstatirati znatne posljedice nejednake biološke snage pojedinoga naroda. Prije otprilike pet decenija imala je Italija 28 milijuna stanovnika, Francuska nepunih 38 milijuna, a Njemačka 45 milijuna. Uoči svjetskog rata bilo je u Italiji 35 milijuna stanovnika, u Francuskoj 39 milijuna, a u Njemačkoj 65 milijuna. Prema popisu od g. 1931. Italija je već danas dostigla Francusku: obje zemlje blizu 42 milijuna, iako je teritorijalni prirast Francuske poslije svjetskog rata po broju stanovnika jači od prirasta Italije. A Njemačka je imala 1925. g. oko 63 milijuna, a sada već ima oko 73 milijuna stanovnika, premda je po versailleskom ugovoru izgubila 6 i pol milijuna stanovnika.

Ovo nekoliko konstatacija neka nam posluži za razumijevanje, kako je problem populacije, t. j. pitanje rađanja i umiranja, pitanje napredovanja ili nazadovanja kojega naroda u svome sveukupnom broju, postalo u cijelome kulturnom svijetu akutno, jer gotovo svi kulturni narodi sve više i više uviđaju, da život odnosno smrt jednoga naroda konačno ovisi o porastu pučanstva, o t. zv. vitalnom indeksu, t. j. o višku svih rođenih u odnosu prema sveukupnome broju umrlih. Da li je u jednom narodu taj višak živorođenih velik ili malen, ovisi o mnogim utjecajima: klimatskim, gospodarskim, kulturnim, rasnoetničkim, vjersko-moralnim, pa da li je narod pretežno poljodjelski ili industrijski, da li su do naroda doprli — i koliko i kakvi — utjecaji kulture i civilizacije, da li je narod više konzervativan... i drugo.

Da gospodarsko kulturni utjecaji nisu od odlučujuće pozitivne vrijednosti, neka nam posluži za potvrdu činjenica, da je u Danskoj, Švedskoj, Nizozemskoj, Belgiji i nekim drugim zemljama kultura i standard života u cijeloj Evropi na najvišem stupnju, a ipak te zemlje u odnosu prema drugim zemljama brojčano najmanje napreduju.

I u našoj Slavoniji i Srijemu, kao najbogatijim krajevima, nije višak živorođenih u odnosu prema drugim krajevima najveći, nego naprotiv najmanji, a brojčano najviše napreduju siromašno Zagorje sa Bosnom i Hercegovinom.

A iz naše najbliže okolice, kruga poznanika, znamo, da poprečno uzevši obitelji sa najvećim bogatstvom imaju najmanji broj djece — a da siromašniji slojevi pučanstva raspolažu većim brojem potomstva.

O utjecaju vjere i religije na moralno biološku snagu pojedinog naroda napisano je veoma mnogo. Nitko ne može poreći, da je vjera faktor, koji je na život naroda uvijek vršio veliki utjecaj, te koji još i danas nije iščezao. Da religija i vjera u tom pogledu izvršuju veliki utjecaj, jasno je i iz same biti religije odnosno vjere, jer vjera, kao važan pozitivni faktor ljudske svijesti mora izvršivati logikom same stvari veliki uticaj na moral čovjeka, jer moral u konkretnom životu nije kod svijesnog čovjeka u glavnom ništa drugo no rezultanta njegove svijesti, koju bitno formira i religija. Jasno je, da „vjera", koja je tek puka formalnost, koja se sastoji samo u vanjskoj pripadnosti po krsnome listu, ne ulazi ovdje u obzir, nego tek ona, koja svijesno zahvaća nutrinu čovjeka, koja je bitni dio njegove svijesti i volje. To bi dakle logično proizlazilo iz same biti stvari. Međutim, život nam još očitije ilustrira činjenicu, kako se vjerske skupine često dosta razlikuju od drugih skupina i unutar istoga naroda, ne samo po zvanju, socijalnom i kulturnom položaju, kolonizaciji, nutarnjoj imigraciji i emigraciji, nego i obzirom na različite degenerativne pojave, kao i po broju sklopljenih brakova, po broju rastava brakova, po općenitoj smrtnosti, po plodnosti u braku, te prema tome i po višku živorođenih. Dakle, u svakom tom pogledu, ne samo među različitim narodima, nego i unutar jednoga istoga naroda vjerske skupine nose dosta jake karakteristične osobine na sebi. Zahvaljujući okolnosti, da se u velikoj većini ne samo evropskih, nego i izvanevropskih država i kod popisa pučanstva i kod drugih socijoloških statistika i studija posebno bilježi i pripadnost stanovitoj vjeroispovijesti, dolazimo do mogućnosti da usporedimo po vjeroispovijestima brojno stanje njegova potomstva, tu za moralnu i biološku jakost pojedinoga naroda veoma karakterističnu činjenicu.

Dozvolite da vas upoznam s nekoliko najvažnijih činjenica iz obilnoga materijala s toga područja.

Usporedimo li broj djece u brakovima po različitim vjeroispovijestima u Njemačkoj, vidimo, da je od godine 1911. do 1913. po sveuč. profesoru dr. Schmidt-Hehlu otpadalo poprečno na svaki protestantski brak 3,02 djece, na svaki katolički brak 4,79 djece, a za mješovite brakove iznašao je taj broj (1922-1929. g.): 1,1 dijete. U kasnijim godinama opali su ovi brojevi, pa i postoci na jednoj i na drugoj strani obiju velikih vjeroispovijesti njemačkog naroda, ali omjer je ostao u glavnom isti — povoljan za katolike. Po Dru Hellmuthu otpadalo je u Pruskoj u g. 1920-1926. poprečno na jedan katolički brak 2,75 djece, na jedan protestantski brak 2 djece, na mješoviti brak između protestanata i katolika 1,2 dijete, na jedan židovski brak 1,7 dijete, a na mješoviti brak židova s kršćanskim partnerom poprečno 0,6 djece.

U Nizozemskoj jedino katolici napreduju u svom sveukupnom broju, dok druge vjeroispovijesti opadaju. Godine 1909. bilo je u Nizozemskoj 2,053.021 katolika, 1930. g. 2,890.022 katolika; dakle u 21 godini porast gotovo za jedan milijun.

U belgijskom parlamentu dala je statistika djece svih narodnih zastupnika slijedeći rezultat: 33 liberalna zastupnika imali su 22 djece (dakle 0,7 na svaki brak); 68 socijalista imalo je 63 djece (gotovo jedno dijete na svaki brak), a 80 katoličkih zastupnika imalo je skupa 220 djece, t. j. gotovo troje na svakog zastupnika. Ali ovaj omjer ispada za katoličke zastupnike još povoljniji, ako uzmemo u obzir, da je među ovima bilo i svećenika. Tako je to bilo g. 1933. Na koncu ove statistike autor se pita: „Može li se očitije prikazati tijesna veza, koja postoji između pripadnosti vjeroispovijesti i populativnog stanja?"

Mogao bih navesti još mnogo činjenica, koje bi dokazale naprijed postavljenu tvrdnju o tijesnoj vezi populacije i religije. Jedini izuzetak naoko bila bi u tom pogledu Francuska, kao pretežno — po krsnom listu — katolička zemlja. Poznato je, da je upravo u Francuskoj počela cijela ova moralno kulturno-biološka dekadansa, naime proces depopulacije suvremenog čovječanstva, a i danas još Francuska vodi u opadanju pučanstva. Francuska država od svih država svijeta ima najmanji višak živorođenih, t. j. 0,4 na 1000 stanovnika 1933. g., prema recimo Italiji: 9,1 u 1929. g., Njemačkoj: 6,9 u 1934. g., Jugoslaviji: 12,2 u g. 1929. ili Poljskoj: 15,21 u g. 1929.; ako uočimo Francuze kao narod, onda su prilike još i gore, jer se ova brojka (0,4) odnosi na državni teritorij Francuske, u čijem sklopu živi najmanje 10—15% ne-Francuza. Sve su te narodnosne skupine populaciono mnogo jače od Francuza, one se mnogo više množe od Francuza. Obzirom na to, što je Francuska pretežno katolička, ne može se ipak — poput Grotjahna — govoriti o tom, kako je katolička Crkva u populacionom pitanju u Francuskoj potpunoma zatajila. Poznavaoci francuskih prilika ističu, da je i bez intimnijeg poznavanja francuske kulturne povijesti jasno, da o neuspjehu kat. Crkve kao takve ne može biti govora, jer je ona bila doslovno zarobljena i progonjena kao najveći narodni neprijatelj, dok je istovremeno laicizam i ateizam s političkom silom postavio vlast nagona na piedestal oltara. Nauka Voltairea i enciklopedista nije naime ostala fraza, ona je koncem 19. stoljeća proizvela u čovječanstvu, a napose u francuskom narodu preokret u shvaćanju i morala i života. Zakonom od 23. ožujka 1882. odstranjena je naime pouka vjeronauka u školama, a da o proganjanju Crkve, protjerivanju redovnika i svećenika, uništavanju svega, što omogućava katolički odgoj, ni ne govorimo. Hermann Muckermann veli: „Kako da svjetlost u tami svijetli i grije, kada je ljudi ugasiše? Kako da grad na Gori bude putokaz života i hram svetinje, kada ga silom razrivaju i tjeraju pod zemlju?" Međutim činjenica je, da je populacija u Francuskoj mnogo jača u onim krajevima i među onim skupinama ili pojedinačnim obiteljima, koje su odane vjeri. U cijeloj Zapadnoj Evropi, općenito uzevši, katolici ipak imaju mnogo više djece od nekatolika. A kako je ta pojava konstantna, smatraju je, sa rijetkim izuzecima, svi poznavaoci ovih činjenica kao znak životne snage katolicizma, koji je zahvatio nutrinu čovjeka, koji je prodro u svijest stanovite skupine ljudi, pojedinoga naroda.

Kraj gospodarsko-kulturnih, rasno-etničkih te religiozno-vjerskih moralnih utjecaja na broj potomstva jednoga naroda nije bez značenja ni z a n i m a n j e, kojim se pripadnici jednog naroda pretežno bave,

te jesu li pretežno s t a n o v n i c i s e l a i l i g r a d a. Tako je već Aristotel držao, da su gradovi sa sto hiljada stanovnika moralno i biološki nezdravi za jedan narod. A suvremeni velegrad, u današnje vrijeme isto tako kao i kod nekada moćnih i kulturnih naroda, koji već pripadaju prošlosti, nije često ništa drugo, no grobnica jednoga naroda. Što se pak tiče broja djece u obiteljima, nalazimo gotovo u svim narodima, da ratari — poljodjelci, koji su vlasnici zemlje, imaju poprečno uzevši, najveći broj djece; za njima dolaze poljodjelski radnici bez vlastite zemlje, zatim pripadnici t. zv. srednjeg staleža: vlasnici manjih trgovačkih, obrtničkih i industrijskih poduzeća; zatim činovnici, pa namještenici u industrijama, trgovinama te uopće u javnoj službi, a na koncu akademska zvanja s najmanjim brojem djece. Ova činjenica, koju nalazimo gotovo u svim vremenima i narodima, pokazuje nam, da je moralno-biološki zdravo seljaštvo i srednji stalež temelj i izvor svakoga naroda. Gdje nema tih dviju komponenata, napose zdravog seljaštva, tu je budućnost toga naroda već unaprijed osuđena na propast. Čim seljaštvo naglo i pretežno prijeđe u industriju, toga naroda onda nestaje, on izumire.

Time bih ukratko razložio važnost zdravoga braka, obitelji s brojnim potomstvom, s populacijsko-biološkoga gledišta, s gledišta budućnosti naroda, s najvažnijim utjecajima. Gdje nema brojnoga potomstva, nema budućnosti ni narod ni Crkva ni država.

Kraj te b r o j č a n e jakosti potomstva u obitelji odnosno narodu, t. j. kvantitativne strane populacionog pitanja ne smije se zaboraviti ni na kvalitativnu stranu toga pitanja. Drugo ne manje važno pitanje budućnosti jednoga naroda jest t. zv. p i t a n j e k v a l i t e t a. To pitanje zasijeca i u područje rasne higijene — eugenike, kao i u pitanje o kulturnom nivou, o nacionalnoj osobnosti i stvaralačkoj produktivnosti jednoga naroda. Time je značenje pitanja o kvaliteti samo još očitije.

Pitanje kvaliteta cijeloga čovječanstva, a naročito pojedinih naroda, postat će nam jasno, ako uočimo nedvojbeno utvrđenu činjenicu, da one obitelji imaju naročito brojno potomstvo, u kojima su kod roditelja znatno izraženi: duševna zaostalost, neke duševne bolesti, kriminalitet, alkoholizam, naklonost neradu i nemoralu. U svim narodima imaju brakovi sa slaboumnim supruzima veoma visok broj djece. A naklonost slaboumnosti, amoralnosti, asocijalnosti te mnogim duševnim bolestima je nasljedna.

Budući da je moderna eugenika nedvojbeno utvrdila, da su stanovite i duševne i tjelesne osobine ljudi nasljedne, bit će rezultat nesmetanog razmnožavanja duševno i moralno defektnih t. zv. negativan izbor, t. j. kvarenje kvaliteta i pojedinih naroda i čovječanstva. Ovaj negativni izbor biva znatno potpomognut još i time, što nadareniji imaju relativno manji broj djece od ostalih. Broj djece stoji naime često u obrnutom omjeru sa socijalnim položajem i s nadarenošću, kao vjerojatnim i čestim, ali ne jedinim uzrokom toga boljeg socijalnog položaja. Dakle oni, koji bi intelektualno, kulturno i biološki morali biti najproduktivniji, ti nemaju dovoljno brojno potomstvo. Ako još k tome pribrojimo utjecaj alkohola, spolnih i duševnih bolesti, te miješanje rasa, što je sve

upravo u tim krugovima i opet najjače izraženo, onda se negativnosti međusobno samo još i pojačavaju. Ali jasno je, da je prvi preduvjet kvalitativnog poboljšanja dovoljan broj potomstva, u kojem će se moći izvršiti pozitivna selekcija.

Profesor Grotjahn je već 1912. g. postavio životno pravilo o braku s najmanje troje djece, po kome svaki bračni par ima dužnost odgojiti do preko pete godine života najmanje troje djece, ako se suvremeno civilizirano čovječanstvo želi u svom dosadašnjem broju ma samo održati. Kod sveučilišnih profesora, ne samo u Americi i Njemačkoj, gdje su ova istraživanja detaljno vršena (vidi Hrv. Smotra 1937. veljača str. 82-83) nego i kod zagrebačkih sveučilišnih profesora nalazimo malobrojno potomstvo. Slično je i kod drugih zvanja s akademskom naobrazbom.

Iz svega toga se vidi, da zvanja s najvišim i najboljim prihodima, s otprilike najboljom duševnom kvalitetom imaju najmanji broj djece, dakle da i oni, koji bi najbolje mogli i umjeli odgajati najveći broj djece, da ih oni imaju upravo najmanje. I tako postepeno opada kvalitet, vrijednost pojedinoga naroda. Ako u jednome narodu nastupe u znatnoj mjeri ovakve pojave, jasno je, da to mora dovesti do propasti, do biološke degeneracije i opadanja kulturnog nivoa toga naroda, te da to mora postepeno sve jače i jače sputavati kulturno-etničku visinu i osobnost pojedinog naroda.

Brojno potomstvo nije važno samo s gledišta kvantitete. Brojna djeca vrše veliki utjecaj i na psihu odraslog čovjeka, a ne smijemo zaboraviti niti na drugu prevažnu činjenicu, da baš jedinci nisu najbolja i najsposobnija djeca, nego da je većinom treće ili četvrto dijete u zdravstveno-tjelesnom, a i intelektualnom pogledu obično ono najbolje. Gotovo svi geniji potječu iz siromašnijih obitelji s brojnom djecom, a ne iz bogatih obitelji s malo djece, kojima je egzistencija već unapred osigurana. Tako je n. pr. Benjamin Franklin, znameniti pronalazač, bio osamnaesto dijete siromašnoga radnika, Joseph Haydn dvanaesto, Joh. Seb. Bach bio je najmlađe dijete između osmero braće i sestara, Ignacije Lojola bio je 11-to dijete, Albrecht Dürer bio je treće dijete u obitelji sa 17-tero djece, muzičar Händel deseto dijete. Mogao bih još dugo nabrajati. Da su se roditelji ovih i mnogih drugih genija držali „Ein" — ili „Zweikindersistema", svi ovi geniji ili talenti ne bi bili rođeni ni svome narodu ni čovječanstvu.

Mnogi su utjecaji na moralnu i biološku jakost jednog naroda, dakle na obitelj kao izvor te jakosti, koji djeluju u negativnom pravcu. Neke momente sam već istaknuo. Napose bih se još dotakao maltuzijanizma odnosno neomaltuzijanizma, pitanja abortusa, sterilizacije, te ukratko psihe čovjeka suvremene civilizacije.

Maltuzijanizam igra jednu od najvažnijih uloga pri „birth control", „Geburten kontrolle" — svijesnom ograničavanju porođaja. Taj nazor nosi ime po engleskom teologu Malthusu, koji je na početku 19. stoljeća postavio tezu, da umnožavanje ljudstva napreduje geometrijskim redom, a dobava životnih potrepština da raste matematičkim redom, te iz toga izveo dalekosežan zaključak, da u najskorije vrijeme predstoji borba sviju proti svima — o kruh naš svagdanji, da ljudi ne će imati gdje stanovati, što jesti, da će to dovesti do rata ; ukratko da predstoji katastrofa zbog nestašice zemlje i hrane. No gospodarsko blagostanje ne odlučuje sudbinom ni čovjeka ni naroda. Nije istina, da se umnožavanjem ljudi povećava siromaštvo, isto tako kao što nije gospodarsko blagostanje odnosno siromaštvo uzrok većem odnosno manjem natalitetu. Dakle ne samo da Malthusove pretpostavke o geometrijskom odnosno matematičkom progresu ne stoje, nego upravo vidimo, da su one zemlje, koje su najnapučenije, i najkulturnije, i da je njihov standard života najviši. Evo nam kratkog pogleda : na jedan kv. kilometar živi stanovnika u Nizozemskoj 229, Engleskoj 185, Japanu 175, Njemačkoj 139, Italiji 133, Poljskoj 80, Francuskoj 75, te Jugoslaviji 54.

Bojazan od gladi sasvim je bez temelja. Danas živi otprilike dvije milijarde ljudi na ovoj kugli zemaljskoj. Ozbiljni naučenjaci izračunali su, da bi kraj današnjega stanja civilizacije naša zemlja mogla prehraniti i pet do osam milijardi ljudi. Osim toga, porastom pučanstva usavršavaju se i sredstva prehrane i pronalaze novi putovi kulture i civilizacije. U Danskoj na pr. daje hektar zemlje tri put toliko žita koliko hektar u Jugoslaviji.

Italija je 1816. godine brojila 18 milijuna ljudi. I ondašnji maltuzijanci rekli su, da je nemoguće da maleni Apeninski poluotok prehrani još veći broj ljudi. Danas na toj istoj površini živi 43 milijuna Talijana, koji ne žive ništa lošije od prijašnjih 18 milijuna, a Musolini nastoji svim sredstvima taj broj još i povećati.

Imade nebrojenih mogućnosti kultiviranja tla, pa će čovječanstvo imati dosta posla još tisuće i tisuće godina, da i dosada poznate krajeve približno iskoristi. Pa i kod nas u samoj recimo Bosni, dok bi dostigla gustoću stanovništva kao Čehoslovačka, Njemačka ili Belgija, morao bi se broj žiteljstva više nego podeseterostručiti. Slično je i s drugim hrvatskim krajevima. I unatoč toga mnogi ne uviđaju neosnovanost i pogibeljnost maltuzijanizma i dobacivanja materijalističko-marksističkih floskula, kojima nam žele sugerirati, da cijelu stvar promatramo isključivo s gospodarskog stanovišta. Svaki dan susrećemo ljude, koji se ističu, da su napredni, socijalni i nacionalni te koji na svakom koraku perom, riječju i djelom svijesno postaju propovjednici i širitelji bijele moderne smrti, modernog samoubojstva naroda — nerađanja.

Opasnosti od prenapučenosti nema. Međutim, kad bi je i bilo, našli bi dovoljno razloga, da mi ne povučemo praktične konsekvencije iz te teze. Postoji naime činjenica, „Nahrungs-Spielraum", da se na jednom stanovitom prostoru može kretati i hraniti stanoviti broj ljudi, pa ako se na jednom konkretnom prostoru ne ćemo mi dovoljno umnožiti, doći će drugi, koji će taj prostor i tu hranu oduzeti. Tu ne pomažu nikakvi pisani zakoni ni vanjske okolnosti ; oni narodi, koji se više množe, zauzimaju postepeno i sigurno mjesta onih, koji se manje množe. To je životni zakon. I taj je životni zakon jači od svih ostalih okolnosti.

Dakle kod Malthusove teze ne radi se ni o kakvom problemu. Ali problem je svakoga, a napose maloga naroda, kako će se održati protiv drugih jačih i zdravijih naroda.

Da pri svijesnom onemogućivanju porođaja, bilo to antikoncepcionalnim sredstvima, sredstvima za sprečavanje začeća, ili svijesnim prekidanjem trudnoće, hoti-

mičnim abortusom — nastaju tako reći redovito nepopravljive promjene na tijelu, a često i duši žena, koje podliježu tim negativnim utjecajima, poznato je ne samo svakome liječniku, koji ima više posla s takvim slučajevima, nego i svim objektivnim pedagozima i sociolozima. O štetnim posljedicama, koje u vezi s time nastaju, piše se u suvremenoj medicinskoj literaturi veoma mnogo, pače i u samoj Sovjetskoj Rusiji. Zato se ne moramo čuditi, da je više kulturnih država — ne samo Njemačka i Italija — u zadnjim desetljećima ispravilo svoje zakonike i cijelo svoje naziranje te praktično djelovanje o tim za zdravlje i život, tako važnim pitanjima — i ne prepuštaju živote i zdravlje svojih članova na nemilost nesavjesnih, kriminalnih pojedinaca, koji svoje znanje stavljaju u isključivu službu mamonu, bogatstvu, govoreći o „socijalnim" motivima, a na štetu tuđeg života i zdravlja. Socijalna pitanja postoje i njih treba rješavati, ali ovako ih rješavati znači socijalno pitanje neimućnih i gladnih rješavati ubijanjem bilo njih samih ili njihove djece, a često i obojega skupa. Svagdašnji su primjeri, da i oni sami, koji u najmlađim godinama bilo iz kojih razloga ne žele imati djecu te se za to služe navedenim sredstvima, u kasnijim godinama često i te kako zažele djecu. I tada ne oblijeću samo liječnike, nego traže pomoć na sve moguće načine. Ali promjene, koje su nastale na organizmu većinom su nepopravljive. Da taj brak onda ostane balast, bez većega smisla, viđamo i susrećemo i prečesto. Otuda nebrojene i organske i psihičke alteracije u životu modernog, civiliziranog čovječanstva.

Skupljanje velikog broja ljudi na uskom području — urbanizacija, cijeli milieu, u kojem živi suvremeni čovjek civilizacije i industrijalizacije, nedvojbeno utječe na odgoj, naziranje, svijest i volju toga čovjeka. Sve ono, što se daje u kinu, što se čita, što i kako se pleše, kako se moderan čovjek odijeva itd., — sve to, jasno je, ne može ostati bez upliva na čovjeka, sve to sve više i više prodire i u sela te postepeno i u najzabitnije krajeve, koji su velikim dijelom još zdravi. Jedan od najvećih neprijatelja svake narodne budućnosti je moderni seksualni moral, ono neprirodno, egoistično shvaćanje braka i spolnog života, t. j. svijesno, prikriveno ili otvoreno odgajanje čovjeka civilizacije ne za dužnosti, službu zajednici, narodu, za idealizam, nego u materijalističko-individualističko-egoističkom duhu za „sich ausleben", za iživljavanje po onoj : „samo se jedamput živi," pa se prema tomu, „mora samo uživati", bez obzira na bilo koje druge obzire i principe.

Da se ta svrha postigne, ne služi samo merkatilna te u ljepšem ili ružnijem ruhu pornografska štampa, nego i tako zvana znanost, koja bi imala prirodnim zakonima dokazati, da prvotna svrha braka nije stvaranje potomstva, nego zadovoljavanje seksualnih požuda. Dakle vidimo svijesno rušenje i gaženje prirodnih zakona o prvotnoj svrsi braka, t. j. djeteta i njegova života i njegova odgoja (procreatio atque educatio prolis) te o drugoj svrsi : međusobnoj ljubavi i potpomaganju u duševnom i tjelesnom pogledu (mutuum adiutorium), te zadovoljenju seksualnih požuda (remedium concupiscentiae). Što je drugotna svrha braka i spolnog nagona, to se stavlja kao glavni cilj, a prvotni i glavni cilj braka i spolnog nagona jednostavno se ili zabacuje ili mimoilazi. Sve je to u glavnom u službi egoizma. To i takvo naziranje čovjeka na

svijet i život, ukratko materijalističko-liberalističko-egoističko shvaćanje života, t. j. sve ono, što čini psihu modernog čovjeka civilizacije, najjače djeluje u negativnom pravcu pri moralno-biološkom problemu : život ili smrt naroda ili države.

Ako se još s nekoliko riječi sjetimo Spenglera, onda smo u glavnom prošli komponente, koje na svijest čovjeka civilizacije utječu u moralno biološkom pogledu u negativnom pravcu. Spengler ukratko tvrdi, da je izumiranje bijele rase jedna biološki neumitna pojava, protiv koje se ništa ne može. Kao što stabljika prolista, procvjeta, donese plod te ugine, nestaje je, tako su nestali i stari kulturni narodi ; istim stopama mora ići i čovjek bijele civilizacije. No to ne stoji, to nije zakon prirode ! Čovjek pojedinac umire, kao što nestaju pojedine stabljike, ali vrsta pojedine stabljike ostaje, ona se razplođuje, po potomstvu pomlađuje, ona je, da tako kažem, vječna. Vrsta pojedine stabljike sadrži u svojoj biti isti zakon kao i čovjek : „Rastite i plodite se !" Dok se bilo vrsta pojedine stabljike, bilo koja vrsta unutar čovječanstva, koji narod, drži toga prirodnog i Božjeg zakona „Rastite i plodite se !" on ne propada. Što je nestalo većine starih kulturnih naroda, to je zbog toga, što se nijesu držali zakona Božjih i prirodnih. a pogotovu ovoga najelementarnijega. K tome nisu baš ni svi stari kulturni narodi nestali s lica zemlje. I stari Kinezi imali su svoju visoku kulturu. Današnji Kinezi su rasno-biološko isto, što su bili Kinezi prije više tisuća godina, a oni posjeduju još i danas i te kako veliku životnu svježinu i jakost.

U novije vrijeme postaje pitanje sterilizacije sve aktualnije ; sterilizacija kao jedna od mjera, i to najefikasnija negativnog pravca eugenike. O eugenici veli enciklika „Casti connubii": ona hoće da pruža spasonosne savjete u pogledu rađanja jednoga zdravoga i jakoga podmlatka. To nastojanje ona označuje hvalevrijednim. O sterilizaciji pak kao sredstvu za eugeničke ciljeve, dakle za poboljšanje potomstva, znanost još nije rekla svoju zadnju riječ, kao što još i u samoj eugenici kao relativno mladoj znanosti još nije sve definitivno. Ali nepobitnih i korisnih činjenica eugenika već i danas sigurno poznaje, a upoznat će ih tokom vremena još i više, koje se ne smiju mimoići bez velike štete za narodni život. I s moralno etičkog a i sa čisto biološkog gledišta mora se primijetiti, da se kod sterilizacije zahvaća direktno u samu kolijevku budućeg života te onemogućuje zauvijek svaki novi život. Ima opravdane nade, da će prava znanost naći izlaza i riješiti postojeće probleme te sve veću važnost posvetiti naročito pozitivnim mjerama eugenike.

Na kraju ne smijem mimoići ni mnogobrojne socijalne bolesti, koje su kod nas jako raširene. Da spomenem samo najvažnije : velik broj zaraznih bolesti (kod djece — šarlah, difterija itd.), tuberkuloza, alkoholizam, mnoge duševne bolesti, spolne bolesti i druge. Predaleko bi nas odvelo, da posebno istaknem važnost i značenje svake od tih bolesti za zdravlje i život naroda i njegovog potomstva. Kada po znamenitom higijeničaru Uhlenhuthu polovica svih brakova bez djece ili s jednim djetetom imaju svoj uzrok u gonorei, a kod drugih bolesti su utjecaji dijelom još i gori, onda nas ne smije začuditi konstatacija, da je opasnost tih bolesti za narodnu budućnost upravo golema.

Dopustite, da se samo još s nekoliko riječi osvrnem na moralno-biološku jakost hrvatskog naroda.

Ima ih, koji ističu, da su neke negativne pojave na populacijsko-biološkom području u životu hrvatskoga naroda znak moralne i biološke degeneracije hrvatskoga naroda. Ne radi se tu samo o t. zv. bijeloj kugi u Slavoniji. Znakova bolesti ima i dalje. Djelomice još gore prilike nalazimo kod Šokaca i Bunjevaca u Bačkoj, a naročito u Baranji. I Podravina, ako uopće i zaostaje za tim lošim primjerima, ne zaostaje mnogo. Ne želim generalizirati, ali pojava teške bolesti na narodnom organizmu hrvatskog naroda ima osim navedenih i na drugim mjestima i u drugim krajevima. A tek u gradovima ? Da nije zdravoga morala seljačkoga življa, naročito u Hrv. Zagorju, te u Bosni i Hercegovini, morali bi postati pesimisti, s obzirom na budućnost hrvatskoga naroda. Sigurno je svijesno i svojevoljno ograničavanje porodjaja (Ein-, Zwei- i Kein-Kinder System), naročito u nekim krajevima, znak moralnog i biološkog nazatka. Ali o moralnoj i biološkoj degeneraciji hrv. naroda uopće ne može biti ni govora, jer je broj rođene djece uopće, plodnost u braku i u odnosu prema drugim narodima relativno veoma povoljna. Sjetimo se, da je hrvatski narod u pogledu rađanja prema svim narodima svijeta još jedan među prvima, da on spada u t. zv. biološki svježe, zdrave narode, u kojima životna snaga, volja za umnožavanjem još nije iščezla. Što je onda krivo relativno ipak dosta nepovoljnom populacijskom stanju, t. j. da višak živorođenih nije veći ? Velika smrtnost ! Hrv. narod spada među one narode, koji neekonomski, neracionalno, rasipno postupaju sa svojom životnom energijom. Dok je kod drugih kulturnih naroda, zahvaljujući higijenskim, opće-prosvjetnim i drugim mjerama u prošlom stoljeću općenita smrtnost jako smanjena, dotle ona u hrvatskom narodu zauzima još uvijek velik postotak. Naročito je velika smrtnost od tuberkuloze i akutnih zaraznih bolesti te smrtnost dojenčadi i male djece. Tako je u Hrvatskoj i Slavoniji umiralo na hiljadu stanovnika još 1920. godine poprečno 24.1 osoba, dok je u istoj godini općeniti mortalitet za Njemačku bio 15 osoba.

Smrtnost dojenčadi, t. j. brojka, koja kazuje, koliko na sto živorođenih u jednoj godini umire još u toj istoj godini, bila je Hrvatskoj i Slavoniji 1920. godine 21.9% ; znači, da već u prvoj godini života umire gotovo jedna četvrtina svih rođenih. U kotaru travničkom taj je broj pače 39.5%. Za poredbu da spomenemo Njemačku. U Njemačkoj je bila smrtnost dojenčadi 1875. godine 23.5%, dok je u godini 1931. bila 8.3%, a u nekim njenim gradovima pače samo 5%. I smrtnost djece do pete godine veoma je visoka.

Uzmemo li u obzir, da bi se svestranim i sustavnim, općeprosvjetnim, higijenskim i drugim mjerama dali postići zamjerni rezultati na svim tim područjima, o kojima ovisi visoka smrtnost u jednom desetljeću, te da bi se time populaciona situacija hrv. naroda iz temelja promijenila, dolazimo do zaključka, da o moralnoj i o biološkoj degeneraciji hrv. naroda još ne može biti govora, jer pojava nataliteta sama po sebi, s nekim doduše izuzecima u glavnom još ne zadaje veće brige. Veliki broj djece u obiteljima Zagoraca na daleko je poznat. Zagorje je veoma gusto naseljeno, a Zagorci se mnogo sele i u druge krajeve.

Da spomenemo još jedan nedvojbeni dokaz volje za životom neusahle životne snage kod Hrvata. Po Krunoslavu Draganoviću, koji je sam skupljao statističke podatke iz crkvenih matičnih knjiga, narasli su katolici u Bosni od 1885. do 1895. za 29.4%, a u desetljeću 1921. do 1931. iznosi naravni prirast 116.830 katolika, t. j. 26.3%. Za deset godina porasli su katolici u Bosni i Hercegovini za veći broj, nego što ih ima u čitavoj Hercegovini ili u Banjalučkoj biskupiji ili u Sarajevskom i Tuzlanskom okružju zajedno. — U 52 godine (od 1879. do 1931.) porasli su katolici u Bosni i Hercegovini sa 209.391 na 571.000, dakle za 361.000 t. j. za 172%.

S opsežnijim statistikama i studijama ne možemo se na žalost podičiti. Cijelo je to pobliže i iscrpljivije ispitivanje tek u svojim prvim počecima. Ali ipak nam se konačno počinje vidik pomalo otvarati, pogled nam postaje jasniji, i mi vidimo sliku života naroda, kako se pred nama reda u brojkama, i kako matematički postaje jasno i sigurno, da je populaciono pitanje, t. j. pitanje rađanja i umiranja, pitanje nazadovanja ili napredovanja nekoga naroda u svome sveukupnome broju životno pitanje svakoga naroda. I kod nas se počinje uviđati, da sudbinom jednoga naroda odlučuju ne samo gospodarsko blagostanje, stupanj narodne prosvjete, bolesti, ratovi, revolucije, nego i konačno: porast pučanstva, t. zv. vitalni indeks, t. j. višak rođenih u odnosu prema broju umrlih. Sve naprijed navedene okolnosti važne su tek u toliko, u koliko utječu na biološki život jednog naroda, konačno na vitalni indeks kao izražaj biološke, životne jakosti jednoga naroda. Ako su obitelji kao biološke jedinice i temelj narodnoga života moralne, biološki zdrave, onda taj narod ima sigurnu i jaku budućnost. Sudbinom naroda ne odlučuju konačno ni panduri, ni državnici, ni filozofi, nego dvoje mladih ljudi, koji tvore prirodni brak. Odgoj čovjeka za takav brak te odgovarajuće moralne i materijalne okolnosti za mogućnost života takvoj obitelji postaju zato u novije vrijeme sve veća briga pojedinih naroda i država. Biološka jakost svakog pojedinog naroda je izražaj opće moralne visine temeljnih stanica jednoga naroda: obitelji. I zato problem braka, pitanje obitelji i potomstva nije irelevantan problem. To pokazuje život.

Predaleko bi nas odvelo, da obradimo još i glavnije mjere, koje bi bile potrebne, da se konkretno poduzmu. Ali ipak moram naglasiti dvije stvari: na prvom mjestu, da ima mjera za poboljšanje populaciono-biološke jakosti jednoga naroda, te da su one već pokazale svoju vrijednost u životu, a u drugom redu, da su to sve velike potrebe, koje traže smišljen, te svestran rad i žrtve — i što skorije ostvarenje, dok ne bude prekasno. Jer tragedija prošlih kultura počinje se kanda obnavljati i na čovjeku zapadnjačke civilizacije, a ta rapidno i sve više prodire k nama. U prvom redu moramo sačuvati moralno zdravo selo — održati zdravu obitelj. Jer opadanje broja porođaja, porast broja neoženjenih, sve veći broj obitelji bez djece ili s jednim do dvoje djece, porast rastave brakova, sve veći broj samoubojstava, abortusa — sve su to sigurni predznaci propadanja jednoga naroda, a eventualno i historijskih kataklizama. Sve te negativnosti prodiru sad više sad manje, a i prodrle su dijelom već i u naša sela. Govori se o gospodarskim, socijalnim, hi-

gijenskim i političkim uslovima i uzrocima depopulacije. I ovi momenti igraju važnu ulogu. No glavni je razlog depopulacije moralno-etički, psiha čovjeka, njegova svijest i njegova volja.

Suvremeni čovjek civilizacije ne samo da ne želi toliko djece, koliko misli da može dobro opskrbiti, nego on uopće ne želi djece, jer je moralna svijest i jakost volje suvremenoga čovjeka civilizacije jednaka nuli. On misli, da nije sposoban za životnu borbu, on je se i boji, on samo vegetira. Materinstvo i muškaračka stvaralačka snaga postali su igračke nagona senilnoga „homo sapiensa".

Spas je modernoga čovječanstva u vraćanju etičkim zakonima te u regeneraciji iz seljaštva, koje je najbliže Božjim i prirodnim zakonima. Civilizirano čovječanstvo izumire, jer je prestalo rađati, jer svoje spolne funkcije regulira samo gospodarskim, intelektualističkim, individualističkim, egoističkim razlozima. Nagon i brak po shvaćanju toga modernog čovjeka nijesu radi djeteta. Mnogi žele XX. vijek prozvati vijekom djeteta, a ipak izumiranje civiliziranoga čovječanstva dokazuje, da je on to najmanje.

Musolini u svom predgovoru talijanskom prijevodu Korherrove knjige „O opadanju porođaja" veli: „U ovom pitanju vrijede moralni zakoni više od formalnih zakona, a nada sve religijska, moralna svijest svakoga pojedinca. Ako čovjek ne osjeća veselje i ponos, da se njegov „ja" nastavi, produži kao pojedinac, kao obitelj i kao narod, ako ne osjeća žalost i sramotu, da izumire kao pojedinac, kao obitelj, kao narod, ništa ne će moći postići zakoni, pa makar bili i drakonski". A Fridrich Burgdörfer, direktor državnog statističkog ureda u Berlinu, sigurno prvi kapacitet u nauci o populaciji, kaže: „Populaciona politika civiliziranih država urodit će tek onda i samo u toliko pozitivnim plodovima, u koliko koji narod doživi iz svoje nutrine duševni preokret, te u tom svom životnom pitanju prođe ćudoredno-religioznu obnovu narodnoga života, pa na temelju toga brak, obitelj i brojna djeca dobiju ono značenje u životu pojedinca i naroda, kako Bog hoće i priroda daje". Burgdörfer izričito veli, a to je biološka i kulturno-historijska istina: „Narodi mogu vječno živjeti, samo ako oni to zbilja i doista žele!, ako imaju zdrave obitelji, ako ozbiljno shvaćaju brak, te on postaje kao zdrava obitelj: izvor života, moćnog i zdravog potomstva, srećne budućnosti jednoga naroda."

Najvažnija literatura iz tog područja:
Burgdörfer: Volk ohne Jugend
„ Sterben die weissen Völker? — i ostala djela istog autora
R. Korherr: Geburtendrückgang
H. Muckermann: Kind und Volk
„ Eugenik
„ Eugenik u. Katholicizmus — i ostala djela
Hrv. Smotra br. 7.-8. 1935. g.; br. 2. g. 1937. itd.
Dr Andrija Živković: Eugenika i moral.

DR HIJACINT BOŠKOVIĆ, DOMINIKANAC

ODGOJNA ULOGA OBITELJI

Da je život, što cvate u djeci i prenosi se od koljena na koljeno, cilj porodice, ne treba dokazivati. U ovo par riječi htio bih pokazati, kako porodica, time što imade za cilj da prenosi život, i baš zato što prenosi taj život, imade veliku odgojnu ulogu. Dovoljno će biti približiti ova dva pojma odgoja i života, da se vidi, kako iz pojma života izvire pojam odgoja, odnosno kako onaj koji daje život, imade zadaću također da odgaja.

I.

Kako sama riječ označuje, odgajati (educare) znači izvesti nešto iz nesavršenoga stanja u savršeno. U tom pogledu pojam odgoja uključuje u sebi ideju nekoga razvitka. Život po svojim principima teži da se razvije, a čovjek, kad svojim nastojanjem radi oko toga da taj razvitak pospješi i da ga uskladi prema ciljevima naravi, kažemo da odgaja tu pojedinu stvar. Tu zadaću vršimo i tada, kada nastojimo da neki život dade maksimum savršenstva prema kojemu teži po svojoj naravi. Nastojati dakle, da se prirodne sklonosti razviju povoljno i prirodno, da se život uskladi prema prirodnim zakonima, da se zato ukloni sve što je štetno za život i što koči njegov prirodni razvitak, u jednu riječ pomagati prirodne težnje nekog bića — znači odgajati ga.

Kažem p o m a g a t i, jer je odgoj nemoguć, gdje nema života, a to znači gdje nema nutarnjih principa koji imadu vlastite vitalnosti, da se snagom svoje naravi razviju.

Prema tome dvije su stvari potrebne za mogućnost odgoja: prije svega mora biti neko biće koje se samo po sebi pokreće, odnosno mora biti govora o živom biću; drugo je potrebno da je taj život u razvitku, odnosno da prelazi iz nesavršenoga stanja u savršeno.

Kad se sjetimo da je odgoj neko umijeće, slično svakoj drugoj umjetnosti, onda će nam stanovište kršćanske filozofije biti jasnije. Aristotel[1]) je kazao da umjetnost imitira prirodu, što se ne smije shvatiti u tom smislu, kao da bi umjetnost bila neko bezlično fotografiranje prirodnih pojava, nego u tom smislu što svaki umjetnik iz prirode mora uzeti principe svoga umjetničkog stvaranja.[2]) Liječniku je potrebno da ispita zakone prirodnog razvitka života, ako hoće liječiti, odgojitelju je potre-

[1]) A r i s t o t e l e s, P h i s i c o r u m, Lib. II. cap. II.
[2]) S. T h o m a s, C o m m e n t a r i u m i n P h i s i c o r u m l i b r u m II. Lectio IV., n. 6.

bno ispitati principe moralnoga i intelektualnoga razvitka, ako hoće odgajati, majci je potrebno bar donekle poznavati uslove životnog razvitka djeteta, ako ga hoće odgajati. Razlog je u tome što odgoj, kao općenito svaka umjetnost, nije ništa drugo nego pomaganje prirodnoga razvitka.[3])

Narav mora imati u sebi sve uvjete razvitka života. Ali čovjek je razumno biće, a to znači da je čovjek po prirodi umjetnik, jer je umjetnost biće nadodano prirodi. Drugim riječima čovjek je razumno biće, a to znači stvaralac novih zakona i novih načina, kako da se što bolje i što jednostavnije dođe do razvitka odnosno do savršenstva. Nerazumnim životinjama Bog je dao po prirodi sve što je potrebno za njihov razvitak. Zato njima ne treba pouke. Čovjek je razumno biće pa prema tome mora se razumno razvijati, a to znači da mora svojim razumom doći do zakona kako da se što bolje razvije i da se uči malo pomalo životu.

Odgoj je dakle nastojanje da se prirodni život, bilo sjetilni bilo intelektualni ili moralni, što više razvije. To je vanjsko nastojanje, da priroda dade ono što je najbolje, da prirodne energije života dođu do svoga savršenstva i da čovjek postane ono što po prirodi mora da postane.

Iz toga možemo zaključiti: Ako odgajati znači razvijati život, bilo sjetilni bilo moralno-intelektualni, ne će li se moći kazati da onaj koji imade ulogu davanja života, imade također i onu razvijanja? Ako života nema bez razvitka, kako mogu roditelji dati život bez nastojanja da se taj život razvije? Ali nemojte se prenagliti sa zaključkom. Radije još malo bolje proučimo zakone i okolnosti našega života!

Kazano je posve ispravno, da je život u gibanju. Uistinu, to je za nas znak, da nešto živi, ako vidimo da se samo pokreće. Kad dođemo do zapuštenog mjesta, recimo na visoku goru, gdje nema nikakva uvjeta života, pa se nađemo pred prirodom, koja se ni najmanje ne giblje mi kažemo, da tu vlada smrt, da nema života. Kad se malo niže spustimo pa se namjerimo bilo na koju zalutalu pticu, bilo na koju pa i sitnu biljku što raste, cvate i daje plod, mi se veselimo pojavi života. Gdje dakle nema gibanja, nema ni života. Život je stoga u neprestanom razvitku.

Apsolutno govoreći život ne mora biti u gibanju, Najsavršeniji život Boga, koji je čak izvor svakoga života, ne podnosi promjena ili gibanja. Čista inteligencija, koja nema materije ne podnosi promjene, kojoj je čovjek podložan.[4])

Zašto je intelektualno-moralni život čovjeka podložan razvitku i neprestanom usavršavanju t. j. neprestance u primanju? Drugim riječima, zašto se čovjek ne rađa savršenim, nego se malo pomalo razvija pa je potrebno da naročitu brigu imademo prema njemu, da ga njegujemo i hranimo, konačno da ga malo pomalo odgajamo?

Kad smo kazali da postoje u čovjeku dva principa, intelektualni i materijalni, i kad smo vidjeli, da zakon i potreba promjene ne izvire iz intelektualnog principa, koji po svojoj prirodi ne podnosi promjene, onda nam ne ostaje drugo nego zaključiti, da potreba promjene i neprestanog gibanja dolazi u čovjeku od materije. Uistinu, svojstvo je materije da se malo pomalo razvija pa da postepeno dolazi do svoga savršenstva.

Aristotel[5]) je kazao, da je svojstvo materije, odnosno kvantitete da čini dijelove izvan dijelova. Materija razdjeljuje, ona čini množinu i razlog je da i ono što je u sebi nesastavljeno, bar na neki način postoji razvija se postepeno, odnosno preko nekoga gibanja i neke promjene.

Budući da je naša intelektualna duša forma tijela pa zato čini s njim jedno jedinstveno biće, i ona je također podložna načinu postojanja tijela pa je zato u neprestanom razvitku. Iako po svojoj biti graniči s čistim inteligencijama, pa je prema tome po sebi savršena, ipak jer je određena da bude forma tijela, pa da jedno čini s njime i da mu daje život, slijedi da je i ona podložna promjenama, pa da se malo pomalo odgaja.

Ali ne zaboravimo, da od roditelja baštinimo materijalni princip našega života. Niko drugi nego roditelji su nam dali ono čime se duh zaodjene u tjelesnost. Pa prema tome njima možemo zahvaliti i na tome, što je ova naša duša koju smo neposredno dobili od Boga, podložna zakonu odgoja.

Zato ispravno kaže sv. Toma: „Ženidba je po intenciji naravi određena na odgoj djeteta."[6])

Po kršćanskoj filozofiji znamo da čovjek od ranog djetinjstva pa kroz cijeli život neprestano prima izvana utiske, kojima dolazi do savršenstva. Budući da je po prirodi nesavršen, pa prema tome da mu fali nešto, jer je nesavršeno kad nešto nedostaje, čovjek mora neprestano primati jednako kao što se neprestano usavršuje. No kako bi se moglo zamisliti da taj čovjek od svakoga prima, da od svih stvorova koji ga okružuju dobiva, a ne dobiva od onoga od kojega najviše zavisi, koji mu je život dao i koji je dužan da taj život neprestano u njemu podržava i razvija? Radi toga prva je uloga roditelja da djetetu ne samo dadu život u svom začetku, nego također i u njegovom razvoju, odnosno da svoje dijete odgajaju.

Zapravo to je prvotna uloga roditelja, važnija i prirodnija nego samo rađanje. Ako filozofski uzmemo stvar pa promatramo čin rađanja u odnosu s odgojem, moći ćemo vidjeti da je po prirodi cijela briga roditelja upravljena ne rađanju, nego odgoju. Aristotel je kazao da je rađanje postanak bića iz nebića i da to biva bez dugog trajanja.[7]) Dok se tako čin rađanja po prirodi odvija pa je prema tome briga roditelja oko toga posve jednostavna, iako tajanstvena, mi naprotiv vidimo, da je poslu oko odgoja posvećen cijeli život. U tom pogledu možemo kazati, ako hoćemo strogo govoriti, da majka počinje odgajati svoje dijete već u utrobi. Ona ga odgaja dalje kad ga hrani svojim mlijekom. Upravo

[3]) I. P. S. 117, a. I.
[4]) Vidi sv. Toma, Teološka suma, I. P. G. 62, a. 5.
[5]) Aristoteles, Categoriae 6, 4, b.
[6]) Suppl. S. 47, a. 1.
[7]) Phisicorum lib. I. cap. VII. A sv. Toma Commentarium in h. l. Lect. XIII, u. 7. (Ed. Leon.).

cijela kasnija njezina briga je posvećena odgoju. Po prirodi dakle roditelji imaju veliku odgojnu ulogu.

Nipošto mi nije nakana da umanjim neobično divnu i tajanstvenu sposobnost rađanja koju je priroda podijelila roditeljima, ali bih htio da se malo zaustavimo na pitanju: što zapravo daju roditelji ? Po kršćanskoj filozofiji znamo da je duša djeteta neposredno stvorena od Boga. U času kada roditelji priprave tijelo, te tako subjekt bude dovoljno disponiran, Bog neposredno ulijeva neumrlu dušu, i tako nastane čovjek.[8]) Ne zaboravimo da je ta duša princip ne samo intelektualnoga nego čak i sjetilnoga i vegetativnoga života. Intelektualna je duša, — nauka već od Aristotela izložena — prvi princip cijeloga ljudskoga života i svih njegovih manifestacija.[9]) Radi toga moramo kazati da je cijeli život od Boga, kao što je cijela duša od Boga.

Ako malo izbliza promatramo nastajanje čovjeka, mi ćemo opaziti čudnovatu suradnju Stvoritelja i stvora. Bog sa svoje strane imade nakanu da stvori novo spiritualno biće. Ali budući da je ta inteligencija jedna od najnižih, dakle od takvih koja još nema ideja niti ikakve spoznaje, koja doduše posjeduje snagu da dođe do velikog savršenstva ali ga još nema, zato je potrebno da se posluži nekim tijelom, Bog hoće da tu čistu inteligenciju zaodjene u neko tijelo. Iako bi samo Bog mogao stvoriti i tijelo, ipak, čuvajući prirodni razvitak tjelesa, prepušta tu zadaću roditeljima, kojima poklanja čistu inteligenciju na čuvanje. U tom času Stvoritelj daje roditeljima jednu uzvišenu misiju, naime da ovu čistu i neokaljanu inteligenciju obuku u tjelesno ruho, koje joj je potrebno da bi moglo preko njega doći do konačnoga svoga savršenstva. Stoga roditelji po prirodnim zakonima moraju tako formirati tijelo, da bi se duša u njemu i preko njega mogla slobodno i nesmetano razvijati; da ne bi tijelo zarobilo duh, nego da bi joj potpuno služilo kao onome koji je uzvišeniji i savršeniji. Oni će zato ravnati i upravljati tako sklonostima djeteta, kako bi tijelo moglo postati shodno oruđe u službi duše. Gledat će da sve učine da onu nutarnju energiju koja se krije u duši, a koja ne može van radi nerazvijenosti tijela, što više i bolje izvabe, tako da ne bi ostala inertna i zakržljala nego se razvila i dala što najviše može dati po prirodnim zakonima. Roditelji stoga imadu misiju da intelektualno-moralne energije djeteta razviju do maksimuma.

No zar ne vidimo u tome njihovu odgojnu ulogu, koja imade za cilj da tako upravi razvitak tjelesnih sposobnosti i tjelesnih poriva, uopće tjelesnog života da bi ovaj mogao biti u službi duha. Zato i roditelji koji imadu svrhu da priprave to tijelo, imadu također i tu ulogu da to tijelo priprave onako kako to odgovara

[8]) Sv. Toma, I. P. G. 118, a. II.

[9]) Vidi Dr Wulf, Le traité „De unitate formae" de Gilles de Lessines u „Les Philosophes Belges, vol. I. (uvod) Louvain, 1901.; G. Théry, L' augustinisme médiéval et l' unité de la forme substantielle, u Acta hebdomadae augustiniane — thomisticae, Roma 1931, str. 140—200.

zahtjevima duha, kao i tu dužnost da razvitak toga tijela tako usklade kako bi uvijek bilo u skladu s razvitkom samoga duha.

Pogriješio bi, tko bi mislio, da je njihova uloga ograničena samo na ono, što oni pripravljaju, pa da oni ne bi morali misliti na duševni razvitak djeteta. Da je taj zaključak neosnovan, može se vidjeti po tome što između duše i tijela postoji jedinstvo, kakvo je teško naći u prirodi, uslijed kojeg se jedinstva ono, što pripada tijelu, može pripisati duši i donekle obratno. Radi toga, kao što svaki od nas može ovim materijalnim, tjelesnim ustima kazati, da duh, koji se u njemu nalazi, njima pripada i da je to njegova svojina, tako i oni od kojih smo to tijelo primili i kojima to tijelo pripada kao njihova svojina, mogu također kazati, da je to njihov duh, koji oživljuje to tijelo.

Da zaključimo: bilo da promatramo pojam odgoja, koji uključuje neki razvitak, bilo da promatramo ulogu roditelja u činu rađanja, bilo da se zaustavimo na onome, što oni tim činom daju, bilo konačno da se sjetimo uloge Boga, koji povjerava dušu brizi roditelja — mi moramo zaključiti da je prvotna uloga roditelja odgajati svoju djecu.

II.

Iz ovih razmatranja možemo izvesti veoma važne zaključke, koji će nam osvijetliti dužnost i pravo roditelja obzirom na odgoj njihove djece.

1. — Prije svega, budući da je dijete svojina roditelja ovi imaju dužnost da odgajaju svoju djecu. To je sv. Toma izrazio ovim riječima: „Dobro djeteta obuhvata i rađanje i odgoj."[10]) Zapravo roditelji se odrazuju u svom djetetu, koje je njihov nastavak. Kao što se svaka ljubav, kad dođe do svoga vrhunca, prelijeva i ispoljuje vani te se odrazuje u drugome predmetu, tako se i ljubav, koja vlada među bračnim drugovima, odrazuje u njihovu djetetu. Pa kao što je općenito svojstvo svake ljubavi da se što više preda, i što je ta ljubav veća, to je dublja komunikacija tako, da u savršenom činu ljubavi čovjek daje samoga sebe, tako i u braku gdje također prirodna ljubav dolazi do svoga vrhunca, čovjek zapravo daje samoga sebe. I svaka majka, kad svoje dijete imade u rukama, osjeća da je to nešto njezino, pa da se ona mora brinuti za njegov napredak, kao što se brine za samu sebe. Priroda dakle određuje, da je dijete svojina roditelja, i stoga da roditelji imadu dužnost odgajati svoje dijete.

2. — Roditelji imadu ne samo dužnost, nego oni imaju i pravo odgajanja svoje djece koje im niko ne može oduzeti. To pravo proizlazi iz činjenice, što su djeca neka svojina roditelja. Zato lijepo kaže sv. Toma: „Dijete je uistinu po naravi nešto očevo, stoga je prirodno pravo, da ono prije upotrebe razuma bude pod očevom brigom. Značilo bi dakle ići protiv prirodne pravednosti, kad bi dijete prije upotrebe razuma bilo otrgnuto ispod brige roditelja ili kad b se s njime bilo na koji način određivalo protiv volje roditelja. A jer se dužnost roditeljske brige

[10]) Suppl. g. 65, a. 1, ad 8.

nastavlja sve dotle, dok se djeca ne uzmognu brinuti sama za sebe, traje dotle također isto nepovredivo pravo roditelja na odgajanje."[11])

Zato je i sv. Crkva odredila u kodeksu ovu naredbu: „Roditelji su strogo dužni, da se svim silama brinu za vjersko-ćudoredni fizički i građanski odgoj djece, a moraju se brinuti i za njihovo vremenito dobro.[12])

Svatko bi od nas osudio onoga oca, koji bi svoje dijete ostavio na putu i ne bi ga hranio, ma da bi mogao, već bi ga prepustio milosti i nemilosti ostalih ljudi. Ljudska pravda bi se protiv takvog zločina bunila, pa bismo svi kazali, da na roditelje spada dužnost i pravo hraniti svoje dijete. Dužnost, jer su ga oni porodili, pravo, jer je ono njihova svojina, dio njihova života. Pa kao što bi radio protiv prirode onaj, koji bi nasilno i bez potrebe nanosio štetu svome tijelu, isto bi tako bilo neprirodno, da netko dio svoga života, koji se nastavlja u njegovoj djeci, ne pazi, nego ga izlaže pogibli i propasti.

Radi toga i papa Pijo XI. u svojoj enciklici „Casti Connubii" ovako oštro govori: „Briga oko djece nije završena dobročinstvom rađanja, nego treba da k ovom pristupi novo dobročinstvo, sadržano u dužnom odgajanju djece.

Slabo bi se zaista premudri Bog bio pobrinuo za rođenu djecu i uopće za čitav rod ljudski, da nije dao pravo i dužnost odgajanja onima, kojima je udijelio moć i pravo rađanja. Nikome ne može biti nepoznato, da djeca ne mogu stati na svoje noge ni brinuti se sama za sebe ni u stvarima naravnog, a još manje u stvarima svrhunaravnig života, nego da kroz mnogo godina života trebaju pomoć, pouku i odgoj drugih. Utvrđeno je da po zapovijedi Boga i prirode ovo pravo i dužnost odgajati djecu pripada u prvom redu onima, koji su rađanjem započeli djelo naravi, i da je ovima strogo zabranjeno načeto djelo ostaviti nedovršenim i izložiti ga sigurnoj propasti. Ovom tako nužnom odgajanju djece dano je najbolje jamstvo što je bilo moguće u ženidbi, u kojoj su roditelji međusobno spojeni nerazrešivim vezom, pa je tako sudjelovanje obadvaju i uzajamno pomaganje pri ruci."[13])

3. — Iz toga slijedi, da nitko ne može oduzeti roditeljima pa ni sama država toga prava odgajanja. Iako je porodica nesavršeno, a država savršeno društvo,[14]) ipak gledajući na prirodne zakone moramo kazati, da je država u tome podređena pravu roditelja. Stoji doduše, da je dijete pripadnik države, ali tek preko roditelja, i to zato, jer su djeca nešto što neposredno pripada roditeljima. Država stoga imade pravo i na djecu, ali to je pravo uvjetovano onim što ga roditelji kao

[11]) II. II. G. 10, a. 12. Ovaj tekst citira i Pijo XI. u svojoj enciklici o „Kršćanskom uzgoju mladeži". Isp. Enciklika sv. Oca Pape Pija XI. o kršćanskom uzgoju mladeži, Zagreb 1930., str. 10. Izdanje Nadbiskupske Tiskare.

[12]) Cod. J. C. can. 1113.

[13]) Papina enciklika o kršćanskom braku, Katolički List, 22. siječnja 1931., br. 4, str. 39.

[14]) Pijo XI. Encikl. o kršćanskom uzgoju mladeži, l. c. str. 5.

prvotni vlasnici imaju na svoju djecu. „Djeca su nešto očevo i kao neko proširenje očeve osobe; pa ako se hoćemo jasno izraziti, ona ne postaju članovima ljudskoga društva sama po sebi, nego preko obiteljske zajednice u kojoj su se rodila," kaže Leon XIII.[15]) Čovjek prije nego postane građanin mora postojati, mora se roditi, mora zatim odrasti i odgojiti se, a svoje bivstvovanje ne duguje državi, nego roditeljima. Zato najprije roditelji imaju prava kao i dužnosti na njihovu djecu. Zato i kaže Lav XIII. u glasovitoj enciklici „Rerum novarum", da je „očinska vlast takve naravi, da je država ne može ni ukinuti ni prisvojiti, jer imade iste zajedničke početke kao i sam život čovječanstva."[16])

To je potrebno naročito danas naglasiti, kada totalitarističke struje idu za takozvanim jedinstvenim tipom odgoja sileći roditelje, da dadu svoju djecu u škole gdje im nije osiguran moralni i religiozni odgoj. Ta zabluda koja je nastala uslijed koncepcije države kao nekoga vrhovnoga bića, koje bi u sebi apsorbiralo svaku vrijednost i svako pravo, protivi se najelementarnijim prirodnim zakonima. „Nije pojedinac, a još manje porodica podređena državi kao svome cilju, nego je država za pojedinca", govori mudro sv. Toma.[17]) Zato država ne smije apsorbirati pojedinca ili obitelj, nego ga mora štititi i promicati njegovo dobro, kaže Pijo XI.[18])

Osoba imade za cilj neposredno gledanje Boga, a država je određena nekom vremenitom i prolaznom dobru, koje je od danas do sutra.[19])

Dakako, ovo stoji, ako čovjeka shvatimo kao moralnu osobu, kako ga shvaća cijela kršćanska tradicija, a ne kao bezlični individuum, koji bi bio samo onda materijalna jedinica, recimo, jedan atom u sklopu mnogobrojne gomile građana. Ako čovjeka shvatimo samo kao neku materijalnu silu, kao neki rezultat rasne vitalnosti, a odbacimo svaki pojam intelektualne osobnosti, koja je samostalna i koja sama za sebe čini cijeli maleni svijet, pa je zato određena uzvišenom cilju nebeskoga kraljevstva, onda dakako da će čovjek kao pojedinac i kao član porodice izgubiti svako pravo, a sve će biti sintetizirano u onom biću, koje u sebi usredotočuje snagu jedne nacije, pa je zato konačni cilj svih nastojanja, a to je država, kako to sadrži ideja o državi—Bogu.

Kao što uvijek, tako je i ovdje zabluda u samim elementima. Ovdje se vidi, da krivo postavljen pojam čovjeka dovodi do zabluda u poimanju države i njezinih prava. Pa kao što se kršćanska filozofija protivi takvom poimanju čovjeka, koji bi ljudsko biće svodio na prostu materiju, tako se protivi i totalitarističkomu poimanju državne zajednice pa zajedno s Pijom XI. svečano izjavljuje:

[15]) Leon XIII., Enciklika „Rerum novarum", 15. maja 1891. Citirano u Enciklici o „Odgoju kršć. mladeži", l. c. str. 10.

[16]) L. c., str. 10-11.

[17]) Vidi De Wulf, L'individu et le groupe dans la scolastique du 13. siecle u Rev. Neoscol. de Phil., Nov. 1920., str. 343; E. Welty, Gemeinschaft und Einzelmensch, Salzburg 1937., str. 163-285.

[18]) O kršćanskom odgoju mladeži", l. c., str. 20.

[19]) Maritain, Anđeoski Naučitelj, Zagreb, 1936., Izdanje „Istine", str. 104.

„Nepravedan je i nedopušten svaki odgojni ili školski monopol, koji bi fizički ili moralno silio obitelji na polazak državnih škola protiv obveza kršćanske savjesti ili protiv opravdanog davanja prednosti drugima."[20]) „Roditelji se moraju trsiti i odlučno nastojati, da zapriječe u tom pogledu svaki napadaj te si na svaki način osiguraju, da njima ostane vlast, e da uzmognu djecu, kako treba, kršćanski odgajati, a osobito im priječiti pristup u one škole, u kojima je pogibelj da piju žalosni otrov bezboštva."[21])

III.

Iz toga, što duša sačinjava jedno s tijelom, koje smo primili od roditelja, a na koje roditelji imadu neko pravo, jer je to tijelo iz njihova tijela, — zaključili smo, da imadu dužnost i pravo nad onim, što je tijesno vezano s njim, što ga kao forma oživljuje, što mu daje da bude ljudsko tijelo, što konačno čini da bude jedno biće, a to je duša. Iako se njihova uzročnost ograničuje samo na tjelesnost, ipak, budući da to tijelo postoji po duši, a opet budući da je po prirodnim zakonima ta uzročnost takve naravi, da neminovno izazivlje neku specijalnu Božju intervenciju u kojoj se stvara besmrtna duša, koja je također formalni dio čovjeka, roditelj imadu neke dužnosti i prema tomu duhu te ga moraju odgajati.[22])

U času kad su roditelji postavili svoj čin i pripravili sve što je potrebno za ulijevanje duše, rekao bi čovjek, da je Bog blagoslovio ovo njihovo djelo svojim stvaralačkim blagoslovom onako nekako, kako je učinio u času stvaranja prvoga čovjeka, kad je u pripravljenu i od zemlje sazdanu materiju udahnuo svoj duh.

Bog je dao nadalje u času krštenja i utisnuo i duh nebeski. U času krštenja Bog je dao neku formu, koja je veća i uzvišenija od duše, dao je neki dar, koji će biti duša duše, dao je svoj vječni, božanski život. To je naše novo rađanje, preko kojega postajemo djeca Božja, baštinici njegova kraljevstva.[23])

To svojstvo sinova Božjih mi smo dobili preko posvetne milosti, koja postaje naš život, koja nas također prožima do najtanjih čestica, koja, kako teolozi naučavaju, prodire do naših udova i prelijeva se po čitavom našem životu. Događa se tako zaista uzvišeno i nama neshvatljivo čudo, da je život Božji postao naš život, da je svojstvo Božje naravi postalo naše, a blaženstvo Božje naše blaženstvo. A oni tjelesni i materijalni udovi, koje smo primili od svojih roditelja, postali su uistinu hram Duha Svetoga, koji prebiva u nama.[24])

Kad bi kršćanskoj majci bilo dano, da vidi neobično veliku promjenu, koja je nastala u času polijevanja svete vode nad glavom djeteta, ona

[20]) Enciklika o „Kršćanskom odgoju mladeži", l. c., str. 13.
[21]) Ib. str. 11.
[22]) Sv. Toma: III. Contra Gentes, cap. 122.
[23]) „Dade im vlast, da budu djeca Božja, onima, koji vjeruju u ime njegovo, koji nisu rođeni ni od krvi, ni od volje tjelesne, ni od volje muževlje, nego od Boga". Iv. 1, 12-13.
[24]) „Ne znate li da su tjelesa vaša udovi Kristovi", I. Kor. 6, 15.

bi tada morala osjetiti neko veliko veselje u svom srcu zato, što je njezino dijete toliko uzdignuto, te je postalo pravo dijete Božje, da same božanske osobe prebivaju u udovima njezinog djeteta. Zar ona tada ne bi osjetila potrebu, da od tog časa postupa opreznije prema svome djetetu? Ne bi li tada sve svoje sile posvetila, da ovo uzvišeno blago, što se krije u krhkim posudama tijela,[25]) čuva kao zjenicu svoga oka?

Eto, baš tu izvire nova odgojna uloga roditelja prema djeci. Po sv. krštenju dijete nije više stvorenje ovoga svijeta, ono je postalo građaninom Božjim,[26]) pa se zato traži nov odgoj, izviru nove dužnosti, koje nijesu poznate čisto naravnom čovjeku. Po krštenju mi smo se inkorporirali Kristu i postali smo s njime jedno cijelo.[27]) Mi mu zato pripadamo, jer smo postali njegovi udovi, njegova braća, pa moramo nastojati, da se što više u nama Krist preporodi. Zato je „vlastita i neposredna svrha kršćanskog odgoja surađivati s milošću Božjom u izgradnji pravog i savršenog kršćanina, to jest u izgradnji Krista u onima, što su krštenjem preporođeni prema izrazu apostola: „Djeco moja, koju opet s mukom rađam, dok se Krist ne izobrazi u vama."[28])

Zato Pijo XI. ovako upozorava kršćanske roditelje: „Neka kršćanski roditelji razumiju, da nisu određeni samo za rasprostranjivanje i održavanje ljudskoga roda na zemlji niti šta više samo da odgajaju makar kakve poštivaoce pravoga Boga, nego da rađaju podmladak Crkvi Kristovoj, da donose na svijet građane svetih i ukućane Božje, kako bi se sve većma množio puk predan poštivanju Boga i Spasa našega. Premda kršćanski supruzi, uza sve to što su sami posvećeni, ne mogu prenositi posvećenje na djecu, ipak oni na neki način uzimaju učešća na onom iskonskom braku u raju, jer je njihova dužnost prinositi Crkvi njezin podmladak, da ga ova plodna majka sinova Božjih polijevanjem krsta preporodi na svrhunaravnu pravdu i učini živim udom Kristovim, učesnikom besmrtnog života i napokon baštinikom vječne slave, za kojom svi od srca čeznemo."[29])

To je konačni cilj porodice kao i roditelja, da se izgradi ona obitelj Božja, kojoj mi postajemo članovi time što smo okupani u krvi Spasitelja preko sv. krštenja. Misija je roditelja, da izgrade svetu kuću Božju, nebeski grad Jeruzalem, koji je sastavljen od živih stijena svetaca Božjih.[30])

[25]) II. Kor., 4, 7.
[26]) „Tako dakle više niste tuđinci i pridošlice, nego ste sugrađani svetih i ukućani Božji". (Ef. 2, 19.).
[27]) Ef. 1, 22-23.
[28]) Pijo XI., Enciklika o „Kršćanskom odgoju mladeži", l. c., str. 26.
[29]) Enciklika o „Kršćanskom braku", l. c. br. 4., str. 39.
[30]) „Urbs Jerusalem beata,
Dicta pacis visio,
Quae construitur in caelis
Vivis ex lapidibus."
(Lit. na dan Posvećenja Crkve).

Opravdano je, da se svaka majka, držeći svoje čedo na svojim rukama, veseli životu, koji se produžuje u djetetu. Ali bi se majke također trebale sjetiti, da se u srcima njihove djece krije neko uzvišeno blago, kojim se produžuje život Božji u ljudima, kojim postajemo sinovi Božji i kojim smo ujedinjeni s njegovim Jedinorođenim, s kime sačinjavamo jedno jedinstveno tijelo, Roditelji bi se morali sjetiti u tom času, da to njihovo dijete ulazi također u zajednicu Božju, pa ga tako i odgajati.

To baš daje povoda sv. Pavlu, da ženidbu usporedi s velikim otajstvom mističkoga tijela Kristova.[31])

Kao što vlada intimna veza između Krista i naših duša, koje Krist prisvaja sebi i čini ih jedinstvenim tijelom, tako vlada intimna veza između bračnih drugova, koji su postali dvoje u jednom tijelu.

Kao što je ova ljubav Krista nada sve plodna jer rađa sinovima Božjim i preporađa nas na božanski život, tako je i porodična veza i ljubav također plodna, jer se Bog njom služi, da ispuni puninu Kristovu, kad ćemo biti svi jedno u Bogu.

Porodica je veliko otajstvo, jer označuje ljubav, kojom je Krist zadobio Crkvu kao svoju Zaručnicu, pa ju je okupao svojom predragocjenom krvi, da mu bude čista i neokaljana, sveta. Ženidba ne bi mogla označivati ovo otajstvo, kad i ona sa svoje strane ne bi također imala misiju, da postavlja živo kamenje u izgradnji sv. grada Jeruzalema.

Tako ovo uistinu prirodno otajstvo, gdje Bog dariva roditeljima neku stvaralačku plodnost, okupano u krvi Spasitelja, u kršćanskoj obitelji postaje uistinu veliko nadnaravno otajstvo i dobiva nadnaravnu plodnost, kojom se oplođuje nebo djecom Božjom.

Roditelji bi se morali sjetiti, da postoji neka gradacija u njihovu životu i da oni ,osim što su živa bića, kojim svojstvom su slični ostalim mižim bićima, da su razumna bića, pa konačno da su kršćani. I svaka ta gradacija u porodici imade svoju funkciju, kojoj se roditelji ne smiju iznevjeriti. Žalosno bi bilo, kad bi se zaustavili samo na onome, što je najniže, a što na jednom mjestu zove sv. Toma: „actus bestialis", jer je zajedničko čovjeku i ostalim životinjama. Kao razumna bića oni moraju, da tako kažem, svoju dušu dati svojoj djeci, oni ih moraju odgajati intelektualno i moralno. Ali oni su također udovi mističkog Tijela Kristova i kao takvi oni moraju poraditi, da se u njihovoj djeci Krist preporodi.

*

Iz ovoga, što smo dosada kazali, moglo se vidjeti, da nas u ovim razmatranjima vodi jedna temeljna misao, a ta je, da roditelji u rađanju, svoje djece imadu jednu jedinstvenu i j e d i n u m i s i j u, a ta je, da r a đ a j u svoju djecu. Međutim, kako i sama riječ „roditelji" (parentes) označuje, u toj je funkciji sadržan aktivitet, koji n e p r e s t a j e, već koji traje, koji zahtijeva neku s t a l n u b r i g u r o d i t e l j a p r a m a r o đ e n o m e. I uistinu kad se sjetimo, da su roditelji ne samo živa nego i razumna i Kristu posvećena bića, logički zaključujemo, da se njihov čin proteže na trostruki aktivitet, jer ne samo daju i odgajaju tijelo nego njeguju i odgajaju dušu razvijajući u njemu intelek-

[31]) E f. 5, 23.

tualno-moralni život i konačno život Božji. Njihova plodnost je veća nego što je plodnost ostalih živih bića. Pa ako se plodnost materijalnih bića proteže ne samo na sami čin rađanja, nego također i na brigu oko odgajanja, kud i kamo više moramo to kazati o intelektualnom biću, koje još usto živi nadnaravnim, zapravo božanskim životom.

Da, božanski život moraju kršćanski roditelji dati svojim sinovima. To je konačni cilj svega. Sve, štogod je Bog učinio u svijetu, imade za cilj, da postanemo djeca Božja i da dobijemo Božji život.

Kad se sjetimo, da zemaljski otac baštini svoju plodnost od uzvišene plodnosti nebeskoga Oca, koji rađa vječnu Riječ, pa zato da je „tjelesni otac djelomično i dionik principa, koji se općenito nalazi u Bogu"[32]) a, s druge strane, da Bog, od kojega dolazi svako očinstvo, po riječima sv. Pavla,[33]) jest Bog, koji visi na križu — mi ćemo vidjeti svu zamašitost kršćanske porodice, koja je također jedna od najuzvišenijih stvari, što postoji, ali koja zato zajedno sa sinom Božjim visi na križu patnja i boli.

Ako se na kršćansku porodicu postavljaju veliki i teški zahtjevi, ako otac i majka moraju u bolovima i u tuzi rađati i odgajati svoje dijete, ako je njihov obiteljski život dnevno razapet na križu patnje — to je zato što njihova misija nije daleko od misije Onoga, koji nas je prolivenom Krvi preporodio, kao i One, koja nas je duhovno u preteškim žalostima na Golgoti Bogu porodila.

[32]) S. T o m a, S u m a, II. II., G. 102, a. I.
[33]) Ef. 3, 15.

LUKA PERINIĆ, PUBLICISTA

OBITELJ I ŠKOLA

Odgoj je djelo, koje je po svojoj prirodi s o c i j a l n o. Ljudi se odgajaju za život, koji se očituje u društvu ; a isto se tako nužno odgajaju u društvu. Odgoj je nemoguć, ako se za postignuće svoje svrhe ne služi sredstvima, koja se u datom momentu nalaze u društvu kao njegova svojina i njegov izraz. I sam jezik, kojim predajemo uzgajaniku neku građu bilo intelektualnog bilo moralnog bilo materijalnog karaktera, vlasništvo je nekog društvenog ambijenta. Zato svaka ljudska funkcija, pa i sam odgoj nosi na sebi biljeg socijalnosti.

I. — Tri su n u ž n e d r u š t v e n e z a j e d n i c e, u koje čovjek ulazi svojim rođenjem, a koje djeluju na formiranje njegove duševnosti, njegova karaktera, njegova odgoja. Te su tri zajednice : *Crkva, obitelj i država.* Svaka je od njih od druge razlučena, ali nije separirana ; i svaka bi od njih morala s drugom biti harmonički povezana vršeći u odgojnom pogledu svoju naročitu ulogu... C r k v a kao društvo nadnaravnog reda brine se oko vječnog spasenja ljudskog i nastoji oko sveukupnog duševnog boljitka njihova, pa mora da ima riječ i u njihovu odgoju. O b i t e l j ima za cilj rađanje i othranjivanje, a povrh toga i odgajanje potomstva. Obitelj skupa s državnom zajednicom ide u naravni red naprama Crkvi, koja je nadnaravnog reda. D r ž a v a ima da stvara preduvjete za dobrostanje državljana uopće, pa i da stvara preduvjete za postignuće njihova odgoja... Odgoj, koji treba da obuhvati čitava čovjeka — s obzirom na njegove vremenite i vječne ciljeve — pripada dakle svima spomenutim društvenim zajednicama : i Crkvi i obitelji i državnoj zajednici — i to u omjeru i u skladu s njihovim ulogama u životu čovjeka.

1. **Odgoj pripada Crkvi** s dva razloga nadnaravnog reda :

a) radi misije naučavanja, koju je ona primila od Najvećeg Učitelja i po kojoj je postala Učiteljica svih naroda. Njezin božanski Utemeljitelj rekao je apostolima : „Idite i n a u č a v a j t e sve narode!" I oni, apostoli, s Petrom na čelu, biskupi s Papom na čelu — Crkva — dužni su učiti sve narode, da obdržavaju ono, što je Krist naredio. (Mat. XXVIII., 18-20.).

b) radi nadnaravnog materinstva, koje Crkva kao Zaručnica Kristova u sebi nosi — rađajući, hraneći i odgajajući duše za život milosti. Sv. Augustin je rekao : „Ne će imati Boga za oca, tko otkloni da ima Crkvu za majku."

Crkva je uvijek bila čuvarica i promicateljica svih kulturnih vrednota te je za razvoj školstva sigurno najviše doprinijela. Uz samostane, župe i katedrale nicale su prve škole za narod, a isto tako i gotovo sva sveučilišta imaju zahvaliti svoj postanak i napredak direktnoj ili indirektnoj potpori crkve. Vršeći kršćanski odgoj svojih vjernika Crkva je prakticirala razne metode i bogatstvom svoga iskustva unaprijedila sva dobra metodička nastojanja u pedagogiji. Pa i danas pred svim odgojnim zavodima prednjače baš oni, koji su u rukama Crkve te u kojima vlada Crkveni nauk i duh... To sve dokazuje, kako i države, koje naginju laicizmu te koje religiju proglašuju „privatnom stvari pojedinaca", ne smiju mimoići Crkvu kao odgojni faktor, kao što ne mogu zanijekati i odbaciti veliko njezino značenje u odgojnom nastojanju čovječanstva.

2. Kad problem odgoja promatramo u naravnom redu (u kojemu se kreću obitelj i država), postaje nam posve jasno, da **obitelj ima prvotno pravo** na odgoj djeteta. Otac i majka daju svome djetetu život, dijete nije kadro da samo sebi pomogne, te su dužni da se za nj pobrinu u prvome redu oni, koji su mu život dali. Ta je dužnost, koja je ujedno i pravo roditelja na odgoj djece, — p r i r o d n a. Bog je obitelj postavio, da daje nove živote, ali i da odgaja potomstvo za život ; da ga odgaja tjelesno i duševno — za vremeniti i za vječni život. Obitelj je dakle dobila neposredno od Stvoritelja m i s i j u i po njoj p r a v o, da odgaja svoje potomstvo.

Tu naravnu dužnost i pravo uzakonio je C r k v e n i Z a k o n i k, koji u kanonu 1113. govori, kako su roditelji vrlo strogo obavezani, da se svim silama brinu za vjerski i moralni, fizički i građanski odgoj djece te da su ih ujedno dužni opskrbiti vremenitim dobrima.

Tu naravnu dužnost i pravo roditelja na odgoj djece priznaju i uzakonjuju m n o g i n a r o d i, koji nastoje da i u građanskom uređenju poštuju prirodno pravo. No to im pravo ne bi smjela zanijekati nijedna razumna i pravedna zemaljska vlast.

3. Roditelji međutim nisu neograničeni gospodari svoje djece, pa im isto tako ni njihov odgoj nije dozvoljeno svijesno voditi nepotpunim ili krivim putem te od djece stvarati neprijatelje društvene zajednice. **I društvena zajednica ima neko pravo** (a i dužnosti) na odgoj omladine.

Država ima pravo tražiti, da svi građani poznaju :

a) svoje *građanske i nacionalne dužnosti,* i

b) da posjeduju neki stupanj *moralne, intelektualne i fizičke kulture* — u skladu s interesima općeg dobra i općeg društvenog poretka. To ima pravo tražiti napose od onih, koji će danas-sutra raditi u javnim ili društvenim zvanjima.

Država je dužna i ima pravo :

a) da u svojim zakonima zaštiti naravno *pravo obitelji i Crkve na kršćanski odgoj djece ;*

b) da zaštiti *pravo djece na odgoj te da se za njihov odgoj brine,* kada o b i t e l j — zbog nemogućnosti ili zbog nedostojnosti — u tome uzmanjka. Ona će pozvati na red roditelje, kad zanemare svoju dužnost naprama odgoju djece, te će ih u krajnjem slučaju i zamijeniti ;

c) da zapriječi osnivanje i rad *ustanova, koje šire zablude i nemoral* te koje šire prevratni duh i potkapaju temelje društvenog poretka;

d) da *otklanja zapreke*, koje smetaju pravilnom razvoju i vršenju odgoja;

e) da osigura povoljne uvjete za što slobodniji, što intenzivniji i za što bolji odgojni rad. Država je dužna, da *sredstva*, koja su joj na raspolaganju za opće dobro, upotrijebi i na odgojno napredovanje građana, jer od njih ta sredstva i dobiva. Dužna je da stvara i podržava one odgojne ustanove, za koje nedostaje nastojanje pojedinaca ili pojedine obitelji, a bez kojih ne može da napreduje opća narodna kultura. Dužna je davati materijalne i moralne potpore narodnim odgojnim ustanovama, podizati biblioteke, galerije, muzeje, znanstvene zavode itd.

Pored toga država ima pravo i dužnost nastojati, da školske prostorije odgovaraju zahtjevima higijene... Država može uzeti isključivo u svoje ruke upravu i vodstvo ustanova i škola, koje pripravljaju pojedince za državnu upravu i obranu (na pr. vojska). No i tu treba da pazi, kako se ne bi ogriješila o prava, koja pripadaju Crkvi i obitelji... S njezine je strane nepravedan i nedopušten — veli sv. Otac Pijo XI. — svaki odgojni ili školski monopol, koji bi silio fizički ili moralno obitelji, da šalju djecu u državne škole proti njihovoj kršćanskoj savjesti ili proti njihovim pravnim prednostima.

II. — Prava Crkve, obitelji i države na odgoj djece nisu u međusobnoj suprotnosti, nego naprotiv u savršenom skladu. Međutim u praktičnom životu dolazi ponekad do sukoba između njih, i to baš krivnjom društvene zajednice, kad ona počne zasezati u kompetenciju Crkve ili obitelji te im nijekati i kratiti njihova prava na odgoj njihovih članova.

U svijetu se ponekad pojave tendencije, koje **državi** počnu pridavati **primarno i apsolutno** pravo na odgoj djece. Takve tendencije proizlaze iz krivog poimanja državne zajednice, koja u svom pretjeranom autokratstvu priječi Crkvi vođenje odgoja u smjeru vječnog spasenja i ne dozvoljava roditeljima, da slobodno ostvaruju svoje prirodno pravo na odgoj svoga podmlatka.

U povijesti ima više primjera, kada je država pokušala da monopolizira odgoj djece, a sigurno je u starini najtipičniji slučaj grčke državice Sparte.

1. **Spartanska država** imala je neograničenu vlast nad djecom. Ona je bila ratnička država, pa je i potomstvo svoje htjela da u tom duhu odgoji te da od njih učini dobre ratnike. Slabunjavu djecu odstranila je država iz svoje zajednice i iz svojih odgojnih nastojanja, te ju izlagala na goru Tajget i predavala smrti. Ostalu, zdravu i čvrstu djecu, oduzimala je država iz roditeljskih ruku u sedmoj godini, te ju odgajala u zajedničkom državnom internatu na vrlo strog i opor način. U osamnaestoj godini dječak je stupao u red mladića, a tek u tridesetoj godini bio je proglašen slobodnim građaninom.

To je doista originalno shvaćanje odgoja i prava na djecu, koje je pravo državna zajednica sebi prisvojila i smišljeno upotrijebila u svoje čisto militarističke svrhe.

2. Isti duh i isto shvaćanje vlada danas u **boljševičkoj Rusiji,** u kojoj je država apsorbirala sve čovječje aktivnosti te postala neograničeni vlasnik svih materijalnih i duhovnih dobara, pa tako i djece i njihove duhovne formacije ili odgoja. Sav odgoj — po njihovu shvaćanju — treba da otvoreno služi komunizmu i jedini mu je zadatak, da stvori komunistički podmladak. Sve odgojne vrijednosti, koje dominiraju odgojnim sistemom ostalih zemalja, posvema su eliminirane: ostale su samo one vrijednosti, koje su sadržane u marksističkim teorijama. Pa i odgoj treba da se vlada prema duhu glavne teorije ekonomskog utjecaja na formiranje života, na stvaranje ustanova, na razvoj materijalnih i duhovnih dobara. Treba da stvori državljane, koji će biti oduševljeni pristaše boljševičkog režima i partije. Zato ni Lenjin nije odvajao školu i odgoj od kulturne borbe i od politike. Na prvom kongresu prosvjetnih radnika rekao je i ovo: „Mi ne možemo ostaviti prosvjetni rad izvan politike!" — Nastojanja Blonskoga, Krupskaje, Lunačarskoga i drugih odgojnih glavara Sovjetske Rusije išla su također tim smjerom. Novije državne tendencije naginju još više militarističkom duhu, pa se nastoji, da i odgoj bude prema tome udešen. Zato nije ni čudo, da je i šef političkog biroa crvene vojske Bubnov bio postavljen za komesara narodne prosvjete. Škola je u Rusiji dakle samo oruđe sovjetske ekonomske i kulturne politike, a država je neograničeni vlasnik i jednoga i drugoga.

U samom Programu sveruske komunističke stranke nalazi se i ovo: „Mi zahtijevamo, da sovjetska škola postane organ ideološkog, odgojnog i organizacijskog utjecaja proletera na protuproleterske i neproleterske radničke mase, da bi tako odgojila pokoljenje, koje će biti sposobno da konačno podigne komunizam."

Vjerska je obuka u sovjetskim školama najprije zabranjena i time eliminiran utjecaj Crkve na odgoj putem škole, a zatim je službeno proveden protuvjerski ili bezbožnički odgoj. Isto je tako oduzeta riječ roditeljima u odgoju djece, i odgoj je postao monopol države ili komunističke stranke.

3. I u nekim drugim zemljama, gdje danas vladaju totalitarne imperijalističke pretenzije, osjeća se nastojanje, da se sav odgoj mladeži podvrgne državi i njezinim posebnim ciljevima. U tome su karakteristične tendencije **fašističkog i nacionalno-socijalističkog režima.** U posljednje je vrijeme takvo nastojanje državnih gospodara osobito u Njemačkoj izazvalo ogorčenu protimbu roditelja i Crkve (posebno encikličko pismo Sv. Oca Pija XI.), kojima država oduzima nešto od njihovih temeljnih prava.

4. I **kod nas** se na tome području griješilo, iako ne s rezolutnim ideološkim obrazloženjem i ekstremnom provedbom, kod pitanja uniformiranja odgoja i nastave po našim školama i kod njihove laicizacije — te su provedene mnoge preinake i reforme bez dovoljnog učestvovanja Crkve i obitelji.

Kod nas su napose griješili oni nastavnici, koji su se gerirali kao neograničeni upravljači dječjeg odgoja te koji su školu i sebe (škol-

nika) smatrali jedinom prosvjetnom ustanovom u narodu... Tako je između ostaloga bilo kod nas slučajeva, gdje su nastavnici na svojim kongresima zaključivali i tražili, da se vjeronauk izbaci iz škola. Time su sebi prisvajali slobodno raspolaganje nastavom i odgojem i nisu poštivali harmonički odnos, koji mora da vlada između prava Crkve, države i obitelji u pitanju odgoja. Zaboravljali su, da oni nisu vlasnici škola i da se oni sami po sebi ne smiju smatrati nosiocima svih prava, što ih škola u odgojnom pogledu sa sobom nosi. Oni su s jedne strane zamjenici roditelja, a s druge su strane ovlaštenici Crkve i državne zajednice — te su tu postavljeni da služe i naprednom metodom pomažu roditeljima, Crkvi i društvu u njihovoj odgojnoj misiji. Oni su osobe povjerenja — i teoretski njihov mandat prestaje, kad prestane povjerenje onih, koji im ga daju.

5. Sva naziranja, koja državu postavljaju na prvo mjesto u pitanju odgoja omladine, polaze s **krivog poimanja države** i granica njezine kompetencije, a isto tako i s pogrešnog poimanja Crkve i obitelji. To krivo i pogrešno poimanje smatra, da su sve djelatnosti ovisne o državnoj zajednici, te iz njezina auktoriteta izvlači pravo na odgoj i za samu obitelj. No kao što su naskroz pogrešne teorije, koje hoće da svedu brak na jednostavni ugovor između dvije stranke, tako da taj ugovor dobije svoju vrijednost i sankciju tek preko državnog auktoriteta — isto je tako naskroz pogrešno, kad se opće pravo na odgoj hoće da izvuče iz državnog auktoriteta.

Obitelji nije jedina i konačna svrha, da održi i umnoži vrstu, nego ona postoji naročito zbog trajne brige za svoje potomstvo. I u tome baš leži razlika između čovječje obitelji i životinjskih združivanja. Životinje se ili uopće ne brinu za svoje potomstvo ili se za nj brinu vrlo kratko i vrlo ograničeno, čisto materijalno i isključivo upravljeno na fizički život potomstva. U ljudskoj obitelji ta trajna briga njezin je sastavni dio, te je iznad materijalnosti i onda, kad gleda na fizično. Ona obuhvaća sve manifestacije čovječjeg bića, ona je razumna i po tome par excellence ljudska. Ta je briga usađena u narav obitelji te je ujedno i njezino pravo. Kad bi joj se to pravo zanijekalo, rušila bi se sama obitelj, jer bi joj se zanijekalo, da vrši pravo svoje naravne konstitucije, i ona bi bila svedena na stanje ugovora, kojega moć proizlazi iz države. Zabluda je zato presizanje države u kompetenciju obitelji, a samo poganski duh može bit obitelji iscrpljavati u fizičkom činu održavanja vrste.

III. — **Obitelj predstavlja najnaravniji oblik odgoja** te je ujedno prvi i nužni odgojni ambijenat, vrlo odlučan u stvaranju budućeg čovjeka i njegova karaktera. Odgoj djece zastalno je najplemenitija funkcija, koju roditelji moraju da izvrše: oni odgojem daju svojoj djeci još jedan život, koji je mnogo važniji od života tijela — a to je život duha. Oni nisu i ne mogu biti samo mašine za proizvodnju državljana, kako bi to htjele boljševička i druge Moloh-države; a naprosto nisu zato, jer im je po naravi i od Boga dodijeljena i odgojna funkcija, koje etatizam hoće da ih liši prenoseći je na sebe. U tom smislu vrlo lijepo govori sv. Toma: „Bilo bi

protivno svakoj naravnoj pravednosti, kad bi se dijete prije dobi razuma odvelo ispod roditeljske brige ili kad bi se s njime na koji način raspolagalo protiv volje roditelja."

Obitelj je najuspješniji odgojni faktor; ona je najglavnija i nenadoknadivi odgojni faktor; ali je njezino djelovanje besprikorno jedino, ako je ona dobro uređena, disciplinirana i duboko prožeta kršćanskim duhom. Obitelj može dobro odgajati jedino, ako u sebi ima sve preduvjete dobrog i dosljednog odgoja te ako u roditeljima ima već ostvarene one glavne ideale, do kojih hoće da podigne svoju djecu putem odgoja.

1. Međutim se sa žalošću mora konstatirati, da **suvremena obitelj ima u sebi mnogo nedostataka,** koji onda razorno djeluju i u odgojnom pogledu.

Ako u samoj obitelji nema pravog religioznog duha, kako ćete ga tražiti u djeci, koja se odgajaju u toj obitelji? Ako nema jedinstvenog gledanja na svijet između muža i žene, kako ćete tražiti dosljedan odgoj od takvih odgojitelja? Ako obitelj jedno poučava djecu riječju, a drugo primjerom svoga života, kako ćete uspješno odgajati karakter djece kod takve laži?... Ništa razornije ne djeluje na odgojne pokušaje nego kontradikcija između zahtjeva, koje roditelji postavljaju na svoju djecu, i onoga, što oni sami rade; ništa razornije od tog dvostrukog morala, od kojih jedan vrijedi za roditelje, a drugi za djecu... A baš tog dvostrukog morala, te laži ima mnogo i mnogo u našim modernim obiteljima; tako da u mnogo slučajeva obitelj više ne može biti pozitivno odgojno ognjište, kakvo bi trebala da bude.

2. Drugi važan nedostatak naših obitelji za uspješnu odgojnu funkciju jest — **nedovoljna sprema roditelja za obiteljsko zvanje**... Za svako zvanje bez razlike treba posebne spreme, posebnog studija, odgoja i rada. Mi ne možemo ni zamisliti, da bi danas počeo izgrađivati lonce onaj, koji nikada nije učio ni vježbao taj zanat; ne možemo ni zamisliti, da bi danas bilo koji čovjek s ulice ušao u državni ured i počeo voditi uredske poslove. Ne možemo ni zamisliti! A eto za roditeljsko zvanje ne traži se nikakva sprema, nikakav studij, nikakva vježba — kao da je roditeljsko zvanje manje vrijedno od lončarskog ili uredskog. I tako se odgoj djece, koji je bitan u roditeljskom zvanju, povjerava posve lako osobama, koje često ni same još nisu dovoljno odgojene i kojima je odgoj jedva i po imenu poznat.

Zato u nekim zemljama postoje posebne škole, koje pripravljaju mlade djevojke za buduće majke. U nekim zemljama postoje posebni tečajevi za mlade majke, u kojima one kroz nekoliko mjeseci dobiju glavne osnovice i upute za tjelesni i duhovni odgoj podmlatka. No to sve nije dovoljno ni općenito! I zašto ne bi postojali tečajevi i za mlade oce? Ni oci ne znadu sve, što je potrebno za dobar odgoj djece, a oni se također moraju brinuti za njihov odgoj!

Kod nas je na tom polju vrlo malo učinjeno. Tek se kušaju među ženskom školskom omladinom na nekim zavodima popularizirati tečajevi za buduće majke. No što je sve to prema onoj velikoj

odgojnoj dužnosti, koju roditelji u čitavom našem narodu treba da u obitelji izvrše ?

3. Još jedna zapreka i teško zlo za odgoj mladeži u suvremenim obiteljima, naročito građanskim, jest — **gotovo trajna odsutnost oca i majke iz doma.** Mnogi su naši domovi pored živih roditelja — bez roditelja, jer su i otac i majka prisiljeni da privređuju... Tu je rastrgan obiteljski život, rastrgana obiteljska kompaktnost, raspretano domaće ognjište. Tu ne može biti trajnoga kontakta, dovoljnoga reda ni uspješnog odgoja. Tu je onaj glavni odgojni čimbenik silom prilika zatajio i do jačeg djelovanja na odgoj djeteta dolaze drugi, često i nepoželjni ambijenti i osobe. To je krutá činjenica naših dana, koju bi i država i sve socijalne i sve odgojne ustanove morale da nastoje poboljšati : roditeljima — naročito majci povratiti njezinu djecu, a djeci njihove roditelje.

4. No u našim danima postoji mnogo slučajeva zapuštenosti dječjeg odgoja, ne krivnjom vanjskih prilika i jače sile, nego **krivnjom lakomislenosti i komoditeta oca i majke.** Nekima djeca „idu na živce", a neki nemaju kada da se bave djecom, jer su prezaposleni u raznim društvima, raznim sjednicama, raznim zabavama — i djecu moraju prepustiti svojoj kućnoj pomoćnici na odgoj ili ih predati u obdaništa i zabavišta.

Roditelji međutim moraju biti svijesni, da uzgajati dijete izvan obitelji znači ne samo lišiti ga njegovih najljepših i najdragocjenijih djetinjih prava, nego ujedno znači — dati mu vještački i pogrešan odgoj. Ni jedna socijalna djelatnost nema za roditelje veće važnosti od odgoja djece !

Treba povratiti obitelji njezin odgojni dignitet i zdravu odgojnu snagu ondje, gdje je uzmanjkala zbog raznih njezinih nedostataka, jer bez obitelji nemoćni su svi ostali odgojni faktori, bez potpore roditelja nemoćno je i jalovo sve odgojno nastojanje — škole.

IV. — Kod mnogih vlada pogrešno mišljenje, da je **škola** glavni odgojni faktor. Zato čekaju s pravim odgojem djece tek, kada dijete počne pohađati školu, ili se počnu dezinteresirati za odgoj svoje djece, kad su ona stupila u školu. Međutim škola ne smije da bude jedina odgojna sredina, i roditelji ne smiju uzmanjkati u svojim odgojnim dužnostima — zbog brige za njihovo dijete sa strane škole.

Nema sumnje, škola je vrlo važan odgojni faktor i ima da nove generacije pouči u umijećima i disciplinama, koje unapređuju društveni boljitak ; no *a*) ona ne smije da bude na uštrb roditeljskom odgoju i *b*) ne smije da se pobija s obiteljskim odgojem niti da bude s njime u neprijateljstvu i protimbi.

Škola mora da bude produljenje obiteljskih nastojanja na odgojnom polju. Ono, što ne može da dospije izvršiti obitelj, treba da izvrši škola... Škola je nastala i razvila se inicijativom obitelji i Crkve, a tek kasnije inicijativom države ; — po svojoj se funkciji nalazi između obitelji i društva, te je kao most, po kojemu dijete prelazi iz obiteljskog krila, gdje je izraslo, u široku društvenu zajednicu.

1. Neki su teoretičari htjeli odijeliti djelatnost **obitelji i škole** i odrediti svakoj od njih poseban krug rada, pa su obitelji rezervirali brigu za čisti odgoj, a školi brigu za čistu nastavu. Do takvih zaključaka mogli su doista doći samo teoretičari, jer je u praksi njihova distinkcija nemoguća.

Ako obitelj po naravi ima pravo na odgoj djeteta, onda ima pravo i na njegovu obuku ! Ljudska je narav jedinstvena, pa kad obučavamo, ujedno i odgajamo ; i obratno. Nema čistog odgoja ; tako čistog, da bi se predavao djeci bez ikakve materije ili građe. I nije čovjek samo misao ili samo osjećaj ili isključivo ova ili ona djelatnost — nego je jedinstveno biće, koje osjeća, misli, hoće i radi. Kao u organizmu, tako i u duhu : svaki je dio u odnosu s drugim dijelovima i svi se skupa dodiruju.

Zato ni obuka ne može biti monopol škole ; a pogotovu ne takav monopol, da obitelj ne bi imala prava da se za nju zanima, niti da je sa svoje strane i u svojim granicama predaje djetetu !

2. Roditeljima ne može biti svejedno, kakva će se **građa** i u kolikoj mjeri predati njihovoj djeci u školi ; ne može im biti svejedno, kakvo će **znanje** i kakav odgoj primiti njihova djeca u školi i na koji će ga način primiti.

Već na samom početku pedagog se mora zapitati : koji je cilj škole, kakvu svrhu i kakvu tendenciju škola u sebi nosi ; jer će prema odgovoru na to pitanje biti izabrana nastavna građa, stvoren nastavni program i razrađen nastavni plan.

Kod postavljanja **odgojnog cilja** u školi — nužno dolazi u pomoć filozofija i etika, pa se tim putem može doći do posve različitih pogleda na život i svijet prema tome, kakva se filozofska ili etička nauka uzme za podlogu. A roditeljima ne može biti svejedno, kakav nazor na svijet služi kao podloga i kao cilj školi, u kojoj se odgaja njihovo dijete. Ne može im biti svejedno, da li će škola u svojim odgojnim ciljevima dati mjesta i religioznom momentu, da li će uklopiti u odgojno nastojanje i socijalni momenat i s kakvom tendencijom. Ne može im biti svejedno, kakav će ton u pedagoškoj aksiologiji zauzeti razmatranje pojedinih vrijednosti, jer može da se i manja vrijednost postavi na glavno mjesto, odakle će određivati karakter čitavom odgojnom radu. Ne može im biti svejedno, da li će hedonističke vrijednosti zauzeti mjesto prije etičkih ili religioznih ili iza njih itd.

A kakvo će mjesto u svemu tome zauzeti nacionalni momenat, koji određuje nacionalni karakter škole ? Kakav će se pojam nacionalnosti uzeti i kako će se unijeti u školski život ? Sve to ne može biti indiferentno roditeljima, pa oni s pravom traže ingerenciju u postavljanju odgojnog školskog cilja. Dakle, već na početku, gdje je došlo na javu pitanje školske teleologije, dodiruju se interesi obitelji i škole — i obitelj ne dozvoljava, da se tako važni i odlučni problemi rješavaju bez njezine prisutnosti, a često i u protimbi s njezinim nastojanjima i željama.

3. Naročitu odluku tražit će obitelj u školskim pitanjima, koja su skopčana s **odgojem volje i karaktera,** a o kojima radi pedagoška hodegetika. I didaktika se ne može izolirati od cjelokupnog školskog

nastojanja ; a nije svejedno ni pitanje pedagoške m e t o d e, kad znamo, da sve one imaju neku psihološku i filozofsku osnovicu... Sv. Otac Pijo XI. u svom encikličkom pismu „O kršćanskom odgoju mladeži" oštro osuđuje onu pedagošku metodu, koja proizlazi iz pedagoškog n a t u r a l i z m a, a koji u suvremenoj pedagogiji izbija u različitim varijacijama. Takvo naime shvaćanje otklanja istočni grijeh i milost te prikazuje čovjeka kao od naravi savršeno biće osnivajući se na krivim filozofskim pretpostavkama — i onda određuje pedagošku metodu, koja u mnogo slučajeva nema ništa zajedničko s pedagogijom.

Dakle i metodika i određivanje predmeta za školsku nastavu i postavljanje razmjera između samih predmeta — sve to i te kako zanima one, koji su s dobrom namjerom svoju djecu predali školi na popunjenje daljnjeg odgoja i izobrazbe.

4. Današnjoj se školi i njezinu odgojnom radu postavljaju različiti prigovori i s raznih strana te se neprestano vode diskusije o problemu školske nastavne metode. Prigovor općeg karaktera stavljaju školi oni pedagozi, koji u njezinu nastojanju vide **odvijanje odgoja po ustaljenim kalupima,** s vrlo malo mogućnosti za brigu oko uzgajanikove ličnosti i onda, kad je govora o individualističkom odgojnom sistemu.

Prigovara se školi, napose čistoj državnoj, da je nužno **pod kontrolom stalnog političkog programa** te da je zavisna o osobama i strankama, koje odlučuju o „narodnoj prosvjeti". Sovjetska Rusija to izričito ispovijeda, ali i u drugim zemljama, gdje se govori o velikim školskim sloboštinama, svakome upada u oči ideološko tutorstvo državne ili službene prosvjete, službene nastave i službenog odgoja u školi... Da bi se škola bar donekle zaštitila od takve nepoželjne strančarske političke najezde na iznadstranački školski teren, bilo je zahtjeva, da se nastavnicima dodijeli neka autonomija i neovisnost o režimima i njihovoj politici. No svejedno nije dovoljno osloboditi školu od zavisnosti o državnoj prosvjetnoj diktaturi, nego je k svemu tome potrebito, da se i roditeljima omogući dovoljan utjecaj i kontrola u školskom radu.

V. — Između škole i obitelji mora da trajno vlada potpuni **s k l a d i ž i v a h n a s u r a d n j a.** To se mora tražiti i zbog pedagoških potreba i zbog odgojnog uspjeha. Inače dolazimo do posve neodgojne situacije, koja sa sobom donosi skepsu i hipokriziju.

1. Kao što se u moralnom pogledu ne mogu dva gospodara služiti, tako **ne mogu dva oprečna naziranja gospodariti nad odgojem istog djeteta.** Ili će prevladati jedan ili drugi ; nužno će nastati duševna borba, koja donosi samo negativne rezultate ; a može lako da uslijedi dizorijentacija i apatija prema svemu.

Kako će se u djetinjoj duši odvijati misli i raspoloženja, kad u školi čuju, vide i uče nešto posve drugo i posve protivno od onoga, što vide, čuju i uče u svom domu od svojih roditelja ? Takav k o n t r a d i k t o r n i o d g o j sve je drugo nego odgoj. A baš takva protuslovna situacija postaje vrlo česta u današnjim odgojnim nastojanjima ; i to naročito u pitanju vjere, u pitanju morala i u nacionalnom pitanju.

Ima slučajeva, da i u s a m o m š k o l s k o m r a d u postoje kontradiktorne tendencije, te se događa, da nastava i odgoj jednog školskog

predmeta stoje u protivnosti s nastavom i odgojem drugoga školskog predmeta. A to je od grozno pogubnog učinka u duši uzgajanikovoj.

2. Dijete je dnevno samo nekoliko sati u školi ; no jer se tu nastava vrši po smišljenom programu, a ne prigodno, škola može u mnogim pravcima da odgojno ili neodgojno djeluje na dijete... Zatim se dijete i opet vraća u svoj dom i tu živi najveći dio dana... Škola ne može u svojim odgojnim nastojanjima imati gotovo nikakva uspjeha, ako nema uza se potporu i suradnju obitelji. Bez pomoći kućnog odgoja školsko je nastojanje mrtvo i slično Sizifovu poslu. Dužnost je zato roditelja, da **popunjaju školski odgoj** ; da **paze,** kojim putem taj odgoj kreće, i da ga u potrebitim slučajevima posebnom akcijom **popravljaju.** Briga dakle roditelja za odgoj djece ne prestaje i ne smije prestati ni onda, kada je nastupila škola sa svojim nastojanjima kao odgojna pomagačica obitelji ; a ne smije prestati ni onda, kada je dijete već završilo jednu ili drugu školu. I p r i j e školskih dana i z a v r i j e m e školskih dana i i z a školovanja obitelj treba da vodi brigu o odgoju potomstva ; ona tako znači najveći kontinuitet u izgradnji čovjekove ličnosti.

3. Kad je govora o potpunoj izgradnji ličnosti i o odnosu škole i obitelji, kod nas izbija osobiti manjak u **stručnoj,** a naročito **staleškoj** izobrazbi omladine. Skrajnji nemar vlada za odgoj i izobrazbu omladine, kad je ona ostavila školske klupe. Kakva je briga za našu radničku, građansku i seljačku omladinu, kad ona završi nekoliko godina osnovne škole ? Postoje li kakve mogućnosti, da se ta omladina orijentira putem bilo kakvog prosvjetno-odgojnog nastojanja u potrebama svoga staleža ? Kakva je briga, da se nastavi duhovna izgradnja omladine iza onoga, što joj je poklonila škola ? — Kod natražnog stanja, kakvo je u tom pitanju kod nas, nije ni čudo, da imamo svu silu t. zv. š k o l o v a n i h a n a l f a b e t a, t. j. onih, koji su u školi naučili i čitati i pisati, ali iz kasnije zanemarenosti posve zaboravili i same te prosvjetne elemente. Ista praznina nastaje na žalost i u o d g o j n o m pogledu te mladež polazi u život prepuštena na volju društvu kao posljednjem — a danas vrlo problematičnom odgojnom faktoru. — U drugim zemljama postoje posebne škole za pojedine staleže, obavezatni tečajevi, večernje škole i slično, što nadograđuje u najraznolikijim pravcima ono, što je obitelj i temeljna škola dala omladini.

4. Govoreći o nužnosti suradnje između obitelji i škole, ne smijemo mimoići ustanovu **„zajednice doma i škole"**, koja se i kod nas u novije vrijeme dovoljno propagira i nastoji ostvariti. Tima je zajednicama, namijenjena o d g o j n a svrha : u njima se dom i škola spajaju zbog što uspješnijeg odgajanja djece. Zajedničkom suradnjom doma i škole lakše se upoznavaju djeca i dječje potrebe te stvaraju konkretni planovi za skladan odgoj djeteta.

Međutim te se zajednice ponekad vrlo pogrešno shvaćaju : negdje kao čisto k a r i t a t i v n e ustanove, a negdje kao čisto z a b a v n a udruženja. A najčešće te se zajednice iskorišćavaju kao ratno polje za ljutu b o r b u d o m a p r o t i v š k o l e i roditelja proti nastavnicima. Tu prečesto provaljuje zaljubljenost roditelja u njihovu djecu u ogorčene napadaje na „bezdušne, okrutne i tiranske nastavnike" — i onda, kad nastavnici nisu a ma baš ništa krivi. I tako se pomalo promašuje

svrha te ustanove, koja bi mogla i morala imati vrlo veliko značenje za napredan i uspješan odgoj omladine.

Velika je pogreška tih zajednica, što obrađuju pitanja i bave se radom, koji uopće nije u vezi s njihovim zadatkom; a nedostatak je njihov i to, što je relativno vrlo slab odaziv roditelja na suradnju u njima sa školom. Trebat će dulje vremena, dok se iskristalizira i općenito shvati cilj tih „zajednica doma i škole", dok se provede skladna njihova organizacija i stvori prikladna metoda rada.

5. Odnos roditelja prema svima školama nije jednak.

a) Postoje škole, u koje roditelji imaju posvemašnje povjerenje i kojima s punim pouzdanjem predavaju svoju djecu. To su za katolike — **katoličke škole.** Sv. Otac svagda katolicima preporučuje osnivanje i pomaganje konfesionalnih katoličkih škola, koje su već dosad svojim požrtvovnim radom stekle u svijetu opće priznanje i simpatije; tako da i inovjerci radije u njih šalju djecu nego u državne škole.

b) Drugi tip škola je **miješani ili kompromisni:** te su škole otvorene i katolicima i nekatolicima, a sa strane Crkve toleriraju se, ali s upornim nastojanjem, da se katolicima dade što veća mogućnost njihove vjerske obuke i vršenja vjerskih dužnosti.

c) Treći red škola t. j. onih, koje se zovu **laičke** (ili blaže — **neutralne**) i koje iz svoje sredine posvema isključuju religiju — Crkva direktno osuđuje. Njihova neutralnost puka je iluzija i zavaravanje, jer su one u stvari odlučno antireligiozne. Katolici se u mnogim zemljama ustrajno i uspješno bore proti njima i uz velike žrtve stvaraju svoje konfesionalne škole. U svim tim slučajevima imaju posla i neprilike s državnim vlastima, koje u školskoj politici imaju posebno shvaćanje i posebne ciljeve. No naprama tima državama ima i uviđavnih i pravednih država, koje shvaćajući prednost i priznavajući uspjehe konfesionalnim školama i same promiču i pomažu konfesionalne škole.

Stvaranje katoličkih škola, od najnižih do najviših (do sveučilišta!), ideal je svakom katoličkom narodu, jer one ne ovise o hirovima državne politike, nego se upravljaju po temeljnim kršćanskim načelima.

6. Sistem škole i njezina organizacija bez sumnje su od odlučne važnosti za odgoj i nastavu, ali njezin uspjeh mnogo i mnogo zavisi od **nastavnikove ličnosti.** I najbolji odgojni sistem uz lošeg odgojitelja vrlo malo može da prosperira. Zato je nužno posebnu brigu posvetiti dobrim nastavnicima — ne samo dobrim po spremi i po metodi rada, nego i po realiziranim vrijednostima u njima samima i po njihovoj ljubavi i privrženosti prema uzgajaniku. Potrebne su u tu svrhu pored ostaloga i posebne **staleške organizacije** takvih nastavnika, napose nama u našim prilikama. Da, treba nam dobrih, vrlo dobrih nastavnika, koji će djeci u školskim nastojanjima biti kao — drugi roditelji. Jedino, ako su nastavnici i odgojitelji u stanju da djeci postanu drugi roditelji, moći će da uspješno i trajno vrše nad njima pravu i zdravu odgojnu funkciju — te će im svi napori postati slatki, sve obaveze mile i sve žrtve ljupke radi ljubavi, koja je u njima životvorna.[1])

[1]) Osnove odgojnih načela iznio je Sv. Otac Pijo XI. u enciklici „O kršćanskom odgoju mladeži".

SOFIJA BRAJŠA, PREDSJEDNICA NADB. OKRUŽJA HRVATSKIH KAT. ŽENA

VJERSKA I ODGOJNA ULOGA ŽENE U OBITELJI

1. — Posve je neispravno govoriti o jednakosti muškog i ženskog spola. Kad bi ta dva spola bila jednaka, onda ne bi uopće bilo spolova. S pravom možemo govoriti samo o jednakoj vrijednosti muškog i ženskog spola t. j. o jednakoj važnosti uloge, koju igra svaki od tih spolova u svom djelokrugu.

Ustanoviti taj djelokrug t. j. područje rada i kretanja obaju spolova čini se na prvi pogled vrlo jednostavno. To odgovara istini, ali samo donekle. Nitko ne dvoji o tome, da rađanje djece pripada ženi, ali već kuhanje može da bude posao muškarca kao što i rad u pisarni ili posao liječnika i profesora. No uza sve to ne će nitko moći poreći, da su razna svojstva, koja doduše imaju u glavnom oba spola. ipak u jednom spolu razvijenija, tako te možemo razlikovati zvanja, koja u prvom redu pripadaju ženi, od onih zvanja, za koja ima muškarac općenito više sposobnosti nego žena.

Jasno je na pr. da je vođenje kućanstva i uzgajanje djece bezuvjetno ženski posao, dok su žandarska, vojnička, zidarska, rudarska i mnoge druge službe takvo zanimanje, za koje se ne će ni jedna žena otimati. Ima vrlo mnogo zvanja, u kojima ima dosta takvih posala, koje će sasvim dobro moći obaviti žena, a da iz tih zvanja ne treba istisnuti muškarca, kao što i obratno.

Ne tražimo mi žene neku neograničenu jednakopravnost, već samo to, da bude muška polovica ljudskog roda prema nama pravična te da nam prizna naše pravo zapremiti ona mjesta u svim zvanjima, iz kojih nismo isključene na temelju neosporivih zakona, kao što je na pr. svećeničko zvanje, ili zvanja, za koja je nedvojbeno, da se protive ženskoj naravi. Takvo je na pr. vojničko i sva ona zvanja, za koja se traži veća tjelesna snaga, nego što je žena općenito ima.

U toj opravdanoj borbi za ženska prava pravili su muškarci ženama dosta neprilika i teško su popuštali, ali danas već vidimo na vrlo mnogim područjima, kako žene zajedno s muškarcima ulaze u sva zvanja, u kojima mogu s uspjehom da realizuju svoje duševne i tjelesne sposobnosti. U toj borbi moramo se čuvati svake pretjeranost te se ne smijemo oduševljavati za općenitu ravnopravnost obaju spolova, već cilj naše borbe mora smjerati onamo, da se nama ženama omogući raditi na svim područjima, za koja imamo sposobnosti, te time isposlovati ženama ne samo bolji ekonomski i socijalni položaj, već i učiniti što više dobra ljudskome rodu.

2. — Što je žena obitelji ? Obitelj je svijet za sebe, to je malo carstvo, u kojem je muž po odredbi Božjoj glava, a žena srce i duša.

Već iz tih riječi proizlazi, da je mužu glavna svrha priskrbiti obitelji sve, što se izvana ima donijeti u nju, dok je s druge strane svrha žene voditi glavnu brigu o unutarnjem životu obitelji.

Time se ne smije žena smatrati ni najmanje poniženom, jer je njezina uloga isto tako važna za sreću obitelji, kao što je i uloga muža. Muž će radije prionuti uz svoj posao i lakše podnositi napore svoga zvanja, ako bude rano dolazio kući i zadovoljan odlazio na posao.

Sreća obitelji ovisi ne samo o tjelesnom t. j. o zdravstvenom napretku, već još više o duševnoj sređenosti, a te nema bez pravoga vjerskoga života. U tom pravcu može žena mnogo učiniti, a moglo bi se mirne duše reći, da je za visinu vjerskoga života u obitelji gotovo više mjerodavna žena nego muž.

Obavljanje molitve, primanje svetih sakramenata, polazak crkve, obdržavanje posta i nemrsa i koješta drugo ovisi redovito više o ženi nego o mužu, više o majci nego ocu. To osobito vrijedi u obiteljima, gdje nije muž istoga vjerskog uvjerenja kao žena, ili gdje je muž indiferentan prema vjeri.

Osobitu važnost mora žena polagati na molitvu. Jutarnja i večernj molitva kao što i molitva prije i poslije jela mora biti nešto tako obvezatno u obitelji, kao što je spavanje, hranjenje i odijevanje. No ne smijemo djecu mučiti dugim molitvama, da im molitvu ne omrazimo, već molitva neka bude kratka i jezgrovita.

Što vrijedi za molitvu, vrijedi i za ostale pobožnosti, kao polazak sv. Mise i blagoslova, ispovijedanje, pričešćivanje i drugo. Iako ne valja u tome pretjeravati, ipak po Crkvi propisani minimum moramo bezuvjetno tražiti, pa makar i silom, od djeteta, kao što ga i silom hranimo i odijevamo i onda, kad se dijete tome protivi.

Od tih svagdanjih molitava treba djecu priučavati da svijesno žive s Crkvom. U tu svrhu treba djecu upozoravati na pobožnost Majci Božjoj u svibnju, na pobožnost Srcu Isusovu u lipnju, na moljenje krunice u listopadu napose, zatim na pobožnost križnoga puta u korizmi te na znamenovanje velikih blagdana, kao što je Božić, veliki tjedan s Uskrsom, Duhovi itd.

Osobitu važnost valja podavati pripremi za prvu sv. Pričest, koja mora biti specijalno obiteljska briga i svečanost. O tome imadu i roditelji voditi brigu, a ne samo vjeroučitelji.

Isto vrijedi i za primanje sv. Potvrde.

No budući da pravi vjerski život ne znači samo od zgode do zgode misliti na Boga, već treba da imamo neprestano živu svijest o Božjoj prisutnosti, to valja da i roditelji i djeca po mogućnosti dnevno bar na čas uniđu u crkvu te se pomole Bogu. U tu svrhu najbolje nam pomaže često a — ako je ikako moguće — i dnevno primanje sv. Pričesti. Misao na Božju prisutnost svagdje i u svako doba pobuđivat će se u nama i nabožnim slikama, a napose kućinm oltarićem, pred kojim se obavljaju redovito zajedničke molitve.

Najvažnije i najčasnije mjesto u kući mora u kršćanskoj obitelji zapremati križ, koji je glavni znak, da su stanovnici toga stana katolici

Ako čitav život roditelja i djece na taj način povežemo s Bogom Crkvom, ne će izostati Božji blagoslov, koji je bezuvjetno prvi uvjet za svaki napredak u obitelji.

Sve nastojanje žene da vjerski život obitelji bude na potrebnoj visini ne će imati dovoljno uspjeha, ako žena ne prednjači vlastitim primjerom, jer inače može poticanje na molitvu kod roditelja, koji sami ne vrše vjerskih dužnosti, vrlo lako učiniti na djecu dojam, da je molitva i život s Crkvom dužnost djece radi toga, što su ona još djeca i dok su još djeca, a čim poodrastu, ne će više toga trebati, kao što to ne trebaju više njihov otac ni majka.

Svaki odgajatelj pa i majka može samo onda s uspjehom odgajati, ako se za nju može reći s pjesnikom: „Dobar pastir jer što kaže inom, i sam svojim potvrđuje činom."

Ako majka na taj način uredi vjerski život u obitelji, to će u njemu naći najjaču potporu u odgajanju svoje djece uopće.

3. — Što znači odgajati djecu ? Odgajati dijete znači pomagati djetetu, da sve svoje tjelesne i duševne sposobnosti razvije do izgrađenog karaktera. — Odgoj je vještina nad vještinama, koja bezuvjetno traži neku spremu i veliku, upravo idealnu požrtvovnost.

Glavni odgojitelj svakog čovjeka je majka, a njezina je odgojna uloga uloga svoje vrste, koja se ne da ničim drugim potpuno nadoknaditi.

Kao što dijete ne bira majke, tako mora i majka dijete, koje je rodila, primiti sa svim dobrim i zlim svojstvima i sposobnostima, što ih to dijete donese na ovaj svijet.

Uzgoj djeteta počinje već u utrobi majčinoj. Pretjerani tjelesni napori majke za vrijeme nošenja, koji nijesu uvijek posljedica borbe za kruh, već često i raznih suvišnih športova i zabava, škodit će sigurno novorođenčetu, kao što i prevelika duševna uzbuđenost uslijed teških nedaća i žalosti buduće majke. — Takav štetni učinak na dijete, koje će se roditi, imaju istina vrlo često materijalna pomanjkanja, ali u isto tolikoj mjeri, ako ne možda i više, djeluje štetno na dijete i nesloga između oca i majke te jadi i neprilike, koje zadaje svojoj ženi nesavjesni i sebični muž, kojemu obitelj postaje nepodnošljivim teretom, čim treba za nju pridonijeti ma i najmanju žrtvu.

U prvim godinama života koncentrirana je briga majke gotovo isključivo na tjelesne potrebe djeteta, ali već s trećom godinom pokazuju se u djetetu dobre i zle strane, kojima treba posvećivati pažnju, pa se preko zlih sklonosti toga mališana ne smije jednostavno preći govoreći: „Još je malen pa ne razumije."

Kraj sve dražesti i miline, što ima u sebi svako maleno dijete, opaža se, da su mnoga djeca već u tim godinama neposlušna i prkosna, pa treba reagirati na lijep način, a ako taj nije dovoljan, i na oštriji te pomoću primjerene kazne.

Na red, urednost i čistoću treba već u tim godinama uložiti dovoljnu pažnju.

Igranje ima također svoju važnost kod uzgoja. Ispunjenje svake željice u pogledu nabavljanja novih igrački ne utječe dobro na dijete.

Mnogo je dijete siromašnih roditelja sretnije sa svojim igračkama, koje sastoje od starih kuhača, razbijenih lončića, odbačenih kalendara

te lutaka sašivenih od starih krpa, nego ono prpošno gospodsko dijete, prenatrpano svakojakim skupim igračkama, koje mu brzo dosade.

Nove brige počinju za majku polaskom djeteta u školu. U toj dobi može ona razboritim postupkom mnogo pridonijeti dobrom uzgoju djeteta, koje počinje izlaziti iz roditeljske kuće. Sad već treba priučavati dijete na samostalnost i savjesno vršenje zasad još malih dužnosti, kojih broj sve više raste. Onaj teret školske torbe sa par knjižica neka dijete samo osjeća, a ne treba dozvoliti, da njegova pratnja vrši taj posao.

Tjelesni i duševni napori primjereni tim godinama mogu samo da koriste djetetu, pa makar i izmamili koju suzu iz njegovih očiju ili pobudili u njemu koji neugodni osjećaj.

To su prve veće neprilike, koje dijete u tim godinama svijesno podnaša sa velikom korišću za učvršćenje svog karaktera.

U tim dječjim godinama najobičnija je mana djeteta laž i krađa, kod kojih treba i najmanji slučaj najozbiljnije ocijeniti.

Ima majki, koje su se u tom pogledu već unaprijed onemogućile pred djecom. One ne mogu s uspjehom žigosati laž, pošto su već nebrojeno puta preko vlastitog djeteta poručile prijateljici, koja je došla u posjete, ili trgovačkom pomoćniku, koji je došao sa saldiranim računom po novac: „Reci, da me nema kod kuće", makar je dijete izvršilo taj nalog time, da je reklo posjetiocu na vratima: „Mama je rekla, da je nema kod kuće."

Laž, krađu i ostale mane djeteta, koje se pojavljuju u tim godinama, treba odstranjivati oprezno i s puno ljubavi iz srca djeteta.

Pogrešno je sakrivati djetetu sve, što je neugodno i zlo. — Vrlo dobro utječe na odgoj srca upoznavati postepeno imućnije dijete s nevoljama, koje tište siromašnog mu druga. Priučavati dijete da dio svoje užine u školi pokloni siromašnom suučeniku, lijepo je i plemenito od dobre majke.

Vrlo je štetno, kad majka djetetu s prezirom govori o siromašnim njegovim drugovima i pokazuje svoje negodovanje, čim opazi, da je njezin sinak izabrao prijatelja između siromašne djece.

Osobite poteškoće kod uzgoja ima majka s jedincem ili jedinicom, koji se u društvu samih odraslih ne osjećaju djecom, već postaju u ranim godinama mladi starci. Takvu djecu treba voditi u dječje društvo.

4 Majčina se briga oko valjanog uzgoja djeteta povećava polaskom njegovim u srednju školu. Sad se pojavljuju mnoge opasnosti za duševni život djeteta. Dobro nam je poznato, u čijim je rukama danas srednja škola, te da framazonerija ima najveći broj svojih najinteligentnijih i najagilnijih pristaša baš među profesorima.

Nije stoga nikakvo čudo, što bezvjerskim duhom zadojeni profesori te po njima napisane školske knjige i privilegirane omladinske organizacije na veliko kvare mladež. Sve to ide u prvom redu za tim, da tu mladež učini indiferentnom i da je pomalo odvrati od Crkve.

Budući da je baš to doba u većini slučajeva od odlučne važnosti za biranje nazora na svijet, to mora majka uzgojiteljica voditi i te kakvu brigu za ispravni odgoj svog djeteta u kršćanskom duhu. Razumije se samo po sebi, da će ona u tom poslu tražiti sebi pomagače u katoličkim organizacijama za mladež, a u prvom redu u nabožnim organizacijama, kao što su u Marijine Kongregacije, kruničarska društva, Trećem Redu, a zatim društvima Kat. Akcije, kojih imademo za svaku dob.

Te će organizacije preko svojih voditelja svećenika i kat. svjetovnjaka nadopunjivati u odgoju ono, na što majka redovito ne dospije, a to se u prvom redu tiče brige oko upoznavanja djeteta sa suvremenim protukršćanskim strujama, njihovom literaturom i novinstvom.

5. U tim godinama djeteta razvija se naglo spolna strast, što često donaša djetetu velikih neprilika, koje mogu lako postati odlučne za čitavu njegovu budućnost. Tomu se ne može predusresti samo brigom oko uzgoja razuma t. j. brigom za intelektualno ojačanje djeteta, već u prvom redu uzgojem volje, što je sigurno najteži posao uzgajatelja.

U tom poslu je majčina pomoć kud kamo uspješnija od očeve. Majka će prije shvatiti dijete, a što je najglavnije znat će djelovati u prvom redu na srce djeteta, koje će osvojiti više ljubavlju i razumijevanjem nego strogošću, bez koje otac obično i ne zna nastupiti.

Kad govorimo o tome, ne smijemo šutke preći preko općenite pojave zaljubljivanja u toj dobi i majčinih dužnosti u takvim slučajevima.

Djeca koja žive pravim vjerskim životom te koja su primorana vršiti svoje dužnosti pa provode život u radu i ozbiljnosti uz veselje i zabavu, koja je primjerena te se ne kosi sa zakonima vjere i ćudoređa, a koju u prvom redu nalaze u kat. organizacijama, lako će uz budni nadzor roditelja, napose majke, prebroditi i tu tešku oluju mladenačkih godina.

Moramo spomenuti, da je jedna od glavnih garancija za uspješni rad majke u tom smjeru razumijevanje majke za te pojave mladenačke duše, kao i takvo vladanje prema kćerci i sinu, da ne će oni gledati u svojoj majci neprijatelja svoje sretne budućnosti, već obratno.

Nastranostima na tom polju pogoduju vrlo jako omladinska društva, u kojima se nađe mladež obaju spolova zajedno.

Amo spada zajedničko planinarenje, gdje mladež obojeg spola ostaje ćak i noću u planinama radi tobožnjeg jačanja tijela i osvježenja duha s posljedicom uništenja i duše i tijela.

Neuredna spolna čuvstva pobuđuju i nepristojni plesovi, razni športovi u dvoje, seksualni filmovi i kazališne predstave, razni nemoralni romani i dr.

Uzgojiti vjersku svijest i priučiti djecu na vršenje vjerskih dužnosti te sačuvati djeci čisto srce, tu najljepšu krepost mladenačke dobi, dvije su najteže i najvažnije zadaće uzgajatelja, pri čemu pruža možda veću pomoć ljubav i primjer nego znanje i energija, pa stoga smatram, da će baš majka u tom smjeru postići najveći uspjeh.

6. I kod izbora zvanja može majka učiniti puno dobra djetetu. Tu će ona uzeti u obzir sklonosti i sposobnosti djeteta, a ne će joj kod toga biti glavni cilj vlastita korist od budućega zvanja svog djeteta.

Smatram svojom dužnošću kazati ovdje par riječi o držanju majke prema izboru svećeničkog i redovničkog zvanja.

Kod mnogih se dječaka opaža osobita sklonost za crkvu i svećenički stalež, pa je dužnost majke da tu sklonost sačuva i stavi na pravi te-

melj. Kako je žalosno, kad majka odobrava izbor svećeničkog zvanja radi materijalne koristi, a isto tako je žalosno, kad čujem majku, gdje kaže, da je njezin sin odviše lijep i pametan za svećenika, a djetetu slabijih tjelesnih i duševnih sposobnosti baš iz tih razloga preporučuje svećeničko zvanje. Zar ne znači to misliti, da vrednije pripada nama, a ono što je manje vrijedno možemo ostaviti i dragome Bogu.

To pogotovu vrijedi za redovnički stalež, u koji želi ući sin ili kćerka. Mnoga bi nam redovnica znala pripovijedati o takvim zaprekama sa strane ća i pobožne majke.

Upliv majke ne svršava sa mladenačkom dobi djeteta, već se produljuje i na one godine, kad se mladić ili djevojka sprema na ženidbu odnosno udaju.

Ne smije biti glavna, a možda i jedina briga majke opremiti kćer za brak potrebnim rubljem i namještajem te ostalim materijalnim sredstvima, već kudikamo veću važnost ima ona polagati na to, da dijete, ako je sklono poći pod bračni jaram, nađe druga ili družicu, s kojom će moći izdržati sve teškoće i križeve, što ih taj „slatki jaram" sobom donaša. Mnoge majke muče muku, gdje i kako će naći svojoj kćerci muža, pa u tu svrhu vode kćerku na plesove, ne bi li joj ondje našle sreću. Razumije se samo po sebi, da će dobro uzgojeno dijete i u tom pogledu teže pogriješiti od onoga, kojemu nije majka dala općenitog dobrog kršćanskog uzgoja.

No bez obzira na to dobro je i u tom pogledu dati našim majkama neke smjernice, kojih ne bi škodilo da se drže.

Kako se često događa, da se sin ili kćerka zaljube u svog vršnjaka iz naših kat. organizacija, ali to nije majci po volji, što je odnosna osoba, iako inače posvema odgovara uvjetima za jedan sretan kršćanski brak, iz premalo ugledne obitelji ili sa premalo materijalnih sredstava.

Ispravno stanovište prave kršćanske majke moralo bi biti u tom slučaju to, da se osim temeljnih zahtjeva zdravog tijela, dobrog vjerskog uzgoja, dovoljne inteligencije i primjerenog zvanja dade lako pregorjeti odnosno u potrebnoj mjeri kasnije nadoknaditi pomanjkanje svega ostaloga.

7. — Sve dosada navedeno vrijedi u prvom redu za građanke, ali temeljna načela imaju jednaku vrijednost i za naše seljačke i radničke majke. I u seljačkoj i radničkoj obitelji jasno se vidi razlika između odgoja djece u kršćanskom duhu i onog u indiferentnom duhu ili čak u direktno protuvjerskom.

Glavni je dakle faktor uzgoja majka, a otac tek pomaže ženi. Zato je i pravo, da se u svim tim pitanjima čuje riječ majke te da otac stvara svoje odluke glede uzgoja tek nakon saslušanja svoje žene i u sporazumu s njome.

Budući da ima majka tako važnu ulogu u vjerskom i ostalom uzgoju djece, nepobitna je istina, da sretna budućnost hrvatskog naroda ovisi u prvom redu o našim majkama, koje će samo onda udovoljiti svojoj velikoj zadaći, ako se budu potpuno žrtvovale za veliku ideju uzgoja svoje djece u kršćanskom duhu.

DR MARIJANA KRALJ, PROFESOR

SOCIJALNA I EKONOMSKA ULOGA ŽENE U PORODICI

Socijalnu i ekonomsku ulogu žene ne ćemo zahvatiti u svoj širini, nego ćemo se ograničiti da promotrimo te dvije funkcije samo u p o r o d i c i.

I.

Socijalna zadaća žene u porodici dala bi se označiti u kratko ovako: žena treba da je ličnost prožeta socijalnim osjećanjima, a to se mora odražavati u njenom vladanju prema mužu, ukućanima i okolini; i njena je dužnost, da odgaja djecu tako, da postanu s o c i j a l n i ljudi. Međutim ta je zadaća jedna od najtežih uopće, što ih čovjek može da izvrši.

Odgojiti socijalnog čovjeka! Uzgojiti svoje dijete tako, da se kasnije kao odrastao čovjek raduje svakom općem napretku, da se veseli sad novoj školi, lijepom spomeniku, dobroj knjizi, susjedovoj kućici, tuđem pametnom djetetu, tuđoj dobroj svjedodžbi! Da ne osjeća zavisti prema tuđoj njivi, tuđoj radosti, tuđem napretku i još da aktivno pomaže, koliko god može svojoj okolini, troši svoje energije za tuđu ili opću korist!

Staro ljudsko iskustvo odvajkada ističe važnu ulogu matere u porodici; kod različitih proslava majčinoga dana čujemo mnogo toplih i zanosnih riječi o tom uzvišenom ženskom pozivu, ali mi bismo od svega toga da razmotrimo s o c i j a l n u o d g o v o r n o s t žene kod odgajanja budućih ljudi.

Starom ljudskom iskustvu pridružuje se danas moderna psihologija i sa bezbroj detaljnih zapažanja otkriva niti, što vode od svakog nesocijalnog i antisocijalnog djela u najranije djetinjstvo, i tu ukazuje na osnovne pogreške, što su se dogodile u dječjem odgoju još dok je bilo usko vezano uz roditeljski dom, pa na pogreške učinjene u prelaznim razvojnim godinama, kad se nije dijete uspjelo ispravno odijeliti od roditeljske kuće i postati samostalnijim članom širih zajednica.

Upravo u najužoj porodici prima dijete prve impresije o životu, i te nam mogu ostaviti tragove za čitav život.

Mi se sa socijalnog gledišta bojimo, da se u porodici ne razviju dva vrlo opsežna, ali jednako štetna tipa: r a z m a ž e n o d i j e t e i z a p u š t e n o i l i z a n e m a r e n o d i j e t e. I od jedne i od druge djece lako nastaju nesocijalni i štetni ljudi, jedni su spremni da budu parasiti, izrabljivači, autiste, vezani samo uza svoj egoizam, a drugi su spremni da se osvećuju društvu, što su primili premalo pažnje od svojih i tuđih ljudi, što su se napatili, što ih je život izmučio.

Razmaženo dijete je neugodna pojava, dosta česta u građanskim i bogatijim seljačkim porodicama. Takva su djeca upravo teška socijalna opasnost, i mati ne može nikada biti dosta oprezna, da je ne zadesi to zlo. Zapuštena se djeca rekrutiraju u glavnom iz proleterskih i jadnih seljačkih porodica.

Velika je dakle socijalna zadaća matere u porodici da ne odgoji u svojoj djeci ni egoiste — izrabljivače, ni mrzitelje i rušitelje.

Da razmotrimo **razmaženo dijete.** — U mnogo modernih obitelji vidimo po jedno dijete, koje zadaje čitavoj kući više brige i posla nego drugdje šestero djece. I u mnogobrojnijim porodicama nađe se takve djece, gdjegdje prvijenac, negdje najmlađi mezimac, ili jedno dijete, koje je roditeljima naročito priraslo za srce.

Kako se s rođenjem djeteta javlja u matere silan instinkt, da se bavi djetetom, to ga ona neprestano hrani, nosa, previja, ljulja, pa opet važe, mjeri temperaturu, pa opet nosa, previja itd., dok ne razvije u djetetu pravog tiranina. Dijete dobiva vlast, ono gospodari, a u čitavoj okolini mu mati redovno pruža najmanje otpora. Takvo dijete, kad bude i veće, ne će da se bavi samo sa sobom, izmišlja stotinu načina, da se mati i drugi ukućani bave s njime. Roditelji drhću od straha, da ne nazebe, da se ne udari, da ne ostane gladno ; ide se k liječniku, i dijete se sistematski odgaja za hipohondra. Ono ima uvijek pri ruci neki način kojim će da veže uza se roditelje, a osobito majku. Viče u snu, budi se, majka juri k njegovoj postelji. Tako ono može da diže majku i po nekoliko puta bez ikakve stvarne potrebe. Drugda opet izigrava, da ga nešto boli, kašlje, samo da mama od brige ne izađe iz kuće.

Tu je tragična sudbina neupućene žene. Ona misli da najsavjesnije vrši svoju materinsku dužnost, sama pati, žrtvuje se, — a odgaja nesimpatičnog sebičnjaka.

Naročito mnogo griješi mati u pitanju hrane. Dijete se pretovaruje. Nema prilike da ogladni, a opaža materinu brigu i strah i muči je svojim odbijanjem hrane. Počinje ta neodgojenost time, što se djeci pričaju priče uza svaku kašiku jela, obećaju se nagrade, mati se ljuti, otac se ljuti, svi se uzrujavaju, kao da se događa nešto od neobične važnosti. Rezultat je taj, da dijete dobiva još jedno oružje u borbi s materom : ne grize, ne žvače, mljaska, drži jelo u ustima, često ispljune hranu, pače i povraća.

Čula sam, kako se hvali jedna majka : „Danas je naša Ružica bila zbilja jako dobra, moram je pohvaliti." Očekivala sam da ću čuti doista kakav lijepi događaj, gdje je dijete pokazalo koju moralnu crtu svoje duše. Ne, Ružica je pojela dvije „bocice" od pileta ! Velika vrlina ! Kakvo je tu shvaćanje dobra i zla ?

Svaka mati s razvijenim socijalnim osjećanjem mora da se zabrine, kad vidi takve pojave kod svoga djeteta, ako samo pomisli na hiljade djece, koja bi s užitkom jela, a nemaju što.

Jedini je lijek pustiti dijete, da izgladni, i ne obraćati pažnju na sve te manevre sa žvakanjem, nežvakanjem i povraćanjem, a to može načiniti samo ona majka, koja se više nego za dječje zdravlje boji, da joj dijete ne bude egoistično.

Dešava se, da takvo dijete, da bi zabrinulo roditelje, ne uči u školi, ne napreduje. Mati je „kriva" i za ocjene u školi. Jedna mala učenica I. r. telefonira iz škole kući : „Mama, opet si ti kriva, da moram ostati u zatvoru, zašto nisi bolje učila sa mnom". Drugi mali dečko prvog razreda ljuti se na mamu : „Zašto drugi dečki brzo znadu odgovoriti, koliko je 5 i 6, a ja moram dugo misliti."

Da svrati na sebe pažnju, razmaženo će dijete pokvariti materi svaki ugodni momenat ; razgovara li ona n. pr. veselo s gostima, dijete će plakati zbog bilo čega, jer osjeća, da je premalo paženo. O tom tipu dječjem ima danas već čitava literatura, a svatko može da pronađe lako u svojoj okolini po kojeg takvog mladog tiranina, koji je na najboljem putu, da se razvije u nesamostalnog čovjeka, koji ne zna da se bez neprilika ni nahrani ni naspava, a kamo li da ima još suvišak fizičke i psihičke energije, što bi je mogao utrošiti za koga drugoga.

Mati je svojom polipragmazijom ili nepotrebnim i prevelikim bavljenjem s djetetom skrivila, da joj se dijete ovako razvilo i da u život odnosi sa sobom te nesocijalne crte. Mati, iako je rob takvoga djeteta, u neupućenosti se svojoj često ipak veseli, što je dijete jako „vezano" uz nju i što traži tolike njene usluge. Žalosno je, što te žene ni svoje dijete ne učine sretnim, jer ga učine nesamostalnim, nervoznim, nesimpatičnim čitavoj okolini.

Sasvim su drugačijeg postanja nesocijalne reakcije, koje se javljaju radi **zapuštanja ili zanemarivanja neke djece.**

Već u nizu predavanja ovoga Socijalnoga Tjedna čuli smo o teškim ekonomskim prilikama kod različitih staleža. Kako to utječe na zdravlje, čuli smo također. Ali ničega se siromašna mati redovno ne boji toliko kao toga, što će joj dijete radi bijede biti možda otkinuto od nje, bez nadzora piti iz prljavih vrela saznanja, proskitati se i doći u sukob s okolinom. Taj strah matere, strah je i društva, jer se u tih zanemarenih, odbačenih, bijedom ispaćenih mladih bića lako razviju mrzitelji i rušitelji, koji se osvećuju za svoju promašenu mladost. Još je u težim prilikama takvo dijete, ako nema matere, ili ako ona zbog moralnih defekata ne mari za svoje dijete.

Problem takvog nesocijalnog zapuštenog djeteta nije redovno više problem same porodice, jer tu porodice ili nema ili je nevaljala ili tako pritisnuta bijedom života, da ne može sama sebi pomoći. Tu mora zahvatiti socijalna zaštita i priskočiti u pomoć svojim institucijama, koje će po mogućnosti naknaditi roditeljsku kuću. Taj problem prelazi preko okvira ovog Socijalnog Tjedna.

Najuvaženiji psiholozi, pedagozi i liječnici za duševne bolesti ističu upravo u najnovije doba, kako je djetetu potrebno baš ono, što će nazvati : moj dom, moj otac, moja mati. Dom, u kome si sasvim prirodan, gdje se ne stidiš ni svojih fizičkih mana, gdje se usuđuješ pokazati svoje emocije.

A ipak i pored sređenih materijalnih prilika i uz vrlo dobre roditeljske namjere može da se i u porodici po koje dijete osjeća **zanemareno** i radi toga počinju se u njega javljati nesocijalne reakcije.

Mati mora kod odgajanja da izbjegava sve, što izaziva osjećanje razlike među djecom. U porodici ne smije biti ljubimaca ni zapostavlje-

nih. U mladim se godinama obrazuju oblici, u koje se kasnije ukalupe različiti odnosi među braćom i odnosi prema drugim ljudima. Dijete mora i može uz braću i sestre za vremena naučiti, da je izvor velike sreće u životu: dijeliti sve s drugima i radovati se tuđoj radosti.

Važan je postulat, da u obitelji roditelji posve jednako vole svu svoju djecu. Time se otklanjaju mnoge smetnje u mladim dušama, koje su osjetljivije, nego li se obično misli, i nevjerojatno precizno osjećaju svako zanemarivanje, ali i reagiraju na to. A mati može voljeti svoje dijete kakvo ono bilo. I zato će teško ikada kakvo anonimno „društvo" moći da zamijeni porodicu. Majka može da voli i svoje ružno i glupo i nevaljalo dijete, jer joj je to instinktom dano, a to jedva može i najsavršenija odgojiteljica.

U roditeljskoj kući, dakle uglavnom uz majku i oca, primaju se mnoge sudbonosne impresije. O tome, kakav je djetinji odnos prema roditeljima, često ovisi, hoće li budući ljudi biti sebični neurotičari ili vedri samostalni ljudi, koji nisu opterećeni nikakvim nesocijalnim i strašnim duševnim kompleksom.

Uzmimo samo jedan primjer takvog kompleksa. U Svetome Pismu čitamo uzbudljivu priču o Kainu i Abelu. Kain ne može da podnese što je ljepša žrtva Abelova i — ubija brata. Takva slična mržnja prema bratu zove se „bratska bolest".

Iz mržnje i zavisti prema braći ponese čovjek u život žig Kainov, i svuda se može prepoznati taj čovjek po tome, što u životu ne surađuje s najbližima, s ljudima s kojima bi morao imati iste ideale, iste ciljeve. Ne, jer misli da nije prvi, da nije dosta istaknut, on će se oboriti na brata, na najbližega svoga. Tako žigosani ljudi velika su socijalna nevolja; u različitim kulturnim sredinama oni poprimaju različite metode.

Iz velikoga obilja važnih momenata da spomenemo samo neke, što su važni za socijalni odgoj.

Direktan primjer materin najbolja je škola za socijalno odnošenje prema ljudima. Kako se govori i postupa s kućnom poslugom, radnicima, bogatijima i siromašnijima, sve to dijete vidi, prima i pamti, i te kako pamti! Sve „prvo" ostaje vječito u djetetu. Ako se na pr. u kući lijepo govori sa svakim, onda to prijeđe lako i na djecu. Sa služavkom se govori onako, kako mati govori; s prosjakom također. Slušam djecu, kako se u susjednoj bašči igraju ljudoždera (nadahnula ih valjda kakva priča), pa kao dobro odgojena djeca govore: „Gospodine ljudožderu, molim nemojte mene" — „Gospodne ljudožderu, požurite se..."

Čudno je, kako se često ljudi malo boje za dušu svoje djece, pa se pred djecom svađaju (a i dijete dojenče već zaplače, kad se netko kraj njega srdito prepire). Pokazuju pred djecom, s kim su zavađeni, pače i djeca aktivno sudjeluju u roditeljskim mržnjama, govore grube riječi i nabacuju se kamenjem na djecu iz drugoga tabora. To se sve pamti za život!

Sreća je za ljudstvo, što i najpriprostija, neuka mati zna odgajati divne socijalne ljude. Svojim ličnim vrlinama, utvrđenim starim moralom, iskrenom kršćanskom ljubavi prema svakome čovjeku kao nekim sigurnim instinktom vodi svoju djecu, da budu ljudi.

Jedan od najboljih ljudi, što sam ih poznavala, čovjek, koji se znao iskreno veseliti svemu onome što je poklonio drugima, — taj je imao nepismenu majku, koju je veoma volio.

Najvećoj su opasnosti izložene žene koje se u odgajanju djece provode za modom, bez sigurnoga su znanja, a udaljile su se od tradicije. One se sada klanjaju apetitu svoga djeteta, sada neobuzdanosti, jednom ga svlače i golo sunčaju, drugi put zamataju, jednom su popustljive, drugda u afektu tuku djecu, sve prema tome, kakav su članak u kojim novinama na brzu ruku pročitale iz higijene, pedagogije ili psihologije. U njihovoj metodi je često jedino to stalno, da se ona neprestano mijenja. U duševnim se stvarima ljudi ne boje „nadriliječnika" ni toliko kao u tjelesnim.

Držim, da je **uspomena na drage pokojnike vrlo važno sredstvo za razvijanje socijalnih osjećaja zahvalnosti.** Mati može da priča djeci o svima onima, koji su bili blizu za života, a po svojoj su udaljenosti dobili blagi sjaj legendarnih lica. Naš je pjesnik Pere Ljubić neobično zahvatio tu zahvalnost mrtvima u svojoj pjesmi Kampaneli, gdje živi uz zvuk večernjeg zvona zahvaljuju mrtvima za sve, što imaju.

Obiteljska predaja može da dočara djeci te drage pokojnike, skromne možda za života, koji pružaju svoje blijede ruke, da prevedu dijete i preko provalije klasnih razlika. Koliko skromnosti može da ulije u dušu „gospodskog" djeteta saznanje, da je dragi deda bio skromni podvornik, a koja baka nepismena seljakinja! — Kako bi nasuprot tome bilo ružno i krivo isticanje nekih lažnih bogatstava, gospodskih i plemićkih naslova, da se zadovolji dječjoj taštini.

Emocionalna povezanost s pokojnicima i razgovori s njima ujedno su **prve veze djeteta s nečim metajizičkim**, i jedan su put prema religijskom proživljavanju.

U ovome predavanju meni nije zadaća da govorim o religijskim pitanjima, ali treba utvrditi, da će socijalno osjećanje dobiti svoju apsolutnu čvrstoću na religijskom osnovu, zato je još jedna **socijalna dužnost i majke i oca, da dijete pažljivo uvedu u crkvenu zajednicu.**

Jaka su ona religijska osjećanja, koja se rađaju u mladim godinama još uz obitelj. Čar Božića prati čovjeka za čitavoga života, ako je bio sretan, da u djetinjstvu duboko osjeti uz roditelje i braću vjersko značenje Božića. — Nekome su „zornice" pune mističnoga čara, jer je sa svojima išao u snježno praskozorje u crkvu, gdje je u tami i svjetlucanju svjećica uz staračke molitvenike uhvatio jaku vezu s Bogom.

Lijepa je, i po svome socijalnom značenju važna, misao francuskih katolika o **„porodičnoj liturgiji"**.

Abbe Remileux (u knjizi „La Parvisee et la Famille") opisuje, kako u novije vrijeme u svojoj župi pokušava da veže porodicu uz liturgijski život.

U Parizu niče na periferiji mnogo pomoćnih kapelica i novih župa, i tu se razvijaju nove kršćanske zajednice. Župniku je najveća briga, da se nijedan liturgijski čin ne vrši mehanički, već da privuče svoju pastvu sad na nečije krštenje, sad na prvu dječju pričest, vjenčanje, jer želi da to budu kolektivni socijalni doživljaji.

Prvi susreti s liturgijskim činima, odsudni su za kasniji dječji život. Briga oko toga mogla bi postati jednom od zadaća naših ženskih katoličkih društava.

Sjećat će se mnogi od nas, kako naša gđa Truhelka opisuje malog dječaka u duševnom zanosu, kad služi kao ministrant na Tijelovo, na koru mu je uz orgulje otac, u crkvi braća i znanci. Mališ se topi od ponosa i miline. Kako kobno opisuje nasuprot Cankar svoj susret s liturgijom u knjizi „Moje življenje".

Ne ulazeći dalje u pitanje religioznog odgoja, konstatujemo samo, da je ispravno uključenje u crkvenu zajednicu važan socijalni čin, jer zacrtava buduće držanje u životu. Ali taj prevažni momenat ne trpi sile ni nasilja, i majčina je briga u tome, da pažljivo pomogne djetetu.

Za ispravno socijalno snalaženje važno je pitanje **kako da se u razvojnim godinama dijete emancipira od roditeljske kuće.** Svatko će i opet u svome iskustvu naći lako zgodu, gdje se roditelji žaloste, što ih djeca „ne trebaju", što se tuđe, a osobito se žaloste matere.

Međutim je ovo odvajanje od matere i kuće sasvim prirodan psihički proces, jer ljudi se najrađe druže s vršnjacima. Neka se nađe na okupu nekoliko porodica, za čas će se obrazovati grupe najmanjih, srednjih, većih, a roditelji će se naći najedamput sami.

Samo neupućeni ne znaju, kako je važno, da dijete bez smetnje uđe u šire društvo svojih drugova, u igri i školi, pa u omladinsko društvo, i tako u sve šire skupine.

Razborita mati stisne dušu i povlači se, ona ne smije da nerazumno želi ostati u centru dječje pažnje. Ali mora i može željeti, da to omladinsko društvo bude krug, u kome će se dalje razvijati socijalnost, što je ponesena iz roditeljskog doma. Na žalost ima društava, gdje je glavna intriga, došaptavanja i sve one metode, od kakvih ih je poštena kuća čuvala.

Sretna je ona mati, koja je naučila svoje dijete u najranijim godinama, da znade bez zavisti i s dovoljno vedrine i ljubavi prolaziti kroz život. Ona mora mirno da podnese, kad se dijete pomalo dijeli od nje i kada kao koristan i altruističan član ulazi u šire ljudsko društvo.

Ona je kao divno jabukovo drvo, što je bilo u proljeće puno cvijeta, a u jesen zrelih plodova, ali te lijepe jabuke ne smiju ostati na grani. žalosno je vidjeti u kasnu jesen ili u zimu jabuku zaostalu na grani, gnjilu i smežuranu.

I u tome je veličina ženske sreće i tragedije. Dobra mati, koja je istinski ispunila svoju socijalnu dužnost, iako se osjeća osamljena, sretna je, što se dijete opet vraća k njoj. Ona je uvijek tu i čeka sa svojom ljubavi, a dijete — često već i odrastao čovjek — obraća se k njoj, kad mu je lijepo, kad mu je teško, kad se boji, kad se nalazi pred kojim odlučnim korakom; upravo kako se i duša ljudska obraća u molitvi Bogu, koji je tu, da čuje molitvu i sred noći i u svako doba, kad god ljudska duša čezne za njim.

II.

Mi smo dosada odredili idealnu socijalnu zadaću žene — matere u porodici, gotovo bez konkretnoga prostora i vremena: vječna je zadaća matere, da svojom razboritom ljubavi prema djetetu — ma kakvo ono bilo, — i svojom jednakom ljubavi za svu svoju djecu — formira dijete kao buduće socijalno lice.

Ali iz toga nastaje pitanje uslovljeno današnjim stanjem: može li se uz današnji društveni poredak i uz teške ekonomske prilike zadovoljiti tome zahtjevu. Može li žena vršeći dužnosti materinske da bude još i ekonomska vrednota?

Ekonomska je vrijednost žena seljakova. Dok on odlazi na krupne poslove u polje, ona kuha, čisti, čuva sve živo, obavlja stotinu sitnih i težih poslova, i seljaku je tako potrebna, da on ne može bez ženske pomoći uopće da napreduje.

Majstorska je žena od davnine pa do danas velika pomoć mužu. Brine se za kalfe i šegrte, pregovara s mušterijama, ide na sajmove, gdješto i pomaže u samom zanatu. Tako je slično i kod malog trgovca, kod građanina. Dovoljna zaposlenost čuva pače ženu od toga, da joj djeca nisu razmažena, a opet su nadgledana i čuvana. Ne vide te žene baš svaku kretnju svoje djece, ne uzrujavaju se za svako žmirkanje i svaku grimasu, ali su baš zato djeca samostalnija i bolja.

Kobnija situacija nastaje za mnoge obitelji u devetnaestom stoljeću, kada se otvara klasa radnika, namještenika, manualnog i intelektualnog proletarijata. Zarada svih ovih tako je slaba, da i žena odlazi u službu, u tvornicu ili ured, i odsada je svom težinom pritište dvostruka zadaća: rad u kući i u službi, a najgore je, što ostavlja mati djecu.

U prvi mah su žene bile tako nezaštićene i bespomoćne, da su provodile upravo najbjedniji mučenički život. Javljaju se zato opravdani zahtjevi, da se zaštiti zdravlje ženino, život i zdravlje njene djece, i da se uredi pitanje naplaćivanja ženskoga rada. Pomalo se i tu napreduje, ali je još uvijek žena za isti posao manje plaćena nego muškarac. Najkobnije jest to: gdje god ima već dobrih socijalnih zakona, koji štite ženu majku, tamo žene gube namještenja, jer poslodavac radije namješta muškarca nego ženu. Zato ima u Americi jaka ženska organizacija, koja se bori protiv svih zakona, koji štite posebno ženu. Tako se eto zapleću žene kao u neko vrzino kolo.

I seljačka žena u nekim krajevima sve više osjeća terete, jer seljački momci i muževi odilaze na rad u tvornice ili kao sezonski radnici, a žene ostaju same na zemlji i gospodarstvu. Taj ih rad tako preopterети, da ustaju još noću i bez odmora rade po poljima, dok se vidi, a kad se smrkne počinju tek kućni poslovi. I djeca tu zlo prolaze, nagone ih na rad još sasvim slabe i nejake, mali đaci moraju školu smatrati samo kao odmor od težega posla. Kako se kod nas nečovječno muče i teško rade na pr. primorske žene, to znamo, ali i u kulturnoj Njemačkoj g. 1931. je prusko ministarstvo poljoprivrede odredilo, da se u svim gospodarskim i poljoprivrednim školama održe predavanja i ženskoj i muškoj djeci o tome, kako teško stradava zdravlje žena seljakinja od preteškoga rada

u gospodarstvu. Muškoj djeci zato, da bi znali nekako čuvati i štititi u buduće svoje majke, žene i sestre.

Neumoljivi je historijski razvoj i u građanskim, naročito intelektualnim porodicama doveo do toga, da **žena zbog službe odlazi iz kuće i od svoje djece.**

Dakle, žena i seljačka i obrtnička i vlasteoska i građanska bila je uvijek suradnica svoga muža, ona je imala ekonomsko značenje za svoju kuću i porodicu. Danas je to također, ali u promijenjenoj formi i kao žena u zvanju.

To ženino privređivanje na novi način **daje često neku ekonomsku čvrstoću čitavoj kući.** Nije neobična pojava, gdje muž nema namještenja ili je bolestan, da žena sama ponese na sebi i onaj četvrti ugao kuće uz nekadanja tri. Te su žene s pravom svijesne svoje ekonomske važnosti, i to pače podiže i njihovu moralnu ličnost.

Za duh vremena je karakteristično, što kažu dječja usta.

Četverogodišnja djevojčica šeće s mladom majkom i dakako iz svakoga izloga želi po nešto. Mama se brani običnim izgovorom: „Ne možemo to kupiti, nemamo novaca!" A mala veli: „Kad budem velika, ja ću biti bolja mama, ići ću služiti novac za svoje dijete kao druge gospođe, a ne ću biti samo doma kao ti!"

Da bi uspješnije mogle da rade i kao domaćice i u zvanjima, žene nastoje da steknu što veću potrebnu obrazovanost. Žene su sa svoje strane učinile mnogo. **Izgradili su se novi tipovi:** učiteljice, kontoaristice, prodavačice, činovnice, liječnice itd., kakvih uopće nije bilo prije sto godina. Po zvanju i obrazovanosti izvele su pravu revoluciju, jer iako je već od klasičnih vremena bilo obrazovanih istaknutih žena, ipak su to bili izuzeci. Kako je velik skok ne samo od neukih nego i od „učene žene" i „osjećajne žene" 18. stoljeća pa do današnjih žena spremljenih za zvanje.

No za ispravno održanje porodice nisu dostatni svi ti ženski napori, jer **dvostruka zadaća ipak pritište ženu — mater.** Tu sada dolazi dužnost zajednice, društva, da pomogne. Potrebni su socijalni zakoni, skloništa, obdaništa, i druge socijalne institucije, koje će olakšati život porodicama s djecom, gdje mati odilazi na posao.

Čitav duh našega društva trebalo bi tako izmijeniti, da shvate koliko je **žensko pitanje ujedno i obiteljsko pitanje.**

No još smo daleko od toga. Na pr. u državnoj službi za isti rad dobiva udata žena znatno manju plaću nego neudata. Kad već dobiva manje, da bar ima kraće radno vrijeme, mogla bi ipak ostati više uz djecu i kuću! Ona je naprosto kao kažnjena za to što je udata i što se teže otkida od kuće.

Mi moramo biti danas svijesni, da se ženi, koja odilazi iz kuće, mora svim socijalnim olakšicama pomoći, da sačuva porodicu i da se usudi rađati djecu, i da se ni najsitnija radnica ne bude morala bojati, da će joj dijete biti zapušteno, samo, ostavljeno, ako ona ide na posao.

Vrlo je zamašno i pitanje **kćeri u porodicama.** Tko gleda samo iz daleka mlade djevojke, mislio bi, da su sama obijest i lakoumnost, ali uistinu mnoge djevojke intenzivno osjećaju ozbiljnost svoga položaja. U njihovim se dušama u čudnoj mješavini bore svi pravjekovni instinkti za porodicom, za drugom, koji će ih kao vitez izvesti u nekakav ljepši svijet, za zlatokosom dječicom. Silno ih zanima svako raspravljanje o braku, o djeci, o uređenju doma, nikada im nije dosta takvih živih tema, sve se to bori s mislima na zvanje, na službe, koje često traže čitavoga čovjeka. Izvana se te borbe i ne vide, jer ih prikrivaju svojim vedrim djevojačkim optimizmom.

Najlakše je u tom pogledu **seljačkim i građanskim djevojkama** iz jačih kuća. One bez velikih odluka najradije ostaju uz dom i rođenu grudu, tamo se osjećaju najzaštićenije, samo žele u duhu novoga vremena što više naučiti; pune se domaćinski tečajevi, seljačko sveučilište, ali svega toga ima u nas još premalo, a pravoga uspjeha na gospodarstvu ne može biti bez pravoga znanja.

Radničke kćeri bez ikakva kolebanja, silom prilika, odmah se prihvataju zarade, pače često kao nekvalificirana radna snaga. Njih pritište strah od nezaposlenosti i dosta velika nezaposlenost.

Iz obrazovanijih krugova svršavaju djevojke škole, pa bilo i s najvećom mukom, ne bi li sebi osigurale budućnost. Današnja ženska omladina hoće raditi. Dakle djevojke su danas spremne da rade, one imaju talenata i sposobnosti. — Ali njemački psiholog Spranger baveći se najozbiljnije psihologijom omladine i muške i ženske dolazi do ovih konstatacija: djevojke se drže u duši ipak nekako pasivno prema zvanjima, one nisu zagrijane za zvanja, ostaju im uza svu marljivost mnoga zvanja nešto izvanje, tuđe. Izuzetak su djevojke iz socijalnih ženskih škola: škole za odgojiteljice, učiteljice zabavišta, sestre pomoćnice itd. Tu kuca danas ritam pravog ženskog pokreta. Jasno je, da je to u vezi s naročitim ženskim sposobnostima.

Možda bismo i mi iz tih konstatacija dubokoga psihologa mogli primiti korisne sugestije. Iako mislim, da se za darovite djevojke mora ostaviti akademski studij baš kao i mladićima, opet bi široka struja ženske omladine i radničke i građanske morala poći u novi tip socijalnih ženskih škola, da se spremi za nova tipično ženska zvanja.

Te današnje mlade djevojke treba duševno spremati za brak i porodicu (dakako paralelno i mušku), ali i za celibat. Prenapadno sugeriranje o vrijednosti fizičkoga materinstva ne smije da uguši ono produhovljeno materinstvo, koje se može javiti i bez porodice i djece. Naša nas duhovna kultura odvodi od nagona prema produhovljenim idealima, pa će sublimirani materinski osjećaji i kod neudatih biti na pomoć porodicama, koje te pomoći doista i trebaju.

Prejako sugeriranje o vrijednosti fiziološkog materinstva moglo bi dovesti kod nekih do razočaranja (statistički je utvrđeno, da ima više žena nego muškaraca), a druge bi kao ideal shvatile udaju za bilo koga. Takav brak često nije ono, što se zove časnim imenom obitelji, a najmanje je zgodan za ispravno odgajanje djece.

Pridizanje i čuvanje porodice nije samo zadaća udatih žena i matera, u tom socijalnom poslu mogu da surađuju prema svojim silama i one žene, koje nisu matere, ali su razvile u sebi etičke vrednote materinstva.

Još bi od jednoga razočaranja trebalo sačuvati žene, a osobito djevojke. Materijalistički orijentirane socijalne nauke, kakva je i komunizam, pokušavaju preokretanjem mnogih vrednota da stvore raj na zem-

lji, u koji bi dakako ušla i žena. Nade nisu ispunjene, a iza toga nastupa kao reakcija očajanje i pesimizam. Komunizam želeći pridignuti ženu socijalno i pomoći joj materijalno, otima njenoj duši neke upravo metafizički duboke vrednote, kida najprirodnija i za socijalnu odgoju, kako smo vidjeli, tako važnu vezu između matere i djeteta, razara duševno blago, koje ne zna naknaditi nikakvim ekonomskim uspjesima.

Nasuprot kršćanski socijalizam, u opravdanoj borbi za ekonomsko pridizanje žene, čuva ženi porodičnu sreću, a otvara joj i istinitiji pogled na svijet, jer je ne zavarava romantičnom slikom o sreći na zemlji. Kršćanstvo izdiže nad čitavim životom simbol križa. Ali ne ću da citiram riječi kakve propovijedi, nego ću da iznesem misli Herte Siemering i Sprangera u knjizi o ženskoj omladini. Tu su sakupljena iskustva voditeljica velikih omladinskih i odgojnih institucija, prvoklasnih praktičnih radnica, različitih po vjerskoj i filozofskoj orijentaciji, a preporučuju, da djevojkama treba doduše ostaviti mladenačko pouzdanje i nade u život, ali da ne bude razočaranje pregorko, i da se nade ne preobrate u očajanje, treba sugerirati da nema takvog društvenog poretka, koji bi iz strukture svijeta izlučio bol i patnju ; — jer ona potječe iz dubljih razloga, a ne samo iz gospodarskih i ekonomskih teških prilika.

Kad bi žene ispravno shvatile svoj zadatak u duhovnom i ekonomskom pridizanju porodice, i u to uložile onoliko energije, kao što su uložile za posljednjih decenija u emancipaciju i intelektualno razvijanje, one bi mogle još jednom začuditi svijet.

Tko je još prije pedesetak godina mogao zamišljati ovakve tipove stručno obrazovanih žena, kakve je stvorila, tako reći, jedna generacija ?

Što se moglo dogoditi na intelektualnom polju, zašto se ne bi moglo dogoditi i na socijalnom ?

Moderne žene, svjesnije, obrazovanije i ekonomski slobodnije, mogle bi slušajući najdublji poziv svoje duše da u jednoj generaciji stvore začudne, nove, željno očekivane s o c i j a l n e t i p o v e žena na korist porodici, a po njoj i ljudskome društvu.

P. BONIFACIJ DR PEROVIĆ, O. F. M.

OBITELJ I DRUŠTVA KATOLIČKE AKCIJE

Jaki zamah društava Katoličke Akcije u hrvatskom narodu zadnjih godina postavlja pitanje međusobnog odnosa obitelji i društava Katoličke Akcije.

Mi smo ovih dana od brojnih učenih predavača čuli mnogo toga o stanju naših obitelji uopće, posebno o radničkoj, građanskoj i seljačkoj obitelji. Čuli smo o mnogim nevoljama, bijedama i manama, koje biju i ugrožavaju našu obitelj, ali smo istovremeno čuli o mnogim primjerima, pobudama i lijekovima, kako bi se dala spasti i učvrstiti obitelj.

Postavlja se pitanje : Tko će sve te pobude ostvariti, potrebe zadovoljiti, suprotstaviti se opasnostima, u jednu riječ, tko će biti apostol kršćanske obitelji ? Tko će biti onaj, koji će izvršiti najpatriotskije, najhrvatskije i najkršćanskije djelo obnove i spasa naše obitelji. Moramo odmah priznati, da to ne će biti samo biskupi i svećenici, nego da će to biti u najvećoj mjeri lajici, svjetovnjaci. A koji lajici, svjetovnjaci, ako ne u prvom redu oni, koji su pozvani, da budu suradnici u hijerarhijskom apostolatu, t. j. članovi Katoličke Akcije, koji moraju biti apostoli svoje braće.

Postavlja se dakle pitanje odnosa obitelji i društava Katoličke Akcije, pitanje uzajamnoga potpomaganja i popunjavanja. Društva Katoličke Akcije trebaju apsolutnu potporu i suradnju obitelji ; ali i obitelji od onoga časa, kada se postavio problem obitelji, trebaju saveznika i suboraca za svoja prava i svoju svetost, a to su društva Katoličke Akcije.

OBNOVA OBITELJI

Obitelj je prvo svetište i prvo rasadište, u kojem se rađaju i formiraju ljudi. Ona je izvor, odakle izvire život, prva škola, gdje se uči misliti i živjeti, prvi hram, gdje se uči moliti. Zato se obitelj ne da ničim drugim nadomjestiti. Ona daje Crkvi nove vjernike, narodu nove građane, društvu nove radnike, a nebu nove svece. „Ž e n i d b a j e u r e d b a B o ž j a, "kaže sveti Otac u svojoj enciklici „Casti connubii", ž e n i d b a n i j e o s n o v a n a o d l j u d i, n e g o o d B o g a. N i j e s u l j u d i, n e g o j e s a m z a č e t n i k p r i r o d e, B o g, i o b n o v i t e l j i s t e p r i r o d e K r i s t G o s p o d i n ž e n i d b u z a-

konima utvrdio, učvrstio i podigao. Ovi zakoni po tom ne mogu biti podvrgnuti nikakvim ljudskim prohtjevima, nikakvom protivnom ugovoru ni samih supruga."

Međutim mi smo svjedoci teških naučnih i praktičnih zabluda upravo na području ženidbe i obitelji.

U eri visokog individualističkog kapitalizma zaboravlja se, da je obitelj prva prirodna i najvažnija gospodarska jedinica, i da samo preko te jedinice gospodarstvo vrši svoju ulogu u službi čovjeka.

Zaboravilo se, da se prava kultura gaji, obogaćuje, uzdržava i prenosi preko obitelji (tradicija). Tako obitelj nije samo prva gospodarska jedinica, nego i prva životna i kulturna zajednica.

Mi možemo jedva shvatiti svu strahotu utjecaja, koji je izvršio liberalni individualizam na obitelj, bilo to svojom naukom, kojom je atomizirao društvo ne štedeći ni obitelj na tom svom razornom djelu, bilo to svojim društvenim uređajem onemogućujući moralni tok obiteljskog života, rastavljajući ženu od muža, plaćajući lično radnika bez obzira na obitelj, izlažući ga trajnoj opasnosti nezaposlenosti, promiskuiteta i slično.

Ipak o svemu ovome, kamo su naime dovele obitelj krive nauke i njihove praktične primjene, bilo socijalne, bilo gospodarske, bilo moralne, čuli smo već dovoljno ovih dana.

Nas interesira u prvom redu, što treba pozitivno učiniti, da se poprave učinjena zla, t. j. koja je naša dužnost kao članova Katoličke Akcije obzirom na obitelj. Mi svi dobro znamo, da oko obnove obitelji moraju nastojati sve ustanove, koje se imaju brinuti oko općeg dobra: političke, gospodarske, socijalne, vjerske i slične. Ali tko bi od nas mogao priznati, uzevši u obzir današnje duševno stanje javnog mnijenja, da je to dovoljno ? U ovoj stvari, kao i u mnogim drugima, opasna je zabluda očekivati spasenje od drugih. Svaki član Katoličke Akcije mora biti svijestan pred svojom savješću, da se najprije od njega lično očekuje obnova u toj stvari. To znači, da na dnu svega postoji pitanje morala, pitanje pripravnosti nositi križ i sudjelovati s Kristom Otkupiteljem oko spasenja duša. Duhovni vođa belgijskih žosista Cardyin kaže: „Ne govorimo o osvajanju apostolatom, ako prije svega nijesmo moralno osvojili sami sebe u vidu ostvarenja... Ako nemamo prije svega srčanosti, da se mi sami našim vladanjem borimo proti nemoralu: štampi, lošim filmovima i svim onim uplivima, koji bi nas htjeli povesti u novo barbarstvo, tada nije dobro da govorimo o osvajanju i obnovi obitelji" (Aux Jeunés, „L' ideal chrétien du mariage", str. 19. Ed. Jocistes, Bruxelles 1935.).

Članovi Katoličke Akcije, vama su upućene ove riječi.

Na dnu dakle svega problema leži socijalni moral. Mi smo pozvani ne samo, da živimo, nego da se i spasemo u zajednici. Polazeći s činjenice, da je čovjek socijalno biće, prirodni okvir njegovih djelatnosti, pa i svrhunaravnih je društvo. Svaki pravi ljudski moral mora nužno biti i socijalan i mora funkcionirati po transcendentnim pojmovima općeg dobra, auktoriteta, zakona, socijalne pravde i ljubavi. On nas uči poštivati pravo svakoga i potpomagati se međusobno u slijeđenju jedino

potrebitog. Sama socijalna nauka nije dovoljna, da nam zagarantira pravi socijalni odgoj. Ona može formirati učene socijologe, ali ne duše duboko prožete socijalnim osjećajem. Da netko bude u istinu socijalan, nije dovoljno, da ima socijalno oko, da socijalno promatra, nego povrh toga da osjeća, hoće i djeluje socijalno. Dakle ne samo posjedovati socijalno znanje, nego razviti u sebi i socijalne kreposti, osobito pravdu i ljubav.

Društvo ima svojih prava, narod i Crkva imaju isto tako svoja prava, koja postavljaju na obitelj, koja ona mora izvršiti. To su obiteljske socijalne dužnosti. Crkva se u početku mnogo borila, da brak postane javni čin zato, jer brak i obitelj nijesu samo privatne stvari roditelja, nego ustanova najveće važnosti za ljudsko društvo i društveni život. Tu javnost braka nijesu nikada namjeravale ukinuti ni moderne lajičke države, iako su one nemilosrdno rušile svaki značaj i utjecaj Crkve na brak.

U vremenu, kada se pokušava, da se sva briga postavi na vanjsku formu tijela, odijela, zabava; kad je promiskuitet proveden u radionicama, uredima, školama i izletima, kupalištima; kad nas film, štampa, ilustracije podražuju, a bijeda i nezaposlenost ostavljaju bez kruha, bez stanova i dosljedno bez srama, a često i bez poštenja, u to vrijeme moralne dekadence mi organiziramo Katoličku Akciju, kojoj Crkva namjenjuje dužnost, da istakne svetost i tajnu braka, života i napretka i ideala obiteljskog života, da oživi i održi obiteljske socijalne kreposti.

Katolička je Akcija naime po svojoj naravi socijalna akcija, kako je Sv. Otac to više puta naglasio. Katolička Akcija nas dakle po svojoj naravi nagoni na vršenje socijalnih djela te postepeno u nama pobuđuje socijalne kreposti. Ona je nadahnitelj socijalnih čina, jer i samo sudjelovanje u njoj je prvotno socijalno djelovanje. Njoj nije samo cilj, da poučava, to je tek prva funkcija apostolata. Da se duše spasu, treba ih ne samo poučiti, nego i učiniti, da osjećaju, da rade kršćanski. Geslo je Katoličke Akcije: obnoviti sve u Kristu, to znači, da Katolička Akcija prvotno ne stoji u organiziranju sastanaka, predavanja, diskusijama i priredbama. Sve je to potrebno, ali smisao Katoličke Akcije nije u tome. Ona mora oduševljavati, zanositi na djelovanje, kršćanski organizirati, pripravljati i upravljati praktičnim socijalnim životom. Njezin konačni cilj, kaže Sv. Otac u pismu kardinalu Bertramu: „sastoji u što većem širenju načela vjere i kršćanske nauke, u njihovoj aktivnoj obrani i konačno u njezinoj primjeni u privatnom, obiteljskom i građanskom životu."

Oslanjajući se pak na iskustvo dosadašnjeg organiziranog rada i na same riječi Sv. Oca, možemo tvrditi, da svu socijalnu vrijednost i duhovnu svetost naših seoskih obitelji, koje proživljuju u nekim krajevima tešku krizu, mogu pružiti najprije oni, koji osnivaju te seoske obitelji, oni, koji žive na selu, oni, koji osnivaju te seoske obitelji, oni, koji su stvaraoci i nosioci seljačkog hrvatskog duha, poštenja, časti i tradicije, a to su naša seoska katolička društva, bilo omladine, bilo muževa i žena u specijalnim pokretima. Mnogi se od nas pitao, kada smo u zadnje vrijeme čitali u katoličkom novinstvu teške i sudbonosne konstatacije obzirom na opadanje poroda u čitavim predjelima naše hrvatske domo-

vine: Koja će biti ta sila, koja će spasti hrvatski narod od smrti, koju on sam sebi svijesno ili nesvijesno pripravlja? Danas, kad gledamo bujni razvoj katoličke omladine u selu i gradu, katoličkih muževa i žena, čini nam se, kao da nam dobri Bog pokazuje put, i to jedini put, koji ima da spase opstanak, čast i ponos hrvatskog naroda — njegovu obitelj. Sve naše dosadanje ankete u štampi i predavanja naših lajika i svećenika oko spasa obitelji i njezine časti bila su dobra, ali ono, što u nama pobuđuje nadu, i to vedru kršćansku nadu, to je, da će se konačno među samim našim seljacima pokrenuti duhovna revolucija, revolucija iznutra ili revolucija na terenu. Katolička Akcija mora pak da svoje članove poveže, udruži, ohrabri, da im ulije duh ponosa i dostojanstva, duh Božji i pravi narodni duh, duh radosti, što su oni suradnici Božji, duh požrtvovnosti, vjerujući, da je to najsigurniji put ispunjenja volje Božje na ovom svijetu.

Oni dakle, koji mogu i moraju započeti duhovnu revoluciju, koji moraju biti duhovni osvajači za svetost braka i obitelji, to su katolički seljaci u našim selima, katolički radnici među radnicima, katolički đaci i intelektualci među inteligencijom. Riječima, idejama, našim pokretima Katoličke Akcije, ali naročito i prije svega svojim vlastitim životom moraju Katoličku Akciju impresionirati, osvajati javno mnijenje za kršćansku zdravu i brojnu obitelj. To je najuzvišeniji apostolat, misija Katoličke Akcije.

ODGOJNA ULOGA OBITELJI I DRUŠTAVA KATOLIČKE AKCIJE SE NADOPUNJUJU

Bitna odgojna uloga obitelji sastoji se u tome, da obitelj odgoji svoju djecu. Sve ostale odgojne ustanove i faktori su, rekao bih, nemoćni, ako izda obiteljski odgoj. Odanost Crkvi i Bogu, ljubav svom narodu i rođenoj grudi, elementi poštenja, značajnosti, pravednosti, duševne hrabrosti i junaštva, kao i slične vrline dobiva dijete u obitelji. Zato i svi životopisci svetaca i velikana mahom započinju opisom ne samo djetinje dobi, nego i s iznošenjem života roditelja, da čitaocu bude jasno, gdje su položeni prvi temelji veličine sveca ili velikana, gdje su postavljeni prvi uvjeti kasnijem uzornom i kreposnom životu njihovu. Obiteljski život i odgoj jesu zato najvažniji i najdalekosežniji faktori odgoja, koji se redovito ne dadu nadoknaditi nijednim drugim odgojem. Roditelji su prvi odgojitelji. Oni mogu u obitelji stvarati čudesa u dušama svoje djece. Ako Krist živi u dušama omladine, tad znajmo, da su ga tamo postavili roditelji. Ako su naša sjemeništa puna, tad znajmo, da su ih roditelji napučili. Ako u narodu imamo junaka vjere, poštenja i pravde, tad moramo znati, da je sve to u prvom redu zasluga roditelja. Ali i obratno. Ako svega toga nemamo, tad možemo i moramo uprijeti prstom na roditelje. Ta čitava naša hiljadugodišnja kršćanska kultura, tradicija, vrline, i običaji, gdje je sve to sintetizirano, tko je njihov nosilac, ako ne kršćanska obitelj, koja narodne, kulturne i vjerske osebujnosti prenosi iz pokoljenja u pokoljenje?

Ruski su boljševici prvi, koji planski pokušavaju uništiti svu duhovnu, vjersku, kulturnu i narodnu sadržinu prošlosti. Oni pokušavaju gazeći sve obzire i prava da formiraju „novog čovjeka—", iz kojeg bi niknuo novi svijet. Da bi se pak to postiglo, boljševici su ispravno uvidjeli, da treba udariti na osnovnu stanicu duhovnog, kulturnog i narodnog života — na obitelj. I nemojmo misliti, da bi oktobarska revolucija i razni petogodišnji planovi bili najodlučniji faktori boljševičke revolucionarne izgradnje u Rusiji. Ne, najvažnija, najradikalnija revolucija, koja se odvija u boljševičkoj Rusiji, jest upravo revolucija na području obitelji i s tim u vezi u životu žene. Na tom je području provedena najsudbonosnija revolucija.

Njemački nacionalizam ima vrlo blizih i sličnih težnja, iako u protivnom smjeru. I on nastoji da upliv obiteljskog odgoja potčini državi, dok vjerski upliv otklanja vrlo bezobzirno.

Ova nam je pouka dovoljno jasna, da uvidimo neusporedivu važnost obitelji i njezina odgoja.

Ipak roditelji trebaju u tom poslu pomoćnika i saveznika. Obitelj nije zatvoreni krug — svijet za sebe. Ona je stanica šire socijalne zajednice: sela, općine, staleža, naroda, s primjerenim ustanovama i društvenim životom, što mi obično nazivamo javnim životom. Netom dijete pređe kućni prag, ono dolazi zakonom društvenosti u doticaj s drugom djecom, drugim ljudima, s kojima sklapa poznanstva i prijateljstva, stupa s njima u razna društva, razne akcije, bilo privremene, bilo trajne. To znači: dijete, mladić dolazi u doticaj i uplivnu sferu drugih faktora, koji ne misle često i ne žive u onom duhu, vjerovanju i navikama, kako se živi u obitelji. Djeca dakle prelaze na područje javnog života, koje izmiče ispod kontrole roditelja.

Postoji dakle prirodni zakon društvenosti, po kojem se omladina u stanovitoj dobi ne može zadovoljiti samo obiteljskim krugom, nego nužno prelazi u postepeno sve širi i širi društveni krug, da stekne širi društveni vidik i potrebito znanje, da zadovolji svoju socijalnu potrebu. Roditeljima se postavlja pitanje: ili prepustiti svoju djecu sumnjivim uplivima slučajnih društava ili pak naći u javnom životu društva, ustanove i uplive, u kojima bi bio zagarantiran organski i harmonični razvoj obiteljskog kršćanskog i moralnog i umnog odgoja.

Ovdje mi susrećemo društva i ustanove Katoličke Akcije kao suradnike i saveznike obitelji.

Ta suradnja i savezništvo Katoličke Akcije odvija se u dvostrukom smislu:

Prvo, djeca katoličkih obitelji, kad poodrastu, trebaju nužno društvo svojih drugova. Neki prebrižni roditelji pokušavaju da po mogućnosti onemoguće svojoj djeci dodir s vanjskim izvanobiteljskim svijetom, što nužno rađa zahirenošću duševnog razvoja kod djece, nekim nastranostima, nesocijalnim razvodnjenim tipovima, nepotpunim ljudima i karakterima. Kao da čujem glas mnogih majki, kako govore svojoj djeci: Budi pobožan, dobar, poslušan, ali izbjegavaj društva, prepirke, akcije, borbe, organizacije i slično. Mi doduše shvaćamo majčinu brigu nad svojom djecom, ali u isto vrijeme nama je jasno, da se na taj način ne odgajaju javni radnici, ispovjednici, apostoli i braniči svoje

vjere, svoga uvjerenja, ljudi akcije, junaci za Božju i narodnu stvar, a pogotovu ne socijalni radnici.

Danas možemo slobodno kazati, da je tom nedostatku zadovoljeno posvuda i u selu i u gradu. Katolički roditelji mogu, što više moraju s potpunim povjerenjem šiljati svoju djecu u omladinska društva Katoličke Akcije. Tamo će naći mladež društvo, koje mu treba, društvo, koje goji i dalje razvija sve one vrline, koje rese katoličku obitelj, gdje će dijete moći razviti u doticaju s drugima socijalni osjećaj, gdje ne će samoživo proživljavati svoju vjeru, nego će razviti svoju vjersku svijest do stepena dužnosti, da bude apostol te vjere pred drugovima, u javnim diskusijama, nastupima. U društvima Katoličke Akcije ne će se mladić ili djevojka osjećati osamljenima. Naprotiv, u krugu istomišljenika kao član čitavog pokreta uz djelovanje milosti Božje u njemu će se nužno razviti katolički ponos, ljubav i svijest odgovornosti pred Bogom, što sve rezultira iz apostolata.

Društva Katoličke Akcije dolaze dakle u pomoć obitelji nastavljajući, upotpunjujući i usavršujući obiteljski odgoj.

Drugi prinos Katoličke Akcije obitelji jest, kako smo već spomenuli, u tome, što se Katolička Akcija mora boriti za svetost braka i obitelji. Uz tu propagandu i borbu, kako brak i obitelj ne bi postali područje i izvor razvratnosti, nego naprotiv izvor posvećenja i Božje suradnje, članovi Katoličke Akcije, lajici, moraju svijetliti svojim vlastitim primjerom. To je zadaća i apostolat izričito lajički, jer svećenici i biskupi ne osnivaju obitelji, oni samo dijele sakramente milosti, koje oživljuju i jačaju obitelj, koju katolički lajici osnivaju.

Društva Katoličke Akcije j e s u š k o l a i r e p r e z e n t a t i v n o t i j e l o za sve ono, što se odnosi na ostvarenje apostolskog osvajanja masa, bilo radničkih po katoličkim radnicima, intelektualnih po katoličkim intelektualcima, seljačkih po katoličkim seljacima, za nauku kršćanskog obiteljskog života. Rekli smo r e p r e z e n t a t i v n o t i j e l o. zato, jer postoji obiteljska socijalna politika, koja mora biti u osnovi ostale politike. Š k o l a, gdje se ljudi odgajaju, jer sva socijalna politika i obnova svih institucija su nedovoljne mjere bez čudoređa, uvjerenja i praktičnog provađanja u život.

Članovi Katoličke Akcije moraju konačno učiniti katoličku nauku o obitelji svojom. Društva Katoličke Akcije moraju biti utjelovljenje te nauke, ona mora opet zadobiti pravo građanstva u uvjerenju, da je čast pred ljudima i pred Bogom imati brojnu obitelj. Čemu nam sve političke akcije, sve skupštine i zanos za hrvatstvo, ako obitelj s brojnom djecom mora da podnosi podrugljive posmijehe i dobacivanja ? Za koga se mi danas borimo, ako se rugamo porođaju mladog Hrvata i Hrvatice ? Ne oblijeva li nas stid, kad putujemo nekim našim hrvatskim pokrajinama, hrvatskim kažem, a ipak tamo susrećemo više Čeha, Slovaka, Madžara, Nijemaca i Srba nego li Hrvata ? Mladići, muževi i žene Kat. Akcije mi moramo ovdje provesti čitavu unutarnju duhovnu revoluciju, koju je teže provesti nego bilo koju političku revoluciju, i to za čast i ponos i budućnost hrvatskog katoličkog naroda. Članovi Katoličke Akcije, bilo u selu ili gradu, posvuda moraju širiti povoljno kršćansku katoličku obiteljsku atmosferu, posvuda braniti i širiti nauku o svetosti

braka, o blagoslovu brojne obitelji i uvjerenju, da su najbolji Hrvati ne politički agitatori, nego u prvom redu roditelji s brojnom obitelji uzornog obiteljskog života.

Članovi Katoličke Akcije! U z o r n o š ć u i č i s t o ć o m s v o j e g a ž i v o t a p r e d n j a č i t i, p r o p a g a n d o m s t v a r a t i p o g o d a n t e r e n i a m b i j e n a t z a s v e t o s t o b i t e l j i, to je vaš a p o s t o l a t obzirom na obitelj i vaš doprinos spasenju hrvatskog naroda. Nije to lako i jednostavno. Ne ide to bez velikih ličnih žrtava, ali tko je zapravo stupio u Katoličku Akciju, a da samim tim nije izrazio svoju pripravnost za žrtvu, za ljubav Božju, za ljubav duša, za ljubav svoga naroda ?

Katolička Akcija u obrani obiteljskih prava

Obiteljsko je društvo potpuno tek onda, kad nadođe dijete ili bolje djeca, koja tom društvu donose novo pravo i nove dužnosti. U ovom položaju je čitava obitelj upravljena pitanjem p r a v a d j e c e, o kojemu su se pitanju proširile mnoge netačnosti. Pa i među samim katolicima često su se uvriježile pod utjecajem nekršćanskog javnog mišljenja ili iz straha pred svemoćnom državom neke navike, koje su osakatile prirodna prava roditelja, a još teže prava djece. Šta više, često se isticalo samo pravo roditelja, a šutjelo se o pravima djece, što nije nikako u duhu katoličke nauke.

Dijete je o s o b a sa svim pravima i dužnostima, koje pripadaju osobi. Osoba uživa autonomiju i nezavisnost obzirom na sva ostala bića, osim Boga.

Dijete je osoba i svrha te se ne smije nikada tretirati kao sredstvo ni od koga, pa ni od same obitelji. Obitelj je radi djeteta, a ne dijete radi obitelji.

S ovim pravom djeteta teče korelativno i d u ž n o s t.

Dijete kao osoba mora težiti da postigne svoju zadnju svrhu. Ali dijete u svojoj djetinjoj dobi nije u mogućnosti da uspješno vrši svoje dužnosti i svoja prava, zato ono mora nekoga imati, koji će ga pomoći i štititi i pripravljati na vršenje njegove dužnosti i prava. Ova zaštita je dvojaka: 1. tjelesna (zdravlje), 2. duhovna u trostrukoj manifestaciji: intelektualnoj (obuka), moralnoj (odgoj), svrhunaravnoj (vjera).

Uz ova prava djeteta postoje i p r a v a r o d i t e l j a. Prava roditelja proizlaze iz njihovih dužnosti prema djetetu i iziskuju odgovarajuće dužnosti kod djeteta. Prava roditelja nad djecom jesu neotuđiva, starija od svih ostalih. Događa se, da roditelji popuste od svojih prava nad djecom iz obzira, straha, časovite udobnosti prepuštajući dijete tuđim sumnjivim utjecajima, bilo raznih organizacija, institucija, škola ili države. Roditelji time počinjaju grijeh proti pravima svoje djece, kako smo ih gore spomenuli. Roditelji smiju prepustiti svoje dijete samo onim institucijama, u kojima će biti zagarantirana sva prava djeteta, bilo tjelesna, bilo umna, moralna i vjerska. Drugim riječima onim institucijama, koje će nastaviti, proširiti i upotpuniti roditeljski odgoj, koje će svoje odgojno djelovanje voditi u najužoj suradnji i potpunoj harmoniji s roditeljima.

Društva Katoličke Akcije su pozvana da u prvom redu obnove, učvrste obitelji, da ih povežu među sobom, da roditelje i djecu učine svijesnima njihovih dužnosti prava te njihove velike nenadoknadive uloge u narodnom, društvenom i svrhunaravnom životu. Zato Katolička Akcija organizira svaku dob i spol u specijalne pokrete muževa, žena i omladine, da svakome dozove u pamet njihovo pravo i dužnosti u obitelji. Katolička Akcija mora poučiti roditelje i djecu : da se ne odreknu svojih prava i dužnosti i najsvetije misije na korist države preko njezinih škola i institucija. Kadgod se obitelj odijeli od Crkve i kršćanstva, ona oslabi, ona vrši samoubojstvo. Katolička Akcija mora i javno braniti pravo obitelji proti zadiranju države i svih institucija, koje nastoje da otmu dijete obitelji. Ona pak sa svoje strane nastoji da odgaja svoje članove u najužoj suradnji, potpunoj harmoniji i duhovnoj povezanosti s obitelju. Tim Katolička Akcija ne otima, nego pomaže i upotpunjuje, proširuje i usavršuje obiteljski odgoj, i to svim onim sredstvima, načinima i putovima, koji su ovih dana na našem socijalnom tjednu bili raspravljani.

Ovo par misli završit ću riječima, što ih čitamo u knjizi J. Weigert „Bauer, Es ist Zeit", str. 139.: „Ne dajte se zavesti praznim brbljarijama, nije država ni škola niti šta drugo osnov života, nego dom, obitelj. Ne upravljaju zemljom državnici niti učitelji formiraju život, nego to u istinu rade otac i majka. Nije na zemlji glavno javni život, nego kućni obiteljski život."

Organiziranjem specijaliziranih staleških pokreta: đačkih, seljačkih, radničkih, građanskih, nije se išlo za drugim, nego da se za osnovu modernih pokreta Kat. Akcije uzme kao polazna točka obiteljski život tako, da život društva ne bi bio drugo, nego produljenje, produbljenje, proširenje i usavršavanje obiteljskog života. Jedino bi tim putem specijalizirani pokret Katoličke Akcije mogao da opet istakne veću važnost kućnog, obiteljskog života nad javnim životom, ili drukčije rečeno, da duh obiteljskog kršćanskog života, a to je socijalni duh, prožme duh javnog individualističkog, materijalističkog života. To je zadaća Katoličke Akcije.

G O V O R I

IVO LENDIĆ, UREDNIK „HRVATSKE STRAŽE"

OBITELJ I NAROD

Odmah na početku našega razlaganja o temi „Obitelj i narod" treba upozoriti, da svi oni pojedinci, skupine i pokreti, koji po logičnim dedukcijama svojih idejnih pretpostavaka i zasada niječu i zabacuju ideju naroda i zdravu, kršćanstvom pročišćenu, ideju nacionalizma, a prije jednoga i drugoga uopće svaki duhovni princip kao takav, da svi ti pojedinci, skupine i pokreti zabacuju ujedno i najžešće se bore i protiv ideje braka, i obitelji, a konkretno najviše protiv — katoličkog braka, koji se odlikuje svojom apsolutnošću i nerazrešivošću.

Brak je prirodna zajednica, ali u prvom redu brak je moralna, etička t. j. duhovna zajednica. Ako brak nije položen na etičke, dakle duhovne elemente, onda taj brak nije pravi brak, onda je taj brak osuđen na propast. Isto tako i narod nije samo zajednica materijalnih i socijalnih interesa izvjesnog većeg ili manjeg skupa ljudi — narod je u prvom redu duhovna zajednica s izgrađenom sviješću o zajedničkoj pripadnosti, o zajedničkoj prošlosti, sadašnjosti i budućnosti. Iz te svijesti i na njezinim spoznanjima izvire duboka, čvrsta i neslomljiva volja za logično povezivanje misli i akcije na stvaranju i materijalnih vrijednosti, koje odgovaraju specifičnosti karaktera jednog naroda, a koje su rezultat surađivanja stvaralačke moći svakog pojedinog naroda s vječnom zadaćom, misijom, koju je Stvoritelj odredio pojedincima, obiteljima, staležima i narodima. Zajednica za stvaranje mora da počiva na etičkom temelju, jer nitko ne može dati onoga, čega nema. Eto, odatle proizlazi duboki postulat za svaku istinsku i trajnu zajednicu — a to je duhovni princip, na koji se na koncu konca svodi svaka idealna zajednica.

Obitelj kao prvotna, prirodna zajednica, ili kako se to kaže osnovna stanica svakog društvenog života i svake socijalne manifestacije, obitelj, koja najjače utažuje vječnu žeđu, koju je Bog usadio u srce, mentalitet i duhovnost svakoga čovjeka, mora počivati na duhovnim elementima, a i narod, ta proširena obitelj, mora se temeljiti na etici, mora se temeljiti na duhovnom principu, jer inače nema uslova ni razloga opstanku.

Nije potrebno ni dokazivati, kako duhovnosti nema i ne može biti bez njezina principa, a ovoga bez Boga. Ubiti dakle vjeru u Boga znači isto što i uništiti temelje svakog socijalnog života, znači isto što i uništiti skoga i jedino ispravnoga nazora o svijetu.
nauke, osnovni elementi, ili da se filozofski izrazimo, realna bića kršćanličko kršćanstvo, to su zapravo osnovni elementi kršćanske socijalne etičke temelje obitelji i naroda. Obitelj — narod — vjera u Boga — kato-

Kad stvari ovako postavimo i ovako promatramo, onda nam postaje jasno, zašto je svojevremeno Natko Nodilo ustvrdio i dubokoumno obrazložio, da kršćanski narodi ne propadaju. Ne propadaju zato, jer su vezani uz najjaču i najsavršeniju etiku, koju je svijet ikada vidio, ne propadaju zato, jer su vezani na objavljenu istinu i uz prirodnost, koju kršćanstvo neprestano usavršuje. Udaljiti se od kršćanstva znači isto što udaljiti se od najsavršenije i jedino spasavajuće etike, znači isto što i moralno ćudoredno propadanje, znači isto što i udaljivanje od istine, znači isto što i izvrgavanju i pojedinca i obitelji i naroda zabludama, znači isto što i izvrgavanje obiteljske i narodne zgrade katastrofi. „I dunuše vjetrovi i nasrnuše na kuću onu, i pade i bude rušenje njezino veliko." „Nigdje, kako kaže jedan istaknuti njemački kršćanski mislilac, mistični život Crkve ne zadire dublje u prirodne ljudske odnose nego u kršćanskom braku. Odreći se toga blagotvornog utjecaja kršćanstva i Crkve znači isto što i odreći se budućnosti. Svjedoče to narodi, koji su propali, jer su im najprije propale obitelji, a obitelji su im propale, jer nisu bile podvrgnute blagotvornom utjecaju kršćanstva.

Zato je socijalna i nacionalna funkcija kršćanstva za život pojedinih naroda od neprocjenjive vrijednosti, i bez njega se ne može da zamisli napredak kulture i naroda. A utjecaj na snaženje pojedinih naroda vrši kršćanstvo uz ostale sakramente i ostala sredstva milosti u prvom redu preko obitelji, preko pravog kršćanskog braka, dakle sakramentom ženidbe. Zato se bez ikakve bojazni može kazati, da bez zdravih brakova, bez zdravih obitelji, dakle bez kršćanskih obitelji nema zdravoga naroda, nema naroda, koji bi mogao očekivati bolju budućnost, koji bi mogao izdržati borbe i oluje, koje vitlaju kroz historiju nad glavama naroda. Nemoral, nećudoređe, nekršćanski život ubija pojedince, ubija obitelji, raspršuje staleže i uvodi klasnu borbu, jer bez kršćanske etike svak svakoga hoće da opljačka i ubije, svaki je — čovjek čovjeku vuk. Gdje nema svijesti o kršćanskim dužnostima i kršćanskim pravima braka — gdje nema svijesti, zašto je Crkva posvetila brak uzdignuvši ga na čast misterija, na veličinu Sakramenta — ondje se taj brak ponizuje na one elemente, koji nisu bitni i koji će dovesti prije ili kasnije do rasapa i katastrofe i sam brak, a ako se takvih namnoži više, i sam život naroda. Ništa tako ne ubija organizam jednog naroda kao nemoral obitelji. Svaki se grijeh protiv obitelji osvećuje i narodu kao cjelini. Da spomenemo samo jedan problem: to je problem nataliteta. Gdje u obitelji zaredaju principi „ajnkindersistema", gdje se dakle griješi protiv naredbe Božje: „Množite se, napučite zemlju i gospodarite njome", dakle gdje se griješi protiv množenja ljudi, t. j. protiv rađanja djece, tu se ispunjava strahovitom i neumoljivom logikom Božje Riječi logični zaključak: „Ne ćete gospodariti zemljom." Zar se, da budemo konkretni, i u nekim predjelima hrvatske domovine ne ispunja taj strahoviti zaključak iz silogizma tih neoborivih premisa Božanske Riječi? Zar mnoga i mnoga područja hrvatske domovine nisu prešla baš u sadašnjici zbog nedostatka poroda u ruke raznih doseljenika, doklaćenih elemenata, koji su postali gospodarima hrvatske zemlje? A što mi Hrvati činimo, da se odupremo toj invaziji? Istina je, da je najvećim dijelom uzrok te invazije bio u tome, što Hrvati nisu imali vlasti u svojim

rukama i što su tuđinci, koji su gospodarili hrvatskim krajevima, provodili prema hrvatskom narodu nepoćudnu i neprijateljsku demografsku politiku, ali ima na žalost danas čitavih krajeva domovine, gdje su ljudi i sami dobrim dijelom krivi, što zemlja odlazi iz hrvatskih ruku, a odlazi zato, jer ne ispunjavaju Božju zapovijed: „Množite se i napučite zemlju!" Dosljedno: Jer ne ćete da se množite i da napučite zemlju, ne ćete ni gospodariti njome.

Zato je shvatljivo i nije slučajno, kako sam već na početku spomenuo, da svi neprijatelji nekog naroda, svi oni, koji rade na iskorjenuću nacionalne svijesti i istrebljenju nekog naroda, gledaju da pogode pojedine obitelji moralno i materijalno, jer se uništavanjem obitelji najlakše i najsigurnije uništavaju narodi. Zdrava i kršćanska obitelj je štit, bedem, o koji se nemoćno razbijaju sva nasilja, svi pokušaji za duhovno razbijanje, zarobljivanje i uništenje nekog naroda u bilo kojem smjeru.

Eno začetnik i vođa ruske revolucije Lenjin kaže: „Osjećaj privatne svojine izveden je iz ideje o naciji i porodici. Dakle da bismo ubili taj osjećaj, treba da razorimo nacionalizam i obitelj." Zato je ruskim boljševičkim vlastodršcima prva stvar nakon revolucije bila uništenje svih juridičkih zaštita obitelji. Ali oni idu i dalje. Sovjetski jurist Giduljanov piše: „Jer poligamija i poliandrija t. j. mnogoženstvo i mnogomuštvo nisu po kaznenom kodeksu zabranjeni, onda moramo mi mnogoženstvo i mnogomuštvo smatrati zakonskim bračnim stanjem sa svim juridičkim posljedicama." Po istom Giduljanovu pred sovjetskim su zakonima jednako vrijedni pravi brakovi kao i brakovi, koji oskvrnjuju srodstvo. Komunistkinje pak, koje toliko viču o vrijednosti žene, a zapravo nitko nije toliko ponizio ženu koliko komunizam, stvorile su na pariskom ženskom komunističkom kongresu dne 16. studenoga 1924. godine ovaj zaključak: „Da uzmognemo zadobiti ženu, moramo je otrgnuti od kućnog ognjišta. Mi moramo u njoj ugušiti tako zvani instinkt materinstva. Kad žena ljubi svoje dijete, ona nije ništa drugo, nego kučka, nego zvijer." Eto vidite, kakvo je shvaćanje komunista i komunistkinja o braku, o narodu, o uzvišenom pozivu žene kao majke. Zaključak komunističkog pariskog kongresa svojim diabolizmom upravo ježi kosu svih poštenih ljudi, svih poštenih žena bez razlike. Plod je takvih shvaćanja u Rusiji dao grozne rezultate. Sada i sami boljševici trube na uzmak, ali njihove osnovne zasade i otrov razaranja ostadoše. Sedam milijuna besprizorne djece luta Rusijom bez roditelja, bez kuće i kućišta. Kuda to vodi? A zar se i hrvatskim roditeljima nisu naježile kose, kad su izašli pred dvije tri godine na javu planovi zagrebačkih komunista te njihovi potajni letaci, kojima su pozivali hrvatske srednjoškolce, da se podadu bludu, da se pobune protiv roditeljskog auktoriteta, da bježe iz škola, da raskinu obiteljske veze.

Vidjeli smo, što znači obitelj u životu jednog naroda. Vidjeli smo, konkretno kod nas Hrvata, koji su njezini rušitelji i što se želi postići. Zato svi Hrvati katolici moraju postati svijesni svih vrijednosti, koje se nalaze u pogibli. U doba, kad se hrvatski episkopat skupa s episkopatom iz cijele države sprema da poduzme sve, da izvojšti ravnopravnost naše katoličke vjere, vjere hrvatskoga naroda u ovoj državi, nije bilo bolje i ljepše inicijative, nego li mobilizacija svih hrvatskih kato-

ličkih intelektualnih snaga, da se pobrinu za učvršćivanje katoličke obitelji. Jer sve nam mogu oduzeti, ali ne mogu uništiti tvrđave hrvatskih katoličkih obitelji sve dotle, dok one uistinu budu kršćanske, ne mogu uništiti dušu našu, neustrašivu vjeru našu, beskrajnu ljubav našu prema našoj svetoj Crkvi, prema Sv. Ocu Papi, prema svim našim nadbiskupima i biskupima. Hrvatski narod ne će propasti, ako bude imao dobre snažne kršćanske obitelji, koje će se suprotstaviti svima nasrtajima i koje će odgajati nove naraštaje za Boga i Hrvatsku.

PETAR GRGEC, PROFESOR

KRIST – VOĐA OBITELJI

Danas se navršilo upravo 250 godina, otkako je zaklopio umorne oči najveći zagrebački biskup Martin Borković. Dvadeset punih godina, već kao starac, obilazio je taj sveti čovjek svojom biskupijom od sela do sela učeći narod kršćanskomu nauku i dijeleći darove Duha Svetoga.

Na današnji blagdan Krista Kralja i na 250-godišnjicu svete Borkovićeve smrti vrijedno je, da se naročito sjetimo jednoga Borkovićeva čina, jer njegova uspomena pristaje upravo divno u okvir hrvatskoga socijalnoga tjedna, koji je bio sav posvećen obitelji.

Biskup je naime Martin Borković u najteže doba hrvatske povijesti proglasio zaštitnikom kraljevine Hrvatske i Slavonije sv. Josipa.

Čudimo se u prvi mah tomu činu.

Ta zar je biskup Borković tako slabo bio upućen u hrvatsku povijest, te mu je bilo nepoznato, da je zaštitnik hrvatskoga naroda od najdavnijih vremena, t. j. odonda, otkako su Hrvati primili kršćanstvo, bio apostolski prvak i prvi namjesnik Kristov na zemlji sv. Petar ?

Ili zar u ono ratno vrijeme, kada se sudbina hrvatskoga naroda odlučivala na bojnom polju i kada je svaki Hrvat, koji je bio u odrasloj dobi, morao pasati mač i prebacivati pušku preko ramena, zar u ono ratno vrijeme, kada su hrvatskomu narodu bile tako potrebite ratničke vrline, nije bilo zgodnije proglasiti zaštitnikom kraljevine Hrvatske i Slavonije sv. Mihovila, sv. Jurja ili kojega drugoga sveca, koji se slika s mačem ili kopljem u ruci ?

Ne, Borković nije htio odabrati te svece, kojima je bio posvećen najveći dio hrvatskih crkava na tadanjoj turskoj granici, nego se upravo odlučio za svetoga Josipa.

Nama bi možda danas bilo vrlo drago, da je biskup Borković obnovio u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji štovanje sv. Petra. Ali kad malo dublje pogledamo u značenje Borkovićeva izbora, moramo priznati, da je sveti biskup pokazao i time veliko poznavanje najvećih tadašnjih potreba hrvatskoga naroda.

U doba, kada se radilo ne samo o vjeri Hrvata, nego i o njihovu opstanku u njihovim domovima i u domovini, pozvao je on Hrvatsku, neka osobito časti onoga sveca, kojemu se molimo :

Glavaru slavne obitelji !
Urese domaćeg šivota !
Potporo obitelji ! Moli za nas !

Borković je dobro vidio : ako hrvatske obitelji budu slične Svetoj Obitelji, ako se u njima bude molilo, ako one budu odgojilišta i škole kršćanskih kreposti, da će onda i cijeli hrvatski narod biti plemenit, odan Bogu, pun pouzdanja u bolju budućnost, krepak i nepobjediv. Naprotiv ako bi se u hrvatske obitelji počeo uvlačiti duh protivan onoj obitelji, kojoj je glavar bio sveti Josip, onda Hrvatima ne bi ništa pomogli ni hrabri borci na bojnom polju ni koplja ni mačevi ni puške.

Kada pogledamo u povijest hrvatskoga naroda, vidjet ćemo, kako je svaki hrvatski nacionalni i vjerski neprijatelj u prvom redu htio da uguši hrvatsku obitelj. Znao je : ako posiječe korijen, da će uništiti i stablo ; ako uništi sjeme, da ne će biti ni žita. Obitelj su htjeli uništiti oni franački vojnici, koji su ubijali ne samo borce na ratištima, nego su otimali i hrvatskim materama djecu iz naručja, naticali ih na koplja i bacali psima. Obiteljima su navijestili borbu do istrage i bogumili, koji su brak proglasili uredbom đavla. Obitelj su u korijenu pokušavali ugušiti oni, koji su otimali hrvatskim materama sinove, da ih odgoje u Carigradu za janjičare, i kćeri, da ih odvedu u istočnjačke hareme. Obitelj žele uništiti i sljedbenici Karla Marksa, koji proglašuju sve svojinom države, ili bolje reći svojinom svoje stranke, koja ide za tim, da otme i hrvatskim ocima i materama ne samo njihovo privatno vlasništvo, nego i njihovu djecu i da učini od njih janjičare najstrašnije zablude na svijetu, naime janjičare bezboštva. Hrvatsku obitelj uništavaju svi oni, koji Hrvatima oduzimaju mogućnost materijalnoga opstanka i kulturnoga i duhovnoga napretka, kao i svi oni, koji gledaju ideal života u raskoši, luksusu, mekoputnosti i bezobzirnom uživanju.

Hrvatska obitelj, i na selima i u gradovima, nije ni u današnje doba u manjoj opasnosti, nego što je bila u doba Martina Borkovića.

S velikom skrbi u duši pitamo se : Kako ćemo svladati sve poteškoće, koje su se, bilo u moralnom, bilo u socijalnom ili kojem drugom pogledu, srušile na obitelji hrvatskoga naroda ?

Vele nam neki : Ne trebamo se ničega bojati. Obitelj je tako čvrsta, da je ne može ništa uništiti. Nikada ne će nestati očinske ni materinske ljubavi, nikada ne će biti uništeno carstvo djece i njihove odanosti prema roditeljima !

Doista, već je sama prirodna zaštita obitelji tako velika, da protiv umnažanja ljudskoga roda ne mogu uspjeti svi pesimisti, počevši od propovjednika indijske nirvane, koji uče, da bi najbolje bilo, kad bi čitavo čovječanstvo izumrlo, pa do našega Silvija Strahimira Kranjčevića, koji je u jednom času očaja zabugario :

„Pružimo si bratske ruke
Rastrgane iz daljine,
Iskopajmo grob si velik
S kraja na kraj domovine
I lezimo u njeg mirno
Kano braća zagrljeni !"

Obiteljske veze ne mogu najposlije raskinuti potpuno ni najfanatičniji marksisti, jer i oni postaju u praksi donekle drugačiji, nego što su u teoriji. Lav Trocki je upotrijebio svu svoju retorsku i spisateljsku vještinu, da svojim pristašama izbije iz glave među ostalim i staro shvaćanje obitelji ; ali i on nije mogao ugušiti porive očinskoga srca, kada mu je Staljin uhvatio sina, da ga pogubi, nego je pokušao alarmirati čitav svijet, samo da mu sin ostane na životu. Takve smo pojave vidjeli i kod strijeljanja maršala Tuhačevskoga, čija je obitelj bila natjerana gotovo u ludilo smrću svojega oca. A i kod samoga okrutnoga Staljina uzburkala se sva dubina njegova roditeljskoga nagona, kada su njegovi neprijatelji izveli otmicu njegova sina.

Ipak sama priroda nije još dovoljna, da zaštiti obitelj.

Mi se divimo onoj našoj narodnoj pjesmi, koja je prevedena na više jezika i koja govori o nezahvalnom i okrutnom sinu, koji je ubio svoju mater. Ubio je taj nezahvalni sin, kako pjesma kazuje, svoju mater u planini te je izvadio njezino srce i ponio ga u njedrima svojoj ženi kao dokaz majčine smrti. Žurio se okrutni sin kući noseći materino srce u njedrima, i kako se žurio, tako se spotaknuo i pao. Čitavo ga je tijelo zaboljelo od žestokoga pada i jedva se, sav isprebijan, digao sa zemlje. I uto je čuo, kako mu iz njedara govori materino srce :

„Jesi li se udario, dragi moj sinko ?"

S nijemim divljenjem zastajemo kod ovoga velikoga prizora i možda već u prvi mah izvodimo zaključak : „Gle, i to je dokaz, da su prirodne obiteljske veze neuništive i neraskidljive !"

No ne nalazimo li već i ovdje elemente, koji kazuju, da je sama priroda preslaba za održavanje obitelji ?

Zašto ta priroda nije učinila i onoga okrutnoga sina pravim sinom ? Ili ako tko kaže, da je to samo pjesma, mi okrećemo pogled prema svakidašnjoj realnosti i pitamo : Zašto sama priroda ne može spriječiti razaranje bezbrojnih obitelji i u našem gradu i u hrvatskom narodu i na cijelom svijetu ? Zašto sama priroda nije mogla spasiti od propasti bezbrojne kulturne i primitivne narode ? Ta je priroda posijala cijelu zemlju kostima i krvlju milijarda obitelji, kojima danas nema više nikakva traga.

Kada bismo se oslonili na samu prirodu, ne bismo mogli u obitelji gledati ništa drugo nego obično životinjsko leglo, koje se drži istoga zakona kao vuk u gori i morski pas u moru. Vuk u gori može pobjeđivati neko vrijeme, ali se i za njega najposlije nađe ubojna sjekira ili smrtonosno tane. I morski pas može da uništava bezbrojne druge ribe, ali se i za njega nalazi jača sila.

Po samoj prirodi naše bi obitelji bile slične onomu hromomu prosjaku, o kojem kazuju „Djela Apostolska", da je bespomoćan prosio pred hramom milostinju od drugih. I bio bi takav ostao sve do svoje smrti, da nije došao sv. Petar, koji mu je rekao : „U ime Isusa Krista Nazarećanina, ustani i hodi !"

A kad su se ljudi čudili tomu, rekao im je apostol Petar :

„Što se čudite ovome ?... Vi ste sinovi proroka i zavjeta, što ga je učinio Bog s našim ocima govoreći Abrahamu :

I u tvojem će sjemenu biti blagoslovljene sve obitelji zemlje.

Vama najprije podiže Bog i posla svojega Sina, da vas blagoslovi i da se svi obratite od svoje zloće !"

Et in semine tuo benedicentur omnes familiae terrae — I u tvojem će sjemenu biti blagoslovljene sve obitelji zemlje.

O čitavim je dakle obiteljima govor, a ne samo o pojedincima.

Obitelji mogu biti blagoslovljene za ovaj i drugi život samo onda, ako im je vođa Isus Krist, koji je rekao: „Dana mi je sva vlast na nebu i na zemlji."

Naviještajući toga Krista Kralja, govori Crkva svim našim obiteljima, obiteljima cijeloga svijeta, pa i hrvatskoga naroda:

U ime Isusa Krista Nazarećanina, koji je učvrstio kršćanski brak do svrhunaravnog značaja sakramenta, koji je podigao očinstvo, materinstvo i djetinjstvo do natprirodne svetinje, ustanite i hodite! Mnogi ste teško posrnuli, mnogi ste pokušali da ubijete Majku Crkvu i da njezino srce ponesete u špilje bludnosti, preljuba, umorstva djece i svakojake nećudorednosti. Ali vas pita Crkva, dobra Majka: „Jeste li se jako udarili, moja djeco?" Ustanite i vi u ime Isusa Krista Nazarećanina i hodite!

Božanski je lijep onaj prizor, o kojem govori evanđelista Marko u desetoj glavi svojega Evanđelja. Božanski je Spasitelj govorio o uzvišenosti ženidbe. Rekao je kod toga i ove riječi: „Što je dakle Bog združio, čovjek neka ne rastavlja!" I kao u znak zahvalnosti donosile su mu žene djecu, da ih blagoslovi. Apostolima je bilo krivo, ali im je Isus rekao: „Pustite djecu, neka dolaze k meni!"

Nije samo slučajno, što odmah iza obrane ženidbene nerazrešivosti i nerazorivosti dolazi prizor s djecom. Jedno je s drugim u organskoj vezi, jedno se od drugoga ne da rastaviti.

Svojim riječima nije Isus pozvao k sebi samo djecu, nego i njihove majke i njihove oce, dakle cijele obitelji.

On, koji je živio u Svetoj Obitelji, kojoj je glavar bio sv. Josip, on, o kojem su proroci navijestili, da će u njemu biti blagoslovljene sve obitelji zemlje, rekao je time: Ja sam vaš vođa, vođa obitelji, i jedino pod mojim vodstvom ući ćete u kraljevstvo nebesko.

Na današnji veliki blagdan, glavni blagdan Hrvatske Katoličke Akcije, mole svi hrvatski katolici: Ostani, Kriste, s nama i hodi pred nama! Budi naš vođa i neka se na nama, na našim obiteljima i na cijelom hrvatskom narodu ispuni tvoje sveto ime, proročeno od proroka:

Emanuel t. j. Bog s nama!

KONFERENCIJE I ANKETE

OBITELJ PO STALEŽIMA I ZVANJIMA

PAVAO MATIJEVIĆ, ŽUPNIK

SELJAČKA OBITELJ

Vođa konferencije ističe, kako prema državnoj statistici kraljevine Jugoslavije u cijeloj državi imade 75.9% seljaka, a što vrijedi za cijelu državu, to vrijedi i za hrvatske krajeve, te se može reći da je hrvatski narod seljački.

A ipak, kako je u Hrvatskoj malo prava dano seljaku i kako mu je malo pažnje posvećeno! Seljak je političke pravice izborne dobio tek iza rata, seljačke su komore uređene tek nedavno, dok su obrtnici, trgovci, pa i radnici te ustanove imali znatno prije. O osiguranju seljaka za slučaj bolesti, nemoći i starosti još se i ne govori. Hrvatski seljak nema jednog prosvjetnog lista (Nedavno je pokrenuto „Zlatno Klasje" po Društvu sv. Jeronima. — Op. ur.) itd. Zbog te nebrige i nepažnje hrvatsko je seljaštvo s mnogih mjesta potisnuto — na pr. u Slavoniji ima danas u pojedinim kotarevima i 50% stranaca.

1. Materijalni uvjeti napretka

Već je stari Plinije napisao: „Latifundia perdidere Italiam" — veleposjedi uništiše Italiju. To bi značilo: zemlja ne smije biti sakupljena u rukama nekolicine obitelji, nego treba da je razmjerno što pravednije podijeljena među sve obitelji. A već je Mojsije uzakonio, da se svakih pedeset godina (49-te) zemlja vrati porodici, od koje je kupljena ili oduzeta. I moderni socijolozi traže, da se provede što pravednija i razmjerna podjela zemlje među seljake, a zakoni i porezi da štite maloposjednika više nego li mogućnike. Što više kršćanski socijolozi ističu, kako bi bilo od silne koristi, da i radnici imadu minimum zemljišta.

Hrvatsko seljaštvo imade u cjelini svojoj siguran temelj, to jest svoju zemlju, koja još nije prenapučena. Na 1 kvadratni kilometar zemljišta padaju n. pr. u Belgiji 264 stanovnika, a u našoj državi (koja ima 247.542 km²) padalo je godine 1931. samo 56.28 stanovnika.

Ima dakako prenapučenih krajeva, ali postoji još uvijek mogućnost kolonizacije iz tih prenapučenih krajeva u malo napučene i stvaranje novih seljačkih jedinica i gospodarstva po diobi sadašnjih posjeda. Kolonizacija se kod nas i provodi. Službena je kolonizacija na području bivše županije virovitičke, požeške, osječke i srijemske stvorila mnogobrojna naselja iza rata, ali na njima su od reda naseljeni pravoslavni. Hrvati provode kolonizaciju posve privatnu i gotovo bez ikakovih novčanih sredstava, pa se u Slavoniju doseljuju većinom ljudi iz Zagorja, Međumurja, Dalmacije i Hercegovine, koji nisu bili sposobni za život niti u svojoj užoj domovini. Jedni od tih seseljenika približuju se Crkvi (kao n. pr. Dalmatinci u Nijemcima, Otoku, Rokovcima), drugi prelaze na razne sekte (kao Međumurci u Cerni), dok su najbolji doseljenici Hercegovci, koji se brzo snalaze, a imadu brojnu djecu. No kod

njih, kao i kod mnogih Zagoraca, zlo je, što teško podnose nisko slavonsko tlo, te im djeca mnogo umiru.

Uz zemlju je seljaku potrebno i to, da može dobro unovčiti prihode svojega gospodarstva i povoljno kupiti potrebno odijelo, oruđe i ostale potrepštine. Seljačko gospodarstvo ubijaju loše prilike na novčanom tržištu svjetskom, zatim nesklad evropskih država, koji se osjeća u visokim carinama, te napokon slaba gospodarska politika u državi, koja je sve naše gospodarstvo vezala uz Privilegovano izvozno Društvo i uz slične ustanove, koje dobivaju od države velike pogodnosti, a ne gledaju na korist seljaka i maloga trgovca. Zadrugarstvo je kod nas bilo slabo razvijeno, dok je jače bilo bankarstvo, a to je opet na žalost u rukama tuđinaca i Židova.

2. Slika materijalnog stanja seljačkih porodica

Uz visoke carine i nutarnju gospodarsku povezanost došlo je novo zlo, to jest prezaduženost, i to u tolikoj mjeri, da je hrvatski seljak postao ne kmet kao do godine 1848., nego pravi rob svojih vjerovnika, a napose pojedinih banaka. (Evo samo jedna žalosna slika: Selo Velika Kopanica prisiljeno je na komasaciju, koja je provedena godine 1930. i to uz 800 Dinara početnih troškova po svakom komasiranom jutru, koje je vrijedilo do 2000 Dinara. Do sada je otplaćeno preko milijun Dinara za komasaciju, ali je dug ipak narastao sa kamatama preko 5 milijuna. Isto tako je to selo bilo primorano ući u Bič-Bosutsku vodnu zadrugu, koja mu nije iskopala niti jedan kanal, a zadužila selo sa milijun Dinara. Ako privatni i državni to jest samoupravni dugovi iznose još samo jedan milijun, tada se vidi, da je 6000 jutara zaduženo i prezaduženo — svako sa preko 1400 Dinara. Kako je to bijedna sličica po bogatstvu razvikane Slavonije, koja 1400 Dinara po jutru duguje, a jedno jutro vrijedi 1—3 hiljade dinara.)

Iz te prezaduženosti proistječu dakako mnoga druga zla. Ljudi nemaju volje za rad i prosvjetu, jer znadu: napretka im i onako nema, jer sve čine za drugoga. Jedina je sreća, što je seljački pokret povezao sva sela i sve duše, pa ljudi upiru u njega oči kao u svoj spas, te im to daje i poticaja za život.

Gospodarska bijeda zadnjih godina tako bije seljaka, da općine otkazuju svaku pripomoć Zdravstvenim stanicama, otkazuju stalne općinske liječnike, pa čak i primalje. Gospoda iz Ministarstva Socijalne Politike zgražaju se nad tim, seljak uviđa korist tih ustanova, ali prezadužen, izvaran i umoran otklanja sve govoreći: Ne možemo! Od g. 1931. počeli su izlaziti zakoni i uredbe, koji su trebali razdužiti seljaštvo, ali im je efekat bio, da su seljaku smanjili kreditnu sposobnost i mogućnost prometanja.

3. Slika moralnog stanja porodice

Iako je materijalno stanje hrvatskog seljaka veoma loše, ipak je moralno njegovo stanje povoljno, premda materijalne prilike bez sumnje utječu na njegov život. Porodice na selu u glavnom su brojne. Neoženjeni i neudane osobe preko tridesete godine jesu rijetkosti, a i život u braku je redovit i stalan, a rastave rijetke. Život u obitelji disciplinira mladež.

Nazadovali smo u pogledu općeg odgoja i pismenosti djece. Mi smo do nedavna imali pet razreda osnovne škole i tri godine opetovnice, pa su djeca do petnaeste godine bila pod paskom učitelja. U zadnjih 50 godina sve su rjeđa bivala sela, koja nisu imala takvih škola. A danas po zakonima o pučkoj školi postoje samo četiri razreda osnovne škole i na papiru postoje još i četiri razreda produžne škole, ali se produžna škola gotovo nigdje ne drži. Tako djeca dovršuju svoju školu sa 10 ili 11 godina te dok pođu u 14. godini na zanat, jedva znadu malo čitati, a do vojništva bit će to potpuni analfabeti. To uviđaju i roditelji.

Sigurno je, da moralni život hrvatskog seljaka silno osjenjuju mane kao pijanstvo, psovka, i razbludnost. Crkva katolička preko naših biskupa želi, da se ova zla iskorijene na taj način, da se provodi što ozbiljniji vjerski život, da se drže javna predavanja i kongresi, u kojima će se ta zla pobijati, dozvolila je protiv nemoralnog života ženidbu nakon dovršene 17. godine, a mi svi moramo ta sredstva prihvatiti.

4. Natalitet i populacija ili porod i smrtnost

Rađanje (natalitet) u svijetu kreće se između 14 do 40 djece na svaku hiljadu stanovnika. U Savskoj banovini je rađanje preko 30, dakle povoljno, a u najlošijim selima Slavonije je rađanje oko 20 na hiljadu. I to ne bi bilo loše, samo da u tim selima ne umire previše svijeta, a napose djece, i tako dolazi do one riječi: Slavonija izumire! Dakako da se to ipak općenito ne može reći, a izgleda, da se i u Slavoniji stanje popravlja. Imade nekih država, koje neprestano nastoje, da se kod njih broj pučanstva diže, a to im i uspijeva (kao n. pr. u Italiji; no ima i takvih, koje nikako ne mogu pojačati rađanje djece kao na pr. Francuska, premda daju potpore onima, koji se žene, daju nagradu za svako rođeno dijete, primaju u službu one, koji imadu mnogo djece). I u našoj se državi počelo davati oprost od poreza obiteljima sa devetero djece, ali je to bilo toliko, da se tim moralo prestati. Sve slavenske države imadu lijepu budućnost, jer je gotovo u svima rađanje veoma brojno. Između hrvatskih krajeva najbolje stoji Hercegovina i Zagorje, zatim Međumurje, pojedini krajevi u Bosni i Dalmaciji.

U Slavoniji doista opažamo, da imade nekoliko sela, u kojima je pomor veći od broja rođenja, ali usporedimo li pojedine kotareve u Slavoniji sa porastom žitelja u drugim krajevima, vidimo, da manjak nije mnogo veći nego i u drugim krajevima, na pr. u Podravini, u Bačkoj, Banatu, Sloveniji, a i u drugim bogatim krajevima Evrope.

5. Utjecaj grada na selo

Čim je u jednom narodu veća pismenost i kultura, tim se više približuje selo gradu i tim više grad utječe na selo. Mi doduše u Hrvatskoj nemamo pravih velikih gradova, ali naši gradići, trgovišta i varošice tjeraju baš onakav život mode, uživanja, malobrojnih obitelji, samoubijstva i tako dalje, kao da su to veliki evropski velegradovi. Javno mišljenje još je daleko od pravde, ono je otrovano nazorima o pravu jačega i bogatijega. Zato se bogatašu bilo gradskom bilo seoskom otvaraju svaka vrata. Takvi se dakle biraju za načelnike općina, za predsjednike političkih organizacija, za crkvene tutore itd. Jednom riječi javno mišljenje iskazuje čast bogatijima i onima, koji se vladaju na gradsku, pa ma oni imali i velike mane.

6. Što treba za seljačku obitelj?

Država bi trebala dati prilike seljačkoj obitelji, da se što bolje razvije i gospodarski ojača. U prvom redu razduženjem seljaštva i zadrugarstvom.

Seljačkoj obitelji treba da i nadalje posvećuje veliku pasku Crkva napose uvodeći razne organizacije počevši od djece pa do najstarijih članova obitelji. Napokon u današnjim prilikama hrvatskog naroda, gdje mnogo odlučuje u svim zamašnijim pitanjima i političko vodstvo hrv. selj. pokreta, treba nastaviti započetim radom u gospodarskom i prosvjetnom podizanju hrvatskog seljaštva.

Obitelj mogli bismo usporediti s kućom, koju neprestano moramo dotjerivati i na nju paziti. Temelj obitelji jest majka. Dobre majke — dobre obitelji, a zle majke — zle obitelji. Veliku dakle pogrešku čine oni vođe

naših sela, koji u svom radu svu pažnju posvećuju samo muževima i muškarcima. A ipak je majka ona, koja daje temelj odgoja, vjerskog naziranja, radinosti, poštenja i savjesti svoje djece. Rad dakle u Marijinim Kongregacijama, Trećim Redovima, Materinskim društvima, te u organizaciji Katoličke Akcije za žensku mladež je uvijek moderan i suvremen.

Zidovi obitelji jesu muževi. Hrvatski su seljaci već 10 godina zauzeti velikim poslom: borbom za nacionalno priznanje i opstanak hrvatskog naroda. Seljak je preuzeo na svoja ramena tu borbu, koja je prevažna za cijelu budućnost našega naroda. Poduprimo seijaka u toj borbi, da on uzdrži do kraja, ali ne zaboravimo neprestano naglašavati, da je najbolji potporanj u toj borbi: katolička naša vjera. Sjećajmo ga misli: Vjera u Boga i seljačka sloga! Dozivajmo mu u pamet: Bog i Hrvati. Ističimo riječ današnjega vođe dra Mačka: Kriste Bože! Neka hrvatskom narodu dođe kraljevstvo Tvoje!

Nutrina kuće ne smije ostati prazna! Stara je riječ: paupertas meretrix, a to bi značilo siromaštvo je početak propasti. Hrvatski seljak mora i gospodarski ojačati i napredovati. Narod bez nacionalne slobode jest kao rob bez samostalnosti, a narod bez gospodarske neovisnosti jest kao slobodnjak sputanih ruku. U današnjim teškim prilikama gospodarskim, gdje je seljak prezadužen, a zadrugarstvo gotovo propalo, morao bi čovjek zdvojiti, da nam nisu uspjeli pokušaji koje je proveo Zagreb jedamput u cijenama na sajmovima, drugi put sa prehranom djece iz pasivnih krajeva, sada opet sa vinom iz Dalmacije. To su doduše samo pokušaji, ali baš zato, jer su oni uspjeli, smijemo vedrije gledati u budućnost. Oni nam dokazuju, da hrvatski seljak nije izgubio vjeru u sebe i u svoje vođe i prijatelje narodne.

RUDOLF PETEK, PREDSJEDNIK RADNIČKOG STRUKOVNOG SAVEZA

RADNIČKA OBITELJ

Govornik pokazuje, kako je život našeg radništva još velikim dijelom sličan životu seljačkom u pogledu shvatanja braka, obitelji i odgoja djece. Kod nas veći dio radnika još nije iskvaren u moralnom pogledu i pristupa osnivanju obitelji s najplemenitijim namjerama. Nada se, da će od svoje zarade moći uzdržavati svoju obitelj, pa iako jedva zarađuje toliko, da uzdržava samoga sebe. Ali radnik najslabije prolazi u današnjem društvenom poretku. On u najviše slučajeva ne posjeduje ništa. Od svoje zarade živi teško od danas do sutra, a kamo li bi mogao sebi još štogod spremiti za slučaj neuposlenosti, dugotrajnije bolesti ili da kako osigura svoju obitelj za slučaj svoje smrti. Radnik nema svoga krova nad glavom, a najmljeni stan je u najviše slučajeva takav, da se može svačim drugim prije smatrati nego li stanom. Budući da radnik sam nije u stanju zaraditi toliko, koliko mu je potrebito za održanje gologa života, on je prisiljen slati u tvornicu i ženu i nejaku djecu. U takvim okolnostima teško je i govoriti o radničkoj obitelji, jer se muž, žena i djeca navraćaju u zajednički stan tek, da tamo prospavaju ili štogod pojedu.

RADNIČKE PLAĆE

Tek za manji dio radnika imademo statistiku o njihovim dnevnim plaćama, pa odatle vidimo, da je g. 1936.-37. prosječna plaća na dan za bolje muške radnike bila din 22.64, (bez obzira, jesu li oženjeni ili nijesu i imadu li djece ili ne), a za žene din 17.76. To su plaće radnika, koji su evidentirani, ali i tu ima veliki procenat s dnevnicama, koje su znatno niže.

Do nedavno, to jest do donošenja Uredbe o minimalnim nadnicama bilo je poduzeća, koja su svoje radništvo plaćala sa din 5.— dnevno. Ali da se ne bi mislilo, da se s tako niskom nadnicom dnevno plaćalo samo djecu uposlenu u industriji, izradio je prije nekoliko godina Centralni sekretarijat radničkih komora jednu statistiku iz koje proizlazi, da je sa do din 8.— dnevne zarade bilo plaćeno:

od	19—22	god.	dobi	11.927 radnika
	23—27	„	„	2.577 „
	28—32	„	„	1.076 „
	33—37	„	„	670 „
	38—42	„	„	784 „
	43—47	„	„	322 „
	48—52	„	„	218 „

Kraj tako niskih nadnica ljudske snage neka su šumska poduzeća u Bosni upotrebljavala za izvlačenje balvana ljude, jer im je ljudska radna snaga bila jeftinija od životinjske. Što su ti radnici, koji su izvlačili balvane po kišovitom vremenu i blatnom šumskom terenu strahovito patili, to odnosna šumska poduzeća nijesu imala u vidu.

Prema rezultatima ankete, koju je g. 1935. sprovela zagrebačka Trgovačko-Industrijska Komora za zagrebačko i osječko područje (dakle za Hrvatsku i Slavoniju) pojedinačne su prosječne zarade radnika bile između din 454.35 do din 556.80 mjesečno! (Najviše u rudarstvu i šumskoj industriji!)

TROŠKOVI ŽIVOTA

Nasuprot očajno niskim nadnicama troškovi života prema Indeksu Radničke komore zagrebačke (kojemu objektivnost priznaje i Trgovačko industrijska komora u Zagrebu, a citira je i Liga Naroda, kao i Međunarodni ured rada) iznose za: neoženjenog radnika, odnosno privatnog namještenika od din 657.57 do din 933.10 mjesečno; za oženjenog radnika odnosno privatnog namještenika, za oženjena radnika sa 2 djece (djeca se uzimlju kao 1 konzumna jedinica) din 1.603.94 do din 1.872.50 mjesečno; a za oženjenog privatnog činovnika din 2.318.24 mjesečno.

Ako usporedimo zarade sa potrebama života, onda vidimo, da preko 50% sviju radnika ne zaslužuje ni toliko, koliko im je potrebno za održanje gologa života.

UPOSLIVANJE ŽENA I DJECE

Kraj takvog očajnog stanja prisiljen je radnik, da šalje svoju ženu i djecu na rad u tvornice, kako bi svi zajedno — pretpostavimo, da nađu zaposlenje — zaradili barem toliko, da baš ne pomru od gladi. U kapitalističkim zemljama svijeta zaposleno je u privredi preko 60 milijuna žena. Kod nas ih je uposleno oko 25—30% od skupnog broja uposlenog radništva. Žene zarađuju za oko 20% manje od muškaraca. Radi toga, što je žena prisiljena da pođe na rad u tvornicu, nuđa se kao jeftinija radna snaga, i poslodavci je uzimlju, jer je njima glavno što veća zarada, a do te mogu doći s jeftinijom radnom snagom. Na taj način žena i bez svoje krivnje k o n k u r i r a svojom jeftinijom radnom snagom muškarcu.

Ženu bi teško bilo posvema izlučiti iz privrednoga procesa, jer imade veliki broj udovica (naročito ratnih udovica) s djecom, a imade i veliki broj neudatih žena, koje moraju sebi tražiti zaposlenje. Ali da bi udatu ženu trebalo izvući iz tvornica i vratiti je domu i kućanstvu, obitelji, to je danas zahtjev sviju radničkih pokreta. Dakako, za ženu bi tada trebalo dobiti doplatak.

A šta je s malom i nejakom radničkom djecom? Kada žena mora na rad u tvornicu, onda su djeca prepuštena ulici. Eto, posljedice toga ne treba opširno razglabati. Kada bi roditelji imali gdje da smještaju svoju djecu za vrijeme dok su oni na radu u tvornicama, onda se problem odgoja takve djece ne bi nametao tolikom snagom. Imade u Zakonu o zaštiti radnika jedna dobra odredba, da poslodavci uz tvornice podižu domove — obdaništa za smještanje djece radnika, koji su uposleni u dotičnoj tvornici. Međutim se ta dobra odredba Zakona nigdje ne realizira.

Budući da radnik ne zarađuje toliko, koliko mu je potrebno za uzdržavanje obitelji, to jedva čeka, da mu naraste d i j e t e d o 10—12 g o d i n a, i odmah ga daje na rad. Takva djeca podliježu i čuju koješta u tvornicama od starijih svojih drugova, a često postaju već u svojoj ranoj mladosti žrtve alkohola i drugih poroka.

PITANJE STANA

Kraj svega zla što bije radnika, nije na posljednjemu mjestu ni pitanje njegovoga stana. Za 5. kongres radničkih komora izradio je poseban referat o tome pitanju tajnik Centralnog sekretarijata radničkih komora g. Bogdan Krekić. On veli: Nitko ne gradi ustanove, da olakša položaj radničke obitelji, već sa

računicom u ruci grade se ili skupi stanovi, koji za radnika obzirom na njegovu malu zaradu ne dolaze u obzir, ili pako nezdravi i nehigijenski stanovi, koje je radnik prisiljen iznajmiti, jer mu za bolje stanove ne dostaju sredstva. Ili radnik sebi zbije kakvu daščaru na tuđem zemljištu, te plaća skoro toliko najamnine za mjesto na kome je slupao tu daščaru, koliko bi plaćao za isto takav nezdravi stan na drugome mjestu. Da takovi nezdravi stanovi strahovito djeluju u moralnom i higijenskom pogledu na radničku obitelj, to je van svake sumnje. Poroci razne vrste, razaranje obiteljskog života i stvaranje porodičnog pakla. Znade se, da su i akoholizam i kriminal u vezi sa tijesnim, mračnim i nezdravim stanom. Stan bi trebao da bude mjesto, u kome bi domaćica — majka s djecom sprovodila dane života. Stan bi morao biti mjesto, gdje djeca rastu, uče, zabavljaju se; stan bi trebao da bude odmaralište za kućedomaćinu, kada dođe umoran s rada kući — a jer tijesan stan ubija zdravlje i slabi živce, on postaje grobnicom majke i djece i uzročnikom mnogih sukoba u obitelji. Prvi odgoj dobiva dijete u kući. Teško se poslije u životu dade nešto mijenjati na onome, što je netko rekao u kući. Kada obitelj nema podesnoga stana, postaje dijete žrtvom uličnoga odgoja. U nezdravom, mračnom i tijesnom stanu uz ostalo, leže uzroci raspadu obitelji, prostituciji, alkoholizmu, kriminalu i bolestima svake ruke, naročito tuberkulozi, škrofulozi, živčanim bolestima itd.

HIGIJENSKI UREĐAJ RADIONICA

Uz nezdrave stanove ubija zdravlje radnika i radnica loš i nezdrav uređaj radionica i tvornica. Iz statistike zagrebačke Trgovačke i industrijske komore vidimo, da trećina tvornica u Savskoj banovini imade stare uređaje i stare zgrade bez ventilacija i kakvog takvog uređaja za čuvanje radnika.

Da radionice i tvornice budu uređene higijenski, na to bi morala vlast da pazi najenergičnije.

NEZAPOSLENOST I OSIGURANJE RADNIKA

Kada radnik ne može zaraditi ni toliko, koliko mu je potrebito za golo održanje života, onda još manje može da se osigurava za slučaj, da bude otpušten s posla. Zato svakoga radnika kao avet progoni misao na nezaposlenost. U današnje vrijeme nije niti jedan radnik i namještenik siguran, da ga sutrašnji dan u poslu ne dočeka otkaz. Prema izvještajima burza rada u mjesecu srpnju 1937. bilo je kod nas prijavljenih nezaposlenih 37.554 muških, i 10.045 ženskih radnika-ca, dakle ukupno 47.599 n e z a p o s l e n i h d u š a. A valja znati, da su po toj statistici iskazani samo nezaposleni u većim našim gradovima i tek oni koji moraju dobivati potpore, jer se nemaju kuda skloniti. Oni nezaposleni po manjim mjestima i selima, koji se nekako snađu i životare kod svoga roda, nijesu ušli u ovu statistiku. Neuposlenima se dijele potpore kod burza rada, ali te potpore ponizuju čovjeka, koji hoće zaradu, a ne milostinju, a i potpore su suviše niske, pa ne dostaju ni za kruh, a kamo li za odijelo i stanarinu.

Nezaposlenost je nova nevolja, ali sveopća je bolest, iznemoglost i starost.

Upornim i dugotrajnim nastojanjem radnici su uspjeli, da dobiju neka o s i g u r a n j a. Kod nas se radnici dijele i grupiraju prema vrstama svoga osiguranja ovako: 1. S jedne su strane željezničari i rudari, koji imadu osiguranje za slučaj b o l e s t i, n e s r e ć e, i z n e m o g l o s t i i s t a r o s t i. Željezničari imadu svoje ž e l j e z n i č a r s k e b o l e s n i č k e f o n d o v e, u kojima imade oko 80.000 osiguranih radnika; rudari imadu svoje r u d a r s k e b r a t i m s k e b l a g a j n e, u kojima imade oko 40.000 osiguranika. 2. S druge strane je o p ć e r a d n i č k o o s i g u r a n j e, koje radnike osi-

gurava za slučaj bolesti, nesreće, a u najnovije vrijeme i za starost, a to osiguranje sprovodi Središnji ured za osiguranje radnika u Zagrebu. Središnji ured za osiguranje radnika imade preko 700.000 članova. Ovo osiguranje ipak je još samo djelomično, jer veliki broj poljoprivrednih radnika, i radnika zaposlenih na javnim radovima, nije nigdje osiguran, a takvih ima preko jedan milijun. Koliki od tih radnika imadu svoje obitelji, to statistike ne iskazuju, ali se može uzeti, da je dobra polovica oženjena i da imade djecu.

ZAHTJEVI

Da radnik stekne preduvjete za osnivanje i održanje svoje obitelji, potrebno je upravo ovo:

1. Da se zakonskim putem osigura radniku takva zarada, da od nje može živjeti. Dakle minimum egzistençijski mora mu se osigurati. Budući da se znade, koliko taj minimum iznosi, to se Uredbom o minimalnim nadnicama moraju radniku povisiti sadašnje plaće.
2. Da se oženjenom radniku dade plaća, od koje može uzdržavati svoju obitelj. Budući da se i sadašnji Zakoni o zaštiti radnika na svakome koraku izigravaju, to bi trebalo tim Zakonom osigurati prednost oženjenim radnicima kod posla. Jer ako se zakonskim putem povećaju plaće oženjenim radnicima, onda će poslodavci nastojati uzimati u posao neoženjene radnike, koji imadu manje potrebe za održanje života. Neka se dakle oženjenim radnicima osiguraju obiteljske plaće, od koje će moći uzdržavati svoje obitelji.
3. Treba zabraniti rad malodobnoj djeci.
4. Treba radniku osigurati pristojan stan uz naplatu, koju može podnijeti. U tu svrhu potrebno je, da država, banovina i gradske općine grade jeftine i zdrave radničke stanove. Isto tako bi trebalo radniku omogućiti, da uz mjesečnu otplatu dođe do svoje obiteljske kućice. To bi se moglo izvesti i putem građevnih zadruga radnika, koje bi se formirale sa svrhom i zadatkom, da grade male obiteljske kućice za radnike, koje bi radnici uzimali u najam uz otplatu takvih kućica. Jasno je, da bi takvim zadrugama trebalo pomoći zajmom uz niski kamatnjak. Tu mogu pomoći koliko banovina, država i gradske općine, toliko i radničko osiguranje, koje će uvođenjem starosnoga osiguranja doći do velikih rezervi, koje bi prvenstveno morale biti investirane u radničke kućice, jer čim se dobrim stanom omogući radniku dulji život, tim dulje ne će radničko osiguranje doći u priliku, da plaća rentu.
5. Nezaposlenim radnicima valja osigurati takvu pomoć, od koje mogu živjeti i uzdržavati svoju obitelj. Jer nije njihova krivnja, što su ostali bez zaposlenja.
6. Neka se svi radnici i namještenici osiguraju za slučaj starosti i smrti i da pomoći budu takove, da od njih mogu živjeti. Jer sa provedbom sadašnjeg Zakona o osiguranju radnika radnik će dobiti nakon 40 godina rada svega oko Din 500.— mjesečne pomoći, i to ako je imao za vrijeme uposlenja din 48.— nadnice, jer ako nije imao tako visoku nadnicu, onda mu se renta smanjuje na iznos, koji mu u današnjim prilikama ne dostaje ni za plaćanje stanarine.
7. Ženama u tvornici valja dati za jednaki rad i jednaku plaću, a majke, koje su prisiljene poći na rad u tvornicu, treba zaštititi.
8. Treba provesti u život onu odredbu Zakona o zaštiti radnika, kojom su obvezane tvornice na podizanje radničkih domova i obdaništa za djecu svojih radnika-ca.
9. Radničke obitelji s više djece treba osloboditi plaćanja službeničkog poreza i kuluka.

Tek kad bi se bar ovi prijedlozi uvažili i sproveli u život, stekli bi se preduvjeti za moralno i naterijalno podizanje radničke obitelji.

DR VELIMIR DEŽELIĆ, SIN

GRAĐANSKA OBITELJ

Konferencijer određuje: tko zapravo sačinjava građanstvo?

Ponajprije: nikako ne svi oni, a niti samo oni, što žive u gradu. Jer po selima ima dosta obitelji koje žive na građansku; a opet više od pola stanovnika gradova pripadaju drugim staležima i klasama, oni su radnici, zemljoradnici (seljaci) i „niži proletarijat". Građanstvom mogli bi držati sve one, koji (s donje granice) nijesu više seljaci, radnici i „niži proletarijat", — a (s gornje granice) nijesu veći industrijalci, novčari, veleposjednici, kapitaliste.

Građanstvo — „treći stalež" — bilo je pred sto i pedesetak godina čašćeni borac protiv staroga društvenoga reda (feudalizma); danas je on osramoćeni krivac za sadanji nesretni socijalni poredak. Buržoazija!

Sada se građanski stalež nalazi između dvije fronte klasne borbe; između kapitalista i proletarijata — kao između čekića i nakovnja. Kapitaliste ga sramno iskorišćuju da im „buržuji" budu čuvari i „upravitelji tuđega novca i imovine" — kako veli enciklika „Quadragesimo anno". A baš toga radi proletarijat mrzi buržoaziju strašnijom mržnjom nego kapitaliste.

A samo je građanstvo u sebi rastavljeno u bezbroj kategorija, grupa i stepena. Tu su srednji i manji obrtnici i trgovci; činovnici i namještenici privatni samoupravni i državni; mnoga t. zv. slobodna zvanja i drugi. Te razne kategorije, grupe i stepeni uzrokom su, da građanski stalež ne može jedinstveno nastupati, on gleda razroko na razna pitanja, čak i ime „buržoazija" mu je osramoćeno (prema gordom „radnom narodu", ili „seljačkoj slozi" i sl.).

I duša građanstva je rastrgana i srce mu oscilira kao njihalo između kapitalizma i proletarijata. Ono čezne i žudi za kapitalističkim načinom života. Odbacivši patrijarhalni kršćanski nazor, njemu je također svrha života zemaljsko uživanje i trajni cilj da stekne novaca (kapital). Ono podražava, imitira, oponaša život kapitalista... Pa kad u tome slabo ili nikako ne uspijeva, spopada ga ljubomor i zavist; građanstvo mrzi kapitaliste (jer nije samo kapitalist!), očijuka s diktaturom proletarijata, guta t. zv. „socijalnu literaturu", glasa za krajnju ljevicu, čak i daje najžučnije agente provokatere u krvavoj borbi protiv gospode, kaputaša i — buržoazije. (Terminom psihoanalitičara mogli bi to nazvati „Judinim kompleksom". Kad ne može biti prvi, postaje izdajnikom!). U građanstva je s jedne strane mržnja na kapitalizam — a, s druge strane životni ideal: živjeti životom kapitalističko-materijalističkim. Usprkos riječima i teoriji, bez ženiranja se jagme, ne bi li bili što sličniji kapitalistima. U tome postoji čak utrkivanje među kategorijama i grupama, ne bi li se svaka pričinjala kao nešto viša (bogatija!) nego što u istinu jest. (Ravnatelji, inžinjeri i prokuristе raznih poduzeća izigravaju dioničare — činovnici i knjigovođe direktore — monteri inžinjere i tako redom). Nadmetanje u životnom standardu zgodno je (nehotice) okarakterizirao neki činovnik: da njemu fali uvijek po 25% dohotka za „pristojni život".

Dok je imao plaću od 1.250.— din mjesečno, zaduživao se na račun narednog mjeseca po 300.— din. Sada, kad su mu beriva i prinadležnosti porasla na oko 4000.— din, fali mu mjesečno po 1000— din.).

U tom prebacivanju troši se iznad snage na ono, što je pred svijetom najvidljivije, a u biti najispraznije.

Troši se u prvom redu na odijelo i modu. Odijelo se toliko precjenjuje, da se „po kaputu" ocjenjuju ljudi i da se veli: „Odijelo čini čovjeka". I zato: „Hrani se kako možeš, a odijevaj se, kako valja, jer nitko ne vidi što je u trbuhu, nego što je na tebi!"

I za stan se troši u razmjeru prema dohocima. Točnije rečeno: ne na stan, nego na onu najbolje namještenu sobu, u kojoj se ne stanuje, u koju se i ne ulazi — nego ako koji put u godini naiđe neki gost.

Još neki takvi reprezentativni troškovi, radi figuriranja pred svijetom, sile, da se s druge strane mora mnogo šta prikratiti.

Mora se prištediti na prehrani — „jer nitko ne vidi što je u trbuhu."

Napose će se pak brisati iz proračuna izdaci za duševne potrebe. Ne će se kupovati knjige i vredniji časopisi; ne će se pohađati kazalište i koncerti; ne će se putovati... Sve će se to zamijeniti jeftinijom zamjenom, jeftinijom po cijeni, i još jeftinijom po sadržini: uličnim novinama punim plitkih senzacija, erotike i kriminala; kinom koji u 90% prikazuje loše sižeje; gledanjem surovih nogometnih i boksačkih utakmica i sl.

Idejna atmosfera što otuda nastaje, a uz traženje višega životnog standarta no što ga građanski dohoci dopuštaju — rezultira: odgađanjem sklapanja zakonitog braka, bezdjetnim brakovima, ili brakovima tek s jednim djetetom. (Kobne posljedice toga zla crtaju najcrnjim bojama psihoanalitičari i psihijatri, te opominju pokoljenja strože od najstrožih moralista).

Nego nepravedno bi bilo iznositi sve ovo, a ne naglasiti činjenice, da je veći dio građanskoga staleža dospio u teže ekonomsko i socijalno stanje od samog proletarijata, koji je sebi već štošta ipak isposlovao.

Sve nesigurniji dohoci, strah pred gubitkom zarade, prijeteće redukcije — nepodnosiva su patnja, a u gotovi očaj tjera neosiguranost u slučaju bolesti i iznemoglosti, i u starosti (Pokolebana vjera u štednju i osiguranja).

Ali možda će upravo to proletarizovanje građanskoga staleža biti ona točka, s koje će se pokrenuti planska i jedinstvena socijalna reforma.

Ova socijalna anketa baš hoće dati neke sugestije, kako bi se o tome počelo planski misliti, govoriti, raspravljati i pisati; kako bi se stvorilo u nas javno mnijenje; kako bi se potakli na konkretni rad sposobni pojedinci i udruženja, koja već postoje, ili bi se imala osnovati; kako bi se smišljenim i jedinstvenim istupom dobila socijalna pomoć od zajednice i vlasti, gdje nedostaje samopomoć osamljenog pojedinca ili premalene grupe.

Jedna od socijalnih akcija od zamašne važnosti za veliki dio građanskog staleža jest smišljeno, trajno i uporno djelovanje da se uvede odnosno usavrši **opće socijalno osiguranje** za slučaj bolesti, nezgode, iznemoglosti i starosti. (Zašto ne bi građanski neosigurani dio staleža postigao, što su radnici već prilično izvojštili? Poslije ove ankete došlo je do osiguranja privatnih namještenika. Op ur.).

Druga zamašna socijalna akcija bila bi, da svaka obitelj uzmogne sebi **sagraditi krov nad glavom,** pa imati svoj vlastiti skromni dom. (Nekoć nije bilo građanina bez kućice!) Prostim računom možemo pokazati, da bi gotovo svaka građanska obitelj za onu svotu, koju plaća mjesečno za stanarinu, mogla u roku

od 20 godina imati svoju kućicu (uračunavši amo i primjerene kamate na amortizacioni zajam). Ali tu ne može uspjeti osamljeni pojedinac, nego je nužno udruženo nastojanje: jer treba razbijati spekulaciju s gradilištima; treba graditi u serijama i po najboljim nacrtima i najprimjerenijim troškovnicima; treba priskrbiti dugoročan i jeftin kredit (sigurnost je najveća u hipoteci na nekretninu i revnosti dužnika, koji će napustiti kućicu tek u krajnjoj nuždi); a treba dakako i javna zaštita pred zloporabama i uviđavnost da država obiteljske kućice ne preopteretи porezom.

Pribaviti obitelji vlastitu kućicu nije samo materijalna korist, nego i golema duševna. Obitelj se veže uz dom!

Daljnji je zamašni socijalni posao pronalaziti najbolji način prehrane, to jest hranive, ukusne i jeftine hrane. (Prvoborci u traženju valjanog sistema prehrane jesu danski liječnik dr Hindhede, pa bečki klinički liječnik dr Klemens Pirquet. Oni su dali snažni poticaj, iako nijesu nepogrešivi).

Povrh ove i slične brige za materijalna, tjelesna dobra, velika je socijalna zadaća duhovni preporod. Zarazni, prevrnuti nazori na svijet razaraju građanske obitelji poraznije od gladi, kuge i rata.

ZAŠTITA OBITELJI

DR ĐURO GRAČANIN

MORALNA ZAŠTITA OBITELJI

(ONTOLOŠKI I TRANSCENDENTNI TEMELJI OBITELJSKOG ZIVOTA)

I.

Kad stupimo u naše katoličke crkve, zamjećujemo jedno posebno mjesto odijeljeno redovno od ostalog prostora: to je svetište. U njemu obično prebiva Bog sakriven pod velom Euharistije, a kad tamo i nema tog uzvišenog sakramenta, to se mjesto ipak na osobit način čuva. U nj imaju pravo pristupa samo svećenik i njegovi pomoćnici. Obitelj je, na svoj način jedno obično svetište: posvećeno jednoj visokoj svrsi: provođenju božanskog plana o širenju roda ljudskoga, i zaštićeno od svake profanacije: vječnim doživotnim jedinstvom. To je kršćanska koncepcija obitelji, ali takvom ju je u nekoj mjeri smatrala i zdrava prošlost roda ljudskoga.

„Antikna obitelj — piše poznati historičar Fustel de Coulanges — bila je mnogo više religiozno društvo nego zajednica naravi ili ljubavi. Kod starih naroda obitelj je sačinjavala kult; kućni jedan oltar skupljao je članove oko sebe. Sve je bilo božansko u obitelji; ali svaka je obitelj imala svoje posebne bogove, svoju zasebnu providnost. Ognjišni kamen bio je svet; i stoga je svetost obitavališta bila smatrana nepovredivom, jer je kuća bila prebivalište bogova..." (La Cité Antique). Jednako se o porodici izrazio drugi veliki historičar A. Baudrillart: „Uz javnu religiju postojala je jedna druga, starija, intimnija koja je vršila jači utjecaj na privatni život i na samu konstituciju društva. To je bila obiteljska religija... Obitelj je prvotno bila jedini društveni oblik; antikna obitelj nije počivala samo na rodbinskoj vezi nego i religioznoj. Svaka obitelj, uistinu, ima svoj zasebni kult, svoj domaći oltar na kome neprestano gori sveta vatra i gdje se prikazuju žrtve bogovima ognjišta, na kome neprestano gori sveta vatra i gdje se prikazuju žrtve bogovima ognjišta. I pređe se također štovalo..." (Histoire générale).

Kakva uzvišena koncepcija obitelji! A ipak to je očito poganska obitelj, u kojoj, uz visoke ideje o svetosti obitelji, kriju se još mnoge zablude. To je obitelj prije nego je nad njom prošao dah kršćanstva, prije nego je svijetlo evanđelja prodrlo u duše i prije nego je milost križa stvarno posvetila obiteljsku zajednicu. Iako prepušten samo svom razumu, prvotni je čovjek osjećao tajanstvenu uzvišenost porodice i pripisivao joj neko božansko dostojanstvo, neku svetost, koja kao da je izbijala iz same svrhe njezine. Bilo je u tome shvaćanju nešto istine. ali još više iluzija i fiktivnih vrednota; mnogo više željene nego zbiljske veličine, dok pravoj svetosti obitelji nije bilo ni traga. Počivajući na labilnim silama pale naravi, antikna obitelj nije posjedovala bitnog elementa trajne čvrstoće i održivosti: preporodne snage milosti. Došlo je stoga — negdje prije negdje kasnije — do dekadence te obitelji: bariere domaćeg ognjišta bile su porušene, intimna porodična sreća pokolebana, a mjesto sretnog monogamičkog braka, ljudi su, kako kaže

jedan stari rimski pisac, stali „mijenjati žene kao odijela" i rušiti tako najosnovnije moralne zakone porodičnog života.

Pojavom kršćanstva ideja o uzvišenosti i svetosti obiteljskog života ponovno uskrisuje, ali oslobođena od svih iluzija i fikcija, transformirana do dna istinskim posvećenjem u sakramentu ženidbe. Milost je, zahvativši čovjeka u dnu njegova bića, preobrazila samu narav i dala joj mogućnosti da se kraj sve svoje slabosti digne u visine istinskog božanskog života. Antiknih je bogova nestalo, ali se nad ognjištem nove obitelji digao križ: simbol njezine čvrstoće i stvarni čuvar njezine svetosti. Znak se križa pojavio kao najsigurnija garancija njezine sreće i najsnažnija moralna zaštita njezinog jedinstva. Pod okriljem raspetoga Krista nicalo je na tisuće divnih kršćanskih porodica uzornih po svom životu, sretnih po svojoj konstituciji, plodnih po svojim djelima. Upirući se o tvrdu, ali spasonosnu nauku, što ju je Krist donio, kršćanstvo je po skromnim seljačkim kućama i siromašnim potleušicama kao i po kraljevskim dvorovima i palačama odgajalo na stotine tisuća pravih velikana, svetaca dapače, koje je Crkva kanonizirala. U tom životu, koji u prvi mah može izgledati sama animalnost: rezultat osjećaja i čisto afektivnog života, Crkva je našla načina da stvara heroje. Pa i tamo, gdje obitelj nije dala velikih ličnosti, kršćanska je koncepcija svojom odlučnošću, tvrdoćom i visinom unijela u obiteljski život ravnotežu i sklad, koji su neposredni uvjeti sreće.

Ako međutim danas u mnogim kršćanskim obiteljima svega toga nema; ako brojne katoličke porodice, daleko od toga da bi odgajale velikane i svetačke tipove, venu i umiru s nesloge i razdora; ako napokon tolika porodična svetišta postaju ne izvorom sreće, nego nepodnosivim paklom, to je stoga, što je iz obitelji nestalo križa. To je stoga, što je nestalo tvrdih, ali ispravnih kršćanskih koncepcija i poštivanja pravih temelja obiteljske sreće. To je jednom riječju zbog toga, što su uklonjene ontološke (na višim zakonima bića zasnovane) i transcendentne (nadzemaljske, božanske) brane, koje štite moralni život obitelji.

II.

Prividno je obiteljski život sam po sebi dovoljan izvor sreće i zadovoljstva. Po shvaćanju napose onih, koji su još u mladim godinama te snivaju o porodičnoj zajednici, obiteljski bi život imao biti samo jedna lijepa, velebna pjesma nikad nepomućene sreće. A ipak mi vidimo, da u mnogim jedva osnovanim obiteljima te sreće nema. Što više, nerijetko se vrlo brzo zapaze znaci nesloge, indiferentnosti, nekog udaljivanja, koje kadgod vodi potpunoj rastavi bračnih drugova, a time i posvemašnjem rasulu obitelji.

Ova pojava u prvi mah tim više začuđuje, što je sretamo i u onim porodicama, gdje su povod braku bili i posve nezainteresirani motivi. Dolazi do moralnog, ako ne i fizičkog rasula takvih obitelji, a da osobito zamjetljivih, velikih razloga nije za to bilo. Mislilo se, da su tu svi uvjeti zajedničkog, sretnog života, a ipak sva su predmnijevanja u tom pogledu promašila. Kadgod se dapače radilo o ljudima praktičnog katoličkog života, a njihova je sreća uza sve to jednog dana bila pomućena. Kako dolazi do tih pojava i otkud one dolaze?

Otud, što većina ljudi uopće ne sluti koje su metafizičke (na najdubljoj stvarnosti zasnovane) osnovice i garancije sretnog bračnog odnosno obiteljskog života. Da ne spominjemo novca i drugih sličnih faktora, u koje toliki stavljaju glavne nade, dosta općenito rašireno je mišljenje, da se obiteljska sreća zasniva na fizičkoj, sjetilnoj, čisto materijalnoj atraktivnosti i blizini. Jer se priroda služi tim elementima da što lakše i sigurnije dođe do svojih ciljeva:

prokreacije potomstva, ljudi zaključuju da je taj prvi, ali ujedno najpovršniji elemenat temelj obiteljskom životu. No metafizički, filozofski govoreći taj materijalni elemenat nije i ne može po sebi da bude uzrok trajnog jedinstva, a konsekventno i trajne sreće u obitelji.

Bez obzira na to, što su svi tvarni faktori podvrgnuti razvoju, po učenju skolastičke filozofije materija po sebi nije uzrok jedinstva nego rasula i to beskonačno dalekog rasula. Po svojoj tendenciji materija teži za raspadanjem, razilaženjem i neprekidnim udaljivanjem. Ako u materiji ima i može da bude kakvog jedinstva, onda je to jedino po formi, onome naime što materiji daje određenu bitnost. A što vrijedi za materiju, kao takvu, to analogno vrijedi i za materijalni život.

Preponderantnost prema tome materijalnog, osjetilnog života u obitelji neće biti garancija njezinog jedinstva i sreće nego naprotiv put propasti i rasulu. Što obiteljski život bude jače sveden na animalni život, to će mogućnosti njegova rasula biti jače i težnja za međusobnim udaljivanjem veća. Prividni i prvi faktor obiteljskog jedinstva: fizička stabilnost i djelatnost postaje u tome najveća opasnost po njezin opstanak. Ali kako taj faktor stalno vrši svoju ulogu, jedini način da se ukloni njegovo štetno djelovanje bit će u tome, da formi (u filozofskom značenju riječi!) to jest duhu, naime specifično duhovnom životu osigura prevlast. Omogućiti intenzivan život duha to je prva i najdublja osnovica, koja može štititi moralnost obitelji.

No upravo stoga, što je opstanak i proširenje obitelji vezano na materiju, na sjetilni život, taj problem produhovljenja obitelji postaje kompleksan i težak.

III.

Pretpostavivši da su svi članovi porodice usvojili vrhovne zakone koje je Bog s obzirom na nju postavio, još uvijek unutar jednog i jedinstvenog bračnog života postoji mogućnost bezbrojnih aberacija i depravacije. Animalni život, ako nema jake protuteže u duhovnom životu, neizbježivo će dovesti do većih ili manjih zastranjenja i tako pripraviti teren još većim obiteljskim nesrećama i katastrofama.

Ta je opasnost međutim danas još povećana što je materijalističko, animalno shvaćanje bračnog života poprimilo jedan nov i nada sve subverzivan oblik u t. zv. erotskom misticizmu. U pokušaju, da se inferiornom, životinjskom užitku dadne neki tobožnji viši, čak i božanski karakter. Taj je erotski misticizam prodahnuo, nažalost, priličan broj romanopisaca našeg vremena i cio niz literarno bezvrijednih knjiga i knjižica, koje, svaka na svoj način, idu za tim, da čisto životinjski erotski užitak diviniziraju, pobožanstvene; otkriju u njem ne znam kakve tobožnje tajanstvene časove uzvišene i jedino moguće sreće.

To je pokušaj koji ide za tim, da visoke koncepcije božanskog života, ekstatičkog i mističkog doživljavanja prenese na područje najbrutalnijeg, animalnog užitka. Erotski, seksualni užitak proglasuje se jednom apsolutnošću, vrhovnim mjerilom i normom svega obiteljskoga života, tako da se tom užitku u njegovim tobože sublimiranim oblicima sve ima podvrgnuti. To je zapravo pokušaj idejnog, filozofskog opravdanja, surove, individualističke koncepcije obitelji odnosno braka, koncepcije, po kojoj je lični užitak i korist jedini cilj zajedničkog života čovjeka i žene.

Ovo shvaćanje širi se danas putem vrlo brojne pornografske literature i filma, koje — to sa žalošću moramo reći — naša zapuštena ili sebi prepuštena

mladež dnevice guta i asimilira. A što je gore: njome se hrane i odrasli: naši domovi poplavljeni su ovim odvratnim i ubojnim štivom; ono je zarazilo gradove, ali već pomalo i po selima ono se širi.

Proti tomu obitelj bi sama trebala u prvom redu da reagira. Ali proti tomu morala bi da se bori i čitava naša javnost energičnim istupom i bojkotom knjižara i trgovina, koje takva djela šire. Trebalo bi tu poći i dalje i uznastojati jednom, da se, po uzoru nekih drugih zemalja, uvedu i zakonske mjere proti širiteljima pornografske literature. Ovo isto vrijedi dakako i za sva ostala sredstva, kojima se pokvarene i ogavne koncepcije ljubavi, erotskog užitka šire među mladež i odrasle. Proti svima onima, koji obiteljski život iznakažuju, rušeći ga kad postoji i rušeći ga i još prije nego je do njeg došlo, treba jednom poduzeti vrlo odlučne mjere. Dosada, što je u tom pogledu bilo sistematski pokušavano i učinjeno tako je malo, da mi sami, koji smo pozvani da radimo na preporodu naše domovine nosimo dio odgovornosti za zlo koje ne sprečavamo. U ovoj borbi — jer imamo posla s bezdušnim spekulantima kojima je dobitak glavna stvar — treba umjeti poslužiti se i onakvim drastičnim sredstvima, kakvima se abbé Betlehem bori u Francuskoj proti pornografskoj literaturi.

IV.

Međutim sva ova preventivna ali još uvijek samo negativna nastojanja ne će mnogo značiti ako se unutar same obitelji ne stvore pozitivni uvjeti za apsolutnu prevlast duha nad tijelom; uvjeti, koji se nalaze jedino u intenzivnom, snažnom nadnaravnom životu.

Bračni je život po sebi trajno izložen rješavanju jedne teške antinomije ili protuslovlja; protuslovlja, koje stoji u sukobu dvaju principa. Principa materije, tijela, koje bi htjelo da zavlada duhom a koje konačno ide za rasulom, i principa duha, koji ide za tim, da materiji utisne biljeg visokog duhovnog života i da je potpuno podvrgne životnoj svrsi čovjekovoj. To je protuslovlje tako mučno i presudno ujedno po čovjeka, da je po učenju Krista i njegovih apostola bolje živjeti u potpunoj uzdržljivosti. Krist je doduše odmah dodao da svi toga ne shvaćaju. Ali ako svi i ne mogu da toga uvide jednostavno zato, jer im to, kako nam Krist kaže, „nije dano", oni bi morali da uoče opasnost takva života upravo ukoliko se odvija na terenu, gdje se materija sukobljuje s duhom. I, konsekventno, da spoznaju, kako je potrebno svim silama raditi na tome, da se duhovnom principu osigura puna prevlast nad tijelom.

Apsolutna, neumoljiva i kruta prevlast duha nad tijelom to je metafizički, najdublji uvjet snažna, vedra i sretna obiteljskog života. A kad to kažemo, onda ćemo da istaknemo potrebu unošenja tvrde nauke križa u obiteljski život. Ne samo obzirom na prvi, osnovni princip bračnog života, nerazdružnosti, doživotnog jedinstva, nego i obzirom na sve one visoke ciljeve sretnog zajedničkog života, a nada sve: poštivanje ljudske osobe ili ličnosti. Na tom naročito treba insistirati.

Po sebi uski zajednički život, a osobito obiteljski, izložen je opasnosti da siđe s visine ljudskog i kršćanskog dostojanstva. Davno je rečeno: nimis familiaritatis parit contemptum. Odveć velika familijarnost urodi prezirom, a onda i svakim drugim zlom. A ta je familijarnost u obitelji neizbježiva. Kršćanstvo međutim daje čovjeku mogućnosti, da kraj sve blizine sačuva distancije, i da polazeći preko svega što po sebi snizuje niveau života k zemlji, k materiji i njezinoj bijedi, upre svoje poglede u veličinu i svetost ličnosti koja je pred njim.

V.

Već filozofski govoreći ličnost je dostojna poštivanja, jer je ona „id quod est perfectissimum in tota natura", ono što je najsavršenije u čitavoj prirodi. Ali to njezino naravno dostojanstvo dosiže u kršćanstvu nebeske visine. Diviniziran milošću, čovjek po samom Kristovom učenju postaje božansko biće, postaje dostojan svake pažnje i poštovanja. Govoreći o odnošajima među ljudima Isus Krist ni na čemu nije toliko insistirao kao na tom. On je išao dapače dotle, da je od ljudi tražio da u svom bližnjemu gledaju njega samoga. Što god ste učinili jednome od ove moje najmanje braće meni ste učinili (Mt., XXV, 40). Pa ako to vrijedi za svakog čovjeka, koliko više mora vrijediti za one, s kojima je netko vezan po obiteljskoj zajednici!

Istina, rekosmo, baš u obitelji to poštivanje i pažnja postaju teži zbog blizine i svakidanjeg saobraćaja. Ali praktično mi vidimo, da tog poštivanja nestaje to više, što dnevni život više gubi značajke duhovnosti, što se jače materijalizira i animalizira. Kršćanin međutim, koji prima u se Boga svoga, koji zna da nije fraza nego zbiljnost, da onaj koji je njemu tako bliz ima u sebi pobožanstvenjenu dušu: Bogu sličnu i božanski lijepu, zar spontano ne će ćutiti neko počitanje pred njom? A gdje to počitanje postoji, sva sila teškoća i sukoba, što ih obiteljski život sobom kao opasnost nosi, već su na neki način unaprijed uklonjeni. Ta zar je moguća divlja surovost tamo, gdje duše znadu i ćute da su djelo Božje i nešto božansko? Zar je moguće da takvoj, stvarno diviniziranoj ličnosti za volju čovjek ne čini sve one žrtve, ne doprinosi sva ona odricanja, što ih zajednički život neizbježivo traži? Zar je moguće da tamo ne bude sloge, gdje članovi obitelji, otac i mati u prvom redu uviđaju, da njihovo djelo nije tražiti sebe i svoj užitak, nego uklanjati svoja nesavršenstva, pogreške i grijehe kako bi se u njima što jače izrazio lik Kristov?

Da. Ali čitav problem zaštite obitelji i obiteljskog života svodi se konačno na to, da se unutar nje same izgradi duboka duhovna kultura, da se križ Kristov s njegovom tvrdoćom, ali i s njegovom slasti stavi opet nad naša ognjišta. Da se uklone sve sebične i profane koncepcije obitelji i da se na njihovo mjesto stavi jednostavni i veličanstveni kršćanski život: uokviren dnevnom molitvom, izgrađen tvrdoćom Božjeg zakona obzirom na prokreaciju potomstva, razvedren milošću što je Crkva po svojim sakramentima dijeli.

Samo ovako shvaćen i provođen obiteljski život zaštitit će porodicu od bezbrojnih moralnih katastrofa koje joj prijete i dati mu da bude sretan u koliko to na zemlji može biti. Ne velim, da će takav život biti lagodan život. Naprotiv, tako shvaćen život uključuje u sebi mnogo krutosti i neumoljivosti. Ali obitelj tako izgrađena postavlja se kao neprobojan zid proti svakoj mekoputnoj koncepciji bračnog života, ona se odupire svakoj infiltraciji zla u njezinu sredinu, jer je iznutra svojim visokim životom i shvaćanjem osobe moralno zaštićena proti svemu tome. Ali to i jest prava obitelj, onakva kakvu je Bog u svojoj mudrosti i dobroti zamislio. Ta je obitelj prava zaštita i svetište nadnaravnog života. Transformirana i preporođena milošću, ona je de jure nepovrediva; u njoj živi Bog dovršavajući veličajno djelo svoga stvaranja i otkupljenja. A tvrdoća njena neka nas ne plaši!

Nekoć su pred rimskom vojskom stupali u kompaktnim redovima štitonoše, čija je zadaća bila upravo u tome, da sačuvaju neprobojnost i da ostanu nerazdijeljeni za vrijeme borbe. Analognu ulogu ima danas i ova kršćanska koncepcija obitelji. Pred nasrtajima svih destruktivnih elemenata na jedinstvo, uzvišenost i svetost kršćanske obitelji, ova neslomiva koncepcija ima upravo svojom tvrdoćom i neprobojnošću zaštititi obitelj od propasti. Kažemo tvrdoćom, jer papinski štitovi ne brane od ubojnih strelica, kao što ni barijere

od konca ne bi bile sigurna zaštita nad dubokim ponorima. Pred žestinom udaraca što ih danas doživljuje današnja porodica jedini način da se sačuva ona i zaštiti stoji upravo u tome, da se ukruti tako da reknem u apsolutnu neumoljivost božanskih i kršćanskih zakona i da pogledom uprtim u križ izgrađuje samu sebe.

Literatura (osim već spomenutih): Ch. Antoine, Cours d' Economie Sociale, Paris 1921.; Raoul Brugeilles; Introduction à une Sociologie Thomiste; Jannes a sancto Thomas, Cursus Philosophicus thomisticus, 3 sv. Taurini 1937. te P. Cillet La valeur éducative de la Morale Catholique, Paris 1920. Otto Cohausz, Das neue Papstwort zur Christlichen Erziehung, Regensburg 1932.

DR ĐURO KUNTARIĆ, ODVJETNIK

PRAVNA I EKONOMSKA ZAŠTITA OBITELJI

Obitelj je konstitutivna društvena i pravna ustanova, bez koje ne bismo mogli niti zamisliti ljudskoga poretka. Nije dakle nikakvo čudo, ako obitelj, ta pravna ustanova, nije ostala van građansko-pravnog poretka. Ne samo radi uređenja obiteljskih odnosa i života te rodbinskih veza, nego i radi svoga društvenog ili socijalnog i gospodarskog života i napretka, radi čitavog pravnoga poretka sav je svijet morao da u prošlosti i sadašnjosti prizna obitelji značaj jedne upravo nepovredive ustanove, koju treba ne samo priznati, nego joj i u organizovanoj zajednici naroda, u državi, dati i punu zakonsku zaštitu.

U trećem odijeljku **ustava** naše države, koji ima naslov „Socijalne i ekonomske odredbe" u članu 21. jasno je priznato, da je obitelj pravna ustanova, jer „brak, porodica i djeca stoje pod zaštitom države", dakle jednog od najvećih zemaljskih autoriteta. Od postanka države, kroz sve njene borbe sve su i vjerske zajednice i sve socijalne, političke i kulturne organizacije osim marksističkih komunista(!) jednodušno priznale porodicu naročitom pravnom ustanovom, koju treba poštivati i u punom opsegu zaštititi. Taj duh i ta načela prošla su ne samo kroz ustavne odredbe bivšeg i sadanjeg Ustava, ona su imala svoj odjek i u našem zakonodavstvu.

U najkrućem zakonu o **zaštiti javne bezbjednosti** i poretka u državi određene su veoma oštre kazne za sve one, koji se ogrešuju među ostalim i o postojeći socijalni i pravni poredak, a koji uključuje i institut obitelji. Mogli bismo reći, da se snaga državne vlasti najsnažnijom osjeća u suđenju i to kaznenom, gdje se sudi o slobodi i životu čovjeka. Krepošću i snagom te svoje vlasti država svojim **kaznenim ili krivičnim zakonom** naročito hoće da pokaže koliku i kakvu zakonsku zaštitu pruža pojedinim dobrima svojih državljana pa tako i pravnoj ustanovi obitelji.

Kazneni zakon kažnjava svakoga onoga, ko javno izlaže poruzi ili prezrenju porodicu, brak, privatno vlasništvo (§ 100.) U posebnoj (25.) glavi isti kazneni zakon nabraja daljni čitavi niz delikata proti obitelji, koji se kažnjavaju, i na taj se način ukazuje stvarna zaštita obitelji. Još više ! Načelno se ne priznaju ili ne trpe bilo kakvi odnosi koji bi mimo zakona htjeli nadomještati obitelj.

Čitav je niz bio naročitih uredaba, naredaba i uputa vlastima, kojima je država vojevala proti svima, koji su se ogrešivali o obitelj. To je naročito na području **policijskog prava** ili unutarnje uprave. Postoji cio niz uputa i naredaba, prema kojima je pala u dužnost upravnim i policijskim vlastima naročita briga da čuvaju čistoću i puninu važnosti obitelji. To su sve one odredbe, koje se odnose na suzbijanje priležništva, konkubinata, ili divljih brakova.

Bilo je doba, kad je država vršeći samo u negativnome pravcu obranu braka i obitelji postupala samo ondje, gdje je imala privatnu inicijativu ili poticaj ili gdje su narušitelji poretka i oni, koji su vrijeđali pravnu ustanovu

obitelji, činili javnu sablazan. To je u neku ruku bilo oportunističko shvaćanje, toleriranje ili trpljenje takvih napada na obitelj kao pravnu ustanovu u koliko ti napadi nijesu uzrokovali javnu sablazan ili inače nijesu bili povređeni drugi veliki interesi ili dobra. Uvedenjem zakona o unutrašnjoj upravi od 19. lipnja 1929. (§§ 46, 67, 69) dana je prvostepenim upravnim vlastima tako ogromna kompetencija, da im ne trebaju ničije strane inicijative, nego mogu i iz vlastitoga znanja i pobude da postupaju u svim slučajevima, gdje to traže javni interesi i gdje je potrebna njihova djelatnoxt, da se vrše zakoni. Pod tim širokim ovlaštenjima čuva i zvana je čuvati prvostepena upravna vlast i instituciju obitelji. (Za primjer navodim : Na temelju tih propisa u požeškom kotaru sresko načelstvo u godinu dana likvidiralo je 130 konkubinata). Sad u većoj, sad u manjoj mjeri država se brine za obitelj i u svojem **socijalnom zakonodavstvu.**

Neprijeporno je dakle, da je kod nas obitelj takva pravna ustanova, koja uživa i priznanje i zaštitu države. Drugo je pitanje, koliko i na kakav se način u praksi i na djelu daje zaštita obitelji, ali sigurno je, da svi ovi spomenuti zakonski propisi ovlašćuju da protiv svake povrede i svakoga napada na ustanovu obitelji (bilo općenito ili u pojedinačnim slučajevima) tražimo primjenu zakonskih sankcija, ako druga sredstva ne dostaju, kojima se naročito možemo služiti protiv marksističke propagande, i pornografije, koja i izravno napada na obitelj ili unosi hotice razne zablude u obitelj.

Na području **ekonomske zaštite** obitelji nalazimo se na jednom mnogo neodređenijem terenu od onoga pravnoga, na kojemu se priznaje i daje zaštita obiteljskoj pravnoj ustanovi. Tu dolazi u obzir život obitelji, veoma složen i zamršen, drugačiji na selu, a drugačiji u gradu pa i opet posve drugačiji kod radnika ili kod privrednika. Tu se javljaju sve teškoće, nevolje i bijeda, tu obitelj ostaje veoma slabo zaštićena. Za njezinu potpunu ekonomsku zaštitu traži se uz sve druge uslove života i jedno svestrano socijalno zakonodavstvo, mnogo prosvjete i privatne inicijative. Osim toga ni **zakonodavstvo na građansko pravnom području** nema dovoljnih propisa ni sankcija u pogledu odnosa roditelja prema djeci (naročito kada među njima dođe do sporova, nesuglasica i nemogućnosti zajedničkog življenja, pogotovu na seoskim posjedima). Predviđene zaštite i mjere suviše su rastezljive, a rezultat i sankcija dvojbeni. Koliko puta u životu izbija slučaj, da dorasli sin hoće da se dijeli s ocem samovlasnikom ili otac samovlasnik hoće da ukloni s posjeda svoje dijete, jer je neposlušno ili inače nevrijedno po njegovu shvaćanju, a ne može da bilo jedan ili drugi dobije onakvu zaštitu i sudsku pomoć, koja bi bila potrebna i primjerena slučaju. Dakako da tu redovno igra ulogu i siromaštvo i neznatnost posjeda, preostala djeca, možda maćeha i snaha, ali sve to utječe na čvrstoću i vrijednost obitelji.

Ekonomska strana naših najbrojnijih seljačkih obitelji nije ni najmanje utješljiva. Razorne posljedice gospodarskog liberalizma očituju se tu strašno. Nabrzo i bez dovoljne priprave podijelile su se kućne zadruge. Nezadružni ili samovlasnički su se posjedi sve dalje cijepali. Obitelji seljaka često su na premalenom posjedu, a neke su ostale sasvim bez zemlje. Jači i napredniji seljaci proizvode više i žive bolje, ali izgleda da sve bije jednaka poteškoća oko unovčenja svoje proizvodnje i racionalnog gospodarenja, jer naša se seljačka obitelj sukobljuje dnevice u borbi s industrijskim proizvodima! Uredbe o razduživanju seljaka tek su palijativne, radi kojih je čak i kredit seljaka pao. Ali teško je i zakonsko uređenje, dok je hrvatski seljački posjed „prekrit mjenicama i hipotekama".

Slabe godine, nevaljana konjunktura za utrženje proizvoda, potrebe, koje se svaki dan javljaju, nedovoljna prosvjeta, utučen polet zdravim ekonomskim organizacijama, sve to ne naslućuje bolja vremena. Ugrožen je život naših seljačkih obitelji!

Već je tisuće katastralnih jutara izgubila Hrvatska, jer naša prosvjeta nije usmjerena jednom velikom c i l j u, higijenska zaštita nije daleko zašla u selo, nema nikakva regulativa trgovini seljačkoj, a nije ni seljački kredit osiguran. Seljački je svijet suviše prepušten samomu sebi i sitnoj pomoći privatne inicijative. A baš tu može strujanje razornih ideja, koje dolaze iz marksističkih ćelija prema selu, zavesti na stranputice. Ekonomska zaštita seljačke obitelji kod nas je od reda preslaba. Ako mislimo na komasaciju, rijetka je, jer je skupa. Ako upremo pogled u narodnu prosvjetu, osnovnu gospodarsku, domaćinsku, onda opet možemo reći: nijesmo na putu, koji vodi pravoj prosvjeti. Ako zavirimo u naše zemljišne zajednice, nema u njima ekonomije. Ako hoćemo tražiti zaštitu protiv zaraza kod blaga, opet dolazi u pitanje namicanje skupih sredstava. Ako treba sudska pomoć, i ona je skupa. I tako dalje. U novije je vrijeme izdan niz raznih socijalnih ekonomskih mjera za jačanje seljačke obitelji, ali sve to još uvijek nije dosta. Crna bi slika vodila u očaj, da nemamo vjere. Vjere u Boga i u otpornost hrvatskog naroda. Ta sva je naša povijest borba s nedaćama! Izdržali smo i onda, kad smo tisuće i tisuće najboljih svojih sinova gubili kroz stoljeća na svim ratištima svijeta, a kada je našu zemlju harao neprijatelj sa sviju strana. Uspjelo je to, jer je Hrvat u svoj svojoj povijesti bio nada sve čestit i pravi katolik. On je čuvao čistu o b i t e l j. Bezdjetnost mu je bila najveća nesreća. Konkubinat nepoznata sramota. Obiteljske sporove rješavali su sudovi dobrih ljudi, i mirili zavađenu braću ili roditelje i djecu. Sve to treba i mi danas da nasljedujemo.

U gospodarskom ćemo životu dati odlučno mjesto privatnoj inicijativi. Živjet ćemo štedljivo i razborito, pomagati zadrugarsku misao i sami biti članovima zadruga kreditnih, proizvodnih i nabavljačkih. U gospodarskim ćemo društvima hrvatskog sela tražiti na prvo mjesto najčestitije katoličke napredne gospodare, a u svom vlastitom domu bdjeti, da imamo pravu kršćansku obitelj.

Tim duhom treba da odiše i sav javni rad i zakonodavstvo.

OBITELJ I PROSVJETA

DR LJUBOMIR MARAKOVIĆ, PROFESOR

UTJECAJ KNJIŽEVNOSTI, KAZALIŠTA I KINA NA OBITELJSKI ŽIVOT

Predavač čita pjesmu „Praško Djetešce Isus" Paula Claudela, najvećeg suvremenog katoličkog pjesnika, u kojoj pjesnik, prikazujući svoju djecu kako spavaju u tihoj i dubokoj zimskoj noći, pod zaštitom Praškoga Malog Isusa (dok je Claudel bio član francuske legacije u Pragu), na prekrasan način iznosi svu intimnu toplinu i milinu porodičnog života. Život porodice osnova je čitavog socijalnog poretka, no ne samo to, nego i izvor najljepših i najsvetijih osjećaja. Predavač napominje i drugi primjer, ne manje slavnoga francuskog katoličkog pjesnika Françoisa Jammesa, koji u svojim pjesmama s užitkom crta svoj mirni i lijepi patrijarhalni život u krugu svoje brojne porodice. Kod nas, baš u katoličkoj književnosti, te poezije porodice i nema. A nema je zato što književni rad na katoličkom polju traži samo žrtve, a ne pruža nikome sredstava za egzistenciju ili bar za poboljšanje svoje egzistencije, tako da bi mogao osnovati svoju porodicu i svoj nezavisni život. A gdje pjesnici i pisci nemaju i sami svoga porodičnog života, tu nemaju ni pravog izvora za nadahnuće u tom smjeru, to njihovo pisanje u mnogo slučajeva ili je neuvjerljivo ili odgovara nekom naročitom idealu monastičkog, samostanskog, osamljenog života. A to nije neophodni uvjet kršćanske savršenosti, jer je svetaca bilo i koji su bili oženjeni ili udati, roditelji čak i brojnih porodica. Većina katoličkog puka određena je da živi svjetovnjačkim životom i osim rijetkih izuzetaka, ideal treba da im bude stvaranje svoje porodice i odgajanje čestite kršćanske djece. Stoga se katolička publika teško ogrešuje o svoju književnost, kada je materijalno ne podupire, kada ne nastoji svim silama, da se katoličkim piscima omogući pristojna materijalna egzistencija, jer ako je utjecaj književnosti na život svakog pojedinca neosporan, onda je posve jasno, da će i katolička književnost kod nas moći vršiti potpun i pravilan utjecaj na sve krugove katoličkih čitalaca, ako katolički pisci i pjesnici budu mogli živjeti porodičnim životom koji će se odražavati i u njihovu književnom radu. Nije slučajno, da su kod nas katolički književnici u velikoj većini svećenici, redovnici i mladi ljudi. Kad se ovi posljednji, ako su svjetovnjaci, ožene ili udaju, moraju se potpuno posvetiti zvanju, koje ih iscrpljuje, umjesto da im njihov književni rad omogući da i na taj način privrijede materijalni opstanak svojoj porodici. Na taj način, premda nije nipošto nestalo i njihova talenta, oni ipak prestaju stvarati ili se javljaju tek rijetko baš u onim godinama, kada bi zrelost i životno iskustvo dalo kud i kamo obilniju i bogatiju podlogu za njihov književni rad. Ovo je nesumnjivo najbitnija točka, koju želi predavač istaknuti i najkrupnije podvući, jer se na nju kod nas najmanje misli, a ona je bitno važna, ako hoćemo uopće govoriti o budućnosti katoličke književnosti kod nas.

A o tom moramo voditi računa i zato, što je uvijek bolje dati čovjeku u ruke dobru knjigu nego li stvarati pravila koja je knjiga opasna i koje treba da se

kloni. Dakako, da postoje i crkvene osude pojedinih knjiga a i pravila po kojima se zna, da je neko djelo izričito zlo. Ali opasnost nije samo u tom: ona ovisi i o zrelosti čitaočevoj, o njegovu obrazovanju, o raspoloženju i o mnogim drugim stvarima, koje čine da neko djelo, koje samo po sebi nije zlo ili bar ne može biti izričito osuđeno, na ponekoga, osobito na omladinu, djeluje loše ili pak sablažnjivo. Tu se ne može dati drugo općenito pravilo, nego solidan kršćanski odgoj, upućivanje na razborito i pažljivo čitanje, i opet: umjesto dvojbene ili čak loše književnosti davati u ruke dobre knjige, u prvom redu katoličku književnost. Katolička porodica treba da poznaje svoje pjesnike i pisce, da ih prigrli i da ih čita, pa će ih tako i moralno i materijalno poduprijeti, te će se moći razvijati do svoje pune snage i značenja.

Što se tiče kina, predavač upozorava na to, da je u više navrata u posljednje vrijeme pisao o filmovima, pa to može poslužiti kao neko ravnalo u tom pitanju. Treba znati, da je za stvaranje filmova, a naročito katoličkih, potreban krupan kapital, kakav katolici dosad ni u kojoj zemlji nisu mogli smoći. Svi pokušaji, da se stvore katolička filmska poduzeća, potpuno su propali, a njihova propast ponegdje je imala čak i vrlo teških posljedica za one, koji su na tom radili. Stoga je zasad općenito preporučeno načelo: ne može se stvarati katolički film, ali treba da se osjeti u kinu utjecaj katoličke publike, i to ne možda prireĎivanjem bučnih skandala protiv loših filmova, jer to obično izaziva protivan učinak s druge strane, nego izrazitim podupiranjem pristojnih filmova, a naročito onih, koji se u moralnom, ili čak u vjerskom pogledu podudaraju s katoličkim načelima. Takav je rad i u drugim zemljama imao očit i neosporan uspjeh, a odnekad vremena i središnjica Katoličke Akcije za zagrebačku nadbiskupiju upozorava katoličku publiku na filmove koje treba da podupre, i ta je akcija naišla na vrlo dobar uspjeh, tako da se kod nas na kinematografskom tržištu već ozbiljno računa s filmovima koji odgovaraju katoličkoj publici. Međunarodna katolička središnjica za kinematografiju DOC IP u Bruselju daje katoličkoj štampi točne i iscrpne podatke o smjernicama i o novim tekovinama na tom polju. Ona izdaje i popise novih filmova s naznakom da li su i u kojoj su mjeri podesni za katoličku publiku ili ih treba sasvim zabaciti. Film nije ni igračka ni danguba, kako se nekad mislilo, a kako i danas neki misle, nego snažno a katkad i umjetnički vrlo jako sredstvo za širenje ideja, za stvaranje pogleda na svijet i za razumijevanje života, pa stoga treba s njim računati, to više, što kinematografskih dvo ana ima i u najmanjim gradićima, a publika filma broji na milijune.

Što se tiče kazališta, njegovo je značenje više lokalne prirode (osim društvene pozornice, o kojoj ovdje nije govor), a općenito se može kazati, da se u pogledu odnosa katoličke publike prema kazalištu mogu primijeniti ista načela koja su gore iznesena s obzirom na film.

SALEZIJANAC JOSIP TKALEC, RAVNATELJ NADBISKUPSKOG ORFANATROFIJA

OBITELJSKI ODGOJ I DJELATNOST PROSVJETNIH I SPORTSKIH DRUŠTAVA

I. OBITELJSKI ODGOJ

U enciklici „O kršćanskom uzgoju mladeži" Pape Pija XI. ocrtani su poslanstvo, dužnosti i prava katoličke obitelji. Enciklika kaže, da je obitelj prvi naravni i nužni odgojni ambijenat, koji je upravo zato od Stvoritelja određen... „Ali mnogi roditelji, koji su previše ogrezli u vremenite brige, spremni su malo ili ništa za službu i osnovnu dužnost oko uzgoja svoje djece".

Kad Bog blagoslovi mladi par te mu povjeri dijete, mnogi će ga roditelji poetički nazivati anĎelčićem. Pa zar su mladi roditelji zaista dobili u djetetu anĎelčića? Nipošto! Dobili su samo čovjeka, koji je zbog istočnoga grijeha rođen sa slabom voljom i klicama različitih neurednih nagnuća i požuda. Dobili su čovjeka, čija duša u početku nije ni dobra ni loša. A od roditelja, odnosno odgojitelja, uvelike zavisi kako će svoje dijete, u toku godina savjetima čuvati, voditi i usmjerivati. A vrlo mnogo zavisi i o tome, hoće li netko svoju dušu spasiti ili izgubiti, jesu li roditelji i odgojitelji u njegovo djetinjsko i mladenačko doba sve poduzeli da ćudoredno usmjere njegovu dušu.

Uvoditi dijete u pravi i istinski život znači odgajati ga, a odgajati mladoga čovjeka znači utjecati na njegovu volju, tako: da se u svakoj zgodi trajno, stalno i spremno odluči za dobro. Odgoj volje je glavni problem pedagogike. U katoličkoj terminologiji reći ćemo: Odgajati čovjeka znači učiniti ga moralnim, ili: usmjeriti mu volju tako, da dade Bogu što je Božje i caru što je carevo. Tu je misao izrazio veliki apostol mladeži sv. Ivan Bosko, kad su ga pitali na što polaže najveću važnost kod odgoja svojih dječaka. „La moralità, ecco tutto! — ćudorednost je evo sve!" No učiniti da od djeteta bude pravi čovjek, nije lak posao. Da tko može uspješno odgajati, nije dosta da je diplomirao iz pedagogike i napunio glavu sistemima i principima. Dobar se pedagog mora roditi. Koliko puta vidimo kako neuka seljakinja, koja možda ne zna ni čitati ni pisati, nadmašuje u sposobnosti i uspjehu odgoje učitelja, profesore i doktore. Na školama ima učenih glava, koje ipak sa svojim metodama često pokazuju da ne shvaćaju ni najelementarnijih principa pedagogike. Za ove vrijede riječi sv. Hrizostoma: „Odgoj je mladeži najveća i najteža umjetnost; a ipak se možda s nijednom umjetnosti ne postupa tako površno i nemarno kao s ovom.!"

Velika je zadaća kršćanske obitelji da u vrevi današnjega modernog mehanizma dade i Crkvi i državi prave i pune ljude, čelične značajeve, koji se ne će bojati ni žrtve ni muke kad se radi o dobru. Obitelj je malo carstvo, kojemu je glavna svrha odgojiti generaciju, koja će biti na pravoj moralnoj visini. A u obitelji imade majka glavnu djelatnost kod odgoja djece. Oni koji s mladeži se bave, uviĎaju kako uvijek nešto nedostaje djetetu, koje nije odgajala majčina ruka. Posve su istinite riječi prof. Weissa kad veli: „U majčinim rukama je sudbina ljudi i naroda." Dobra kršćanska majka počinje odgajati

dijete već prije nego ga je rodila, i to pobožnom molitvom. Ona dobro znade, da i u najmanjem djetetu postoje dvije naravi, niža i viša, pa da treba nižu satrti da dođe viša do premoći. Razborita majka ne udovoljava svakoj želji djeteta, ne smatra i ne proglašuje svoje dijete najljepšim i najsavršenijim djetetom na zemlji, jer ne će da ulijeva u dušu vlastitog djeteta egoizam i svojeglavost. Ona lako ne popušta.

Uzor kršćanske obitelji je svakako nazaretska sv. Obitelj. O odnosu Djeteta Isusa prema njegovim roditeljima malo je sačuvano u Evanđelju, ali to malo je za kršćanske roditelje vrlo važno. Evanđelista veli: „Et erat subditus illis" — „I bio im je poslušan". **Poslušnost** je prva krepost koju treba ucijepiti u srce djeteta. Dijete mora podrediti svoju volju volji roditelja i odgojitelja. Već sama poslušnost je neprestana vježba u samoodricanju i prvi uvjet za odgoj volje.

Kako je žalosna pojava kad roditelji na pr. prvi put dovedu svoga jedinca u internat i ne mogu nikako završiti sa svim mogućim molbama i preporukama: neka mali dugo spava, neka mu se dade posebna hrana, neka se pere u toploj vodi i slično. Koliko se puta čuje želja: „Gospodine direktore, molim vas, dajte mome sinčiću sve što god hoće i koliko hoće."

Obratno riječ „**hoću**" ne smije postojati na ustima djeteta kad izražava svoje želje, nego samo onda kad izvodi svoje odluke. Roditelji ne smiju pružiti djetetu sve štogod hoće, nego samo ono što je potrebno i korisno za njegovu dušu i tijelo. Da vrijedi i u današnjim obiteljima ona sv. Pisma: „I bio im je poslušan," ne bi se našlo toliko njih, koji odbijaju svaki vanjski upliv i smatraju sebe pametnijima i prosvjetljenijima od roditelja, učitelja i odgojitelja. — Nije čudo, da se vidi po ulicama najrazličitijih žrtava roditelja koji su izopačili svoju djecu nekim neosnovanim modernim odgojnim metodama. U današnjem društvu nerijetko nailazimo na blazirane i izmorene pesimiste, kojima je dodijalo već i proljeće života, nailazimo na razmažene mekušce, mekoputne miljenike, bezobzirne neotesance i t. d. Naprotiv, rjeđe susrećemo u društvu prave značajeve i umjetnički formirane duše, rijetko nailazimo na idealne muževe, koji su spremni za svoje ideale i žrtve pridonijeti. Kako su rijetki muževi sa tvrdom kičmom koje ne zaljulja poput trske svaki vjetrić, svaka riječ, svako obećanje i svaka grožnja! Kako su rijetke idealne duše koje imaju vlastito uvjerenje, kako rijetki su pravi značajevi!

Ishodna točka pedagoškog rada je: odgoj volje. I prvi faktor koji mora dovesti čovjeka do jake, čelične volje — pravog karaktera — jest obitelj, a drugi ništa manji faktor je:

II. DRUŠTVO

Neki napredni ljudi kažu, da moderna obitelj nije sposobna da vodi računa o odgoju mladeži, već da je to zadaća države i drugih kulturnih društava. Tako između ostalih i Mussolini u senatu 25. svibnja 1929. godine. Premda to u cjelini nije istina, ipak je istina, da čovjek kao socijalno biće osjeća potrebu da se druži sa sebi jednakima. I zato na razvoj mladoga čovjeka ne utječe samo obitelj nego utječu i prijatelji, školski drugovi i svijet u kojem se kreće, pa i svijet onaj dalji, koliko do njega dopire putem štampe i usmena kazivanja. Taj je upliv iz dana u dan jači. Izmjena misli, novi utisci, posjećivanje društava, čitanje časopisa mogu preokrenuti mladića na posve drugi pravac, nego mu je dao obiteljski odgoj.

Baš zato mora domaći odgoj pripraviti i učvrstiti dijete na oluje i borbe, koje ga čekaju u životu. I biljka koja je bila najopreznije uzgajana u staklenniku može propasti, ako nije ojačala protiv vanjskih oluja. Prihvatiti moramo riječi sv. Grgura Velikoga, koji veli, da nije posve dobar tko ne može ostati dobar i među pokvarenim drugovima (Lib. I Mor.).

Često puta se vidi, da su tako zvani pobožni mladići tako odviše dobri da nisu upravo ni za što dobri. U praktičnom su životu tromi, osjećaju se bićima drugoga reda i nisu ni najmanje na čast svojih odgojitelja. Uzrok će tome biti, što su htjeli odgojitelji njihov svrhunaravni život izgraditi bez naravne podloge. Ovi mladići bili su jednom riječju premalo društveno izobražavani. Savršeni kršćanin mora biti i simpatičan čovjek. Zato ga treba tako odgajati, da se ne ističe samo svojom ćudorednošću, nego da postane i lijepo uglađen i u društvu ugodan karakter. Tomu mogu mnogo pridonijeti

a) Kulturna i prosvjetna društva

Da ta društva uzmognu zaista dobro vršiti svoju odgojnu funkciju, treba da se u glavnom drže načela odgoja: **utjecati na učvršćivanje i izgrađivanje volje.** Ako društva ne paze na taj etičko-pedagoški momenat, onda su promašila svoju svrhu i njihov će uspjeh biti na polju odgoja posve destruktivan. Za katolička društva možemo općenito reći da su dobra, jer baziraju na evanđeoskim principima.

Naša se katolička prosvjetna društva bave literaturom, dramatikom, pjevanjem, glazbom i gimnastikom. U njima se održavaju predavanja o socijalnim i privrednim pitanjima, o pedagogiji i higijeni, i o svim mogućim aktuelnim pitanjima. Sve to bezuvjetno utječe pozitivno na razvoj duševnosti pojedinih članova.

Ipak valja upozoriti na neke negativne strane prosvjetnih društava, ako odgovorni faktori dovoljno ne paze na djelovanje tih društava. U nekim se društvima polaže previše pažnje na vanjsku, isključivo prosvjetnu stranu, a premalo na moralnu i vjersku stranu odgoja.

Kod dramatike osobito treba paziti da vježbe ne budu kasno u noć, pogotovu kod igara s mješovitim ulogama. Ista opasnost je i kod mješovitih zborova. Izostajanje izvan obiteljskog ambijenta po noći može biti vrlo štetno po mladež.

Nije manje štetno po obiteljski život, ako su otac i majka angažirani u kojem društvu i polažu više brige za vodstvo društva nego za obiteljski život. Najzgodnija su društva u kojima mogu naći zabave i razonode i roditelji i djeca istodobno.

Don Bosko je mislio i na to, i došao je u pomoć obitelji. U njegovim omladinskim domovima, t. zv. oratorijima, ima mjesta i zabave i za oca i za sina. Dok se otac zabavlja u krugu dobrih katoličkih muževa, sin mu se igra s drugim dječacima. Zajedno dođu i zajedno odu iz oratorija. Slične domove vode i sestre salezijanke za žene, majke i kćeri.

Osim prosvjetnih društava imaju velik upliv u odgoju današnje omladine:

b) Športske organizacije

koje gotovo nadmašuju prosvjetne organizacije u broju, pa možda i u djelatnosti. I zato dobri pedagozi i brižni roditelji moraju proučavati pitanje sporta, poglavito njegov utjecaj na duševni i tjelesni razvoj omladine. Katolička pedagogija ne zabacuje a priori sport, ali određuje mu granice djelatnosti.

Čovjek sastoji od tijela i duše. Zato roditelji i odgojitelji imadu dužnost, da se staraju za harmonički razvoj tijela i duše, a ne smiju davati prednost tijelu, kako to, na žalost, često biva. Duša je savršeniji i uzvišeniji dio čovjeka, zato ide njoj prednost pred tijelom. Tijelo i duša tvore jedno prirodno jedinstvo, ali dok je tijelo sastav materije, duša je slika Božja, koja svojim umom i svojom voljom nije vezana na prostor ni na vrijeme. Duši ide dakle prednost, i zato ne vrijedi načelo: moramo se starati za obadvoje jednako, nego valja dati svakomu njegovo!

Tjelesno zdravlje i snaga mora služiti tome, da se duševna svojstva lakše razvijaju i ne preteriraju interese i potrebe duše.

Razvoj tjelesnih snaga, čeličenje i jačanje tijela da bude otpornije protiv promjena vremena i prilika, korisno je i vrijedno za čovjeka. Ali sve to mora biti samo za tu svrhu, da se tijelo tako odgoji, da bude sposobno za odricanje i žrtvu, kad bi razum ili volja od njega to tražili. U tom odnosu tijela prema duši, po kojem je tijelo podložno duši, sastoji harmonija, snaga i plemenitost čovjeka. Sportu se mora priznati ona funkcija koja ga ide, ali se sport kao takav ne smije smatrati svrhom čovjeka.

Danas se sport u velike pretjerava. Mnogima sport nije više fizičko gibanje, nego profesija. Deseci tisuća ljudi prisustvuju, do skrajnosti napeti i na najvećoj kiši, prvenstvenim nogometnim utakmicama. Časopisi i novine posvećuju cijele stranice sportskim igrama. Za neke je ljude sport, što više, unosan profesionalizam. Gdjekoji s jedva svršenom osnovnom školom, čim uvide da u svojim mišicama imade znatan kapital, počnu se baviti boksanjem, akrobacijom ili nekim sportom, pa ubrzo postanu bogatim ljudima, katkad i junacima o kojima pišu sve novine, domaće i strane (Oss. Rom. 1930.). Izvjesne vrste sporta i mnoge sportske igre za moralni su odgoj negativne i destruktivne naravi. Tako na pr. boksanje, rvanje, rugbi, pa i nogomet, jer često izlažu čovjeka opasnosti, da tjelesno nastrada, potenciraju napetost živaca do krajnosti, tako da igrač prestaje biti pod uplivom svoga razuma, pa postaje, naprosto, igračkom strasti i svojih instinkata.

Utakmice, koje se vrše u nedjelju prije podne, odalečuju od Crkve i od obitelji ne samo aktivne igrače nego i simpatizere. A baš je nedjelja od Boga određeni dan, kad se roditelji najlakše bave svojom djecom i kad im i Crkva nalaže da vrše svoju pedagošku misiju.

Ipak ne smijemo i ne ćemo posve osuditi sport. Ako su sportske organizacije u rukama dobrih ljudi, može sport imati i vrlo odgojnu djelatnost. Dr Vogele kaže: „Zdravi, umjereni i u pristojnom odijelu vođeni sport jača i čeliči ne samo mišice, nego i volju."

Sport razvija u omladini inicijativu, odvažnost, disciplinu, uzajamnost, odricanje i ustrajnost. U kratko: zdravi sport koji ne preterira religiozna i etička načela, uspješno je odgojno sredstvo za formiranje značajnih ljudi.

I prosvjetna i sportska društva od velike su važnosti kod uzgoja naše uzdanice. Mladež naša treba zabave, treba da osjeti radost života. A ta prava radost života neosporivo se osjeća tek u zabavi u granicama religijozno-moralnih principa. U tomu daje sv. Ivan Bosko punu uputu svojim sinovima obzirom na zavodski odgoj. Ta se uputa može upotrebiti i u obiteljskom životu. On veli: „Neka se pitomcima dade obilata sloboda da deklamiraju, skaču, trče, buče po miloj volji. Tjelovježba, glazba, sudjelovanje u kazališnim predstavama i izleti, najuspješnija su sredstva da se postigne i stega i ćudorednost i zdravlje. Ali treba paziti, da ne bude prijekoran sadržaj tih priredaba i da ne budu prijekorne osobe, koje kod toga sudjeluju, ni njihovi razgovori."

Literatura kojom se mogu služiti interesenti bila bi ova:

1. Sva pedagoška djela Toth Tihamera, a odgojiteljima se može napose preporučiti Jugendseelsorge. (Ferdinand Schoningh — Paderborn).
2. Dr Anton Klotz: Soziale und kulturelle Probleme der Zeit;
   „ „ Dokumente und Materialsammlung. (Verlaganstalt Tyrolia — Innsbruck).
3. Don B. Facsie: Il metodo educativo di Don Bosco. (Soc. Editrice Internaz. — Torino.).

OBITELJ I ZDRAVLJE

DR JURAJ REBOK, LIJEČNIK

STAN, HRANA I ODJEĆA

I. STAN

Nekad je čovjek gradio stan, da se zaštiti od nepogoda vremena i ekstremnih temperatura, dok je veći dio dana a katkada i noći proveo u prirodi. Čovjek pak današnjice, čovjek civilizacije, živi gotovo neprekidno unutar četiri zida bilo kao fizički radnik po raznim radionicama i tvornicama ili kao intelektualni po uredima, zavodima, školama itd. Stoga nije svejedno, kakove higijenske prilike vladaju ne samo u njegovom privatnom stanu, već i u prostorijama njegovog svakodnevnog zanimanja, poslovanja, pa i na njih stavlja higijena svoje zahtjeve i nastoji ih unijeti i u socijalno zakonodavstvo. O njima je naime ovisno zdravlje tolikih članova ljudske zajednice, a zdravlje je opet preduvjet ne samo lične sreće već i radne sposobnosti čitavih narodnih slojeva, njihove ekonomske produktivnosti i socijalne misije.

U zdravstvenom pogledu će stan odgovarati, ako je suh, zračan, svijetao i prostran. No na to se mora misliti već kod same gradnje. Kasniji ispravci su naime i onako teški, a katkada i nemogući. Da pak stan bude suh, treba da bude suho i gradilište. Teren ne smije da bude vlažan, a to je u glavnom ovisno o vodostaju temeljne vode ili je tlo izvrgnuto poplavama itd. U prvom ćemo se slučaju poslužiti tako zvanom drenažom ili kanalizacijom ili mora čitavo gradilište da se naspe i tako podigne iznad temeljne vode. U drugom pak slučaju dolazi u obzir regulacija rijeke i nasipavanje. No u svakom slučaju mora biti temelj najmanje 1 m iznad najvišeg vodostaja temeljne vode.

Kad se riješilo pitanje gradilišta, dolazimo do drugog važnog pitanja — gradnje temelja. Taj treba da stvara nepropusnu branu kako za vodu tako i za zrak te ostale plinove, koji mogu iz zemlje doprijeti u stan. Ne odgovara li temelj u tom pogledu, tad se površna (kišnica itd.) a i temeljna voda penje uslijed kapilariteta u prizemlje a eventualno i do katova. Za niskog pak barometarskog tlaka, za vrijeme jakih vjetrova ili kiša dopirat će u loše izolirane stanove razni plinovi iz zemlje kao ugljična kiselina, vodena para, u gradovima eventualno i rasvjetni plin (ako je plinska cijev gdje napukla) itd. Prodiranje vode u zidove i stan sprečavamo tako, da u temelj stavimo i uzidemo slojeve asfalta, olovnih ploča, katranskog papira ili beton, a da ne prodre voda sa strane, obloži se temelj izvana nepropusnom masom ili iskopa čitav kanal ispred temeljnog zida. Sami pak zidovi se grade od kamena, opeke (cigle), drva, a u gradovima i od t. zv. željeznog betona. Zidovi i taj građevni materijal treba da budu loši vodiči zvuka i topline (i da imadu srednji toplinski kapacitet). Kamen (u koliko nije porozan, jer i takvog ima) i beton su dobri vodiči kako zvuka tako i topline, pa se zimi brzo ohlade a ljeti brzo ugriju; prednost im je čvrstoća. Drvena građa je loš vodič topline, ekonomična je, ali opasna zbog požara.

Porozni materijal t. j. takav koji sadrži zrak, loš je vodič kako zvuka tako i topline, no zračni prostori ne smiju biti preveliki (jer inače dolazi do zgušćava-

nja para u njima). Dapače je dobro takav zid izvana prevući, prekriti kakovim nepropusnim materijalom, a i iznutra premazati uljenom bojom. To i inače vrijedi naročito za one zidove, koji su izloženi nevremenu, te sjevernu stranu. Ako je zid građen od dobrog vodiča topline, postoji opasnost kondenziranja vodene pare na unutrašnjoj strani zida, čim se taj ohladi. Građevni materijal, koji sadrži zraka ima i tu prednost (naročito zimi i za siromašne slojeve), da se lakše zagrije.

Zidovi od opeke, koja je sastavljena žbukom, sadrže u svježem stanju mnogo što kemijski vezane što mehanički primiješane vode (u žbuki). Tako 1 qm zida sadrži oko 2000 l vode. Dakako, da je takav stan nepodesan za useljenje, dok god se ne isuši. U našem podneblju treba za to 6—12 tjedana (u Egiptu i na zapadnoj obali Sjev. Amerike su stanovi odmah pogodni za useljavanje zbog relativno slabe zasićenosti zraka vodenim parama). Ni ožbukati se ne smiju zidovi ni izvana ni iznutra dok god se ne posuše. Inače su neisušeni zidovi takvih stanova vlažni i prema tome nezdravi te naročito pogoduju razvitku nekih bolesti kao što su: prehlada, reumatizam, sušica, bubrežne bolesti itd. Sušenje novogradnji napreduje brzo kod toplog i suhog vremena ili ako su izložene vjetru. Može se i pospješiti postavljanjem željeznih košara koksom, koji razvija jaku vrućinu. Kod toga se ipak mora misliti i na otrovne plinove koji se kod takvog grijanja razvijaju, te ih voditi posebnom cijevi van zajedno s vodenim oarama. I hladni zimski zrak, ako se ugrije, može primiti znatne količine vodenih para.

Spomenuli smo, da se strana izložena naročito nevremenu mora obložiti nepromočnim i nepropusnim materijalom izvana, a iznutra eventualno uljanom prevlakom.

Podovi kako prizemno tako i između katova treba da su nepropusni za vodu i plinove, slabi vodiči topline i zvuka. Rupe između dasaka treba dobro zatrpati umecima i kitom, te sve više puta politi vrućim lanenim uljem ili uljanim premazom ili voštanom prevlakom.

Podrumski stanovi. Da budu uopće podesni za stanovanje, treba da su ispunjeni slijedećim uvjetima: ne smiju da sižu dublje od po metra ispod zemlje; inače ne dopire svijetlo gotovo nikako do njih, a i zračenje je nemoguće ili otežano. 2. Razmak između poda i temeljne vode treba da iznosi najmanje 1 m. Inače su gotovo uvijek vlažni, jer se na hladnim stijenama lako kondenziraju vodene pare. Prednost im je jednakomjerna temperatura i ljeti i zimi, pa je stoga zapažena smanjena smrtnost dojenčadi u takvim stanovima. No ako su vlažni, tada su prava rasadišta reumatizma i sušice.

Tavanski stanovi. Zimi vrlo hladni, ljeti vrlo vrući. Sunčana žega se prenosi sa krova, a i toplina od nižih katova te od dimnjaka se neugodno osjeća. Naročita velika smrtnost dojenčadi. Prednost im je čisti zrak, dovoljno svijetla, malo buke.

Regulacija temperature u stanu. Temperatura zraka u sobama je ovisna o temperaturi zidova. No budući da su zidovi i krov izloženi direktno sunčanim zrakama to se ljeti može desiti, da bude zrak u stanu znatno topliji od onoga vani. Čim je zid tanji, tim je temperatura stana ovisnija o onoj vanjskoj. Zato se protiv jake ljetne vrućine u Indiji zaštićuju gradeći katkad stanove s vrlo debelim zidovima; i zaista se time postizava unutra jednolična temperatura gotovo kroz čitavu godinu. U južnim krajevima pak se grade mjesta i naselja s vrlo uskim ulicama tako, da bude pročelje zaštićeno od direktnog sunca. No kod nas traje zima odviše dugo, a da bismo je mogli omalovažiti i obazirali se samo na ljeto. Ipak ćemo se i protiv ljetne žege koliko je moguće zaštititi i to tako, da tamo gdje je to moguće, podignemo ispred kuća nasad od drveća, možda hmelj ili divlje loze, da zid ne bude izložen direktnom suncu.

Jaka ljetna vrućina nepovoljno utječe naročito na djecu i slabije odrasle te rekonvalescente; gubi se najprije apetit, dok ne nastupi eventualno i slabokrvnost.

Protiv niske temperature zimi se branimo posebnim napravama, u našim prilikama pećima, dok centralno loženje dolazi u obzir samo za veće zavode, škole, bolnice itd. Kod nas se najviše upotrebljavaju u siromašnim slojevima radnika i seljaka nažalost željezne peći ili čak limeni štednjaci (na kojima se ujedno i kuha), zatim zemljane peći. Mi ćemo u kratko spomenuti nedostatke i eventualne prednosti svake od tih vrsta, a najprije ćemo istaknuti, da je svrha tih naprava odnosno peći, da nam u stanu podržavaju jednoličnu temperaturu u svako doba dana i u svim dijelovima tih prostorija! Prema tome treba da se dadu lako regulirati tako, da odgovarajući izvjesnim promjenama vanjske temperature brzo postignemo odgovarajući ispravak unutarnje temperature; da je manipulacija čista i laka, te da se u njima ne stvaraju otrovni plinovi ili inače kvari zrak. Iskorišćenje materijala dolazi također u obzir; kod nekih se iskoristi tek 10%, kod drugih 30%, a kod centralnoga loženja 50—80%.

Željezne peći — iako su nažalost vrlo proširene kod nas po selima i radničkim stanovima — to su s higijenskog gledišta najnepovoljnije; brzo se ugriju i često i užare, a zatim opet brzo ohlade. Kod jakog zagrijavanja dolazi tad do prženja i izgaranja prašine, koja se nakupila na njima i time do neugodnih, nadražujućih a katkad i otrovnih produkata (CO, amonijak itd.). Navodno postaju takve peći (naročito iz lijevanog željeza), kad se užare, permeabilne (propusne) za ugljični oksid. Da je ta neprestana mijena ekstremnih temperatura štetna po zdravlje izvan svake je sumnje. Stoga bi takve peći trebale nestati iz naših kuća ili ih treba tako modificirati, da se na pr. oblože materijalom, koji se teže ugrije ali i sporije ohladi. No ima konstrukcija i s ostalim prednostima: tako se na pr. ogrijevni materijal odjednom saspe u peć za čitav dan (dakle se ne praši često, ogrijevni se materijal suši i ugrije te tada bolje izgara) itd. Zemljane peći, kakove kod nas nalazimo po gradovima i selima, podržavaju dulje toplinu od prije spomenutih, no još nikako do poželjne i potrebne mjere, a da se kraj toga i teško ugriju, što je veliki manjak za naše podneblje, gdje se u danu toplina i za 10 C mijenja. Povoljnija je kombinacija željezne i zemljane peći.

Zračenje stanova. Gdje živi i radi čovjek, nastaju uslijed disanja i životne djelatnosti njihove, zatim uslijed loženja te osvjetljenja prašina i plinoviti produkti, vodena para, toplina, a mogu se naći dapače i mikroorganizmi itd. — a sve to pokvari zrak i čini život u takvim prostorijama nelagodnim ili čak nesnošljivim. Da se sva ta onečišćenja mehanički odstrane, služi nam zračenje. Kada treba zračiti i koliko? Na to se pitanje ne može tako jednostavno i točno odgovoriti, već tek približno i kao približno mjerilo se uzelo CO (ugljični kis); kad on pređe u sobi granicu od 1 pro mile, tad se smatra zrak pokvarenim i to ne toliko zbog njegova postotka, koliko zbog iskustva, da su tad već i ostali nepoželjni pratioci kao: toplina, vodena para i smradni plinovi toliko se umnožili, da je vrijeme, da se odstrane. Izračunalo se, zatim, da čovjek treba po osobi i satu 32 m^3 svježeg zraka ili minimalno bar polovicu toga t. j. 16 m^3. Iz toga se onda dalje izvelo, da na svakog stanovnika (ukućanina) treba da otpadne u stanu 10 m^3 a za škole i bolnice i znatno više (30—40m)

No kako da se namakne tolika količina svježeg uzduha? Umjetnim napravama i otvorima. U laičkim se doduše krugovima mnogo vjeruje u t. zv. naravnu ventilaciju t. j. u zračenje preko samih zidova. Oni su porozni i kroz njihove pore mora da se neprestano izmjenjuje zrak. On se dapače — tako se vjeruje — prolazeći kroz zid još i ugrije. Međutim se pokazalo, da to ne stoji i da je t. zv. naravna ventilacija vrlo slaba, praktički jednaka nuli i dolazi u obzir

tek kod jakih temperaturnih razlika između vanjskog i unutarnjeg zraka te za vrijeme jakih vjetrova i tad u glavnom kroz rupice prozora i vrata te je i tad više neugodna nego ugodna i korisna. Stoga se služimo za zračenje umetanjem umjetnih otvora u zidove, a najobičniji način su prozori. No treba imati na umu, da je izdašno zračenje moguće kroz prozore samo onda, ako je temperaturna razlika znatna između unutarnjeg i vanjskog zraka kao na pr. zimi. Inače je možemo pojačati tako, da otvorimo prozore ili vrata i u protivnom smjeru i izazovemo t. zv. propuh. Dakako da čovjek propuh neugodno osjeća i da mu je štetan, pa se taj način zračenja može upotrijebiti samo dok se u stanu nitko ne zadržava. Samo se pak zračenje zbiva tako, da topli zrak izlazi kroz gornju polovicu (kao lakši), dok hladni ulazi kroz donju.

Već smo spomenuli, da je temperatura zraka u sobi ovisna o onoj zidova, a toplinski kapacitet zidova je 1.000 puta veći od toplinskog kapaciteta zraka. Iz toga pak slijedi, da se zračenjem ne gubi mnogo na toplini, jer se svježi zrak brzo opet ugrije od zidova. Uz to ćemo spomenuti, da je zimi dovoljno 2 do 5 minuta da nam se stan prozrači.

Osim navedenog načina ventilacije ima i drugih, gdje postoje posebni odvodni i dovodni kanali za zrak, te se zrak pokreće naročitim spravama. No za naše prilike on ne dolazi u obzir, pa se kod njih ne ćemo ni zadržavati. Spomenut ćemo tek još toliko, da se zračenjem samo mehanički odstranjuje loš zrak, i njime ne samo plinovita onečišćenja nego i prašina kao i eventualni mikroorganizmi na toj prašini, a naročito vodena para i toplina kao produkti životne djelatnosti. Ipak ni najčišći zrak u stanu nije ekvivalentnog učinka sa vanjskim zrakom, koji je u neprestanom pokretu te time izaziva i neprestanu igru živaca u koži, koji opet preko vazomotornih centara proširuju i sužuju žile u koži, a koje se na taj način brzo mogu prilagoditi svim promjenama vanjske temperature i time nas štite od prehlada — a to je svrha t. zv. otvrdnuća.

A sad još da u kratko spomenemo i **osvjetljenje.** Ne samo da je snnce nužno za naš tjelesni život, već ono utječe i na naš duševni život, na naše raspoloženje, i osjećanje. Stoga treba da ga unesemo u što obilnijoj mjeri i u naš stan, radionicu, školu itd. No sunce ima i drugo blagotvorno djelovanje za rod ljudski: ono naime svojim kemijskim zrakama direktno uništava i uzročnike bolesti — patološke mikroorganizme, dapače i vrlo otporne među njima kao što je bacil sušice. I taj naime pogiba na direktnom sunčanom svijetlu nakon par sati. Dakako da je indirektno (reflektorno) sunčano svijetlo znatno slabijeg djelovanja, — a jedno i drugo djeluje samo površno, ne dopire dakle u dubinu. I staklo zaustavlja dio tih djelotvornih sunčanih zraka.

No osim toga svijetlo je i za naš vid neophodno potrebno, i to u stanovitoj količini i kvaliteti. Iskustvo je pokazalo, da je za čitanje i uopće naporni rad oka potrebno osvjetljenje od najmanje 25 metar-svijeća, dok se optimum osvjetljenja kreće oko 50 metar-svijeća. No koliko god nam je stanovita jakost osvjetljenja nužna, toliko nam opet prejako svijetlo smeta: bliješti nas, draži oko i može izazvati teško oštećenje oka. Kod preslabog pak svijetla prenapinjemo oko, a kao posljedica nastupa umornost i kratkovidnost. Za finiji rad nam je potrebno direktno svijetlo. Od umjetnog svijetla je najugodnije, najekonomičnije i najpraktičnije električno svijetlo. Ono osim toga ne onečišćuje zrak, ne stvara mnogo topline i ne titra, — a to je ono, što tražimo od valjane rasvijete.

* * *

Do sada smo nabrajali opća pravila higijenskog stana, koja — naročito na selu — tek čekaju svoje realizovanje. Problem je to javnoga zdravstva, koji je u nekim krajevima uspješno načet (naš krajnji sjever i jug) te već nalazimo kuća, gdje je pod od dasaka postao nenadoknadivi znak progresa a veliki prozori suvremeni ukras kuće itd. No dobar dio našega naroda ne zna, da su te tekovine opće dobro pa i njemu namijenjene; on se gdjegdje još jedva ograđuje od životinja ili kao pravi primitivac još živi s njima u zajedničkom kućanstvu. O podu ni govora, a gdje mu ga konstrukcija nametnula, prekrit je debelom naslagom ilovače. Prozori su prave škulje i te možda zalijepljene papirom. Sreća je, da taj svijet od ranog proljeća pa do kasne jeseni živi izvan tih kuća. A namještaj istom! Jedan krevet kraj kakvih 6 članova obitelji. Uz to kakav limeni štednjak, na kom se žmari netom posječeno sirovo drvo; željezna peć je već znak napretka. Naiđeš zatim na kuću kakvog „Amerikanca". Cijeli grad. Prozori dolični. „Dakle ipak!..." — uzdahneš. A kad uđeš — ostaješ opet razočaran. Kako je neracijonalan raspored, kako loše iskorišteno! U jednoj sobi stanuju svi, dok se u drugoj valjaju sjekire, konjska orma, vreća s brašnom, — i ako bi tu imalo da bude zdravo ležište za dosta brojnu djecu. Držim, da bi makar već radi ovih, voljnih da nešto bolje stvore, imala zdravstvena politika, da izradi nekoliko nacrta seljačkih kuća s najnužnijim prostorijama — dakako prema prilikama i neprilikama svakoga kraja, pa vjerujem, da bi taj tip kuća naišao doskora na korisno oponašanje i nasljedovanje.

II. HRANA

Da bi se tijelo moglo uzdržati, eventualno još i rasti, sačuvati nužnu tjelesnu toplinu te razviti još i neki rad — potrebna mu je hrana. Ta pak mora sadržavati sve one tvari, koje tijelo troši vršeći te životne funkcije. To su pak tvari slijedeće: bjelančevine, ugljikohidrati, masti, voda, soli i vitamini. Bjelančevine su naročito važan sastavni dio tijela, pa ih mora biti u dovoljnoj količini i u hrani; nema li ih, tad se troši bjelančevina vlastitoga tijela. Ipak količina bjelančevine, koju tijelo nužno treba, nije velika i ne prelazi 60—100 grama po danu, a po nekim istraživačima je čak i 33 grama dovoljno da namiri potrebe tijela. Ako pak čovjek uživa više od te minimalne količine, tad se tek mali dio još upotrijebi, dok se veći dio izluči neiskorišten. Rezerve se dakle bjelančevine ne mogu naslagati. Bjelančevine ima najviše u mesu, jajima, mlijeku, siru, krvi a i u biljnoj hrani (naročito u t. zv. leguminozama, kao grahu, grašku itd.). Za naš organizam dolaze u obzir ipak samo one, koje može naše tijelo iskoristiti t. j. koje se mogu resorbirati; druge, a to su naročito one biljnog podrijetla, koje se nalaze u ovojnicama od celuloze, iskorišćuju se slabo ili nikako. Razlog tome jest, što naše crijevo nema fermenta za probavu celuloze, a probava pomoću bakterija je uslijed kratkoće čovječjeg crijeva preneznatna a da bi došla u obzir. Životinje imadu i fermente za probavu celuloze a i crijevo je dugo, te se celuloza i bakterijalno rastvara. Stoga su na pr. posije za životinje odlična hrana, dok za čovjeka nemaju gotovo nikakovu vrijednost. Uopće ne smijemo vrijednost i hranivost neke hrane prosuđivati prema njezinom kemijskom sastavu (kako to često čine kemičari), već po biološkoj vrijednosti. Da je tome tako, vidjet ćemo doskora i na daljnjim primjerima. Ni sve naime bjelančevine, koje se mou gresorbirati, ne dolaze za nas u obzir, nego tek one, čiji su sastavni dijelovi pogodni da budu građa u izgradnji bjelančevine našega tijela. Tako se na pr. bjelančevina pšenice može samo djelomice iskoristiti, jer sadrži 28% glutaminske kiseline, dok je naša krv ima tek 8%. Biološki su naročito vrijedne bjelančevine u mlijeku, govedini; nešto manje vrijedne u krumpiru i riži, a još manje kod pšenice, graha i graška.

Mast je važan sastavni dio hrane, jer se njezinim izgaranjem oslobađa energija te pretvara bilo u rad ili u toplinu (za izdržanje tjelesne topline), a ujedno nam štede bjelančevinu. No naš organizam može da iskoristi samo one, koje su topive do 40 stupnjeva C. One pak, koje se tope tek kod više temperature (na pr. stearin), ostavljaju tijelo većinom neiskorištene. Daljnje važno svojstvo

masti jest, da se može naslagati kao rezerva u našem tijelu, pa čak i preko poželjne i korisne granice t. j. u tolikoj mjeri, da bude štetna po tijelo.

Ugljikohidrati (šećer, škrob u brašnu, kruhu, krumpiru, biljnoj hrani i voću) su važni zbog brzog i potpunog izgaranja u tijelu, kod česa se razvija znatna toplina; bjelančevine štede potpunije od masti. Osim toga se i sami ugljikohidrati mogu (kod obilnog uživanja) pretvarati u mast i naslagati kao rezerva za crne dane. Ugljikohidrati čine stoga glavni dio naše hrane. već i zato, što ih možemo uživati i iskoristiti u znatno većoj količini nego masti.

Vode trošimo dnevno oko 2 l (računajući i preformiranu kao juhu itd.). Manjak vode se znatno teže osjeća nego manjak hrane. Velike količine pak oštećuju srce, razređuju probavne sokove itd.

Soli: kao kuhinjska sol, željezo, jod, fluor, kalcij i magnezij su također nužne. Od kuhinjske se soli stvara solna kiselina želuca, željezo je nužni sastavni dio crvenih krvnih tjelešaca. Joda ima u tragovima u vodi i u žlijezdi štitnjači; no u gušavoj žlijezdi ga nema, pa su zato u predjelima, gdje guša vlda, počeli uvađati kuhinjsku sol sa minimalnim količinama joda — s vrlo dobrim uspjehom. Inače manjak soli izaziva teške živčane smetnje. Soli dobivamo u glavnom kod uživanja biljne hrane.

Vitamini su hranive tvari, koje ne bismo mogli uvrstiti ni u koju dosad spomenutu grupu, a ti su nam opet za život i zdravlje neophodno potrebni. Neke od njih su uspjeli točnije odrediti, dok druge poznamo tek po bolestima, koje izaziva njihov manjak. Nalazimo ih u svježim sokovima i u zelenom povrću. Manjak vitamina izaziva niz bolesti, od kojih ćemo spomenuti rahitis (slabost i mekoća kostiju), bolest ranog djetinjstva, kod nas dosta česta, a uzrok joj je manjak vitamina „D", kojeg pak nalazimo naročito u ribljem ulju, ali i u mlijeku, žumanjku, zelenom povrću. Manjak vitamina „A" izazivlje smetnju u rastu, vitamina „B" živčane smetnje, vitamina „C" skorbut (krvarenje kože, sluznica, desni) itd.

Kod obične miješane hrane prima čovjek ne samo gore spomenute hranive tvari već i dovoljno vitamina, te se baš toga radi moramo čuvati jednostrane hrane; tako i kod djece, te se ne smije zaboraviti naročito kod njih na važnu ulogu svježih sokova i zelenog povrća. Za dojenčad pak je majčino mlijeko idealnog sastava i sadrži sve nužne tvari pa i vitamine u potrebnoj količini a uz to je — što također nije na odmet — optimalno temperirano.

Količina hrane je za pojedinca različita i ovisna o mnogim faktorima kao: veličini tijela, dobi, zanimanju, zdravstvenom stanju, klimi itd. Veće tijelo ne samo da treba više hrane, zbog većeg broja stanica, koje mora opskrbiti, već mu je i površina veća a to znači, da mora i više topline da gubi. No malen čovjek ili dijete, još je u nepovoljnijem odnosu, jer mu je površina tijela relativno veća od one velikoga, pa prema tome relativno i više gubi na toplini. Dijete još i raste, dakle ne izdržava samo svoje stanice, već ih mora i umnožiti, tako te već za prvih 6 mjeseci podvostruči svoju težinu. Osim toga dijete nije gotovo nikad mirno, pa i ta aktivnost dolazi u obzir kod potrošnje hrane. Kod rada je dakako potrebno i više hrane, ali se vježbom stječe i stanovita spretnost, kojoj odgovara bolje iskorištenje t. j. polučuje se bolji efekat uz jednaki uložak energije. Tjelesni rad iziskuje više hrane od duševnoga. Bolesnici trebaju isto manje (miruju i pokriti ne gube toliko topline). U sjevernim predjelima a i zimi kod nas, troši se više te se i masnija jela bolje podnose.

Prema tome do debljanja dolazi najlaglje kod uživanja masti s većom količinom ugljikohidrata, uz to mirovanje. Do mršavljenja naprotiv kod forsiranih kretnja uz jednaki obrok (ne povećavajući ga dakle) ili da se hranimo isključivo bjelančevinom; ili da trošimo više masti a malo ugljikohidrata te nešto više bjelančevine. No i jednostrana hrana (na pr. samo krumpirom) ili nedovoljna hrana, postizava isto. Količina vode se također ima smanjiti i piti između obroka.

Iskorišćenje hrane. Općenito se hrana životinjskog porijetla bolje iskorišćuje od biljne hrane. Mliječna se bjelančevina na pr. iskoristi do 93%, mast 95% a mliječni slador čak 100%. Meso se isto dobro iskorišćuje, tek smeta grubo vezivno tkivo (u kojem se nalaze mišična vlakanca), pa se ono mora odstraniti ili na koji drugi način raskidati. Najpovoljnije je iskorišćenje onih hranivih tvari, koje su rastopljene u kakvoj tekućini. Kod biljne hrane je priređivanje još važnije. Tu se mora raskidati celulozna membrana, pa se zbog toga razloga krumpir kao pire priređen iskorišćuje oko 94%, a krumpirova salata samo 65%. Grah pak i grašak stavljamo u vodu, da bubrenjem raspuknu te membrane. Brašno što je finije tim se bolje iskoristi. Dakako da je i stanje zubala od velike važnosti, kao stanje crijeva (kod proljeva slabo iskorištenje) i probavnih sokova.

Probavljivost. U medicinskom smislu je hrana onda lako probavljiva, kad ne smeta ni onda, kada se uživa i u većoj količini te ne ostaje dugo u želucu (kod lake 1—3 sata, kod teške 5—9 sati!). Pojam probavljivosti nije identičan s onim iskoristivosti. Tvrda jaja su na pr. teško probavljiva, ali se svejedno dobro iskoriste; slično i tvrdi sir.

Hrana treba da je ukusno priređena, da pobuđuje tek po njemu i probavne sokove a zgodnom priredbom biva i lakše probavljiva te korisnija. Kuhanjem i pečenjem bjelančevina se zgrušava, kod česa je važno, da li se ona zgrušava u finim pahuljicama ili grubo. Tako je mekano kuhano jaje lako probavljivo, a tvrdo se vrlo teško probavlja. Meso gubi priređivanjem vodu, dok je varivo još prima kud kuhanja; kod toga popušta i vezivo i mišična vlakanca postaju pristupačna probavnim organima. Kod biljne hrane pak puca celulozna ovojnica te bjelančevina i škrob postaju slobodni, da se daljnjim kuhanjem opet bjelančevina ugruša a škrobna zrnca pređu u topivi škrob ili dekstrin.

Ni vanjski oblik a ni serviranje se ne smije zapostavljati, jer pobuđuje tek. I jestvenik se mora mijenjati. Kod jednolične hrane brzo nestaje teka, a kasnije može da postane i odvratnim (kao na pr. tamnička hrana). Ipak ima jela, koja nikad ne postanu odvratna, a to su kruh, krumpir, govedina i još neka druga.

Koja je hrana zasitna? Ona, koja ima veći volumen. Preveliki volumen opet tereti probavne organe. Obujam kod miješane hrane ne smije da prelazi 1800—2500 ccm. Temperatura za hranu ne smije da prelazi 50 stup. C. a za piće je najpovoljnija 7—11 stup. C.

Iz dosadanjeg smo razlaganja mogli razabrati, da je miješana hrana za nas najpodesnija. Jedino mlijeko sadrži naime sve gore naznačene hranive tvari. Kad bismo se međutim htjeli samo mlijekom hraniti, morali bi trošiti dnevno oko 4.50 l; bez obzira na preveliki volumen doskora bi nam postala odvratna takova hrana. U toj pak miješanoj hrani treba da je oko 105 gr. bjenčevine, 56 gr masti i 500 gr ugljikohidrata po danu i osobi.

* * *

Hrana je našega sela kao i stan odraz njegove opće prosvijećenosti, a zdravstvena kultura ide opet s tom paralelno. Obje pak su kod nas najjače zastupane u krajevima, gdje je vjerska svijest snažnija i vjerski život organizovaniji. Tako ima krajeva, gdje se seljak dobro hrani i domaćica nije skučena na serviranje suhog mesa i rakije, već joj je jelovnik ispunjen probranim i ukusnim jelima. No ima predjela, gdje se ne zna ni za dobar kruh, a pogača je pravo nedonošće. U takvim bi se krajevima naročito morali forsirati „domaćinski tečajevi."

III. ODJEĆA

Toplina je našega tijela prilično konstantna i ne trpi jačih promjena, te je znatno viša od poprečne temperature našeg podneblja. Zato postoje u tijelu naročiti regulatori, koji upravljaju stvaranjem nužne topline, ali se ujedno i brinu, da se eventualni suvišak odstrani. Ipak u našim klimatskim prilikama sve to nije uvijek dovoljno, da nas zaštiti naročito od prevelikoga gubitka topline, pa se stoga od takvoga gubitka zaštićujemo odjećom, koja u našim prilikama teži zimi oko 7 kg a ljeti oko 3 kg.

Odjeća je naša sastavljena od elemenata, koji su dijelom životinjskog, dijelom bilinskog porijetla. Životinjskog su porijetla: vuna, svila, koža i krzno. Iz bilinskog svijeta potječu: pamuk, lan i konoplja. Razlikujemo ih mikroskopski i kemijski, no i jednostavnijim probama: vuna i svila slabo gore i kod toga razvijaju miris po zapaljenom rogu, dok niti bilinskog porijekla gore dobro i daju miris po zapaljenom papiru. Preradbom tog materijala, tkanjem i pletenjem dobiju se tkanine i pletiva, iz kojih se opet onda izrađuje odjeća.

Odjeća ima u glavnom svrhu, da nas štiti u prvom redu od prevelikog gubitka topline no i ljeti od sunčane žege, inače od vjetra, kiše i vlage uopće. Ona treba da stvori oko nas zračni okvir, čija je temperatura stalna te se kreće od 30 do 32 stup. C. No kraj te svoje prvotne zadaće ne smije odjeća da smeta tijelo, naročito površinu njegovu, u funkciji, koja je za naše zdravlje i ugodno osjećanje vrlo važna t. j. ne smije sprečavati pristup zraka k površini tijela niti isparivanje kao ni gubitak suvišne topline, znoja, masti i ostalih produkata kože. Stoga treba odjeća da ima slijedeća glavna svojstva: da bude loš vodič topline, da ne prokisne ni brzo ni lako; da propušta zrak k tijelu i plinovite te ostale produkte s površine tijela. Obzirom na vodivost topline odnose se pojedini elementi prema zraku (= 1): vuna 6, svila 19, pamuk a i lan 30. Zrak je dakle lošiji vodič topline od svih tih elemenata! To je važno naglasiti sad već zato, jer ćemo vidjeti, da je prednost neke tkanine upravo u sadržaju zraka. Taj opet ne zavisi toliko o samom materijalu, već o načinu, kako je neka tkanina tkana, pletena itd. Što je više zraka između pojedinih niti, to će ona tkanina ili pletivo biti lošiji vodič topline t. j. toplija. No i veličina pora, zračnih prostora između isprepletenih niti, ima svoje značenje; čim su pore veće, tim se laglje eliminiraju (odstrane) plinoviti produkti s površine tijela i tim je laglje i isparivanje, a ono je tako odlučan faktor kod reguliranja tjelesne topline a i za lagodno osjećanje!

Kad nam odjeća prokisne t. j. kad na mjesto zračnih prostora ulazi voda, koja je znatno bolji vodič topline od zraka, tad ne samo da nestaje onog zračnog sloja oko rijela, koji ga je do sad štitio od prevelikog gubitka topline, već ga zamjenjuje sloj vode, koji se na površini isparuje, te nam kod toga oduzima velike količine tjelesne topline i to tim više, što se jače mokra tkanina priljubi uz tijelo. Glatke se tkanine gotovo sasvim priljube, dok hrapave i elastične zadrže svoj elasticitet i odupiru se sitnim i vijugavim nitima. Ovo posljednje vrijedi naročito za vunu i vunenu robu, koja nas dakle i kad promoči još uvijek štiti od prejakog gubitka topline ne samo iz navedenih razloga, već i zato, što kod takovih tkanina voda nikad ne istisne sav zrak i ostaje ga još uvijek dovoljno, da vrši zadaću spomenutoga zračnoga sloja. Tu prednost imadu uostalom i sve tkanine s velikim porama, jer u takove zračne prostore prodire doduše voda brže nego u sitne pore, ali nikad duboko. Odjeća dakle s mnogo zračnih prostora i velikih pora (tricot, flaneli) znatno nas bolje štite ne samo od studeni nego i od prokislosti. Slično se odnose takove tkanine i prema znoju. Sastojine pak znoja dobro prerađena vunena roba propušta do površine, dok ih pamučna i lanena upija. Prednost je dakle vune očita, no manjak joj je, što je skuplja, što je nezgodnija za pranje te što je mnogi ne podnose, jer izaziva svrbež.

Što se pak tiče boje spomenut ćemo, da tamna boja upija toplinske zrake, dok ih svijetla odbija. Stoga ćemo se zimi odijevati po mogućnosti vunenim odijelima s više slojeva (i to je važno), a ljeti ćemo nositi pamučno ili laneno odijelo svijetle boje i glatke površine. Kišne kabanice od gume ili kaučuka se moraju zabaciti, jer ne propuštaju samo vodu već ni zrak; umjesto njih služit će nam impregnirane (aluminijevim acetatom itd.) tkanine, koje su propusne za zrak, ali ne za kišu. Kako je glava osjetljiva za ekstremne temperature, to ju pokrivamo šeširom; ljeti slamnatim ili lanenim svijetle boje. Sva težina odijela treba da počiva na ramenima, a ne na bokovima, pa bi se prema tome morala reformirati. Steznici se moraju zabaciti, jer pritištu na unutarnje organe, priječe ih u njihovoj funkciji a eventualno ih i dislociraju. Isto su tako štetni remen oko pasa, podvezice za čarape (stvaraju proširenje žila), uski ovratnici itd. Obuća treba da je krojena prema obliku noge, naročito da je sprijeda dovoljno široka, da se obazire na svod noge, a peta da ne bude previsoka. Inače neminovne su posljedice: plosnata noga, kurje oči, žuljevi, bolesti nokta, iskrivljivanje prstiju i t. d.

ZAKLJUČNI GOVOR

Na kraju zasjedanja II. Hrvatskoga Socijalnog Tjedna predsjednik dr Juraj Šćetinec pozvao je sve učesnike u crkvu na svečani Te Deum, i rekao je ovaj zaključni govor:

Preuzvišena gospodo, mnogo štovane gospođe i gospodo!

Završavamo rad ovoga Socijalnoga Tjedna. Započeli smo taj rad zazivom Duha Svetoga podigavši svoja srca Bogu, Vladaru Svijeta. Ušli smo u taj rad osokoljeni živim riječima Vrhovnoga Svećenika, Namjesnika Kristova, Sv. Oca Pape Pija XI., koji nam je preko svojega Kardinala Državnoga Tajnika uputio u času otvorenja, osvrćući se na predmet proučavanja ovoga Tjedna, ove pobudne riječi: „Stoga treba držati, da čine djelo skladno s apostolskom službom oni biskupi i pomagači Crkve, koji oko toga nastoje, da obiteljsku zajednicu nakvase kršćanskim duhom, eda se ovdje raspali žar vjere i obilno procvate sloga, ljubav, strpljivost u nevoljama i čestitost ćudoređa". „Radi toga je lako razumjeti" — stoji dalje u pismu Kardinala Državnoga tajnika — „kako je Njegovoj Svetosti drago takvo vaše zborovanje."

Ove su riječi zadahnule i predavače i učesnike apostolskim žarom u radu, te bi teško bilo reći, da li su predavači držali svoja dubokoumna razlaganja s većim zanosom i preciznošću ili su ih učesnici pratili s većom pažnjom i odanošću. I predavače i učesnike prožela je svijest, da zajednički rade na velikom djelu, za koje je rekao preuzv. nadbiskup-koadjutor dr Alojzije Stepinac u ime cijeloga nazočnoga Episkopata, da se „raduje, jer se na ovaj način polažu temelji pravoga reda, a konsekventno i temelji pravoga mira".

Mogu reći, da je ovim divnim i značajnim riječina Sv. Oca i naših biskupa stvorena odmah u početku atmosfera religiozne uzvišenosti, koja se do konca rada ovoga Tjedna održala na istoj visini.

U toj atmosferi lako je razumjeti, kako su učesnici uvijek u velikom broju — trajno kroz cijeli tjedan pomno slušali predavanja te se s pojedinim predavačima i govornicima čas spuštali u dubine naučne analize, čas dizali u visine mistične veze čovjeka s Bogom. Između predavača i slušača stvorila se živa zajednica duha, zajednica osjećaja i mišljenja. U toj zajednici jedni vode, a drugi ih prate. Vođe—predavači ostvaraju svojim pratiocima—slušačima vidike, bude osjećaje, razvijaju vrline, sve u jednom pravcu izgradnje ispravnoga shvaćanja obitelji i njezine uloge u društvenom životu. Kako su se krasno popunjali predavači sa svojim izlaganjima, obrađujući svako pitanje obitelji s posebne strane: sociološke, pravne, gospodarske, pedagoške i moralne, te su bez ikakova naročitoga naglašavanja, posve prirodno sveli svoja gledišta u cjelinu — što je i imala biti svrha ove posebne metode rada Socijalnoga Tjedna! Ne smijemo mimoići ni ovu raznovrsnost u načinu i tonu predavanja, koji je karakterističan za pripadnike pojedinoga kraja, pojedinoga zvanja ili pojedinoga reda. I sva ta raznovrsnost u nastupu slila se u skladnu cjelinu tako, kao i raznovrsnost područja, s kojim se pitanje promatralo.

Tako su naši predavači stvorili preduvjete za uspjeh ovoga Socijalnoga Tjedna, pa im ja na koncu Tjedna od srca najiskrenije zahvaljujem.

Uspjeh u pravom smislu stvorila je publika, naši vjerni i požrtvovni učesnici, koji su ta predavanja slušali, primali u svoja srca i duše i stvarali odluke, što će sve u duhu iznesenih misli učiniti za poboljšanje stanja obitelji kod sebe, u svom krugu, pa i dalje u širim zajednicama naroda. Bez publike nema ni uspjeha. Veliki njemački pjesnik Goethe kaže na jednom mjestu:

„Što bih ja bio bez tebe, prijateljice publiko?
Sve moje misli — razgovor sa samim sobom,
sve moje osjećanje — nijemo!"

Predavač, filozof, naučenjak — misli i otkriva ideje, ali on osjeća i unutrašnju potrebu, da ih nekome saopćuje, da ih nekome preda, te ako nalazi za njih razumijevanja, onda ima nove pobude za stvaralački rad. Tako dok publika prima duhovne vrijednosti od predavača, ona mu se ujedno i odužuje svojim shvaćanjima i svojom spremnosti da ih u svom životu ostvaruje. Majka ne postaje potpunom majkom časom poroda djeteta, nego dugotrajnom brigom oko svojega djeteta. Dijete svojim trajnim potrebama razvija u majci one silne i nenadmašive elemente majčinske ljubavi, kao što i kamečak kod školjke bisernice izaziva školjku, da iz svojega tijela izvija onaj divni biser!

Zato treba da izreknem najpuniju hvalu našoj publici, našim slušačima; i onim vrijednim učenicama, koje se spremaju u našoj Domaćinskoj školi, da budu valjane domaćice, uzorne majke ili revne učiteljice drugih; i našoj nadobudnoj akademskoj omladini, koja se sprema da kao buduća narodna inteligencija svijetli svojemu narodu na putu njegovoj boljoj budućnosti; i našim poštovanim gospođama iz svih slojeva građanstva, koje su ovdje žedno crple raznovrsne pouke, da budu što uzornije supruge i majke; i našim dičnim muževima, koji pod teretom ozbiljnosti i teškoća života traže sredstva i načine, kako da omoguće sigurniju eksistenciju i mirniji život svojim obiteljima; i našim svećenicima i redovnicima, tim neumornim trudbenicima na njivi Gospodnjoj, koji su svagdje nazočni, gdje ima za njih posla. Gojim nadu, da su svi ti našli u ovom Socijalnom Tjednu za sebe mnogo pouke, mnogo utjehe i mnogo pobuda, da nastoje stvoriti urednu i čestitu i marnu kršćansku obitelj, živu stanicu narodnoga tijela, kojemu tako dugo ne će moći nitko nauditi, dok bude ta stanica — obitelj zdrava i kreposna.

Zahvaljujem napose preuzvišenoj gospodi biskupima, koji su nas počastili svojom nazočnošću i u toku nas tjedna sokolili u radu. Mogu li da spomenem njihovu nazočnost na ovom tjednu, a da se ne sjetim onih riječi Spasiteljevih: „Dobar pastir čuva ovce svoje". I zato smo našim dobrim Pastirima, koji nas požrtvovno čuvaju, sinovski zahvalni!

Mi smo ovdje svršili! Sada samo još jedan pogled na kušnje u obitelji i pobjede, koje može da u obiteljskom životu izvojuje čovjek pravi kršćanin, a koje će nam u crkvi još izložiti preuzvišeni vladika dr. Dionizije Njaradi, pa ćemo moći iz puna srca da zapjevamo hvalu Gospodu, koji nas je vodio u radu ovoga Tjedna.

Govorili smo o zaslugama naših predavača i slušača u radu ovoga Tjedna, ali na koncu treba da znamo: sve su te zasluge relativne! Treba da se sjetimo s apostolom naroda, sv. Pavlom:

„Niti je onaj što, koji sadi,
ni onaj, koji zalijeva,
nego Bog, koji daje, da raste!"
(I. Kor., 3, 7.).

REZOLUCIJE

Hrvatski Socijalni Tjedan okupivši na svome zasjedanju od 25. do 31. listopada 1937. u Zagrebu katoličke sociologe, ekonomiste, pravnike, pedagoge i teologe te veliki broj učesnika građanskih, seljačkih i radničkih staleža i zvanja iz sviju krajeva u nizu alokucija, predavanja, konferencija i anketa proučio je

PITANJE OBITELJI U DANAŠNJEM DRUŠTVU

Razmotrivši tako životnu važnost obitelji za opstanak i napredovanje naroda i cijeloga društva

zaključuje:

I.

da zamoli u prvom redu preuzvišenu gospodu nadbiskupe i biskupe svih dijeceza, da bi iduću godinu 1938. proglasili s obzirom na smjernice planskoga rada oko kršćanske obnove hrvatskoga naroda

GODINOM OBITELJI

te da bi u tu svrhu dali potrebne upute svome

dušobrižnom svećenstvu

neka u toj godini na svojim svećeničkim sastancima naročito proučava konkretna pitanja obiteljskog života i ta pitanja shodnim načinom izloži svojim vjernicima.

Zatim, da bi preuzvišena gospoda biskupi dali upute
neka u toj godini važan dio svoga rada posvete radu oko podizanja obitelji služeći se rezultatima ovoga zasjedanja Hrvatskoga Socijalnoga Tjedna.

II.

Upoznavši različite faktore, koji uništavaju ili slabe obiteljsku zajednicu i njezine funkcije, koje obitelj mora vršiti, da bi ispunila svoju prirodnu svrhu,

moli preuzvišenu gospodu biskupe, da kao pozvani čuvari vjere i ćudoređa svom energijom u ime cijeloga hrvatskoga naroda te drugih vjernika, koji su njihovoj pastvi povjereni, zatraže:

1. od nadležnih državnih vlasti, da svi javni organi državnih i samoupravnih vlasti strogo provode u život sve postojeće zakonske propise, koji su ustanovljeni za zaštitu obitelji te njezinih prirodnih ćudorednih, bioloških, socijalnih, ekonomskih i odgojnih funkcija te za zaštitu skladnoga i mirnoga obiteljskoga života, naročito da strogo provode propise:

a) glede zakonske zaštite obitelji od razorne propagande protiv obitelji, od razvratnog učinka pornografske štampe, nećudorednog djelovanja nekih poduzeća za zabavu i sl.;

b) glede suzbijanja pojava divljih nrakova;

c) glede umjetnoga pometnuća ploda;

d) glede nadležnosti kat. Crkve, da ona jedino i isključivo ima pravo izricati presude o postojanju ženidbene veze i zajednice

života brakova, koji su u kat. Crkvi sklopljeni, te da svom strogošću postupa protiv nezakonitoga razrešavanja ženidaba sklopljenih u katoličkoj Crkvi od strane drugih vjerskih zajednica;

2. da zatraže od državnih vlasti, da osnova zakona, koji se imade donijeti naročito u predmetu ženidbe, prihvati i provede ovo temeljno načelno stajalište: Država priznaje s valjanošću na cijelom državnom području za državljane katoličke vjeroispovijesti ono materijalno i procesualno bračno pravo, koje propisuje katolička Crkva;

3. da zatraže, da se izmijene već postojeći zakonski propisi, u kojima se priznaje stanje konkubinata pod nazivom „nevjenčanih bračnih drugova."

III.

Upoznavši različite poteškoće, na koje nailazi sklad i mir obiteljskoga života radi nedostatka zakonskih propisa, traži:
da nadležna državna vlast donese potrebne zakonske propise,

1. kojima će obiteljska zajednica biti potpuno osigurana od neumjesnog razaranja po trećim osobama, koje mute mir i poremećuju sklad u obiteljima;

2. kojima će onemogućiti unutrašnje sukobe radi imovinskih odnosa, jer kraj sadašnjeg zakonskog stanja glede vlasništva, posjeda i baštine dolazi do čestih sukoba između roditelja i djece, te do slabljenja obitelji kao gospodarske zajednice i jedinice narodnoga gospodarstva uopće, a naročito seljačkoga;

3. koji će omogućiti što veću nezavisnost i samostalnost seljaka, koji treba da imaju dovoljan posjed zemlje, zatim samostalnost malih obrtnika i trgovaca, koji se imadu osloboditi od zavisnosti i pritiska privatnoga velikoga kapitala, pa samostalnost i ravnopravnost radnika i namještenika u poduzećima, da bi na taj način mogli široki narodni slojevi imati dovoljnu gospodarsku podlogu za održanje i napredak svojih obitelji;

4. kojima će se osigurati dovoljna pomoć obiteljima s više djece oprostom ili olakšanjem poreza, prireza i nameta, prvenstvom kod postizavanja ili unapređenja u službi, primanja porodičnih dodataka te pogodnostima kod sticanja, gradnje, financiranja ili otplate vlastitoga doma.

LA SEMAINE SOCIALE CROATE

IIE SESSION EN 1937

Les catholiques croates en Yougoslavie ont organisé la deuxième session des Semaines Sociales Croates à Zagreb, capitale des Croates, du 25 au 31 octobre 1937, sous le haut patronage de Monseigneur Antoine Bauer, archevêque de Zagreb et métropolite croate.

La question traitée dans cette session avait pour titre :

„La Famille dans la Société d' aujourd'hui"

L' ouverture solennelle a eu lieu dans l' amphithéâtre de l' ancien Parlement croate, en présence de seize archevêques et évêques, des recteurs de l' Université de Zagreb et de l' Ecole des Hautes Etudes économiques et commerciales, et d' un grand nombre de représentants de différentes associations culturelles croates et surtout d' organisations de l' Action catholique. On y donna lecture d' une lettre du Cardinal Pacelli, secrétaire d' Etat de Sa Sainteté, transmettant à l' oeuvre de la Semaine Sociale Croate les exhortations et la bénédiction du Souverain Pontife. On étudia la question de la famille sous ses nombreux aspects. Treize cours de fond furent donnés par des sociologues, juristes, économistes et théologiens. Puis neuf praticiens sociaux exposèrent les résultats de leurs enquêtes. Ces cours réunirent un auditoire régulier de 500 personnes. Les assistants ont atteint plus de 2.000 aux allocutions prononcées dans diverses églises par les dignitaires ecclesiastiques : par l' archevêque-coadjuteur Mgr. Stepinac de Zagreb, par Mgr. Pušić, évêque de Hvar, et par Mgr. Njaradi, évêque de Križevci, et ils se sont élevés jusqu' à 6.000 à la Conférence de cloture qui était consacrée à la Fête du Christ - Roi.

Les auditeurs ont suivi l' oeuvre de la Semaine avec la plus grande attention et un très grand zèle. Aux conférences on a vu se développer un débat des plus instructifs. A la fin de la session on a accepté les conclusions et les résolutions que nous publions ici même in extenso.

L' oeuvre de la Semaine a excité une grande attention dans notre vie publique. Tous les grands quotidiens croates publiaient tous les jours des comptes rendus détaillés sur l' activité de la Semaine Sociale. Les revues n' ont pas manqué de faire place dans leurs colonnes aux bienveillants résumés.

Pendant cette Semaine Sociale on a reçu des félicitations de l' étranger : de la Semaine Sociale de France, de Belgique, d' Angleterre, de Pologne, d' Italie et de Canada. Bien des revues et journaux étrangers ont fait paraître des résumés de la Semaine Sociale Croate : les quotidiens „Osservatore Romano" et „La Croix", et les revues „Les Amitiés Catholiques" de Paris, la „Chronique Sociale de France" de Lyon et „L' Ordre nouveau" de Montréal.

Sommaires des allocutions, cours et conférences

Le problème de la famille, fondement de la société, a été traité en trois séries de cours, conférences et enquêtes. Dans la première série on a étudié l' importance morale, culturelle, sociale et économique de la famille ; dans la deuxième série les dangers que court la famille de la part des fausses doctrines, des mauvaises influences et des moeurs immorales ; et dans la troisième série d' enquêtes et de conférences, on a cherché les moyens à adopter pour fortifier et raffermir la famille chrétienne chez la nation croate.

ALLOCUTIONS DES ÉVÊQUES

Dr Alojzije Stepinac, l' archevêque de Zagreb parle de la conception morale et surnaturelle de la famille. — Le mariage étant une création de Dieu doit servir à Sa plus grande gloire. L' amour dans le mariage et dans la famille est la base des vertus les plus admirables. Le mariage dans l' ordre naturel ressemble au corps humain que Dieu a fait du limon. Christ donne à ce corps, c' est à dire au mariage, la vraie vie en l' élevant à la hauteur du Sacrement. Avec cela le christianisme a fait un énorme changement dans la conception de la famille et c' est surtout dans la question de la femme-mère et épouse. Sur celui qui lutte contre la conception chrétienne du mariage et de la famille s' accompliront les paroles de l' Ecriture : Dilexit maledictionem et veniet ei (Ps. 108, 18.).

Msgr. Miho Pušić, l' évêque de l' ile de Hvar parle de l' inséparabilité du mariage. — Le mariage civil a ouvert un large chemin au divorce. „Le mariage en essais", „le mariage provisoire" et ainsi nommé „mariage de camaraderie" tout cela sont des inventions de l' homme-animal. Des motifs naturels et surtout des motifs surnaturels luttent pour l' inséparabilité du mariage. En défense de l' inséparabilité du mariage l' Eglise catholique ne s' est laissée décourager ni par les menaces des rois et des empereurs, ni par les apostasies des peuples et des Etats entiers. Pour l' affirmation de l' inséparabilité du mariage entre les catholiques croates il faut d' abord lutter contre le divorce illégal des mariages légitimes par les tribunaux vieux-catholiques, puis contre les mariages mixtes et contre „la peste blanche."

Dr Dionizije Njaradi, l' évêque gréco-catholique de Križevci parle des difficultés et des victoires dans la famille. — Il explique l' encyclique du Saint Père Pié XI „Casti connubii". D'après les paroles de Saint Augustin il y a trois bénédictions conjugales : la postérité, la fidélité des époux et le Sacrement. Le communisme, le libéralisme et les autres erreurs modernes veulent anéantir ces trois bénédictions. La victoire dans la lutte contre les détruiseurs de la famille ne peut être gagnée que par le retour vers Dieu, par une sincère et humble obéissance à l' Eglise et par les réformes sociales.

COURS DOCTRINAUX

Dr Juraj Šćetinec, professeur de l' Ecole des Hautes Etudes économiques et commerciales, président des Semaines Sociales Croates : „La famille et la société"

Dans cette conférence qui a servi d' introduction, le président de la Semaine Sociale Croate a tâché d' expliquer le rôle de la famille dans la societé en général en ébauchant toutes les questions qui se rapportent à la fonction sociale de la famille. Tout d' abord il démontre : 1. l' importance sociale de la famille, en tant que première et fondamentale communauté de la société. C' est alors que le conférencier explique 2. les fonctions sociales de la famille en exigeant qu' on assure à la famille : a) une sphère juridique indépendante pour son existence, b) une autorité correspondante et c) une base économique pour sa subsistance. En parlant ensuite de la 3. fonction économique de la famille, il la voudrait économiquement indépendante par rapport à la production, à la consommation et à l' habitation. En terminant il propose plusieurs moyens de portée juridique, morale, sociale et économique pour raffermir l' unité et l' harmonie familiales.

Dr Andrija Živković, professeur de l' Université : „La famille dans la lumière du christianisme"

L' importance de la communauté familiale en tant qu' unité chrétienne et sociale devient dans notre temps de plus en plus considérable à cause de l' acharnement de ses adversaires toujours plus nombreux : le communisme marxiste et l' utilitarisme moral qui ne font que la détruire avec une préméditation consciente. Le conférencier affirme que la famille chrétienne, comme notre Seigneur l' a établie, est l' unique institution qui doive régler d' une manière digne et correcte les rapports entre l' homme et la femme. En traitant cette question il explique: 1. le caractère dogmatique du mariage chrétien en tant que Sacrement se fondant sur la Sainte Ecriture et les commandements de l' Eglise. En analysant : 2. les qualités du mariage chrétien : la grâce sacramentale, l' unité et l' insolubilité, le conférencier étale, 3. le caractère de la famille chrétienne sous l' aspect d' une institution divine : a) sanctuaire avec une marque sacerdotale, b) collaboration avec Dieu dans la création, c) une grande pépinière des vertus, d) un rempart pour l' Eglise et pour l' Etat.

Dr Eugen Sladović, professeur de l' Ecole des Hautes Etudes économiques et commerciales: „ La famille et l' Etat"

L' écrivain expose, sous une forme concise, les rapports entre l' Etat et la famille. De ces nombreux et importants rapports et de leur solution correcte dépend un meilleur avenir de l' individu, du peuple, de l' Etat ou leur ruine.

L' auteur fait ressortir l' importance de la famille pour la création et le maintien de l' homme. De la famille — d'où sort l' individu — s' est développéé la tribu (la race) comme une forme inconstante et passable, tandis que d' une tribu s' est développé le peuple, l' élement social et durable qui a formé la société bourgeoise et fondé l' Etat.

On présente la famille d'un côté comme celle qui empêche l' influence de l' Etat, un peu moins dans un Etat homogène et plus dans l' Etat hétérogène.

Dans les Etats hétérogènes la famille se défend de l' influence déplaisante d' Etat et de sa puissance, laquelle elle ne sent pas comme la sienne.

Mais la famille se présente aussi comme collaboratrice et l' aide de l' Etat. De cette raison l' Etat et la famille doivent être en harmonie. L' Etat exerce des influences différentes sur le développement et le maintien de la famille, de préférence à l' aide de sa législation, formant des normes juridiques par la loi de mariage et de famille, et à l' aide de son gouvernement, formant des saines conditions pour créer l' union de mariage, faisant du progrès en mariage et en famille avec sa politique économique, financière et la politique des contributions. Il est d' une grande importance pour la politique nationale dans l' Etat où dominent les paysans, de conserver leur foyer des dettes et de la décadence.

On voit l' influence d' Etat dans le domaine de l' autorité paternelle qui s'étend jusqu' à prendre cette autorité à ces parents qui l' abusent au détriment de ses enfants.

L' Etat donne la protection juridique et pénale à l' institution de mariage et de famille parce qu' il la considère comme le fond de sa propre existence (y compris les délits, les avortements, les bigamies etc).— L' écrivain éclaircit la tendance de la politique nationale exercée par le fascisme italien, le corporativisme autrichien et le bolchevisme russe.

De cette raison, il montre des normes juridiques, les plus importantes, touchant cette politique et des informations statistiques qui illustrent des succès.

Par l' analyse du gouvernement bolcheviste, l' auteur indique les changements faits au cours de début du soviétisme pratiqué jusqu' au temps le plus récent, à cause de l' opinion publique et des résultats défavorables de la doctrine soviétique dans le mariage, la famille et l' éducation des enfants.

Dr Edo Lovrić, recteur de l' Université de Zagreb: „Le mariage dans la législation actuelle"

Le mariage est une institution d' ordre naturel et divin parce que l' homme possède une sociabilité envers les êtres égaux. L' instinct lui est inné pour le manitien de son genre. Le but principal du mariage est le maintien du genre humain, puis l' aide mutuelle des époux et la satisfaction du désir sexuel d' une façon qui convient à un être raisonnable.

L' ordre naturel des choses exige que le mariage soit monogame et insoluble. Mais le mariage peut être considéré du point de vue éthique, réligieux et même juridique, quoique son sens naturel ne puisse être sommis dans tous les cas aux règlements du droit. Quant à sa détermination naturelle il est une chose sacrée ce que la doctrine chrétienne a pu bien souligner en l' élevant à la dignité du Sacrement. Le mariage se fait par un contrat qui diffère en plusieurs vues du contrat juridico-civil. Par ce contrat se fait aussi le Sacrement du mariage. Le contrat matrimonial et le sacrement du mariage sont inséparables. L' attestation qu' ils pourraient être séparés et que le contrat matrimonial pourrait exister tout à fait indépendant du sacrement du mariage a abouti au mariage civil et son double droit de mariage celui de l' Eglise et celui de l' Etat. Cette doctrine est appliquée dans les „Lettres patentes" de mariage de Joseph II. Son successeur Léopold II a restitué „ius matrimoniale" catholique et orthodoxe et lui a donné la valeur pour le domaine juridico-civil. Le droit matrimonial du Josephinisme était pourtant la base de la législation du mariage dans l' ancienne Autriche. Même le code autrichien civil et général s' entend avec lui dans tous les points essentiels. Cela fut interrompu par le concordat du 18 aout 1855. Il en résultèrent les „Lettres patentes" de l' Empereur datées du 8 octobre 1856 avec la loi matrimoniale pour les catholiques et avec le guide pour „iudicium ecclesiasticum" dans les affaires matrimoniales. L' Eglise catholique avec son code nouveau a beaucoup modifié son ancien droit matrimonial. — Dans notre Etat il y a plusieurs domaines juridiques se rapportant au droit matrimonial. Par l' effort de rendre égaux tous les droits on a fait des projets pour un nouveau code civil qui diffère considérablement de son modèle, c' est à dire du code civil général d' Autriche et surtout quant à la solubilité du mariage. — L' état le plus actuel du droit matrimonial se reflète surtout dans les concordats de la Lituanie, de l' Italie et de l' Autriche. D' après ces concordats le mariage conclu selon le règlement du droit canonique acquièrt les effets juridico-civils. D' après le concordat italien et autrichien on reconnait le droit de juger particulièrement à l' Eglise sur la validité du mariage. On lui avoue de même le droit de dispenser de „matrimonium ratum sed non consumatum," c' est à dire du mariage conclu selon le droit canonique, puis on lui attribue le droit du traitement en considération de privilège de Paul, tandis que les procès sur la séparation de la table et du lit appartiennent au jugement civil. Les décisions du concordat italien et autrichien n' obligent point d' une manière absolue les citoyens dans le domaine juridico-civil ; il leur reste la liberté de se régler d' après eux. Notre concordat de 1935 comprenait aussi des décisions correspondantes. Il fut accepté dans l' assemblée générale dans la seconde moitié de 1936. Mais à cause de l' opposition dirigée contre lui il n' a pas été présenté à l' acceptation du Sénat.

Finalement on cite les déclarations sur la solubilité du mariage de Göthe, de Fr. Savigny, de Heinrick Dernburg, de Gius. Mazzini, de Ludw. Mitteis et de Th. Roosevelt.

Dr Milan Ivšić, professeur de l' Ecole des Hautes Etudes économiques et commerciales: „La propriété familiale"

L' éminent conférencier tâche de lier le développement d' une famille saine avec l' idée de la propriété et du patrimoine de famille.

Dans la première partie il allègue en général la justification de la propriété privée. Il en étale les bons côtés et les restrinctions nécessaires en vue de la vie sociale. Parmi bien de théories sur la propriété privée M. Ivšić se rapproche le plus de la théorie du droit économique et naturel.

Dans la deuxième partie le conférencier démontre l' existence justifiée de la propriété familiale pour le maintien de la famille même. En détruisant propriété on détruit la famille aussi. La politique sociale et économique de tous les peuples devrait chercher à assurer à toute famille son abri, sa popre demeure. C' est en suivant le sens inverse de l' action bolchéviste législative qu' on atteindra ce but. En Russie on anéantit la famille parce que le patrimoine familial passe à l' Etat.

Dans la dernière partie de sa conférence M. Ivšić affirme que le droit positif de propriété doit être constitué de la sorte à ce qu' il puisse affermir le patrimoine de la famille bourgeoise et paysanne. C' est à regretter que dans la plupart des Etats justement les codes concernant la propriété étant créés dans l' esprit du liberalisme social et du droit romain détruisent l' existence du patrimoine familial. C'est ainsi que le grand malheur de la nation croate a été l' adoption du code civil étranger, au cours du XIXe siècle, qui a détruit la plus forte base de sa vie économique et sociale — la propriété familiale. Cette institution correspond le mieux à la conscience iuridique du peuple paysan croate d' après le principe : „Tko je pri delu, taj je i pri jelu", c. à. d. qui a participé au travail commun, participe également à la consommation et, en cas du partage du bien familial, a le droit à sa part du bien familial. La propriété familiale, en tant qu' elle subsiste encore aux villages considère tous les biens meubles et immeubles d' une maison paysanne comme propriété commune des membres de la famille paysanne lesquels forment réellement une communauté de travail. Les membres qui cessent de travailler dans cette communauté, cessent d' être tout simplement propriétaires de la fortune familiale. Le père de famille n' est pas l' unique propriétaire du bien paysan selon la coutume juridique de la nation croate, mais seulement le chef de la propriété familiale. Ces biens sont transmis par voie de succession à tous les membres survivants de la famille sans aucun testament ni procès à succession.

En conclusion le conférencier réclame un Code Paysan spécial pour les biens paysans et pour le patrimoine familial. Le but principal sera de garantir, par des règlements spéciaux inspirés de la conscience juridique de la nation croate en ce qui concerne la propriété familiale. C'est par ce Code Paysan qu' on pourrait appliquer cette conscience uniquement et obligatoirement à tous les biens paysans.

Dr Ivo Schreckeis, médecin: „La famille et la postérité"

En partant du fait que la famille est l'unité fondamentale du genre humain et que le seul mariage assurerait une nombreuse postérité biologiquement saine, le conférencier expose les influences positives et négatives qui se font sentir dans la quantité et dans la qualité de la force eugénique de différents peuples. Il met en relief en particulier le côté économique, éthnique et religieux du poblème. En parlant ensuite sur l'avortement, provoqué sur l'industrialisme de l' humanité actuelle, sur la stérilisation et tous les maux sociaux qui diminuent la force vitale d' un peuple le conférencier aboutit à la conclusion que la question démographique est la plus importante dans la vie d' un peuple.

Dr Hijacint Bošković, O. P., professeur de théologie: „Le rôle éducatif de la famille"

Le devoir de l' éducation résulte du sens même de la vie. La vie de l' enfant dépend de la matière que l' enfant reçoit de ses parents dans la conception. L' élément spirituel lui-même qui vient de la part de Dieu, n'a pas besoin d' être développé, puisqu' il n' exige, par sa nature, aucun mouvement pour se perfectionner. Mais étant venu dans la composition avec la matière, reçue des parents, il est nécessaire qu' il reçoive un certain développement parallèle au corps. Ce développement est double : corporel et spirituel. De plus, l' âme de l' enfant régénérée par l' eau du baptême reçoit de Dieu une vie surnaturelle que les parents doivent également éduquer. Cette vie surnaturelle étant la plus parfaite l'est aux parents aussi, et c'est à eux qu' appartient d' abord ce devoir d' éducation chrétienne comme le devoir le plus sacré.

Luka Perinić, président de la Ligue des hommes de l' Action Catholique: „La famille et l' école"

Il y a trois communautés sociales dans lesquelles l' homme entre nécessairement par sa naissance et qui exercent une grande influence sur la formation de son éducation : l' Eglise, la famille et l' Etat. C' est par ordre surnaturel que l' éducation incombe à l' Eglise. Par ordre naturel, c' est la famille qui a le droit primordial sur l' éducation de l' enfant. Il arrive souvent que l' Etat s' arroge le droit primaire et absolu sur l' éducation des enfants (Sparte, la Russie bolchéviste, les régimes fasciste et national-socialiste etc.) — La famille est le milieu primaire et nécessaire où doit se dérouler l' éducation de l' enfant. Mais la famille actuelle a beacoup de défauts qui ont une mauvaise influence sur l' éducation de l' enfant : un manque d' esprit religieux, un regard disparate sur la vie et le monde, une morale contradictoire etc. En plus, le père et la mère ne sont pas suffisamment instruits pour vaquer à leurs devoirs de parents, il sont très souvent absents de leur maison et ne saisissent pas la grande importance de leurs devoirs envers la postérité.

L' école devrait se faire forte de continuer l' éducation de la famille. Elle n' a pas le droit de s' approprier le devoir de choisir le but final, de donner des directives concernant l' éducation de la volonté et du caractère, de choisir les matériaux qu' on doit enseigner, de préciser le but et la quantité du moment national et social dans l' enseignement. Il faut établir entre l' Eglise et l' école l' harmonie complète et une vive collaboration, parce que le même enfant ne peut pas être élevé sous deux influences appropriées. Etant donné que la famille est la plus durable et la plus fidèle compagne de l' enfant, son rôle ne cesse avec l' achèvement de l' école qui n' assume qu' une partie de l' éducation. C' est la famille qui doit veiller sur l' éducation ultérieure de l' enfant ; elle doit compléter et, si il y a besoin, corriger l' influence de l' école. Les parents n' ont pas la même confiance dans toutes les écoles. La différence est énorme entre les écoles catholiques et les écoles laiques, dont les directives ont été expliquées et démontrées aux catholiques de la plus haute autorité.

Madame Sophie Brajša, présidente de la Ligue des femmes de l' Action Catholique: „Le rôle de la femme dans la famille doit être religieux et éducatif"

Il est tout naturel que nous ne pouvons parler de l' égalité entre la femme et l' homme, mais nous avons tous les droits de rehausser la même valeur, c'est à dire, la même importance du rôle que chacun de ces deux sexes joue dans son entourage.

La femme est creé tout d'abord pour être épouse et mère, coeur et âme dans la famille.

Le rôle le plus difficile et le plus responsable de la femme dans la famille est l' éducation de l' enfant, ce qui veut dire aider l' enfant à développer toutes ses qualités physiques et morales jusqu' au caractère formé.

Dans cette tâche dure, la mère doit recourir à tous les moyens possibles: l' autorité, le bon exemple etc, pour atteindre le succès; mais le moyen le plus efficace est sans doute l' éducation de la conscience religieuse.

Eduquer le sens religieux et accoutumer les enfants à la pratique des exercices religieux, ce sont deux devoirs les plus difficiles et les plus importants de l' éducateur.

Comme la mère est facteur principal dans l' éducation et non le père, il est incontestable que l' heureux avenir de la nation croate dépend au premier rang de nos mères qui ne rempliront leur grande tâche qu' en se sacrifiant à la grande idée de l' éducation dans l' esprit chrétien.

Dr Marijana Kralj, professeur du lycée: „Le rôle social et économique de la femme dans la famille"

Dans sa conférence Mme Kralj a fait ressortir l' important devoir social de la femme, le devoir d' élever ses enfants en esprit social. Au point de vue psychologique elle a expliqué l' importance du développement de l' esprit social dans la famille. Il faut apprendre à l' enfant la véritable voie d' émancipation au moment où il quitte sa famille et où il entre indépendamment dans la société. On pose la question: Est-ce que la femme peut remplir sa fonction sociale et est-ce qu' elle peut devenir une valeur économique même si elle doit gagner sa vie?... On a exposé maitenant comment les femmes dans des différentes professions réunissent ces deux devoirs. D' après cela „la question féminine" devient la question importante en famille. On a surnommé le bonheur terrestre promis par le système matérialiste du mot „romantique" qui détrompe et désillusionne les femmes parce qu' il n' y a pas d' ordre social qui puisse supprimer complétement la douleur et les énnuis. C' est seulement la pénétration du métaphysique et du religieux dans le rôle social de la femme qui créera dans l' avenir des types d' une femme sociale comme les dernières années ont creé le type d'une femme intellectuelle et émancipée.

Dr B. Perović, O. F. M., aumônier des Etudiants Catholiques: „La famille et les associations de l' Action Catholique"

Le développement toujours croissant des associations de l' Action Catholique Croate provoque nécessairement la question de la collaboration mutuelle entre la famille et les associations de l' A. C.

1. La famille et les associations de l' A. C. doivent s' entraider. L' A. C. doit former, défendre et faire vivre la morale sociale, mais c' est dans la famille, où on doit la réaliser, l' accomplir. Au moment où nos familles dans certaines provinces se trouvent en crise, c' est à nos apôtres de l' A. C. qu' incombe le devoir sacré de rétablir la sainteté et l' intégrité de nos familles.

2. L' enfant, traversant le seuil du foyer familial, doit arriver, selon la loi de la sociabilité, en contact avec la société. Les associations de l' A. C. assurent aux enfants la communauté, dans laquelle s' inspirent de la même morale et des mêmes valeurs spirituelles que la famille.

Les apôtres de l' A. C. de leur côté, par la propagande et leur propre exemple, témoignent la haute valeur de la famille en faisant propre la doctrine catholique sur la famille.

3. Par l'organisation des mouvements spécialisés, dans notre pays croate, on ne voulait rien d' autre que fonder toute l'A. C. sur les éléments moraux et sociaux et dont se forme la famille chrétienne. Le milieu social, d' après lequel nous organisons nos mouvements spécialisés, n' est que le prolongement, l'approfondissement et le perfectionnement du milieu familial.

CONFÉRENCES ET ENQUÊTES

La famille d' après les classes et les professions

Pavao Matijević, curé: La famille paysanne.

Rudolf Petek, président de la Confédération des ouvriers chrétiens croates: La famille ouvrière.

Dr Velimir Deželić, publiciste: La famille bourgeoise.

La protection de la famille

Dr Đuro Gračanin, professeur d'université: La protection morale de la famille.

Dr Đuro Kuntarić, avocat: La protection légale et économique de la famille.

La famille et la culture

Dr Ljubomir Marakovič, professeur: L' influence de la littérature, du theâtre et du cinéma sur la vie de famille.

Josip Tkalec, O. Sal.: L'éducation familiale et l' activité des sociétés éducatives et sportives.

La famille et l' hygiène

Dr Juraj Rebok, médecin: Domicile, alimentation, vêtement au point de vue de la santé.

DISCOURS

Ivo Lendić, journaliste: La famille et la nation.

Petar Grgec, professeur: Christ Roi — Chef de la famille.

Conclusions et résolutions

La Semaine Sociale Croate ayant réuni à sa session du 25 au 31 octobre 1937 à Zagreb les sociologues, les économistes, les jurisconsultes, les pédagogues, les théologiens catholiques et un grand nombre de participants des classes bourgeoise, paysanne et ouvrière de tout le pays, a étudié dans une série des allocutions, cours, conférences et enquêtes

Le problème de la famille dans la société d'aujourd'hui.

Ayant ainsi examiné l' importance vitale de la famille pour l' existence et le progrès d' une nation et de toute la société

on a conclu:

I

de prier en premier lieu Messeigneurs les archevêques et les évêques de tous les diocèses que l' année suivante 1938 soit proclamée par rapport aux directives de cette oeuvre sur le renouveau chrétien de la nation croate

Année de la famille

et que dans cette intention ils donnent des directives à leur

sacerdoce

pour que cette question soit traitée dans toutes les sessions sacerdotales et qu' elle soit exposée et expliquée d' une manière opportune à leurs fidèles,

et que Messeigneurs les évêques donnent des directives aux

organisations catholiques de leurs diocèses

pour que celles-ci consacrent une importante partie de leur activité à l' affirmation de la famille se servant surtout des résultats acquis à cette session de la Semaine Sociale Croate

II

Après avoir examiné les différents motifs qui détruisent ou affaiblissent la communauté familiale et les fonctions qu' elle doit accomplir pour atteindre son but naturel

nous prions

Messeigneurs les évêques, qui sont appelés à veiller sur la religion et la morale, de demander avec toute leur énergie au nom de la nation croate tout entière et d' autres fidèles qui leurs sont confiés

1. que tous les organes du pouvoir d'Etat et autonome observent strictement toutes les lois qui ont été édictées pour protéger la famille et ses fonctions naturelles, morales, biologiques, sociales, économiques et éducatives ainsi que pour défendre la tranquillité et l' harmonie de la vie familiale et de respecter surtout les règlements

a) concernant la protection légale de la famille pour la garantir de la propagande désastreuse contre la famille et de l' influence ruineuse des écrits pornographiques et de certaines entreprises de distraction etc.,

b) concernant la répression du concubinat,

c) concernant l' avortement provoqué,

d) concernant la compétence de l' Eglise catholique qui seule a le droit exclusif de déçider de l' existence d' un lien conjugal et des mariages en général qui ont été contractés dans l' Eglise catholique et de procéder rigouresement contre le divorce des mariages qui ont été contractés dans l' Eglise catholique, et que d' autres communautés religieuses voudraient rompre ;

2. d'exiger du pouvoir public que le projet de loi qui doit être porté sur le mariage adopte et établisse ce principe fondamental : „L' Etat reconnait sur tout son territoire pour les sujets de religion catholique le droit matrimonial préscrit par l' Eglise catholique" ;

3. d' exiger le changement de tous les règlements qui reconnaissent le concubinat sous le nom de „consorts non mariés."

III

Après avoir constaté les difficultés que l' harmonie et la tranquillité familiales rencontrent an défaut des règlements légaux

nous demandons

que le pouvoir public compétent porte les règlements indispensables :

1. grâce auxquels la communauté familiale sera garantie contre la désastreuse action de la tierce personne qui trouble la paix et l' harmonie dans la famille.

2. grâce auxquels on rendra imposibles les conflits intérieurs qui surgissent des rapports à successions parce que la situation légale actuelle à propos de la possession de l' héritage provoque souvent des conflits entre parents et enfants et affaiblit par là la famille, unité économique et unité de l' économie nationale en général, et de l' économie paysanne en particulier.

3. qui faciliteront une plus grande indépendance du paysan qui doit avoir une possession suffisante de la terre, ensuite l' indépendance des petits artisants et commerçants qui voudraient se débarrasser de la dépendance et de la pression des grands capitalistes, enfin l' indépendance et l' égalité des ouvriers et des employés pour que les grandes mases de la population puissent jouir d' une base suffisante pour le maintien et le progrès de leurs familles.

4. qui assureront une assistance suffisante aux familles avec plusieurs enfants en les dispensant des contributions personelles et indirectes, en leur accordant la priorité dans l' acquisition et l' avancement du service, en leur donnant des suppléments pécuniaires pour la famille, en facilitant la construction de leur propre demeure et en leur ouvrant des crédits.

D O D A T A K

UČESNICI II. HRV. SOCIJALNOG TJEDNA*

Ajlinger Katarina, učenica. Andrić dr Josip, urednik. Antolić Blanka, učenica. Antolek-Orešek, dostavljač. Antolović Đurđica, učenica. Apan Blaženka, učenica. August Ljubica, učiteljica. August Stjepan, ravn. građan. škole.

Babić dr Ivan, profesor. Babić Bogdan, profesor, Babić Ivan, profesor. Babić Josip, stud. prava. Bakin Josip, ratar. Banović Štefica, privatnica. Barbarić Mirko, student prava. Barbarić Anka, činovnica. Barbarić Stjepan, ratar. Barbir-Jug Zdenka, učenica. Barlović Slava, ud., kućanica. Baković dr Stjepan, profesor. Bartolac Stanislava, učiteljica u m. Barunica Salis-Sevis. Bauer Barica, učiteljica u m. Bauer Marija, kućanica. Bartolić Ilija, ratar. Begić S. Dragica, supruga načelnika ban. uprave. Belačić s. Antonija, profesor. Belić Dr M. sveuč. prof., Belobrajdić Leopold, stud. prava. Msgr. Beluhan, kanonik. Benkek Mira, učenica. Benko Slavko, ratar. Benčić Alojzije, vjeroučitelj. Berger Marija. Bišćan Jelka, učenica. Biškupec Franjo, ratar. Bizjak Stevo, postolar. Bofan Janko, ratar. Bojanić s. Ignacija, učit. pripravnica. Blažić Milas, supruga liječnika. Bolfek Zdenka, učenica. Bolkovac Stjepan, ratar. Boljar Janko, ratar. Boršić Franca, radnica. Boršić Marija, kućanica. Bošnjak Olga, kućanica. Božić Ana, kućevlasnica. Božić Rozalija, kućevlasnica. Bracanović Carmen, stud. phil. Bradoška Olga, posjednica. Brajković Pavao, umirovljenik. Brajević Jerko, činovnik. Brajša Ivanka, učenica. Brajša Sofija, predsjednica Žena K. A. Brajša Zora, učenica. Brozović Blanka, učit. pripravnica. Breberni Marija, ud. mjernika. Brunčić Ruža, profesorica. Bubanić Karlo, kateheta. Bubaš Kata, učenica. Budić Sofija, kitničarka. Budinić Milan, stud. Buković Mato, ratar. Burger. Burić Terezija, kućanica. Buzina Ema, kućanica. Balen Milica, učiteljska pripravnica.

Car Ivana, aps. phil. Cesar Dr. Vladimir, odsječ. savjetnik. Ciganović Đuro, ratar. Ciganović Teodora, učenica. Ciglenečki Franjo, gostioničar. Cigüth Petar, svećenik. Cizerle Mijo, priv. namještenik. Collognat Dragica, kućanica. Crnković Apolonija, kućanica. Crnković Dragutin, stud. phil. Cuculić Tomo, đak. Cvek Katica, kućanica. Cvitanović Desanka, učenica. Cvrtila Josip, učitelj.

Čačković Terezija, kućanica. Čizmešija Kata, kućanica. Čubelić Zlata, stud. iuris. Čubelić Nikola, priglednik fin. kontr. Čubelić Josip, stud. iuris. Čubelić Dragutin, stud. prava. Čuješ Rudolf, kand. prava. Čulumović Petar, stud. šumarstva.

Dautanec Đuro, ratar. Deduš Franjo, činovnik. Derelić Miljenko, učenik. Devčić Antonija, posjednica. Devčić Franciska, domaćica. Deanović Maksimilijana, činovnica. Devide Rudolf. Deželić Dr. Božena, profesor. Deželić Dobrila, učenica. Deželić Miljenko, učenik. Deželić Velimir, učenik. Divić Andrija, stud. phil. Dittmayer Franjica. Domac Biserka, učenica. Domljanović Ksenija, učenica. Dobrovoljac Amalija. Dokmanović Mirjana, uče-

* U ovom se popisu nalaze imena samo onih osoba, koje su predale kontrolne ulaznice sa svojim imenom. Preuzvišena gospoda biskupi, te predstavnici društava i ustanova spomenuti su naprijed u Kronici.

nica. Dolenčić Andrija, župnik. Dobranić Mijo, ratar. Draguš Ivan, penzioner. Držaić Vid, poštar. Dujaković Marija, činovnica. Dujaković Nikola, inkasator. Dujmović Nada, učenica. Đurić Martin, ratar.

Ebrić Dr. i Gđa. Ebrić. Eliaš Marija. Erdelji Irena, domaćica. Eteraić Mirko, stud. phil.

Fegić Josip Marijan, stud. medicine. Fegić Mira, učenica. Feller Zora, cand. med. Fiala Magdalena, učenica. Fibić Olga, učiteljica u m. Fiket Josip. Filipović Ljubica, upravnik pošte. Franić Prerad, đak. Franićević Ivo, sudija. Frank Antun, predložač. Francman Janina, učenica. Firinger Franjo, nadzornik. Fritz Stjepan, ratar. Fuks Teodor. Furišić Ella. Furtinger Mirko, stud. tehnike.

Gajdić Đurđica. Gamulin Don Niko, župnik. Gašpari Stjepan, ratar. Gašparec Ljubica, učenica. Gašparović Julija. Gavazzi Dr. Milovan, profesor. Geberta Ivka, učiteljica. Georgijević Matilda, kućanica. Giba Ivan, ratar. Gjurković Marija, pošt. kontr. Gjurašević Josip, đak. Glot Franjo, ratar. Gobec Zinka, učenica. Gobričekk, priv. namj. Gorup Blaž, činovnik u m. Grabić O. D. Petar. Grdja Stjepan, ratar. Grgić Anka, učenica. Grdešić Vatroslav, financ. rač. savjetnik. Gregurić Josipa, dipl. phil. Guberina Slavko, stud. prava.

Habazin Barbara, učenica. Habdija Tomo, uprav. župe. Hajduković Filip, prebendar. Hajdinjak Mijo, ratar. Hasan Janko, ratar. Haramina Janko, ratar. Haus Katarina, učenica. Hadrović Blaženka, supr. odvjetnika. Höcker Jela, udova ban. savjet. Heckel Josipa, učiteljica. Hegedušić Katica, učenica. Hegedušić Dora, učenica. Hercigonja Hermina, učenica. Henjić Lovro, trećoredac. Heingel Berta, ud. inž. arhitekta. Hengster Dr. Ivo, sud. savj. Hengster Marija, kućanica. Hikec Dragica, učen. domać. škole. Hilt Kristina, uč. domać. škole. Hofer Anica, kućanica. Hole Franjo, posjednik. Horvat Jakob, pošt. činovnik u m. Hosni Franjo, ratar. Horvat Zora. Horvat Mandica, učenica. Horvat Franjo, ratar. Horvat Josip, umirovljenik. Horvatić Josip, ratar. Hranjec Marija, kućanica. Hranjec Tonkica, stud. phil.

Ilić Gabro, ratar. Inhof Josip, ratar. Ivanec Josip, podvornik. Ivanković Ema. Ivanković Vjekoslav, stud. iur. Ivanković Zlata, činovnica. Ivanović Leonila, učenica. Ivanuš Vlasta, učiteljica. Iveković Zora, učiteljica. Izaslanica Katarine Grofice Zrinske.

Jagodar M., kateheta. Jambrec Dr. Josip i Jagoda, šef sres. suda. Jakovljević Divjanović Cecilija, prip. učitelj. Jakopović Luka, glavni arhivar upravnog sudišta. Jalžabek Nevenka, uč. dom. škole. Jambrez Elizabeta, kućanica. Jambrešić Rudolf, ratar. Jaržić Marica, privatnica. Jalžabetić Petar. Jelača Vjekoslav, tramv. namještenik. Jelenčić Ivan, ratar. Jelenc Ljubica, knjigovotkinja. Jesih Pavao, gl. duhovnik N. C. K. A. Jezeri Matilda, ud. čin. drž. želj. u m. Jošovec Velimir, stud. prava. Jug Ljubica, kućanica. Jurak Vj., priv. namještenik. Juranić Josipa, kućanica. Jurković Stjepan, općinski pisar. Justin Franjo, strojoslagar.

Kabalin Mladen, ap. iuris. Kajga Josip, oficijal u m. Kolar Ivan. Kolar Terezija. Kaminka Ana, kućanica. Kapić Mirko, kanonik. Kuprivić Josip, ratar. Karbišek Franjo, ratar. Katanec Danijel. Kastelan Ante, čin. u miru. Kelčec Katica, kućanica. Kesević Pavica, supr. rav. Suzora u D. Kirigin Nikola, stud. agr. Kitičić Marija, ravn. učit. u m. Knupleš Karolina, kućanica. Kokot Pavao, ratar. Kolar Pavao, ratar. Kolenko Katarina, kućanica. Kovačić Josip, banski savj. Košak Štefanija, učenica. Kos Anđelka, uč. dom. škole. Kosmač Marija, kućanica. Kovačec Josip, stud. phil. Kozjak Milka, kućanica. Kozinović s. Inviolata, profesor. Kralj Dr Marijana, profesor. Kralj Mirjana, Krasnik Zdenka, učitelj. priprav. Kraus Terezija, učenica. Krišković Mara, učiteljica. Križanić Milica, učenica. Krmpotić Anka i Dujo, viš. sav. direk. poš. Kroneisl Lidija, učenica. Krošel Terezija, kućanica. Kršek Božić Fabijan, grad. činovnik. Kršek Fabijan. Kršnjavi Štefa, profesor. Krušec Marko, ratar. Krznarić Katarina, kućanica. Kuhar Josip, ratar. Kušt Stanko, srednjoškolac. Kurent Dr. P. Tomaž, uredn. lista „Kralj. Božje." Kveštek Pavel, kućevlasnik.

Laboš Olga, kućanica. Labura Vinko, činovnik u miru. Ladović Josip. Lajko Ružica, učenica. Lang Marija. Lanik Izabela, učiteljica u m. Laura Lidija, učenica. Lecner Zdenka, učenica. Leskovar Terezija, kućanica. Leskovar Franjo, dnevničar. Lepeš Mirjana, učenica. Leitner Dr. Alfred, hon. nastav. Ekon.-Kom. Vis. škole. Liko Ida, profesor. Lielonka s. Kalista, učenica. Lončar Dr Pavao. Lončar Anđelka, kućanica. Lovrić Marta, učenica. Lukić Vera, kućanica. Luketić Vera, učenica. Ljubić Dr. Marija, škol. liječnica.

Maček Franjo, ratar. Machulka Nikola, aps. phil. Magaš Anselm, bogoslov. Magdić Vladimir, đak. Magdić Petar, u m. stražar. Magdić Barbara, kućanica. Majnarić Rudolf, činovnik. Majstorović Marija, domaćica. Makuc Marija, učenica. Makuc Dr. Olga, profesor. Makjanić Ive, svećenik. Malčić Mato. Maljac Nikola, ratar. Maričić Dr. Mijo, odvjetnik. Mamić Marija, kućanica. Mandik Fanika. Marciuš Marija, kućanica. Margetić Karlo, privatnik. Marečić Olga. Marčinko Julijana. Marenić Zlata, kućanica. Marčete Josip, ratar. Markulin Domagoj, odvj. perovođa. Markulin Silvija, supruga odvj. Markulin Dr. Stjepan, odvjetnik. Markulin Branko, priv. činovnik. Marekvić M. Stjepan, ratar. Marković Stjepan, ratar. Marušić Ivka, učiteljica. Maržić Katica, stud. phil. Matijević Slavica, uč. domać. škole. Matijević Pavao, dekan i župnik. Mazi Marija, učenica. Medić Katarina. Medved Josipa, kućanica. Mjr. Metzger Antun, ravn. Karitasa. Mihalić Mijo. Mihaljević Ima, uč. dom. škole. Milavec Josip, tehn. činovnik. Mirković Šimica, ud. ban. savj. Mlinarić Marija, kućanica. Mlinarić Martin. Modrijan Terezija, supr. učitelja. Modrijan Branka, stud. E. K. V. Š. Mokrović Josip, župnik. Molnar Jelena Ljerka, učenica. Mrnjavčić Filip, odvjetnik. Mrnjavčić Marija, supr. odvjetnika.

Naglić Štefanija, učiteljica. Nemec Zvonimir, stud. med. Novačić, posjednik. Novačić Milan, kućevlasnik. Novačić Marija, kućanica. Novak Olga, učenica. Novak Ana, primalja. Novak Vj., priv. namj. Novak Pavao, cestar. Novaković Paula, stud. phil. Novosel Dr. Vjekoslav, advokat.

Ogorelec Anica. Opalin Dragan, bank. činovnik. Orlić O. Kvirin. Orojnik Margita, kućanica. Oršanić Ivan, profesor. Oršić Rudolf, ratar. Ortynski Vera, kućanica. Osuška Anica, učenica. Ožvald Josip, ratar. Oržić Marija, kućanica.

Pajcur Ivan, ratar. Pajica Franjo, orguljaš. Pajtler Josip, dipl. filozof. Palua Dr. Palanović Katica, učenica. Palešćak Slava, kućanica. Pangrić Terezija, kućevlasnica. Pankvić Anka, učenica. Pap Stjepan i Olga, pošt. činovnik. Pavlić Katica, učenica. Pavlinović Ivan, stud. phil. Pavrišek Marija, kućanica. Pavšić Karlo, penzioner. Peca Danilo, đak. Pech Adela, učiteljica. Peček Stjepan, ratar. Peček Juraj, ratar. Pećnjak Krešimir, kanonik. Pejaković Ivan, ratar. Pelc Josip, upr. župe. Pernjak Vilim, kateheta. Petrović Ivan, ratar. Perinić Luka. Perinić Zlata. Perković Petar, nadoficijal u m. Perše Olga, supr. učitelja. Petrović Marijan, ratar. Perušić Marko, ratar. Petančić Ranka, učit. pripr. Petek Ignac. Petravić, grad. namj. Petrić Drago, stud. iuris. Petrinović Uršula, kućevlasnica. Petrović Dr. Milan, župnik. Petz Vlado Dr., profesor. Piller Ana, učenica. Pogorelc Anka, kućanica. Posavec Gavro, ratar. Posilović Josipa, posjednica. Pospišil Cilika, domaćica. Podolšak Dr., advokat. Poturica Katarina, učiteljica u m. Popinjač Mijo, ratar. Pražak Marija, kućanica. Prelog Margareta, kućanica. Premec Stjepan. Premec Katarina, kućanica. Premužić Božena, učenica. Premužić Dr. Kosta, odvjetnik. Prepeli Josip, ratar. Prikril Dr. Drago, činovnik. Prikril Mirka, mag. farm. Puković Zlatan. Punjek Katarina, staropenz. iza podv. sveuč. bibl. Pupić Lucija. Puškaš Pavica, kućanica. Puzak Milka, učenica.

Radek Anto, ratar. Radić Marija ud., presjed. Hrv. Srce. Radvić Marija, kućanica. Radulović Franciska, kućanica. Rah Stjepan, ratar. Rajher Andrija, pisar. Rakić, stud. phil. Rastovski Djuro, ratar. Reder Ivan. Reif Ivan, željezničar. Rebrović Slava, radnica. Rebuš Petar, student. Reser Terezija, uč. domać. škole. Ribar Gizela, ud. pošt. čin. Ribar Ljuba. Mons. Rittig Svetozar Dr., župnik. Rodnar Marija, ud. činov. Rogić Ivan, učit. u miru. Rogić Paula. Rončević Dujo, učitelj. Roksa Ivan. Roš Marija. Rožić Zvonko. Rožić Nikola, ratar. Rubina Fran, stud. phil. Rumiha Vjekoslav, ratar.

Sabljić Mija. Sabolić Andrija, ratar. Salaj Valburga. Santaki Danica, učenica. Seder Dr. Ilija, odvjetnik. Seleš Petar. Seljenčić Ivan, ratar. Sigur Jelka, kućanica. Skender Marija, um. ud. Sladović Eugen pl. Sladovićki, profesor. Slanjević Ivan, priv. namj. Sokić Milka, supr. ljekarnika. Spaizer Zv. Schreckeis Ivan, liječnik. Schubert Benedikt, profesor. Schmalfup Josefina, ud. šumara. Schoppel Ivan i Marija, kapetan u m. Stanković Marija, nastavnica. Stanisavljević Nada, učenica. Stanpolije Ivo, stud. Starčević, kanonik. Starešinić Vinko. Stern Miriam, učenik. Stožir Dora, učiteljica. Stupnišek Tea, supr. čin. drž. željezn. Sudarević Sonja, učen. domać. škole. Sunajković Dora, čin. higij. zavoda. Sušić Ivka, nastavnica. Szabo Josip.

Šajnović Stjepan, posjednik. Šajnović Stjepan. Šalić Ivan. Šalić Ivo, kapelan. Šantek Mijo, ratar. Šarčević Dominko, župnik. Šebalj Barica. Šekulin Drago, cand. phil. Šeper Dr. Franjo, nad. tajnik. Šćetinec Anka, kućanica. Šinko Juraj. Šimecki Josip, župnik. Šimanović Stjepan, viši kontr. drž. željez. Šintić Silva, učiteljica. Škarica Ante, stud. phil. Škreblin Franjo. Šnidaršić Slava, kućanica. Šoštar Dragutin, ratar. Šoštarić Marica, kućanica. Špoljarić Ivan, knjižar. Šprajcer Dr. Zvonko, organ. „Hrv. Radiše". Šram Paula, supr. ravn. osnov. škole. Štaplar Stjepan. Štrokač Ivan, ratar. Štifter Ana, kućanica. Štitić Anto, stud. E. K. V. Š. Štirić Nevenka, učenica. Šubal Blanka, učenica. Šubić Rudolf, uprav. knjižare. Šuric Emilija, kućanica. Švenda Dragutin, apsol. iuris. Švigir Rudolf, ratar. Šviglin Julijana, kućanica. Švigir Nikola, profesor.

Tupel Djuro, stud. phil. Tišljarić Hella, stud. phil. Tomac Matej, stud. agronomije. Tomac Marta. Tomljenović Anka, kućanica. Toplak Josip. Toplek Andrija, ratar. Topolić Stjepan. Trausmiler Franjica, ud. žup. fizika. Trešković Marijana, učenica. Trobentar Petar, stud. agron. Trupinić Makso, činovnik. Trtanj Mila, supr. odvj. Turk Terezija, kućanica. Turčin Franjo, ratar. Turković Mijo, ratar. Tvrdić Željka, učenica.

Uiberall Oskar, trg.. Ugrenović Ljerka, učenica. Uzelac Marta, kućanica.

Valentić Olga, um. učiteljica. Vančik Olga, supr. grkt. sveć. Vasiljević Danica, učenica. Vela Janko, privatnik. Vidale Melanija, um. ravn. ž. građ. škole. Vidić Ivka, dipl. phil. Vidović Anđela, učenica. Vincek Vilhelmina, učenica. Vinko Ivan, ratar. Višošević Janko, arhivar. Vitković Đurđica, profesor. Vitković Marija, nastavnica. Vitez Andrija. Vinković Emica, student. Vincens Anđelka, učenica. Vlahutin Nikola, stud. iuris. Vlasić Josip. Vlačić Đuro. Vogt Hugo, želj. čin. u m. Volf Slavica, kućanica. Voska Đurđica, učenica. Vožer Josip, ratar. Vrbanac Ivo. Vržnik Marija. Vučić Ida. Vučetić Mira, ravn. Dom. Škole. Vuglec Amalija, kućanica. Vuk Stjepan. Vuković Ivo, svećenik. Vuković Evica, učenica.

Wagner Dr Vjekoslav., rekt. crkve Sv. Vinka, Wurster Antun D. I., stud. phli.

Zadravec Marija, kućanica. Zagorac Ana, domaćica. Ziljak. Zelić Petar. Živković Dr. Andrija, sveuč. profesor. Zlataper Pero, stud. iuris. Zoranić Marica, učenica. Zoranić Marija, uč. Dom. Škole. Zubak Josipa, kućevlasnica. Zunić Mira, đak.

Žagar Nevenka, učenica. Žinić Marija, učit. pripravnica.

ERRATA CORRIGE

Str. 22. redak 9. odozgo treba biti : *da kao što god* mj. da kao štogod.

Str. 28. redak 17. odozdo treba biti : *pojmova o pitanju braka* mj. pojmova u pitanju braka.

Str. 35. redak 16. odozdo treba biti : *„Costi Connubii"* mj. „Costii Connubii".

Str. 39. redak 12. odozgo treba biti : *ljubavi* mj. ljunavi.

Str. 78. redak 9. odozgo treba biti : *obvezanika* mj. ovlašćenika.

Str. 80. redak 16. odozdo treba biti : *poreznu politiku* mj. poreznu statistiku.

Str. 83. redak 15. odozgo treba biti : *doziva u sjećanje* mj. doziva u pamet.

Str. 85. 1. odozgo treba biti : *pogodnosti* mj. podonosti.

Str. 88. redak 16. odozdo treba biti : *spolno općili* mj. imali odnos.

Str. 115. redak 2. odozgo treba biti 1935. mj. 1934.

Str. 120. redak 25. odozgo treba biti : *tako* mj. kako.

Manje tiskarske pogreške opazit će sami cij. čitatelji.

S A D R Ž A J

APOSTOLSKI BLAGOSLOV SV. OCA PIJA XI. 3

DRUGO ZASJEDANJE H. S. T. (*Kronika*) 7

ALOKUCIJE BISKUPA 21
Moralno i svrhunaravno značenje obitelji (*dr A. Stepinac*) . . . 21
Nerazrešivost braka (*Msgr. M. Pušić*) 27
Kušnje i pobjede u obitelji (*dr D. Njaradi*) 37

PREDAVANJA 45
Obitelj i društvo (*dr J. Šćetinec*) 45
Obitelj u svijetlu kršćanstva (*dr A. Živković*) 53
Obitelj i država (*dr E. Sladović*) 65
Ženidba u suvremenom zakonodavstvu (*dr E. Lovrić*) 97
Obiteljska baština (*dr M. Ivšić*) 119
Obitelj i potomstvo (*dr I. Schreckeis*) 135
Odgojna uloga obitelji (*O. dr H. Bošković*) 147
Obitelj i škola (*L. Perinić*) 158
Vjerska i odgojna uloga žene u obitelji (*S. Brajša*) 169
Socijalna i ekonomska uloga žene u obitelji (*dr M. Kralj*) . . . 175
Obitelj i društva Katoličke Akcije (*O. dr B. Perović*) 185

GOVORI 193
Obitelj i narod (*I. Lendić*) 193
Krist — vođa obitelji (*P. Grgec*) 197

KONFERENCIJE I ANKETE 201
Obitelj po staležima i zvanjima 201
Seljačka obitelj (*P. Matijević*) 201
Radnička obitelj (*R. Petek*) 205
Građanska obitelj (*dr V. Deželić*) 209
Zaštita obitelji 212
Moralna zaštita obitelji (*dr Đ. Gračanin*) 212
Pravna i ekonomska zaštita obitelji (*dr Đ. Kuntarić*) 218
Obitelj i prosvjeta 221
Utjecaj književnosti, kazališta i kina na obiteljski život (*dr Lj. Maraković*) 221

Obiteljski odgoj i djelatnost prosvjetnih i sportskih društava (*J. Tkalec*) 223
Obitelj i zdravlje 227
Stan, hrana i odjeća (*dr J. Rebok*) 227

ZAKLJUČNI GOVOR 236

REZOLUCIJE 238

LA SEMAINE SOCIALE CROATE (Resumé) 239

DODATAK — UČESNICI II. HRV. SOCIJALNOG TJEDNA 249

ERRATA CORRIGE 253